

JUNE

2021

IJAR

ULUSLARARASI AFRO-AVRASYA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF AFRO-EURASIAN RESEARCH

| <http://i-jar.org> | <http://dergipark.org.tr/ijar> | info@i-jar.org |

e-ISSN 2602-215X

Volume: 6 - Issue: 12

ULUSLARARASI AFRO-AVRASYA ARAŞTIRMALARI DERĐİŐİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF AFRO-EURASIAN RESEARCH

Sayı/Issue: 12
Haziran / June 2021

Sahibi / Owner

Dr. Hakan ARIDEMİR - Dumlupınar Üniversitesi / Türkiye
E-mail: hakanaridemir@gmail.com

Editör / Editor

Prof. Dr. Niyazi KURNAZ - Dumlupınar Üniversitesi / Türkiye
E-mail: nkurnaz@gmail.com

Dr. Hakan ARIDEMİR - Dumlupınar Üniversitesi / Türkiye
E-mail: hakanaridemir@gmail.com

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Dr. h. c. mult. Carlos Flores JUBERIAS - Universidad de Valencia /Spain
E-mail: carlos.flores@uv.es

Prof.Dr. Anđela Jakšić- STOJANOVIĆ - University Donja Gorica / Montenegro
E-mail: andjela.jaksic@udg.edu.me

Assoc. Prof. Dr. Nelya Yu. POTAPOVA-University of World Economy and Diplomacy /Uzbekistan
E-mail: nelly70@bk.ru

Asst. Prof. Dr.Mariya BAGASHEVA– South-West University "Neofit Rilski" /Bulgaria
E-mail: m_bagasheva@abv.bg

Asst. Prof. Dr. Hary FEBRIANSYAH - School of Business and Management, ITB / Indonesia
E-mail: hary@sbm-itb.ac.id

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Doç. Dr. Adil AKINCI – Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi / Türkiye
E-mail: adil.akinci@bilecik.edu.tr

Dergi Sekreteryası / Secretary of Journal

Arş.Grv. Ali KESTANE – Kilis 7 Aralık Üniversitesi / Türkiye
E-mail: alikestane@kilis.edu.tr

Kapak Tasarımı/Cover Desing

Arş.Grv. Kübra ÇİÇEKLi/ Mardin Artuklu Üniversitesi / Türkiye

Dizgi/Typesetting

Yasin ÇELEBİ-LAKE ARTDESIGN

İngilizce Editör/English Editor

Dr. Eren AKDAĞ

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi
Büyükdere Mh. Kırklar Sk. Yalçın Apt. No:18 D:5 Sarıyer/İSTANBUL
info@i-jar.org - <http://i-jar.org> - <http://dergipark.gov.tr/ijar>

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

<i>Prof. Dr. Akmatali ALIMBEKOV</i>	<i>Kyrgyz-Turkish Manas University</i>
<i>Prof. Dr. Ali KARTAL</i>	<i>Anadolu Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Ann Marie Bissessar</i>	<i>University of the West Indies</i>
<i>Prof. Dr. Arzu ARIDEMİR</i>	<i>İstanbul Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Assem Abdel FATTAH</i>	<i>Minia University</i>
<i>Prof. Dr. İbrahim TAŞ</i>	<i>Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Jose' R. Pires Manso</i>	<i>Universidade da Beira Interior</i>
<i>Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN</i>	<i>Gazi Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ</i>	<i>TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Ricardas BARTKEVICIUS</i>	<i>Vilnius Pedagogical University</i>
<i>Prof. Dr. Bilhan KARTAL</i>	<i>Anadolu Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Dick NG'AMBI</i>	<i>University of Cape Town</i>
<i>Prof. Dr. Fadil HOCA</i>	<i>International Vizyon University</i>
<i>Prof. Dr. Gulnar NADIROVA</i>	<i>Al-Farabi Kazakh National University</i>
<i>Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY</i>	<i>Kilis 7 Aralık Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Hakan ÇETİNTAŞ</i>	<i>Balıkesir Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. İbrahim ERDOĞAN</i>	<i>Muş Alparslan Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Mehmet ERDEM</i>	<i>Fırat Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Mehmet YÜCE</i>	<i>Uludağ Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Musa MUSAI</i>	<i>International Vizyon University</i>
<i>Prof. Dr. Seval Kardeş SELİMOĞLU</i>	<i>Anadolu Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Selehattin KARABINAR</i>	<i>İstanbul Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Yusuf DOĞAN</i>	<i>Cumhuriyet Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Zoran FILIPOVSKI</i>	<i>International Vizyon University</i>
<i>Prof. Dr. Anđela Jakšić- STOJANOVIĆ</i>	<i>University Donja Gorica</i>
<i>Prof. Dr. Yusuf GÜMÜŞ</i>	<i>Dokuz Eylül Üniversitesi</i>
<i>Doç. Dr. Ali ARI</i>	<i>Marmara Üniversitesi</i>
<i>Doç. Dr. Ceenbek ALIMBAYEV</i>	<i>Kyrgyz-Turkish Manas University</i>
<i>Doç. Dr. Nazım CAFERSOY</i>	<i>Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi</i>
<i>Doç. Dr. Elena MIHAJLOVA</i>	<i>Ss. Cyril and Methodius University</i>
<i>Doç. Dr. Nelya Yu. POTAPOVA</i>	<i>University of World Economy and Diplomacy</i>
<i>Doç. Dr. Elmira ADİLBEKOVA</i>	<i>Ahmet Yassawi University</i>
<i>Doç. Dr. Kalina SOTIROSKA</i>	<i>International Vizyon University</i>
<i>Doç. Dr. Nagy HENRIETTA</i>	<i>Szent István University</i>
<i>Doç. Dr. József KÁPOSZTA</i>	<i>Szent István University</i>
<i>Doç. Dr. Adil AKINCI</i>	<i>Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi</i>
<i>Doç. Dr. Arzu AL</i>	<i>Marmara Üniversitesi</i>

*Her hakkı saklıdır. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi yılda iki kez yayınlanan Uluslararası **Bilimsel Hakemli** bir dergidir. Bu dergide yayınlanan makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir. Dergide yer alan makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarların kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi'nin görüşlerini yansıtmaz. Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.*

All rights reserved. International Journal of Afro-Eurasian Research (IJAR) is an International Scholarly -Peer Reviewed- Journals and published biannually. Authors are responsible for the content and linguistic of their articles. Articles published here could not be used without referring to the Journal. The opinions in the articles published belong to the authors only and do not reflect those of International Journal of Afro-Eurasian Research.

DERGİMİZİN TARANDIĞI İNDEKSLER /INDEX

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

1. Chaebol System	
Mahmut Zeki Akarsu	1-13
2. An Empirical Investigation on the Relationship Between Public Health Expenditures and Economic Growth in Turkey	
Ersin Nail SAĞDIÇ, Fazlı YILDIZ.....	14-31
3. How do Turkish Students of Higher Education Perceive Syrians: The Case of Kocaeli	
Gül CEYLAN TOK, İtr ALADAĞ GÖRENTAŞ, Selen AVCI.....	32-53
4. La Question de Boko Haram au Nigeria : Une Réincarnation de Maitatsine ?	
Yusuf Gökhan ATAK.....	54-70
5. The Relationship Between Inflation, Unemployment and Growth: The Case of Eagles Countries	
İbrahim Halil POLAT, Selim DEMEZ.....	71-90
6. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Kredi Risk Primi, Hisse Senedi Piyasası ve Altın Fiyatları Arasındaki İlişkilerin Analizi; Türkiye Örneği	
Mehmet Yunus Çelik, Oğuz KARA.....	91-99
7. Bölgeselleşme Örnekleri Olarak TRACECA, Avrasya Ekonomik Birliği, Yeni İpek Yolu ve Kuşak-Yol	
Alaeddin YALÇINKAYA, Selim GÜZEL.....	100-124
8. Duygusal Emegin İş ve İşletme Performansına Etkisi: Kütahya İli Örneği	
Dursun BOZ.....	125-138

CHAEBOL SİSTEMİ

Mahmut Zeki Akarsu

m.akarsu@uw.edu.pl
ORCID: 0000-0002-8140-4124

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi /Received:
27.01.2021

Kabul Tarihi /Accepted:
24.06.2021

CHAEBOL SYSTEM

ÖZ *Chaebol* ünlü Güney Kore holding sisteminin adıdır. 1960'lı yıllardan bu yana, *Chaebol* şirketleri Güney Kore'de ve uluslararası piyasalarda aktif ve önemli roller üstlenmektedir. Güney Kore'nin hızlı ekonomik kalkınma sürecinde *Chaebol* şirketlerinin önemli katkıları olmuştur. *Chaebol* şirketleri ülke içinde ve uluslararası piyasalarda sağlam görünüme sahip olsa bile, bünyelerinde birçok sistematik problemleri de barındırmaktadır. Örneğin *Chaebol* şirketleri, hala CEO ya da CFO'lar yerine kurucu aileler tarafından yönetilmektedir. Bu çalışmada, *Chaebol* sisteminin eksik yanlarını göstermek için Japon *Keiretsu* sistemi ve Güney Kore *Chaebol* sistemi karşılaştırılacaktır. Ek olarak, Güney Kore Hükümeti ve *Chaebol* şirketleri arasındaki sıkı ilişki, birçok Güney Kore Şirketi'nin zayıflatmış ve 1998 Güney Kore Resesyonunu tetiklemiştir. Bu makale *Chaebol* sisteminin, avantajlarına ve dezavantajlarına odaklanmaktadır. Çalışma kapsamında *Chaebol* sisteminin; tarihi, gelişim süreci, Güney Kore'nin krize yakalanmasındaki etkisi incelenmektedir. Bu çalışma, özellikle İngilizce literatürdeki eksikliği gidererek *Chaebol* sisteminin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Chaebol*, Güney Kore, *Keiretsu*, Kore ekonomik krizi

ABSTRACT *Chaebol* is a well-known Korean conglomerate system. *Chaebol* companies contributed a lot during the Korean rapid economic development. Since the 1960s, *Chaebol* companies have been taking active and severe roles in the Korean economy and the international market. Although *Chaebols* are domestically and internationally robust, they have many systematical problems. For instance, *chaebol* firms are still bossed by the founder families instead of the professionals, e.g., CEOs and CFOs. Therefore, the Japanese *Keiretsu* system and the Korean *Chaebol* system are compared in order to define the weakness of *chaebols*. In addition, the close relationship between the Korean government and *Chaebols* weakened the strength of many Korean companies and triggered the 1998 Korean recession. This article focuses on the *Chaebol* system, its advantages, and disadvantages. In the paper, the history of *Chaebol*, its development process, and its causation of the Korean crisis are investigated. This research will help understand the *Chaebol* system since there is a lack of research about the *Chaebol* system in English.

Keywords: *Chaebol*, South Korea, *Keiretsu*, Korean economic crisis

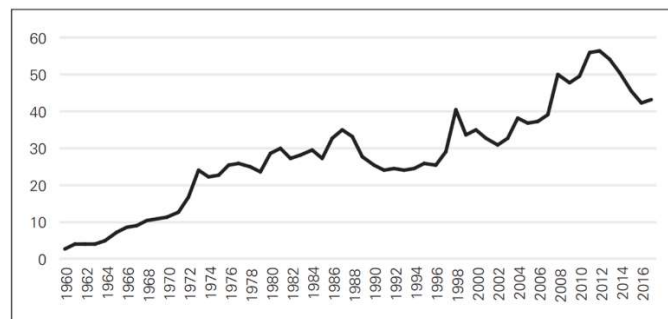
INTRODUCTION

Industrial and technological improvement is the most crucial economic development method. Every underdeveloped and developing country has a try to enhance a suitable industrial and technological development method to grow and catch up with developed nations rapidly. Some countries completed their development adventure in 200 years, while some miracle economies developed themselves within 30 years. South Korea is one of the miracle economies.

South Korea was one of the poorest countries in the world in the 1950s. However, South Korea has become one of the world's wealthiest countries with an economic and industrial spurt. During the development, the Korean government supported Korean companies financially, and those companies, which is called Chaebols now, switched their sectors with the heavy and more technological sectors, in consequence of the aggressive export plan made by the Korean government in the first economic development plan in the 1960s. That economic maneuver is a milestone in the way of economic development. Besides, chaebols played incredible roles during the economic development period (Ko, 2007, p. 130,131,135).

Chaebols helped South Korea's export-oriented economy improve rapidly in 30 years¹ (Figure 1). Therefore, many countries imitated the Chaebol's system to be able to develop rapidly as South Korea². However, Chaebol conglomerates have many structural problems. Chaebols, for instance, are still managed by the founding families instead of professionals, and Chaebol companies have close ties with the Korean government in monetary terms (Albert, 2018). Kuk (1988, p.131) also asserted that Chaebol companies relied on the government to keep growing.

Figure 1. Export over GDP– % (South Korea, 1960-2017)

Source: Bresser-Pereira, Jabbour, & Paula.2020

In this research, the chaebol system and its historical development are explained; the Chaebol system and Japanese Keiretsu system are compared; the 1998 Korean economic crisis and Chaebol's role during the crisis are investigated, and finally, the Chaebol reform is clarified.

¹ Kim (2013, p.2 and 3) mentioned that Chaebols effect and weight on Korea's economy is significantly high, and they are the fulcrum of the Korean economic development.

² China applied the Chaebol system to its market. China created enormous conglomerates (The Economist, 1997). Taiwan also created a corporate group that have similar structure to Korean and Japanese system (Grabowicki, 2006, p. 55).

CHAEBOL AND KEIRETSU

Chaebol is a conglomerate group system that many large Korean private companies suchlike Samsung, Hyundai, Kia, LG, and Lotte have been paying a critical role in South Korea's rapid export expansion and economic growth. Forty-five businesses, which manages 85% of Korea's GDP, are Chaebol members that enable them to access cheap loan from Korean banks thanks to the political power coming from lobbying activities. Chaebol has many merit and demerit due to reasons that will be discussed in the coming paragraphs.

Japanese Keiretsu System, And Similarities And Differences With Korean Chaebol

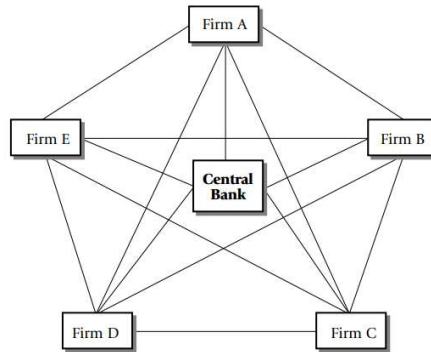
Japanese Keiretsu System

Keiretsu groups³ played vital roles in the restructuring of declining industries in Japan. The Japanese economy, after the second world war, strengthened quickly, thanks to the idea of Keiretsu. The companies have strong ties with banks and the government due to the reason that during bad economic conditions, companies get financial aid from banks or the government without any registrations. In these circumstances, companies do not face bankruptcy or other economic threat. This situation allows Japanese companies to take any economic risk and action to strengthen themselves. That point, of course, brings risks and opportunities at the same time: firstly, if it is looked at from the viewpoint of opportunities, companies in the world's economy catch a lot of economic chance and opportunity against other companies due to the fact that the government guarantees their business future; secondly, if it is looked from the viewpoint of risks, taxpayers, in cases of economic crisis or depression, have to pay more taxes for the bailout, and also some companies in a country are made monopolized by the states. Videlicet, to develop and grow the economy, the governments create monopolistic markets. However, the Japanese case led the companies to monopolize the market, not the families⁴ (Nakatani, 1984, p.71).

³ In the 17th, 18th, 19th Centuries, Japan had another economic organization called "Zaibatsu" that laid the foundation for Keiretsu's establishment. Zaibatsu contained many feudal and silk merchant families. Those families exported many goods, especially agricultural products and silks, to European countries and strengthened their businesses by getting money from the Japanese Kingdom. In the 19th century, those companies with the Kingdom's help transferred themselves to industrialized companies. In 1898 Hypothec Bank of Japan, which provided long-term credit mortgages secured for agriculture and food sectors, was founded. Many conglomerates managed by individual families who got rich quickly thanks to riskless economic opportunities prospered until 1929, when the Great Depression occurred. However, in 1929, 1930, 1931 Great Depression hit the Japanese economy seriously as well. Many family conglomerates went bankrupt even if the banks supplied much economic aid to them. During the economic depression, the Japanese banks purchased almost all Japanese companies within the Zaibatsu groups' structure. After the Second World War, the Japanese government set another economic organization called "Keiretsu." Keiretsu companies, although they have close ties with banks, have been managed by professional CEOs and CFOs. In other words, companies are not managed at a family's pleasure but managed at the company's interest (Grabowiecki, 2006, p.5).

⁴ In Japan Keiretsu companies have professional manager staffs, yet in Korea Chaebol companies still belong to founder families (Grabowiecki, 2006, p.51 and 55).

Figure 2. Keiretsu Structure

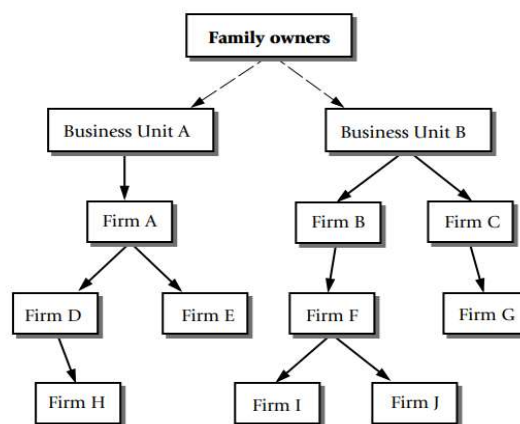
Source: Tu and Kim 2002,42

Korean Chaebol System

The government of Park Chung Hee launched a financial aid campaign for Korean companies, which could produce technological devices to export, at the beginning of the 1960s basing on the Japanese system called “Keiretsu”. In Keiretsu system, conglomerates are mostly bank-dominated industrial groups that perform a major function: the bank-centered financing system functions as a capital provider. In Chaebol system, the companies are mostly owned and bossed by their founding families (Clark, 2000, p. 22).

In Japan, the central bank is always financially prepared to offer bailouts to its member firms that face bankruptcy or financial difficulties. Japanese conglomerates, most of the time, shun the bankruptcy thank to the close bank ties. Therefore, Japanese central bank (main bank) monitors the system closely. In the Chaebol system, Korean conglomerates get financial aid and the cheap loan from the government. Nevertheless, the Chaebol system has a lack of external monitoring structure and system could trigger an economic recession, as it did in 1998. In South Korea, Chaebol companies also have incredibly close ties with the government, which sometimes makes an economic regulation at the Chaebol’s pleasure. From time to time, that paves the way for lots of economic and political problems such as corruption and bribery (Song, 1990, p.64).

Figure 3. Chaebol Structure

Source: Tu and Kim 2002,41

Comparison of Keiretsu and Chaebol

- Keiretsu are owned by cross-stock ownership, but Chaebols are family-owned conglomerates and have decisive autocratic leadership.
- In the keiretsu system, banks are core group members. However, in South Korea, the government does not let chaebols own banks.
- Expansions are based on family moods and the government policies in the Chaebol system, yet expansions are based on MITI⁵'s long-term plans and the group's strategic planning.
- The Korean government reorganized Chaebol's internal goals through the development plan agenda, while Keiretsu's internal goals are dictated by the financial institution's long-term returns.
- The Korean government enforces Chaebols to follow industrial policy through direct grants and subsidies. The Japanese government supports Keiretsu groups with industrial policy through research subsidies.

The chaebol system was based on the Keiretsu system by the government of Park Chung-hee to catch-up to the high economic growth rate that brings economic development. However, Korean governments modified the Keiretsu system so as to keep chaebol companies under government control.

In both systems, companies can easily reach the credit to have an advantage in the international market. When they have economic difficulties, the cheap-credit system saves the conglomerates in Japan and Korea. The main bank always helps Japanese companies directly in case of economic difficulties. Thus, Japanese companies avoid bankruptcy. The main bank (central bank) monitors the credit system and checks if credits are used wisely. Besides, share-holders of Japanese companies have a check-and-balance mechanism. However, in Korea, the government controls the credit system and gives financial aid to Chaebols, but the Chaebol system does not have a strong monitoring system like the Japanese main bank. In addition, Chaebol owners (founding families) control and use the whole capital. Namely, the Chaebol system does have a check-and-balance mechanism. (Park & Yuhn, 2012, p. 261, 262, and 263).

Moreover, Keiretsu companies have weaker ties with the government and banks as they become more active in the international market (Huh & Kim, 1993, p. 3), and Japan does not depend on a few companies since it has many corporations. Nevertheless, Chaebols still have enormous power in Korea, and Korea's economy relies on a few large chaebol companies (Min-Hua, 2017, p. 64), and the total revenue of Chaebols is almost equal to Korea's total GDP. That endangers the future of the Korean economy and create obstacles for the entry of new business (Min-Hua, 2017, p. 64; Park & Yuhn, 2012, p. 261)

As has been mentioned, the Chaebol cooperations have close ties with the government and government institutions. This close relationship sometimes causes the corruptional relationship between the chaebol owners and politicians. For instance, Samsung's de facto leader and the Korean president were sentenced because of the bribe (Smith, 2021). Japan has not had any corruption issues between Keiretsu companies and politicians due to the fact that Keiretsu does not have a family-based management structure and does not have close ties with the government as much as the Chaebols have.

⁵ Ministry of International Trade and Industry

In short, the Japanese Keiretsu system has a better structural design and system than the Korean Chaebol system. The first advantage that the Keiretsu has is that the main bank monitors the cooperations closely. The second advantage is that professionals manage Keiretsu conglomerates. Nonetheless, both the Japanese Keiretsu and Korean Chaebol conglomerates are strongly related to guaranteed loans, making them have a weak business structure and become more fragile. This weakness endangers the Japanese and Korean economies (Gerald, 2014, p. 110).

Table 1. Structure Type of Keiretsu and Chaebol Companies

	<i>Keiretsu</i>	<i>Chaebol</i>
<i>Factor Ownership</i>	Cross-Shareholdings	Family (often disguised)
<i>Products</i>	Specialised	Diversified
<i>Finance</i>	Ingroup Bank	State, Debt
<i>Market</i>	Protected Home Market and Global Sales	Protected Home Market + International Expansion
<i>Technology</i>	Licensed-In	Group Development (Incremental)

Source: Buckley, 2004, 269

As seen in Table 1, chaebols have a family-based business structure. The founder family manages the companies and control the companies budget and loans. Family controlling handicaps the deeper professionalization, in which Chaebol cooperations decouple negatively from Keiretsu cooperations.

History of Chaebol

Establishment of the Chaebol Companies from 1950 to 1960

The occupation of Korea by Japan from 1910 to 1945 stifled any potential entrepreneurial class in Korea. A handful of the Korean chaebol groups started their business under the privative circumstances of the Japanese occupation. After the Korean war, in the 1950s, South Korea suffered from an economic crisis. The government of the 1950s in South Korea did not have any economic plan or structure for the future of South Korea to overcome the many economic problems. South Korea's people were one of the world's poorest nations; they struggled with extreme poverty. By 1954, South Korea's GNP per capita⁶ was \$ 220 when the United States citizens had approximately \$ 2400. U.S. citizens had ten times bigger GNP per capita by 1954 than South Korean citizens had. The 1950s government in Korea did not make a stride of the problems of people's low living standards. Between the years 1950 and 1960, South Koreans suffered extremely from finding food and medications. Until the late 1950s, Korea's total annual exports averaged less than 40 million, with considerable fluctuations. The largest export item, then, was tungsten ore, and exports, in general, were dominated by primary industrial products such as agricultural and fishery products (see Table 2) (Kim 2001, p.96). Then, Samsung, the biggest Chaebol company now, was the producer and exporter of the fishery, grocery, and noodles. Many Korean chaebol companies (e. g., Samsung, SK group, Kia) were the manufacturer of textile, agricultural products, or bicycle parts in the 1950s.

⁶ GNP per capita: GNP/Population

Table 2. Major Export Items in the 1950s

Year	1953	1955	1960	1961
Item and percentage of total	Tungsten (43.9)	Tungsten (31.8)	Tungsten (14.2)	Tungsten (11.0)
	Laver (6.9)	Silk (9.8)	Rice (11.5)	Iron ore (10.4)
	Silk (6.3)	Agar-agar (5.6)	Iron ore (7.5)	Silk (6.9)
	Agar-agar (4.9)	Graphite (5.6)	Cotton textiles (7.4)	Pork (6.1)
	Fresh fish (4.8)	Swine bristles (3.8)	Fresh fish (4.7)	Dried fish (6.1)
Total	66.8	56.6	45.3	40.5

Source: N. N. Kim, 2011

Due to the extreme poverty that South Korea had, the U.S. offered Korea free aid amounting to approximately \$ 2.15 billion to back South Korea in order to show the rest of the world that capitalism was a better system. Subsequently, South Korea's government and the United States government made a financial aid agreement, which would help South Korea recover its economic situation. With the American financial aid, the ruler party backed the agricultural sector that produced foodstuffs for export and domestic markets. The rapid development of textile, flour, milling, sugar refining, and leather industries in the 1950s was mostly due to American aid, which provided the momentum in the 1960s for some of these industries to grow into competitive export industries (Kim, 2001, p.90). In the 1960s, the Korean government, ruled by Park Chung-hee, planned the leap-forward-economic-move to dispose of poverty.

At the beginning of the 1960s, many Korean companies had already been established in the food and textile sectors. The ruler party decided to fund those companies to produce exportable goods in order to import essential goods from abroad. However, Park Chung-hee was willing to export technological devices that were more valuable than agricultural goods or textiles, while the South Korean business was producing groceries and clothes. Therefore, the government agreed with those companies to supply cheap loans on the condition that they switch their sectors with other sectors that could export more goods and services (Kang, 1996, p.38 - 45).

With the government's help, Chaebol companies became massive and substantial conglomerates during the 1990s and significantly influenced the government as the policymakers took economic action. The government started to make an economic rule or policy at Chaebol's pleasure. Until 1997, managers of Chaebol firms expanded their business and enjoyed a high economic growth rate. However, by 1997 the "Big Asia Crisis" knocked on South Korea's door and stormed in. Many companies, especially Chaebol companies, faced bankruptcy or went bankrupt; many Koreans lost their jobs. In short, Korea's economy fell into economic depression. After that crisis, the Korean government re-regulated the Chaebol system with some strict rules (Lee P.-S. , 2000, p. 2 and 3).

Table 3. Korea's two major economic indices (1954- 1982), based on the constant price of 1975

	1954	1962	1972	1982
Per Capita GNP (dollar)	220	239	454	815
Investments/GNP (%)	1.9	12.8	22.2	27.0

Source: Park, et al., 2015

As shown in Table 3, GNP per capita increased by 370% between the years 1954 and 1982. Namely, within 28 years, the people of South Korea had about four times bigger GNI per capita. Likewise, investment also significantly rocketed up to 27% in 1982 from 1.9% in 1954, which is about 14 times bigger. This success

came with the wise investment choice done in the correct sectors⁷ that enabled Korea to be one of the biggest export expansion countries.

The Chaebol During and After the 1960s

At the beginning of the 1960s, South Korea was a regular developing country with a high inflation rate, price controls on essential commodities, a large fiscal deficit, limited import policies for the protection of domestic manufactures, overvalued exchange rate supported by quantitative restrictions on imports (and a black market in foreign exchange). To improve the export oriented-economy, policymakers in South Korea focused on measures to increase exports. Policymakers let the chaebols access credit, which was vital for expansion (Krueger & Yoo, 2002, p. 606 and 608).

Thanks to that accessible credit during that period, all the chaebol firms, internationally most robust now, began increasing their positions, expanding their businesses, and gaining ground to become successful exporters in the global economy (Andolfo 2018). Many chaebol firms began dominating Korea's economy after having financial power given by the government itself. With the government's directive and financial help, chaebols had the edge over other local and global firms and showed remarkable economic growth. Some chaebols (Table 4) became dominators in South Korea's economy (KIM and VOGEL 2011, p.451).

Table 4. Changes in the ranking of the ten largest chaebols by total assets, 1960-1993

Rank	1960	1971	1977	1987	1993
1	Samsung	Samsung	Samsung	Hyundai	Hyundai
2	Samho	Lucky	Hyundai	Samsung	Samsung
3	Samyang	Hanjin	Lucky Goldstar	Lucky Goldstar	Daewoo
4	Gaepung	Sinjin	Daewoo	Daewoo	LG
5	Lucky	Ssangyong	Sunkyung	Sunkyung	Sunkyung
6	Daehan	Hyundai	Ssangyong	Ssangyong	Ssangyong
7	Dongyang	Korea Explosive	Korea Explosive	Korea Explosive	Lotte
8	Hwasin	Geugdong	Kukjae	Hanjin	Kia
9	Korean Glass	Daenong	Hanjin	Hyoseong	Korea Explosive
10	Geudong	Sunkyung	Hyoseong	Lotte	Hanjin

Source: Andolfo,2018

After 1979, the new Korean government decided to make some changes to the Chaebol system. First of all, it stopped providing loans to private Korean companies (chaebols) and prepared a "rescue package" for companies that had economic difficulties in order to help. That rescue package did not help small businesses to recover their economic issues, and later on, they were bought by other big chaebol firms such as Samsung, Hyundai, and Daewoo. Namely, after the new law, some chaebol conglomerates gained more power. Thanks to their law phenomenon: low exchange rates, low international interest rates, and low petroleum prices (Le, Kim and Kim, 2016, p.259).

⁷ South Korea firstly invested in agriculture, and after that, invested in the industrial sectors that produced raw materials. Subsequently, the Korean government advised companies to switch their industries to a heavy industry where shipbuilding, vehicles, television, radio, light were produced (Graham 2003, p.36).

During the 1980s, the chaebol groups had almost dominated 70% of South Korea's economy and gained augmenting international recognition. In 1983, the 50 largest chaebols had sales equivalent to nearly 94 % of GNP. There were 50 largest South Korean companies in 1986, and 30 were owned by the ten largest chaebols (Table 4). That same year, these ten largest chaebols had total sales of over 65 billion dollars, which means that 65% of South Korea's economy (Kang, 1996, p.187 and 188).

Table 5. Chaebol Subsidiaries Listed Fortune 500 (non-U. S. corporations)

Rank	Chaebol	Revenue (US\$ m)	Net income (US\$ m)	Employees (no.)
40	Samsung	21,148	250	160,600
68	Lucky-Goldstar	14,487	181	88,400
75	Daewoo	13,498	37	94,900
186	Sunkyung	6,812	91	19,800
206	Hyundai Corp.	6,387	4	900
320	Ssangyong	4,603	75	16,000
382	Hyundai Motor	3,972	113	29,800
434	Korea Explosive	3,526	NA	17,800
463	Hyosung	3,272	59	24,000

Source: Fortune, 1988

In 1997 and 1998, the Korean financial crisis hit Korea's economy and had a devastating impact on Korean companies, especially Chaebols. The Korean financial crisis started because of government failure in two significant policy areas: exchange rate policy and industry policy.

The Korean government pegged the Won⁸ to the U.S. dollar, which induced the failure of the exchange rate policy. As a result of pegging, the Won appreciated as much as the U.S. dollar, which diminished the Korean export potential. In 1997 financial markets and investors considered Won as overvalued currency. Therefore, Chaebols manufactured Korean products were unable to compete with the other international companies due to the relatively expensive product prices. Thus, the Korean government then devalued the Korean Won and guaranteed the Chaebols and other businesses that foreign exchange risk did not exist. However, the devaluation of the Korean Won caused many financial issues. The problem was that Korean banks and companies (mostly Chaebols) were up to their ears in foreign debts. So, that wrong political decision dragged Korea's export-oriented economy into a mega economic crisis. During that financial crisis, many Chaebols either went bankrupt or obtained bank protection (Black and Black 1999, p.44 and 45). Daewoo, one of the giant conglomerates, and 25 chaebols went bankrupt due to credit debt⁹.

The Reason for the Korean Financial Crisis

The reason for the Korean financial crisis is that the Korean government let the chaebols access loans with the low-interest rate for more than 30 years, which created weaknesses. Besides, chaebols had close ties with politicians who provided cheap loans that the backbone of the Chaebol's growth. Korean government in the 1980s decided to rapidly open the Korean domestic market to international competition without taking any careful precautions in the Korean local market (Balino & Ubide, 1999, p. 20)

⁸ Korean national currency

⁹ The growth of the chaebols in South Korea was often attributed to the cheap credit that they received during the development (LIM, 2012, p. 77). Easy access to cheap credits left chaebol companies unprotected against the international competition.

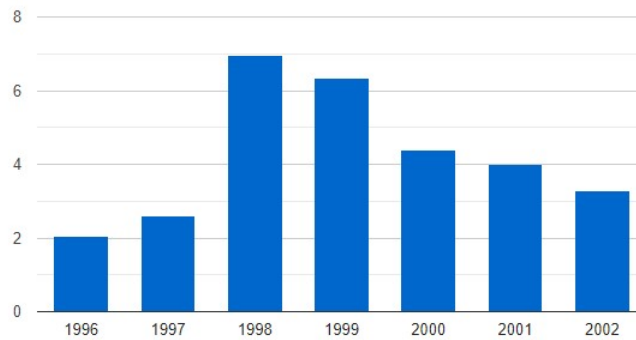
Another issue that caused the Korean financial crisis is that the Korean education system does not provide skilled labor forces. As the Korean economy developed quickly and moved toward the level of developed countries, its products became more complex and more deeply integrated into the world economy. However, the Korean education system was not modernized, did not involve the changing needs, and still retained its repetitive memory-oriented methods that proved successful in earlier periods. So it did not cater to the Korean economy's urgent needs of creative and highly skilled labor force such as entrepreneurs, workers, bankers, and the like (H. -H. Lee 1999, p.352).

The Crisis and Chaebol Reform

As has been mentioned above, the Korean financial crisis was triggered by the exchange rate and the foreign debt of Chaebols. That financial crisis bankrupted fourteen big and eleven small chaebols, including Daewoo. Therefore, the Korean government had to invoke the IMF to get a bailout package, which was worth \$60 billion. During the crisis, many middle-class people lost their jobs (Figure 3) and saving (Sung and Kim 2017).

That economic crisis and the news that the IMF's bailout caused panic among Koreans. Many patriotic and nationalist people started thinking that South Korea would lose its economic sovereignty. In this setting, Samsung and Daewoo initiated gold collection drives between workers, and this campaign spread countrywide before the end of the year. The Korea Herald reported that 225 tons of gold had been collected (Kim and Finch 2002, p.125), and South Korea did not need to use the whole amount of \$58. 4 billion bailouts (Kim, 2006, p.10).

Figure 4. South Korea - Unemployment Rate between the years 1996 and 2002, measure: percent

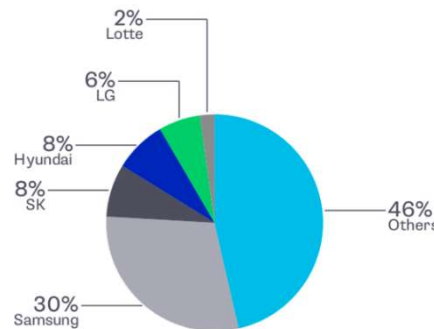

Source: The Global Economy, 2019

The Korean government reformed its financial system by switching its exchange rate system and reconstituting the structure of financial institutions and chaebols firms.

With the IMF's advice, some chaebols switched their ownership structure from a circular shareholding system to a holding company system, but some still have not yet to do so. Some chaebols still have a strong relationship with politicians and control a big part of South Korea's economy (Sung and Kim 2017, p.147). That might cause a new financial crisis in South Korea in the future because some chaebols, such as Samsung, Hyundai, L.G., Kia, and Lotte, are much greater than ever and have been controlling a much bigger portion of Korea's economy than they had been in 1997.

Figure 5. Five Biggest Chaebol = Half of Korean Stock Index

Source: Geitner, 2019

As can be seen in Figure 4, five companies control 54% of Korea's stock index. Namely, in case of economic crisis, or the failure of one of them can bring about an economic avalanche in South Korea. Only Samsung's market value is about \$350 billion, which is more significant than many countries' GDP. Therefore, the South Korean government should promote small businesses and start-up companies to verify the market.

CONCLUSION

Chaebol enabled the Korean economy to develop faster than its rivals. Chaebol corporates still strengthen South Korea's economy significantly. However, chaebol firms control a significant portion of Korea's economy, which brings massive risk to South Korea because chaebol companies are too big to fail, and Korean people and the Korean economy depend on Chaebols for economic growth. If they fail, it could be a disaster for South Korea. Therefore, the South Korean government should encourage new start-up companies and make a regulation to make the Korean market more competitive for both small and big corporations.

Korea has had a good experience in developing rapidly and being competitive in the international market. South Korea also has a technological and industrial substructure to launch many new firms. South Korea might use the knowledge to improve its market.

For economic development, developing countries and underdeveloped countries may use the chaebol system to encourage companies by not making the same structural mistakes that South Korean Chaebols had.

REFERENCES

- ALBERT, E. (2018, May 4). South Korea's Chaebol Challenge. Retrieved from Council on Foreign Relations: <https://www.cfr.org/backgrounder/south-koreas-chaebol-challenge>
- ANDOLFO, Immacolata. 2018. Chaebols, the engine of the Korean economy: a case study of the Samsung Group. Rome: Luiss University.
- BALINO, T. J., and UBIDE, B. A. (1999). The Korean Financial Crisis of 1997 - A Strategy of Financial Sector Reform. International Monetary Fund, Working Paper/99/28, 1-65. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/1999/wp9928.pdf>

- BLACK, Terry, and Susan BLACK. 1999. "The Korean Financial Crisis- Causes, Effects and Solutions. " *Social Policy For the 21th Century: Justice and Responsibility* 42-47.
- BRESSER-PEREIRA, L. C., JABBOUR, E., and PAULA, L. F. (2020). South Korea's and China's catching-up: a new-developmental analysis. *Brazilian Journal of Political Economy*, 40(2), 264 - 284.
- BUCKEY, P. (2004). Asian Network Firms: An Analytical Framework. *Asia Pacific Business Review*, 254 - 271.
- CLARK, D. N. (2000). *Culture and Customs of Korea*. London: Greenwood Press.
- Fortune. 1988. "Non-U.S. Corporations" Available at https://archive.fortune.com/magazines/fortune/fortune_archive/1988/08/01/70870/index.htm (date of access - 21. 02. 2020)
- GEITNER, Paul. 2019. South Korea's Chaebol (Bloomberg.com). August 29. Accessed March 28, 2020. <https://www.bloomberg.com/quicktake/republic-samsung>.
- GRABOWIECKI, Jerzy. 2006. *Keiretsu Goups: Their Role in the Japanese Economy and a Reference Point for Other Countries*. Japan: Institute of Developing Economies, Japan External Trade Organization.
- GRAHAM, Edward M. 2003. *The miracle with a Dark Side: Korean Economic Development under Park Chung-hee*. Washington: Institute for International Economics (IIE).
- GERALD, R. V. (2014). COMPARING JAPAN (KEIRETSU) AND KOREA (CHAEBOL) ECONOMIC EFFICIENCY ON THEIR FINANCIAL STRUCTURES. *European Journal of Contemporary Economics and Management*, 1(2). doi:10.19044/elv.v1no2a8
- HUH, C. G., and KIM, S. R. (1993). Japan's Keiretsu and Korea's Chaebol. *FRBSF WEEKLY LETTER*. Retrieved from https://fraser.stlouisfed.org/files/docs/historical/frbsf/frbsf_let/frbsf_let_19930716.pdf
- KANG, MYUNG HUN. 1996. *The Korean Business Conglomerate: Chaebol Then and Now*. California: UNIVERSITY OF CALIFORNIA.
- KIM, BYUNG-KOOK, and EZRA F. VOGEL. 2011. *The Park Chung Hee Era*. London: HARVARD UNIVERSITY PRESS.
- KIM, Cae-one. 2001. "Export and Business Conglomerates." In *The Korean Economy: Reflections at the New Millennium*, by Korean National Commission, 83-106. Seoul: Hollym.
- KIM, K. (2013). Chaebols and Their Effect on Economic Growth in South Korea. *Korean Social Sciences Review*, 1-28.
- KIM, Kihwan. 2006. *The 1997-98 Korean Financial Crisis: Causes, Policy Response, and Lessons*. Singapore: The International Monetary Fund and The Government of Singapore .
- KIM, Nak Nyeon. 2011. "Historical Statistics of Korea. " *Review of Economic History* 171-196.
- KIM, Seung-kyung, and John FINCH. 2002. "Living with Rhetoric, Living against Rhetoric: Korean Families and the IMF Economic Crisis. " *Korean Studies* 120-139

- KO, Jae-Young. 2007. "The South Korean experience in economic development." In *Making World Development Work*, by Charles Hall, 127 - 141. New Mexico: University of New Mexico Press.
- KRUEGER, A. O., and YOO, J. (2002). *Chaebol Capitalism and the Currency-Financial Crisis in Korea*. In S. Edwards, & J. A. Frankel, *Preventing Currency Crises in Emerging Markets* (p. 601-662). National Bureau of Economic Research.
- KUK, M. (1988). *THE GOVERNMENTAL ROLE IN THE MAKING OF CHAEBOL IN THE INDUSTRIAL DEVELOPMENT OF SOUTH KOREA*. Lynne Rienner Publishers, 12(1), 107-133.
- LE, Phuoc Cuu Long, Jong Ik KIM, and Kunbae KIM. 2016. "The Growth of Korean Companies and Their Contributions to the Miracle of the Han River." *International Journal of Multimedia and Ubiquitous Engineering* 253-266.
- LEE, Hyun-Hoon. 1999. "Korea's 1997 Financial Crisis: Causes, Consequences and Prospects." *A Journal of Policy Analysis and Reform* 351-363.
- LEE, Phil-Sang. 2000. "Economic Crisis and Chaebol Reform in Korea." Discussion Paper Series APEC Study Center Columbia Business School No: 14 1 - 20.
- LIM, W. (2012). *Chaebol and Industrial Policy in Korea*. *Asian Economic Policy Review*, 7, 69 - 86. doi:10.1111/j.1748-3131.2012.01218.x
- MIN-HUA, C. (2017). *Chaebol-Government Relations in South Korea's Economy*. *East Asian Policy*, 09, 53 - 64. Retrieved from <https://www.worldscientific.com/doi/pdf/10.1142/S1793930517000356?download=true>
- NAKATANI, Iwao. 1984. "The Economic Role of Financial Corporate Grouping." *The Economic Analysis of Japanese Firms*, ed. M. Aoki. , Iwao, "The Economic Role of Financial Corporate Grouping," in M. Aoki, ed., *The Economic Analysis of the Japanese Firm* (Amsterdam: North-Holland).
- PARK, Yoon-Shik, David Steinberg, Tae Soo Kang, and Danny M. Leipziger. 2015. *Korea's Economy*, Volume 30. The United States of America.
- SONG, Byung-Nak. 1997. *The Rise of Korean Economy*. Hong Kong: Oxford University Press.
- SUNG, Taeyoon, and Doyeon KIM. 2017. "How Chaebol restructuring after the 1997 crisis has affected corporate decision and performance in Korea: debt financing, ownership structure, and investment." *China Economic Journal* 147-161.
- The Economist. (1997, June 5). *China adopts the chaebol*. Retrieved from The Economist: <https://www.economist.com/business/1997/06/05/china-adopts-the-chaebol>
- The Global Economy. 2019. *South Korea: Unemployment rate*. Accessed March 29, 2020. https://www.theglobaleconomy.com/South-Korea/unemployment_rate/.
- TU, Howard S., Seung Yong KIM, and Sherry SULLIVAN. 2002. "Global strategy lessons from Japanese and Korean business groups." *Business Horizons* 39- 46.

TÜRKİYE’DE KAMU SAĞLIK HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA

Ersin Nail SAĞDIÇ
ersinnailsagdic@dpu.edu.tr
0000-0002-4022-8515

Fazlı YILDIZ
fazli.yildiz@dpu.edu.tr
0000-0003-1387-7883

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi /Received:
05.04.2021

Kabul Tarihi /Accepted:
29.06.2021

JEL Codes: H51, O47, C23.

AN EMPIRICAL INVESTIGATION ON THE RELATIONSHIP BETWEEN PUBLIC HEALTH EXPENDITURES AND ECONOMIC GROWTH IN TURKEY

ÖZ Sağlık sektörüne yapılan harcamalar refah ve sürdürülebilir kalkınmanın temel bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Beşeri sermayenin gelişmesinde etkili faktörlerden biri olan sağlık harcamalarının ekonomik performans üzerindeki önemli etkileri olduğu teorik ve ampirik olarak literatürde bir çok çalışma tarafından gösterilmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de 2004-2019 döneminde 81 il düzeyinde kamu sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi panel veri analizi kullanılarak araştırılmıştır. Araştırmanın ampirik bulguları, Türkiye’de kamu sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde pozitif etki gösterdiğini ve kamu sağlık harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisini ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçları, Türkiye’de kamu sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerden biri olduğunu ve kamu sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Sağlık Harcamaları, Ekonomik Büyüme, Kamu Harcamaları

ABSTRACT Public and private spending on the health sector is considered essential for economic development and welfare. It is shown by many empirical and theoretical studies in the literature that health expenditures, one of the influential factors in the development of human capital, have significant effects on economic performance. In this study, the relationship between public health expenditures and economic growth was investigated by panel data analysis in 81 provinces of Turkey over the 2004-2019 period. The study results reveal that public health expenditures have a positive effect on economic growth in the long term. The results also show a one-way causality relationship running from public health expenditures to economic growth. In general, this study results reveal that public health expenditures are one of the factors affecting economic growth, and the increase in public health expenditures has a positive effect on economic growth in Turkey.

Keywords: Public Health Expenditure, Economic Growth, Public Expenditures

GİRİŞ

Ekonomik büyüme modellerinden Harrod-Domar modeli, ekonomik büyümenin belirli bir teknoloji seviyesindeki sermaye birikimiyle orantılı olduğu görüşünü öne sürmüştür. Neo-klasik büyüme modeli temelindeki Solow-Swan modeli ise ekonomik büyümeyi analiz etmek için Harrod-Domar modelini üretim faktörü olarak emeği ilave ederek genişletmiştir (Ndedi vd., 2017: 2). Diğer taraftan Mankiw, Romer ve Weil (1992) tarafından geliştirilen içsel büyüme modeli, ekonomik büyüme faktörlerinin sistem içinde araştırılması gerektiği görüşünü öne sürerek, büyüme oranının beşeri sermaye ile nasıl değiştirilebileceği konusunu araştırmıştır. İçsel büyüme modellerinde fiziki sermayenin yanı sıra eğitim, sağlık gibi beşeri sermaye unsurlarının üretim fonksiyonunda yer alması ve farklı bir perspektiften büyüme faktörlerinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği düşüncesi ileri sürülmüştür (Kızıl ve Ceylan, 2018: 197). İçsel büyüme modelleri, beşeri sermayenin pozitif dışsallıklar yaratarak ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Beşeri sermaye unsurlarından sağlık hizmetlerine ayrılan kaynak kişilerin verimlilikleri ve yaşam beklenti düzeylerinde artışa neden olmaktadır (Yardımcıoğlu, 2012: 28).

Mushkin (1962), sağlığa dayalı büyüme hipotezinde sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi teşvik etmedeki rolünü incelemiştir. Bu hipoteze göre sağlık bir sermaye türü olarak nitelendirilmiş, bundan dolayı sağlığa yatırımın (sağlık hizmetlerine ayrılmış ekonomik kaynaklar) geliri artırabileceği, sağlık harcamalarının işgücü verimliliğini artırarak uzun dönemli getiri sağlamaya devam edeceği ve ekonomik büyümeye yol açacağı görüşü savunulmuştur. Sağlık, beşeri ve fiziksel sermaye birikimi üzerindeki etkisi yoluyla ekonomik büyümeyi etkilemektedir (Mushkin, 1962: 129). Sachs (2001)'e göre, sağlık hizmetinin kendisi ülkede kurumsal yapıdan ve ekonomi politikalarından etkilendiği gibi, beşeri sermaye gelişimini etkileyerek kişi başına düşen gelirden artışa ve yoksulluk düzeyinde azalışa neden olmaktadır. Ayrıca, ekonomik kalkınma çok yönlü bir süreç olarak değerlendirilmeli ve ekonomik kalkınma stratejisi, özel sektör yatırımlarını teşvik edecek stratejilerin yanı sıra geniş bir sosyal yatırım yelpazesi üzerine inşa edilmelidir (Sachs, 2001: 26). Sağlıklı bireylerin daha üretken olduğu düşünüldüğünde, daha uzun süre bireysel yarar sağlama beklentisine sahip olduklarından dolayı bilgi ve becerilerini geliştirmek için daha güçlü bir güdüye sahiptirler (Elmi ve Sadeghi, 2012: 88). Beşeri sermaye gelişimine katkı sağlayan eğitim ve sağlık harcamalarına ayrılan payın artması emek verimliliğini yükselterek uzun dönemde ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır (Çelik, 2020: 17).

Bloom ve Canning (2000) yüksek sağlık koşullarına sahip bireylerin bilgi ve beceri düzeylerini daha etkin kullanarak verimlilik artışına sebep olduklarını belirtmişlerdir. Daha iyi sağlık, daha yüksek gelire yol açarak aynı zamanda sağlık ve gelir iyileştirmelerinin karşılıklı olarak pekiştirildiği yararlı bir duruma yol açan olumlu bir geri bildirim etkisine de sebep olur (Bloom ve Canning, 2000: 1207-1209). Yıldız ve Yıldız (2018) ülkelerde sağlık harcamalarında etkinlik ve verimlilik yönlü politikaların kullanımındaki artışın sağlık hizmetinin kalitesinde artış sağlayarak ekonomik büyüme ile sağlık harcamaları döngüsünü olumlu etkileyeceğini ve sağlık yoksulluk kısır döngüsünde iyileşme sağlayacağını belirtmişlerdir (Yıldız ve Yıldız, 2018: 213). Tıraş ve Ağır (2018)'a göre sağlık harcamalarındaki artış ve sağlık politikalarındaki iyileşme, sağlık hizmet kalitesinde artış sağlayarak ortalama ömrün uzaması, bireylerin üretim faaliyetlerinde daha aktif bulunmaları, yetişmiş işgücünden yararlanma süresinin artması ve beşeri sermaye birikiminde artış ile ekonomik büyümeyi destekleyecek nitelikte sonuçlar yaratır (Tıraş ve Ağır, 2018: 27).

Bu çalışmada, beşeri sermayenin en önemli iki bileşeninden biri olan sağlıkla ilgili kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Türkiye özelinde 81 il düzeyinde panel veri analizi yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Çalışma sonucunda ulaşılan bulguların sağlık sistemine yönelik ülkelerde uygulanacak politikalar hususunda yol gösterici nitelikte olması hedeflenmiştir. Çalışma diğer bölümleri şu şekilde oluşturulmuştur. İkinci bölümde sağlık ekonomisi ve sağlık harcamalarına ilişkin kavramsal çerçeve ve teorik yaklaşımlar, üçüncü bölümde sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen ampirik literatür sunulmuştur. Dördüncü bölümde veri seti, tanımlayıcı istatistikler, yöntem ve analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Sonuç bölümü ile çalışma tamamlanmıştır.

SAĞLIK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ

Sağlık Ekonomisi

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sağlık; eğitim ve istihdam da dahil olmak üzere çok çeşitli faaliyetlere katılım için bir ön koşul olarak değerlendirilmekte ve “*sadece hastalık veya sakatlığın olmaması değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal bir iyilik hali*” olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2011: 57). Sağlık hizmetlerinin temel alanları koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici sağlık hizmetleridir. Koruyucu sağlık hizmetleri, kişiye ve çevreye yönelik sağlık hizmetleri; tedavi edici sağlık hizmetleri, birinci basamak (ilk başvuru ve ayakta tedavi), ikinci basamak (yataklı tedavi) ve üçüncü basamak (uzmanlaşmış tedavi kurumları ve ileri teknolojilerin kullanıldığı sağlık tesisleri); rehabilite edici sağlık hizmetleri ise tıbbi rehabilitasyon ve sosyal rehabilitasyon hizmetlerinden oluşmaktadır (Arslantaş, 2019: 6-16).

Sağlık hizmetlerinin sonuçlarını belirlemek için tek başına özel piyasaya güvenilemeyeceği yönündeki yaygın görüşten ve özellikleri gereği yaşamsal niteliği ile diğer hizmetlerden farklı olmasından dolayı sağlık hizmetleri kamu kesimi politikaları gündeminde önemli bir yer tutmaktadır (Rosen ve Gayer, 2020: 176). Sağlık hizmetleri sunumunun tümüyle piyasaya bırakılmayıp devlet tarafından üretimi ve sunumunun gerçekleştirilmesi yapısı gereği sadece piyasa alanında kar güdüsüyle sunulmaması, bireysel etkilerinin yanı sıra toplumsal düzeyde etki ortaya çıkarması, sağlık hakkının temel insan haklarından olması ve toplumsal sağlık odaklı koruyucu, tedavi ve rehabilite edici nitelikte sunum gerekliliği gibi bazı özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Hayran, 2018: 79). Sağlık hizmetlerinin piyasaya bırakılmamasının temel sebepleri şunlardır: Tümüyle piyasaya bırakılması durumunda asimetrik bilgi sorunu nedeniyle talebin hizmet sunucuları tarafından belirlenmesi ve kısıktırılması sorunu, sağlık hizmeti talebinin ertelenemez oluşu, sağlık hizmetlerinde talebin öngörülemez ve belirsiz olması, ahlaki tehlike sorunu, dar gelirli ve özellikli grupların sağlık hizmetine erişiminin sağlanması ve korunması zorunluluğu, sağlık hizmeti dışsallıkları, koruyucu sağlık hizmetleri gibi sağlık hizmetlerinin tam kamusal niteliği ve sağlık hizmetlerinin finansmanında kamusal müdahale gerekliliğidir (Hayran, 2018: 79).

Sağlık hizmetleri piyasasının arz tarafını sağlık hizmetleri sunumunu yapan kurumlar veya birimler, talep tarafını ise toplumda sağlık sorunu yaşayan tüm kesimler oluşturmaktadır. Sağlık hizmetleri piyasası diğer piyasalardan farklı olarak arz tarafı sınırlı birimlerden, talep tarafı ise çok fazla sayıda hizmet talep eden alıcıdan oluşmaktadır. Genellikle sağlık hizmetleri arzı talep karşısında yetersiz kalmakta ve hizmetten yararlanma sonucu oluşan fayda ile katlanılan maliyet arasında doğrudan ilişki kurulamamaktadır. Sağlık hizmetleri piyasasında oluşan piyasa başarısızlıkları hizmetin sunumu, fiyatlandırılması, finansmanı ve bireylerin sağlık hizmetine erişimi açısından her ülkede farklılık gösterse de kamusal müdahale

gerektirmektedir. Kamu kesiminin sağlık hizmetleri piyasasına müdahalesi sağlık hizmetlerinin sunumu ve yaygın erişim, sağlık hizmetlerinin finansmanı, piyasa koşullarında sağlık hizmeti sunumuna yetkilendirme, ruhsatlandırma, fiyatlara müdahale, sağlık sigortası sistemlerinde zorunluluk ve yaygınlık ile ödeme gücü çeken kesimlerin sağlık hizmetlerine erişimini sağlama alanlarını kapsamaktadır (Yıldız ve Eren, 2020: 32).

Rosen ve Gayer (2020), beşeri sermayeyi bireylerin üretkenlik kapasitelerinde artış sağlayan eğitim ve sağlık hizmetlerine yönelik yapılan yatırımlar olarak tanımlayarak, bireylerin yaşamlarında sağlık harcamalarının olumlu yönde etkisine vurgu yapmışlardır (Rosen ve Gayer, 2020: 412). Bir ülkede sağlık sektörü, ülke kalkınmasındaki unsurlardan biri olan beşeri sermaye kaynağı oluşturulmasında sağlıklı bireylerin gelişimine sağladığı katkı açısından önem arz etmektedir. Sağlık hizmetlerine yönelik kamu ve özel kesim tarafından ayrılan kaynakların niteliksel ve niceliksel olarak artması, bireysel ve toplumsal düzeyde sağlık hizmetlerinden yararlanma olanaklarını artıracak gibi, verimlilik ve üretkenlik artışı ile ekonomik büyümeyi de olumlu etkileyecektir. Ayrıca, ekonomik büyüme ve refah artışı da sağlık harcamalarında artışa neden olarak geri besleme etkisi ile çift yönlü olumlu etkileşim meydana getirir (Yıldız ve Eren, 2020: 25). Sağlık düzeyindeki gelişmişlik, toplumda beşeri sermaye gelişimine katkı sağlayarak verimlilik artışı yoluyla ekonomik gelişmeye, bireylerin ekonomik ve sosyal refah seviyelerinde gelişime katkıda bulunur (Taban, 2006: 33). Sağlık hizmetlerindeki gelişme ile işgücü niteliklerinde artış sağlanarak nitelikli işgücü istihdamında artış, verimli çalışma yeteneklerinde gelişme ve örgütlerde verimlilik artışı beklenmektedir (Akıncı ve Tuncer, 2016: 47).

Savaşan ve Çetintaş (2009), sağlık harcamalarının beşeri sermaye oluşumuna yaptığı katkıya ilave olarak, bireylerin daha nitelikli eğitim almaları, sağlık koşullarındaki iyileşme ile işgücü dayanıklılığının artması ve ortalama ömür uzaması ile oluşacak işgücü sayısındaki artış yönüyle olumlu etkisi olacağını belirtmişlerdir (Savaşan ve Çetintaş, 2009: 195). Ortalama yaşam süresinin uzamasına bağlı olarak sağlık sektörünün ekonomik büyüme üzerinde oluşturacağı olumlu etkiler verimlilik, eğitim, fiziki sermaye yatırımlarında artış ve demografik gelişmeler başlıklarında açıklanmaktadır. *Verimlilik etkisi*, sağlık harcamalarının sağlıklı bireylerin sayısında artış etkisi oluşturarak emek verimliliğini olumlu yönde etkilemesidir. *Eğitim etkisi*, yaşam süresinin uzaması sonucu bireylerin eğitim seviyesindeki artışın emek verimliliği ve çıktı artışını olumlu yönde etkilemesidir. *Fiziki sermaye yatırımlarında artış etkisi*, sağlık koşullarının geliştiği ve eğitim düzeyi yüksek olan ülkelerde daha fazla gelir elde etme imkanı sonucu tasarruf ve yatırım artışının fiziki sermaye yatırımlarını olumlu etkilemesidir. *Demografik gelişme etkisi* ise, sağlık harcamaları sonrasında çocuk ve bebek ölüm oranlarındaki azalışın demografik dönüşüm etkisiyle birlikte nitelikli nüfus ve işgücü yapısını olumlu etkilemesi olarak açıklanmaktadır (Bloom ve Canning, 2000'den aktaran Erdoğan ve Bozkurt, 2008: 26).

Sağlık Harcamaları ve Türkiye’de Sağlık Harcamalarının Seyri

Sağlık harcaması, sağlık koşullarının gelişimi ve korunması amacına yönelik koruma, beslenme, bakım, acil programlar, geliştirme için yapılan cari ve yatırım niteliğindeki harcamaları kapsamaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2019: 269). Kamu harcamalarından eğitim ve sağlık harcamaları beşeri sermayeyi geliştirme niteliklerinden dolayı eğitimi ve sağlıklı işgücü altyapısının ülkelerin kalkınma süreçlerinde oluşturacağı katkı dikkate alınarak “yatırım (kalkınma) cari harcamalar” olarak adlandırılmaktadır. Eğitim ve sağlık

hizmetlerinin etkileri, üretkenliği artırıcı özellikleri dolayısıyla cari nitelikteki diğer kamu harcamalarından farklı düşünülmektedir (Edizdoğan vd., 2019: 89; Işık, 2020: 13).

2006 yılından itibaren Türkiye’de bütçe sisteminde kamu harcamalarının sınıflandırılmasında kullanılan analitik bütçe sınıflandırması; “*Kurumsal, ekonomik, fonksiyonel ve finansman*” tipi sınıflandırma olarak dört türden oluşmaktadır. Fonksiyonel sınıflandırmaya göre kamu harcamaları; “*Genel kamu hizmetleri, savunma, kamu düzeni ve güvenlik, ekonomik işler ve hizmetler, çevre koruma, iskan ve toplum refahı, sağlık, dinlenme kültür ve din, eğitim, sosyal güvenlik ve sosyal yardım*” temel alanlarından oluşmaktadır. Kamu kesimince yapılan sağlık harcamaları, kolektif nitelikte sağlanan ve bireylere yönelik sunulan sağlık hizmetlerini kapsar. Bu harcamalar; “*Tıbbi ürünler, tıbbi cihaz ve ekipmanlar, hastane hizmetleri, ayakta yürütülen tedavi hizmetleri, halk sağlığı hizmetleri ve sağlıkla ilgili ar-ge hizmetlerini*” içermektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021).

Türkiye’de sağlık alanında yapılan harcamalar sağlığın korunması ve güçlendirilmesi amacına yönelik özel kesim ve kamu kesimi tarafından yapılmaktadır. Kamu kesimi sağlık harcamaları merkezi devlet, mahalli idareler ve Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından; Özel kesim sağlık harcamaları ise hane halkları (bireyler), sigorta şirketleri, bireylere hizmet eden kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve diğer işletmelerin yaptığı sağlık harcamalarını kapsamaktadır. Ülkemizde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan sağlık harcamaları istatistiklerinde niteliklerine göre sağlık harcamaları; “*Cari sağlık harcamaları ve yatırım niteliğindeki sağlık harcamaları*” şeklinde sınıflandırılmıştır. Cari sağlık harcamalarının kapsamında; “*Hastane hizmetleri, evde sağlık bakım hizmetleri, ayakta bakım hizmetleri, perakende satış ve diğer tıbbi malzeme sunanlar, halk sağlığı hizmetleri, genel sağlık yönetimi ve sigorta hizmetleri*” vardır (TÜİK, 2020). Türkiye’de 1999-2019 dönemi sağlık harcamaları göstergeleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Türkiye’de Sağlık Harcamaları Göstergeleri (1999-2019)

	1999	2002	2005	2008	2011	2014	2017	2018	2019
Toplam Sağlık Harcaması (Milyon TL)	4985	18774	35359	57740	68607	94750	140647	165234	201031
Kişi Başı Sağlık Harcaması (TL)	79	284	517	813	924	1228	1751	2030	2434
Toplam Sağlık Harcaması/GSYH(%)	4,7	5,2	5,2	5,8	4,9	4,6	4,5	4,4	4,7
Genel Devlet SH / Toplam SH	61,1	70,7	67,8	73,0	79,6	77,4	78,0	77,5	78,0
Özel Sektör SH / Toplam SH	38,9	29,3	32,2	27,0	20,4	22,6	22,0	22,5	22,0

Kaynak: TÜİK (2020), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamalari-Istatistikleri-2019-33659>, E.T: 19.03.2021.

Tablo 1’de Türkiye’ye ilişkin sağlık harcamaları göstergelerine göre 1999-2019 döneminde toplam sağlık harcaması ve kişi başına düşen sağlık harcaması artış göstermiştir. Toplam sağlık harcamalarının gayri safi yurt içi hasılaya oranı yıllar itibarıyla yaklaşık %5 düzeyindedir. 1999-2019 döneminde toplam sağlık harcaması/GSYH (%) oranının en yüksek olduğu yıl 2008 (%5,8), en düşük olduğu ise 2018 (%4,4) yılıdır. Sağlık harcamalarını sunan kesim (kamu ve özel sektör) açısından baktığımızda ise Türkiye’de sağlık harcamalarını büyük oranda kamu kesimi (Devlet) eliyle gerçekleştirilmektedir. 1999 yılında kamu sağlık harcamalarının toplam sağlık harcamaları içindeki oranı %61,1, özel sektör sağlık harcamalarının oranı ise %38,9 iken, 2019 yılında bu oranlar devlet payı %78, özel sektör payı ise %22 olarak gerçekleşmiştir. 1999-2019 döneminde sağlık harcamaları içinde devletin payı artarken özel sektör payı düşüş göstermiştir. 2019 yılında sağlık hizmeti sunucusuna göre sağlık harcamalarının dağılımları, genel devlet (merkezi devlet %26 ve Sosyal Güvenlik Kurumu %52) ve özel sektör (bireyler %17 ve sigorta şirketleri/kar amacı gütmeyen

kuruluşlar/diğer işletmeler %5) şeklindedir. Bu oranlara göre, Türkiye’de sağlık sektörüne ilişkin harcamaların büyük bir kısmı devlet eliyle yani merkezi devlet birimi olan Sağlık Bakanlığı ve Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu sonuçlar, Türkiye’de sağlık hizmetinin sunumunda devlet müdahalesi düzeyinin yüksek olduğunu ve sağlık harcamalarının finansmanında en yüksek katkının Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yapılan harcamalardan oluştuğunu göstermektedir.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

İktisat yazınında eğitim ve sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini araştıran teorik ve ampirik çalışmalar bu değişkenleri içsel büyüme modelleri temelinde beşeri sermayenin unsurları olarak ele almışlardır. Bu literatür metodolojisi, verileri, ülke grubu, dönemi ve sonuçları açısından farklı bağlamlarda sınıflandırılabilir. Sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmaya yönelik incelenmiş olan literatürde, belirli bir zaman aralığında tek ülkeyi kapsayan zaman serisi çalışmaları ve belirli bir zaman aralığında birden fazla ülkeyi birlikte inceleyen panel veri çalışmalarına ulaşılmıştır. Bu çalışmaların bazılarında sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilirken, bazılarında negatif yönlü ve her iki değişken arasında ilişkisiz sonuçlar bulunmuştur.

Literatürde, sağlık kaynaklı büyüme hipotezini destekleyen, sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi pozitif yönde tespit eden çalışmalar yoğunluktadır (Demirgil vd., 2018; Başar vd., 2016; Kızıl ve Ceylan, 2018; Kurt, 2015; Çalışkan vd., 2018). Bu çalışmalar yanında Başoğlu (2021), Türkiye’de 2004-2018 yılları temelinde Düzey 1 bölgelerini baz alarak yapmış olduğu çalışmada kamu sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini tespit etmiştir. Türkiye dışındaki diğer ülke veya ülkelerle ilgili sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme arasında pozitif yönde ilişki tespit edilen çalışmalarda mevcuttur. Örneğin Yerdelen Tatoğlu (2011) 20 OECD ülkesinde sağlık sektörü yatırımlarının kısa ve uzun dönemde ekonomik büyümeyi üzerindeki etkisini, Ding (2012) 34 OECD ülkesinde kamu sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini, Majdi (2012) 15 Akdeniz ülkesinde sağlık harcamaları ve doğumda yaşam beklentisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini, Georgiou (2013) 17 OECD ülkesinde sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini, Rhee (2014) sağlık harcamalarının (özel, kamu ve toplam sağlık harcaması) düşük ve orta gelirli ülkelerde ekonomik büyüme üzerindeki etkisini, Çelik (2020) G20 ülkelerinde sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini, Şaşmaz vd. (2019) OECD ülkelerinde sağlık harcamalarının kalkınma (insani gelişmişlik endeksi) üzerindeki etkisini pozitif yönlü tespit etmişlerdir. Ayrıca, Aurangzeb (2003) Pakistan’da 1973-2001 döneminde kısa ve uzun dönemde sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisini, Yıldız ve Yıldız (2018) 47 Avrupa ve Merkez Asya ülkesi temelinde kişi başına düşen sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye etkisini, Selim vd. (2014) 27 Türkiye ve 27 AB üyesi ülkede 2001-2011 yılları arasında kısa ve uzun dönemli KB sağlık harcaması ve ekonomik büyüme ilişkisini, Hayaloğlu ve Bal (2015) üst orta gelirli 54 ülke için 2000-2013 döneminde toplam, kamu ve özel kesim sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye etkisini, Piabuo ve Tieguhong (2017) Abuja Deklerasyonu (2001) hedefine ulaşan beş Afrika ülkesi ve CEMAC ülkeleri için sağlık harcamalarının kişi başına düşen GSYİH üzerindeki etkisini, Aboubacar ve Xu (2017) 1995-2014 döneminde Sahra Altı Afrika ülkelerinde sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini, Raghupathi ve Raghupathi (2020) ABD’de eyaletler düzeyinde 2003-2014 döneminde sağlık harcamaları ile işgücü verimliliği, kişisel gelir, kişi başına düşen GSYH arasındaki ilişkinin pozitif bulunduğu çalışmalardır.

Sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği çalışmalardan; Mohammadi vd. (2012) Türkiye’yi de kapsayan altı ülkede kamu sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini, Eggoh, Houeninvo ve Sossou (2015) 1996-2010 döneminde 49 Afrika ülkesinde eğitim ve sağlıkla ilgili kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini, Kurt (2015) 2006-2013 döneminde kamu sağlık harcamalarının hastalıklar, kazaların ve iş kayıplarının sektörlerin çıktıları üzerindeki olumsuz etkisi yoluyla ekonomik büyüme üzerindeki dolaylı etkisini tespit etmiştir. Benzer şekilde farklı ülke ve örneklemeler temelinde literatürde bir çok çalışma mevcuttur (Güven vd., 2018; Yang, 2019; Awaworyi vd., 2015). Sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılan çalışmalardan, Hartwig (2010) 21 OECD ülkesinde sağlık harcamaları, beşeri sermaye birikimindeki artışın ekonomik büyümeyi uzun dönemde etkilemediğini, Afonso ve Sarabanda (2016) 21 OECD ülkesinde 1991-2008 döneminde sağlık sektörünün ar-ge, ekonomik büyüme ve ücretler üzerindeki etkisini incelerken, kalifiye nüfustaki sağlıklı işgücü payındaki artışın ekonomik büyüme üzerinde etkisi olmadığını, Çetin ve Ecevit (2010) 1990-2006 yılları arasında 15 OECD ülkesinde kamu sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda bahsedilen çalışmalara ek olarak, sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini araştıran çalışmalar genel olarak dört grupta sınıflandırılmaktadır. Birincisi, sağlık harcamaları ekonomik büyümeyi artırdığı için sağlık harcamalarından ekonomik büyümeye tek yönlü, yani sağlık harcamasının ekonomiyi teşvik ettiğini savunmaktadır. İkincisi, nedenselliğin ekonomik büyümeden sağlık harcamalarına, daha yüksek ekonomik büyümenin sağlık sektörüne daha büyük bir yatırıma neden olduğu ve ekonomik gelişmenin sağlık harcamalarını yönlendirdiği yönündedir. Üçüncüsü ise, hem ekonomik büyümenin hem de sağlık harcamalarının çift yönlü ilişki içinde olduğu yaklaşımını dolayısıyla sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme arasında bir geri bildirim etkisi olduğunu ifade eder. Dördüncüsü ise, her iki değişken arasında nedensellik ilişkisi olmadığını belirtmektedir.

Literatürde nedensellik ilişkisinin Türkiye için sağlık harcamalarından ekonomik büyümeye tek yönlü olduğu sonucuna ulaşılmış olan çalışmalar vardır (Yumuşak ve Yıldırım, 2009; Aydemir ve Baylan, 2015; Kalyoncu, 2009). Tıraş ve Ağır (2018) OECD ülkelerinde kamu sağlık harcamalarından ekonomik büyümeye tek yönlü, Bedir (2016) 1995-2013 döneminde farklı ülkeleri kapsayan çalışmada Mısır, Macaristan, Kore Cumhuriyeti ve Filipinler’de kişi başı sağlık harcamalarından kişi başı GSYH’ya tek yönlü, Odhiambo (2021) düşük gelirli Sahra Altı Afrika ülkelerinde kamu sağlık harcamasından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular, araştırmalar kapsamında incelenmiş olan ülkelerde sağlık kaynaklı büyüme hipotezini destekler niteliktedir.

Nedensellik ilişkisinin ekonomik büyümeden sağlık harcamalarına tek yönlü olduğu çalışmalara Tıraş ve Ağır (2018), Odhiambo (2021), Mehrara ve Musai (2011), Bedir (2016), Tunalı ve Saruç (2019), Demirgil vd. (2018) ve Çelik (2020) örnek gösterilebilir. Bu sonuçlar, araştırmalar kapsamındaki ülkelerde ekonomik büyümenin sağlık harcamalarının önemli bir belirleyicisi olduğunu, sağlık harcamalarının seviyesi ve artması açısından ekonomik gelişmenin (gelir artışı) önemli bir faktör olduğunu göstermiştir. Çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu çalışmalara ise; Akıncı ve Tuncer (2016)’in Türkiye için, Saraçoğlu ve Songur (2017)’nin 10 Avrasya ülkesi için, Ağır ve Tıraş (2018)’in farklı ülke grupları için, Kamacı ve Uğurlu Yazıcı (2017)’nin 35 OECD ülkesi için, Elmi ve Sadeghi (2012) 20 gelişmekte olan ülke için yapmış olduğu çalışmalar örnek gösterilebilir. Bu çalışmaların yanında Şaşmaz vd. (2019) sağlık harcamaları ile kalkınma

değişkeni (insani gelişmişlik endeksi) arasında çift yönlü, Bedir (2016) 1995-2013 döneminde farklı ülkeleri kapsayan çalışmada Çek Cumhuriyeti ve Rusya'da kişi başı sağlık harcamaları ile kişi başı GSYH arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, araştırmalar kapsamındaki ülkelerde sağlık kaynaklı büyüme hipotezini doğrulamış ve sağlık harcamalarının seviyesi açısından ekonomik büyümenin önemini göstermiştir. Ayrıca, Kalyoncu (2009) Türkiye'de 67 il düzeyinde kişi başına GSYİH ve sağlık ocağı sayısı arasında 17 ilde nedensellik ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Genel olarak literatürde incelenmiş olan ampirik çalışmalar değerlendirildiğinde; örneklem, dönem ve uygulanmış yöntemlerde farklılıklar olsa bile sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki pozitif etkisine işaret eden sağlığa dayalı büyüme hipotezini destekleyen çalışmalar çoğunluktadır. Nedensellik ilişkisinin araştırıldığı çalışmalarda ise değişkenler arasında tek yönlü ve çift yönlü nedensellik ilişkisi ülke ve örneklem bazında farklılık göstermektedir. Literatürdeki ampirik çalışmalardan farklı olarak bu çalışma ile Türkiye'de 81 il düzeyinde kamu sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılarak literatüre katkı sunulması hedeflenmiştir.

AMPİRİK ANALİZ

Bu çalışmada 2004-2019 yılları arasında Türkiye'de 81 il düzeyinde kamu sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki panel veri analizi ile araştırılmıştır. Kamu sağlık harcamaları (KSH) bağımsız değişken, ekonomik büyüme (EB) ise bağımlı değişken olarak modele dahil edilmiştir. Fonksiyonel bütçe sınıflandırılması temelinde kamu sağlık harcamaları Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü (HMB)'nden derlenmiştir. Ekonomik büyümeyi temsil eden kişi başına bölgesel milli gelir düzeyi Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilmiştir. Ekonomik büyüme 2009 fiyatlarıyla analize dahil edilmiş olup, kamu sağlık harcamaları ise deflatör kullanılarak reel hale getirilmiştir. Değişkenlerin logaritmik değerleri esas alınmıştır. Analizde kullanılan değişkenlere ait bilgiler ve oluşturulan model Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2: Değişkenlere Ait Açıklamalar

Değişken	Açıklama	Kaynak
EB	Kişi başı GSYH (2009 fiyatlarıyla)	TÜİK
KSH	Kişi başına reel kamu sağlık harcamaları	HMB
Tanımlayıcı İstatistikler		
	EB	KSH
Ortalama	17913.08	257.4927
Medyan	14530.00	230.1262
Maksimum	86798.00	1444.552
Minimum	2792.000	30.91163
Standart Sapma	12086.22	147.8494
Çarpıklık	1.562528	1.775949
Basıklık	6.345897	9.817630
Jarque-Bera	1131.894	3191.187
Gözlem	1296	1296
Model		
$LNEB_{it} = \beta_0 + \beta_1 LNKSH_{it} + e_{it}$ $i=1, \dots, 81$ (İl Düzeyi) $t=1, \dots, 16$ (2004 - 2019)		

Tablo 2’de kamu sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemek amacıyla oluşturulan model gösterilmektedir. Eşitlikte i birim kesitleri (iller), t 2004-2019 dönemindeki her bir yılı, e_{it} ise hata terimini temsil etmektedir. Türkiye’de 2004-2019 yılları arasında kamu sağlık harcamalarının bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tahmin edebilmek için panel veri analizi metodundan faydalanılmıştır. Panel veri analizinde öncelikle analizde kullanılacak değişkenlerin durağanlıkları tespit edilmektedir. Serilerin durağanlık analizleri serilerdeki yatay kesit bağımlılığı olup olmadığına göre değişiklik göstermektedir. Bu yüzden öncelikle analizde kullanılan değişkenlerin yatay kesit bağımlılıkları araştırılmıştır. Yatay kesit bağımlılığı serilerdeki kesitlerin (iller) birbirleriyle ilişkisini ve etkilerini (şokları) göstermektedir. Bundan dolayı analizde kullanılan modellerin yatay kesit bağımlılıkları Breusch ve Pagan (1980) CD_{LM1} testi ve Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008) $CDLM_{adj}$ testi ile belirlenmiştir. Test sonuçları tablo 3’te özetlenmiştir. Tablo 3’teki test sonuçlarına göre analizde kullanılan serilerde yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna varılmıştır. Değişkenlerde yatay kesit bağımlılığı olduğu için birim kök analizi Pesaran CADF (2007) birim kök testi ile belirlenmiştir. Panel birim kök test sonuçları değişkenlerin seviyelerinde farklılık gösterdiğini fakat birinci farklarında her iki değişkenin de durağan hale geldiklerini göstermiştir. Tablo 3 aynı zamanda analizde oluşturulan modeldeki yatay kesit bağımlılığı olup olmadığını gösteren yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarını ve eşbütünleşme modelindeki eğim katsayılarının homojenliğini tespit eden Pesaran ve Yamagata (2008) Delta Testi sonuçlarını özetlemektedir. Delta testi sonuçlarına göre modeldeki eğim katsayılarının heterojen olduğuna karar verilmiştir. Ayrıca yatay kesit bağımlılığı test sonuçları eşbütünleşme modelinde yatay kesit bağımlılığı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Durağanlık, Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Test Sonuçları

		CD _{LM1}	CDLM _{adj}				
EB		51341.26 (0.000)	226.5849 (0.027)				
KSH		46.14529 (0.000)	214.4481 (0.000)				
Birim Kök Test Sonuçları							
		t-bar	cv10	cv5	cv10	Z[t-bar]	P-value
EB	Sabit	-2.117	-2.000	-2.070	-2.180	-3.385	0.000
EB	Sabitli ve Trend	-2.478	-2.510	-2.570	-2.700	-1.672	0.047
ΔEB	Sabit	-3.709	-2.000	-2.070	-2.190	-16.356	0.000
ΔEB	Sabitli ve Trend	-3.710	-2.510	-2.590	-2.740	-11.545	0.000
KSH	Sabit	-1.866	-2.000	-2.070	-2.180	-1.186	0.118
KSH	Sabitli ve Trend	-3.094	-2.510	-2.570	-2.700	-7.163	0.000
ΔKSH	Sabit	-4.261	-2.000	-2.070	-2.190	-20.875	0.000
ΔKSH	Sabitli ve Trend	-4.311	-2.510	-2.590	-2.740	-16.333	0.000
Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Sonuçları							
		İstatistik			p-değeri		
Homojenite	Delta Tilde	4.599			0.000		
	Delta Tilde adj	5.068			0.000		
YKB	CDLM	153.523			0.000		
	CDLM _{adj}	350.029			0.000		

Analizde tahmin edilen modelde yatay kesit bağımlılığı ve eğim katsayılarının heterojen olduğu belirlenmiştir. Çalışmada yapılan analizin bundan sonraki aşamasında eşbütünleşme tahmini yapılmıştır. Ekonomik büyüme ve kamu sağlık harcamaları arasındaki uzun dönemli ilişki yatay kesit bağımlılığına dirençli Westerlund ve Edgerton (2007) LM Bootstrap Eşbütünleşme Testi ile belirlenmiştir. Test sonuçları bootstrap olasılık değerlerine göre Türkiye’de 2004-2019 yılları arasında ekonomik büyüme ve kamu sağlık harcamaları arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Analizin bundan sonraki aşamasında ekonomik büyüme ve kamu sağlık harcamaları arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkiler Pesaran vd. (1999) tarafından geliştirilen havuzlanmış ortalama grup tahmincisi (PMG) ile belirlenmiştir. PMG sonuçlarına göre hata düzeltme katsayısı negatif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Hausman Testi sonuçları PMG tahmincisinin etkin ve tutarlı olduğunu göstermiştir. Bu sonuç ekonomik büyüme ve kamu sağlık harcamaları arasındaki uzun dönemli ilişkiyi gösteren eşbütünleşme testi sonuçları ile uyumludur. Hata düzeltme katsayısı, serilerden kaynaklanan sapmaların uzun dönem dengesine doğru yöneleceğini göstermektedir. PMG sonuçları, hem uzun hem de kısa dönem katsayıların anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre uzun dönemde bölgesel düzeyde kişi başına düşen kamu sağlık harcamalarındaki %1’lik artış ekonomik büyümeyi uzun dönemde %1,02 oranında artırmaktadır. Kısa dönemde kamu sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir. Fakat bu etki hata düzeltme katsayısına göre uzun dönemde dengeye gelmektedir.

Tablo 4: Eşbütünleşme Test Sonuçları

Eşbütünleşme Test Sonuçları					
İstatistik	Sabit		İstatistik	Sabit ve Trendli	
	Asymptotic p-değeri	Bootstrap p-değeri		Asymptotic p-değeri	Bootstrap p-değeri
8.339	0.000	0.410	4.934	0.000	0.100
Kısa ve Uzun Dönem Katsayılar (PMG)					
Uzun Dönem (KSH)		(φ_i)		Kısa Dönem (ΔKSH)	
1.020 (0.000)		-0.587 (0.000)		-0.046 (0.000)	
Hausman Test : MG-PMG = 0.03 (0.87)					

Analizin bu aşamasında kamu sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Oluşturulan tahmin modellerinde eğim katsayılarının heterojen olması dolayısıyla değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Testi aracılığıyla belirlenmiştir. Söz konusu test serilerin farklı durağanlık seviyelerinde analize imkan tanımaktadır. Ayrıca yatay kesit bağımlılığını dikkate almaktadır.

Tablo 5: Nedensellik Testi Sonuçları

İller	Gecikme Uzunluğu	KSH→EB		EB→KSH	
		t istatistiği	Olasılık	t istatistiği	Olasılık
Adana	1	0.388	0.533	0.113	0.737
Adıyaman	1	2.894	0.089	0.060	0.807
Afyonkarahisar	2	8.497	0.014	0.404	0.817
Ağrı	1	3.737	0.053	1.568	0.211
Amasya	1	0.003	0.958	1.121	0.290
Ankara	1	1.801	0.180	0.253	0.615
Antalya	1	3.605	0.058	1.203	0.273
Artvin	2	14.139	0.001	0.105	0.949
Aydın	2	0.197	0.906	3.976	0.137
Balıkesir	2	6.555	0.038	1.320	0.517
Bilecik	2	1.480	0.477	1.476	0.478
Bingöl	1	0.038	0.845	0.001	0.982
Bitlis	1	0.550	0.458	1.956	0.162
Bolu	1	3.800	0.051	0.051	0.821
Burdur	1	0.185	0.667	0.925	0.336
Bursa	2	4.760	0.093	0.867	0.648
Çanakkale	1	3.425	0.064	0.089	0.765
Çankırı	1	1.202	0.273	0.629	0.428
Çorum	1	0.137	0.711	0.024	0.878
Denizli	1	2.089	0.148	0.002	0.964
Diyarbakır	1	0.068	0.794	0.742	0.389
Edirne	2	3.104	0.212	3.146	0.207
Elazığ	1	0.136	0.712	0.856	0.355
Erzincan	1	2.122	0.145	0.303	0.582
Erzurum	2	4.461	0.107	1.194	0.550
Eskişehir	1	1.157	0.282	1.779	0.182
Gaziantep	1	0.394	0.530	0.170	0.680
Giresun	2	5.492	0.064	7.222	0.027
Gümüşhane	1	5.875	0.015	0.196	0.658
Hakkari	2	7.499	0.024	1.712	0.425
Hatay	1	0.002	0.961	0.062	0.803

<i>Isparta</i>	1	0.266	0.606	1.135	0.287
<i>Mersin</i>	1	2.729	0.099	0.223	0.637
<i>İstanbul</i>	1	6.264	0.012	0.269	0.604
<i>İzmir</i>	1	6.489	0.011	0.416	0.519
<i>Kars.</i>	1	1.243	0.265	0.118	0.732
<i>Kastamonu</i>	2	4.693	0.096	1.125	0.570
<i>Kayseri</i>	1	1.607	0.205	0.912	0.340
<i>Kırklareli</i>	2	9.689	0.008	2.542	0.281
<i>Kırşehir</i>	2	19.976	0.000	0.917	0.632
<i>Kocaeli</i>	1	8.731	0.003	2.112	0.146
<i>Konya</i>	1	2.227	0.136	1.078	0.299
<i>Kütahya</i>	2	8.126	0.017	10.535	0.005
<i>Malatya</i>	2	1.595	0.450	1.028	0.598
<i>Manisa</i>	1	1.518	0.218	0.726	0.394
<i>K.Maraş</i>	2	3.398	0.183	0.443	0.801
<i>Mardin</i>	1	0.912	0.340	0.005	0.945
<i>Muğla</i>	2	4.305	0.116	14.970	0.001
<i>Muş</i>	1	1.472	0.225	0.586	0.444
<i>Nevşehir</i>	1	0.056	0.813	0.001	0.974
<i>Niğde</i>	2	2.983	0.225	0.696	0.706
<i>Ordu</i>	1	0.595	0.440	0.425	0.514
<i>Rize</i>	2	9.141	0.010	1.935	0.380
<i>Sakarya</i>	2	3.690	0.158	5.395	0.067
<i>Samsun</i>	1	1.651	0.199	0.302	0.582
<i>Siirt</i>	1	0.525	0.469	2.302	0.129
<i>Sinop</i>	1	0.282	0.595	0.344	0.558
<i>Sivas</i>	1	1.204	0.273	0.316	0.574
<i>Tekirdağ</i>	1	1.867	0.172	0.062	0.803
<i>Tokat</i>	2	6.891	0.032	0.634	0.728
<i>Trabzon</i>	2	6.469	0.039	0.944	0.624
<i>Tunceli</i>	2	1.605	0.448	3.573	0.168
<i>Şanlıurfa</i>	1	0.133	0.715	0.105	0.745
<i>Uşak</i>	1	6.969	0.008	0.088	0.767
<i>Van</i>	2	4.908	0.086	1.544	0.462
<i>Yozgat</i>	1	1.396	0.237	0.046	0.829
<i>Zonguldak</i>	1	3.030	0.082	0.806	0.369
<i>Aksaray</i>	1	1.789	0.181	0.006	0.940
<i>Bayburt</i>	2	4.259	0.119	3.262	0.196
<i>Karaman</i>	1	0.004	0.947	0.364	0.546
<i>Kırıkkale</i>	1	3.210	0.073	0.106	0.745
<i>Batman</i>	2	5.710	0.058	1.394	0.498
<i>Şırnak</i>	1	0.036	0.850	0.319	0.572
<i>Bartın</i>	2	1.208	0.547	0.688	0.709
<i>Ardahan</i>	2	15.937	0.000	1.129	0.569
<i>Iğdır</i>	1	1.764	0.184	0.036	0.849
<i>Yalova</i>	1	0.142	0.706	0.032	0.859
<i>Karabük</i>	2	6.328	0.042	0.113	0.945
<i>Kilis</i>	1	0.304	0.582	3.074	0.080
<i>Osmaniye</i>	1	1.924	0.165	0.732	0.392
<i>Düzce</i>	1	0.049	0.825	0.403	0.526
PANEL GENELİ		340.106	0.000	146.821	0.798

Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Testi sonuçları tablo 5'te özetlenmiştir. Panel geneli değerlendirildiğinde, kamu sağlık harcamalarının ekonomik büyümenin nedeni olmadığını belirten boş hipotez reddedilerek %1 anlamlılık düzeyinde kamu sağlık harcamalarından ekonomik büyümeye doğru

nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, nedensellik testi sonuçları ekonomik büyümeden kamu sağlık harcamalarına doğru nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Buradan yola çıkılarak, Türkiye’de bölgesel düzeyde devlet tarafından gerçekleştirilen kamu sağlık harcamalarında meydana gelecek değişimlerin ekonomik büyümede bir değişime neden olduğu sonucuna ulaşılabilir. Ekonomik büyümeden kamu sağlık harcamalarına doğru panel genelinde nedensellik ilişkisi elde edilemediğinden iller düzeyindeki nedensellik sonuçları kamu sağlık harcamalarından ekonomik büyümeye doğru yorumlanmıştır. İller düzeyinde elde edilen sonuçlara göre, kamu sağlık harcamalarından ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisi tespit edilen iller; “Adıyaman, Afyonkarahisar, Ağrı, Antalya, Artvin, Balıkesir, Bolu, Bursa, Çanakkale, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Mersin, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Kocaeli, Kütahya, Rize, Tokat, Trabzon, Uşak, Van, Zonguldak, Kırıkkale, Batman, Ardahan ve Karabük” olarak belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlar söz konusu illerde kamu sağlık harcamalarının bölgesel ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ekonomik büyüme ve kalkınma geliştirmekte olan ülkeler için temel makroekonomik hedefler arasında yer almaktadır. Ekonomik büyüme modelleri içerisinde beşeri sermayenin önemi günden güne önem kazanmaktadır. Özellikle içsel büyüme modelleri perspektifinden eğitim, sağlık gibi beşeri sermaye unsurları büyümeyi etkileyen temel faktörler arasında sayılmaktadır. Ayrıca, devletlerin maliye politikası temelinde uyguladıkları politikalar ve yapmış oldukları ekonomik faaliyetlerde ekonomik büyüme üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Özel sektör sağlık harcamalarının yanında kamu sağlık harcamaları da daha üretken ve verimli bir toplum oluşturmak için devletler tarafından teşvik edilmektedir. Bunun yanında eğitim, sağlık gibi sektörlerde pozitif dışsallıklar nedeniyle bu tür hizmetlerin yürütülmesinde devletin ekonomik müdahalesi gerekmektedir. Bu amaçla sağlık alanına devlet ve özel sektör tarafından kaynak tahsisinin artırılması sağlık hizmetlerinin kalitesini artırarak toplumun sağlık seviyesinin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Sağlık seviyesinin gelişmiş olduğu toplumlarda bireylerin ekonomik alanda daha aktif ve etkin rol alması sağlanarak dolaylı olarak ekonomik büyümeye katkıda bulunulmuş olacaktır.

Bu çalışmada, kamu kesimi (devlet) tarafından gerçekleştirilen sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ölçmek hedeflenmiştir. Buradan hareketle Türkiye’de bölgesel düzeyde (81 il bazında) 2004-2019 yılları arasında kamu sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Analizin ilk aşamasında yatay kesit bağımlılığı ve tahmin modelindeki eğim katsayılarının homojenliği dikkate alınarak değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı eşbütünleşme analizi ile tespit edilmiştir. Eşbütünleşme analizi sonuçları, Türkiye’de ilgili dönemde kamu sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemde ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Uzun ve kısa dönem katsayılar değerlendirildiğinde, Türkiye’de bölgesel düzeyde gerçekleştirilen kamu sağlık harcamalarındaki %1’lik artışın ekonomik büyüme üzerinde %1 düzeyinde artış sağladığı tespit edilmiştir. Araştırmanın son aşamasında gerçekleştirilen nedensellik analizi sonuçlarının da elde edilen eşbütünleşme analizi sonuçlarını destekler niteliktedir. Nedensellik analizi sonuçları, bölgesel düzeyde kamu sağlık harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu göstermiştir. İller düzeyinde elde edilen nedensellik sonuçları ise değişiklik göstermekle birlikte yaklaşık 30 il düzeyinde kamu sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi etkileyen bir faktör olduğu belirlenmiştir.

Elde edilen sonuçlar, Türkiye’de ekonomik büyüme dinamikleri arasında devlet tarafından yapılan sağlık harcamalarının etki düzeyini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Büyüme ve kalkınma politikalarında beşeri sermayenin önemi açısından kamu sağlık harcamalarının dikkate alınması gerekmektedir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar genel itibarıyla literatürdeki yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlarla uyum göstermektedir. Bunun yanında özellikle Türkiye’de 12 Bölge temelinde Başoğlu (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarıyla uyumlu sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, bu konuya ilişkin Türkiye’de bölgesel düzeyde ekonomik, sosyal ve demografik faktörleri de dikkate alarak gelecekte yapılacak olan çalışmalar açısından yol gösterici niteliktedir. Ayrıca, araştırma sonuçları Türkiye’de sağlık politikalarının oluşturulmasında kısa, orta ve uzun dönemli planlama sürecinde katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ABOUBACAR, B. ve XU, D.Y. (2017). “The Impact of Health Expenditure on the Economic Growth in Sub-Saharan Africa”, *Theoretical Economics Letters*, 7: 615-622.
- AFONSO, O., ve SARABANDA, A. (2016). “The Impact of Health Sector on R&D, Economic Growth and Wages”, *Applied Economics Letters*, 23(14): 1006–1011.
- AĞIR, H. ve TIRAŞ, H. H. (2018). “Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4): 1558-1573.
- AKINCI, A. ve TUNCER, G. (2016). “Türkiye’de Sağlık Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki”, *Sayıştay Dergisi*, 102: 47-61.
- ARSLANTAŞ, D. (2019). “Temel Sağlık Hizmetleri Kavramı”, (Ed.) ARSLANTAŞ, D., *Temel Sağlık Hizmetleri*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2903, Eskişehir.
- AURANGZEB, A. Z. (2003). “Relationship Between Health Expenditure and Gdp in an Augmented Solow Growth Model for Pakistan: An Application of Co-integration and Error-Correction Modeling”, *Lahore Journal of Economics*, 8(2): 1-18.
- AWAWORYI, S., YEW, S. L. ve UGUR, M. (2015). “Effects of Government Education and Health Expenditures on Economic Growth: A Meta-Analysis”, *Munich Personal RePEc Archive*, MPRA Paper No. 68007, https://mpa.ub.uni-muenchen.de/68007/1/MPRA_paper_68007.pdf, (20.03.2021).
- AYDEMİR, C. ve BAYLAN, S. (2015). “Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13): 417-435.
- BAŞAR, S., KÜNÜ, S. ve BOZMA, G. (2016). “Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10: 189-204.
- BAŞOĞLU, A. (2021). “Sosyal Harcamaların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Türkiye Düzey 1 Bölgeleri için Panel Veri Analizi”, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 7(1): 21-35.
- BEDİR, S. (2016). “Healthcare Expenditure and Economic Growth in Developing Countries”, *Advances in Economics and Business*, 4(2): 76-86.
- BLOOM, D. E., CANNING, D. (2000). “The Health and Wealth of Nations”, *Science*, 287(5456): 1207-1209.

- BREUSCH, T.S., PAGAN, A.R. (1980). “The lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics”. *The Review of Economic Studies*, 47(1): 239-253.
- ÇALIŞKAN, Ş., KARABACAK, M. ve MEÇİK, O. (2018). “Türkiye’de Uzun Dönemde Eğitim Ve Sağlık Harcamaları İle Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(1): 75-96.
- ÇELİK, A. (2020). “G20 Ülkelerinde Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Analizi”, *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1): 1-20.
- ÇETİN, M. ve ECEVİT, E. (2010). “Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(2): 166-182.
- DEMİRGİL, B., ŞANTAŞ, F. ve ŞANTAŞ, G. (2018). “Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2): 388-398.
- DING, H. (2012). “Economic Growth and Welfare State: A Debate Of Econometrics”, *Munich Personal RePEc Archive (MPRA) Papers*, No. 39685, 1-32.
- EDİZDOĞAN, N., ÇETİNKAYA, Ö. ve GÜMÜŞ, E. (2019). *Kamu Maliyesi*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- EGGOH, J., HOUENINVO, H. ve SOSSOU, G. A. (2015). “Education, Health and Economic Growth in African Countries”, *Journal of Economic Development* 40(1): 93–111.
- ELMI, Z. M. ve SADEGHI, S. (2012). “Health Care Expenditures and Economic Growth in Developing Countries: Panel Co-Integration and Causality”, *Middle-East Journal of Scientific Research*, 12(1): 88-91.
- EMIRMAHMUTOĞLU, F. ve KOSE, N. (2011). “Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels”, *Economic Modelling*, 28(3): 870-876.
- ERDOĞAN, S. ve BOZKURT, H. (2008). “Türkiye’de Yaşam Beklentisi - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Ardl Modeli İle Bir Analiz”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 3(1): 25-38.
- GEORGIU, M. N. (2013). “Health Expenditure and Economic Growth: A Worldwide Panel Data Analysis”, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2250761, (18.03.2021).
- GÜVEN, D., ŞİMŞEK, T. ve GÜVEN, A. (2018). “Sağlık Yönetimi Kapsamında Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: MENA Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi”, *Sosyoekonomi*, 26(37): 33-55.
- HARTWIG, J. (2010). “Is Health Capital Formation Good for Long-Term Economic Growth? -Panel Granger-Causality Evidence for OECD Countries”, *Journal of Macroeconomics*, 32: 314-325.
- HAYALOĞLU, P. ve BAL, H. Ç. (2015). “Üst Orta Gelirli Ülkelerde Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 3(2): 35-44.
- HAYRAN, O. (2018). “Sağlık Hizmetlerinin Kamusal ve Özel Yönü”, (Ed.) ŞEKER, M. ve BULDUKLU, Y., *Sağlık Kurumları Yönetimi I*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3511, Eskişehir.

HAZİNE VE MALİYE BAKANLIĞI MUHASEBAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2021). İller İtibariyle Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri (2004-2019), <https://muhasebat.hmb.gov.tr/iller-itibariyle-merkezi-yonetim-butce-istatistikleri-2004-2019>, (02.03.2021).

IŞIK, S. (2020). “Küresel Rekabet Açısından Yatırım Carilerinin Önemi: Türkiye Üzerine Bir Analiz”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 18(35): 9-35.

KALYONCU, K. (2009). “Beşeri Sermayede Bir Yatırım Olarak Sağlık Ocağı Sayısındaki Değişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Testi”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2): 38-46.

KAMACI, A. ve UĞURLU YAZICI, H. (2017). “OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi”, *Sakarya İktisat Dergisi*, 6(2): 52-69.

KIZIL, B. C. ve CEYLAN, R. (2018). “Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, *Journal of Yasar University*, 13(50): 197-209.

KURT, S. (2015). “Government Health Expenditures and Economic Growth: A Feder–Ram Approach For The Case Of Turkey”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5(2): 441-447.

MAJDI, M. (2012). “Study of The Relation Between Health and Economic Growth: Validation Empirical from A Panel Of 15 Countries Of The North and South Bank Mediterranean”, *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 4(1): 175-186.

MEHRARA, M. ve MUSAI, M. (2011). “Granger Causality Between Health and Economic Growth in Oil Exporting Countries”, *Interdisciplinary Journal of Research in Business*, 1(8): 103-108.

MOHAMMADI, T., MALEKI, B. ve GASHTI, H. P. (2012). “The Effect of Government Expenditure Composition on Economic Growth: Evidence on ECO Countries”, *Economics and Finance Review*, 2(5): 14-21.

MUSHKIN, S. J. (1962). “Health as an Investment”, *Journal of Political Economy*, 70(5): 129-157. <https://www.nber.org/system/files/chapters/c13577/c13577.pdf>, (20.03.2021).

NDEDI, A., METHA, A. ve NISABWE, F. (2017). “The Impact of Health Expenditures on Economic Growth of Cameroon: A Literature Review Perspective”, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3036510, (18.03.2021).

ODHIAMBO, N. M. (2021). “Health Expenditure and Economic Growth in Sub-Saharan Africa: An Empirical Investigation”, *Development Studies Research*, 8(1): 73-81.

PESARAN, M. H. (2007). “A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence”, *Journal of Applied Econometrics*, 2(2): 265-312.

PESARAN, M. H. ve TAKASHI, Y. (2008). “Testing Slope Homogeneity in Large Panels”, *Journal Of Econometrics*, 142(1): 50-93.

PESARAN, M. H., YONGCHEOL, S., ve RON, P. S. (1999). “Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels”, *Journal of the American Statistical Association*, 94(446): 621-634.

- PESARAN, M .H., ULLAH, A. ve YAMAGATA, T. (2008). “A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence”, *The Econometrics Journal*, 11(1): 105-127.
- PIABUO, S. M. ve TIEGUHONG, J. C. (2017). “Health Expenditure and Economic Growth: A Review of The Literature and An Analysis Between The Economic Community for Central African States (CEMAC) and Selected African Countries”, *Health Economics Review*, 7(23): 1-13.
- RAGHUPATHI, V. ve RAGHUPATHI, W. (2020). “Healthcare Expenditure and Economic Performance: Insights from The United States Data”, *Public Health*, 8(156): 1-15.
- RHEE, H. J. (2014). “Effects of Healthcare Expenditure on National Income: A Rational Expectation Approach”, *Advanced Science and Technology Letters*, 70: 19-23.
- ROSEN, H. S. ve GAYER, T. (2020). *Public Finance*, McGraw Hill Education, USA.
- SACHS, J. D. (2001). “Macroeconomics and Health: Investing in Health for Economic Development, Report of The Commission on Macroeconomics and Health”, Switzerland: World Health Organization, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42435/924154550X.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (19.03.2021).
- SAĞLIK BAKANLIĞI (2019). Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2018. Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, Ankara. <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/36134,siy2018trpdf.pdf?0>, (16.03.2021).
- SARAÇOĞLU, S. ve SONGUR, M. (2017). “Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Avrasya Ülkeleri Örneği”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16): 353-372.
- SAVAŞAN, F. ve ÇETİNTAŞ, H. (2009). “Kamu Sağlık-Eğitim Harcamaları ve Büyüme, Devletin Değişen Rolü Bağlamında Türkiye’de Kamu Harcamalarının Sektörel Analizi”, 24. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, http://malisesempozyumu.org/wp-content/uploads/2016/11/Maliye-Sempozyumu_24.pdf. (10.03.2021).
- SELİM, S., UYSAL, D. ve ERYİĞİT, P. (2014). “Türkiye’de Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3): 13-24.
- STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI (2021). 2020-2022 Dönemi Bütçe Çağrısı ve Bütçe Hazırlama Rehberi, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/10/03-fonksiyonel_2020-2022.Pdf, (10.03.2021).
- ŞAŞMAZ, M. Ü., ODABAŞ, H. ve YAYLA, Y. E. (2019). “OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamaları ile Kalkınma Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi”, *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(3): 851-866.
- TABAN, S. (2006). “Türkiye’de Sağlık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, *Sosyo Ekonomi*, 2(2): 31-46.
- TIRAŞ H. ve AĞIR, H. (2018). “OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizleri”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(4): 13-29.

- TUNALI, Ç. B. ve SARUÇ, N. T. (2019). “An Empirical Analysis on The Relationship Between Health Care Expenditures and Economic Growth in The European Union Countries”, *European Journal of Medicine and Natural Sciences*, 3(2): 61-66.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2020). Sağlık Harcamaları İstatistikleri 2019. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sağlık-Harcamaları-Istatistikleri-2019-33659>, (19.03.2021).
- WESTERLUND, J. ve EDGERTON, D. L. (2007). “A Panel Bootstrap Cointegration Test”, *Economics Letters*, 97: 185-190.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION (2011). *World Report on Disability 2011*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564182>, (15.03.2021).
- YANG, X. (2019). “Health Expenditure, Human Capital, and Economic Growth: An Empirical Study of Developing Countries”, *International Journal of Health Economics and Management*, 20: 163–176.
- YARDIMCIOĞLU, F. (2012). “OECD Ülkelerinde Sağlık ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Bir İncelemesi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2): 27-47.
- YERDELEN TATOĞLU, F. (2011). “The Relationships Between Human Capital Investment and Economic Growth: A Panel Error Correction Model”, *Journal of Economic and Social Research*, 13(1): 75-88.
- YILDIZ, B. ve YILDIZ, G. (2018). “Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Avrupa ve Merkez Asya Ülkeleri Örneği”, *Maliye Dergisi*, 174: 203-218.
- YILDIZ, Ş. ve EREN, M. (2020). “Sağlık Ekonomisinin Tanımı ve Gelişimi”, (Ed.) BAŞAR, S., *Sağlık Ekonomisi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 4074, Eskişehir.
- YUMUŞAK, İ. G. ve YILDIRIM, D. Ç. (2009). “Sağlık Harcamaları İktisadi Büyüme İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 4(1): 57-70.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE SURİYELİ ALGISI: KOCAELİ ÖRNEĞİ

Gül CEYLAN TOK

gulceylantok@yahoo.com
0000-0001-7768-6790

İtir ALADAĞ GÖRENTAŞ

itir.aladagg@gmail.com
0000-0001-7677-908X

Selen AVCI

selenavciem@gmail.com
0000-0001-7433-5696

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi /Received:
10.04.2021

Kabul Tarihi /Accepted:
15.05.2021

HOW DO TURKISH STUDENTS OF HIGHER EDUCATION PERCEIVE SYRIANS: THE CASE OF KOCAELI

ÖZ Dış politika ve sığınma politikalarının bir sonucu olarak Türkiye, dünyada en fazla sığınmacı kabul eden ülke konumundadır. Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı 3,6 milyonu geçmiştir; bunların yüzde doksansekizi geçici barınma merkezlerinin dışında barınmaktadır. Son yapılan çalışmalar Türkiye kamuoyunda Suriyelilere karşı yüksek oranda bir hoşnutsuzluğu ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın amacı, Kocaeli Üniversitesi'ndeki 396 üniversite öğrencisiyle anket çalışması yaparak Türkiyeli üniversite öğrencilerinin Suriyelilere bakış açısını anlamaktır. Bu çerçevede, cinsiyet, sınıf ve yerleşim yeri gibi bağımsız değişkenlerin etkileri incelenmiştir. Toplanan verinin güvenilirliği ve geçerliliği güven analizi ve faktör analizi ile tespit edilmiştir. Çalışmamız çerçevesinde elde ettiğimiz bulgulara göre, her ne kadar üniversite öğrencileri kamuoyunda Suriyelilere karşı oluşan hoşnutsuzluğu paylaşıyor da, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri birinci ve ikinci sınıflara oranla daha pozitif tavır göstermektedirler ve istatistiksel olarak anlamlı bir fark ifade eden tek bağımsız değişken de sınıftır..

Anahtar Kelimeler: Göç, mülteci, Suriye krizi, kamuoyu, uyum

ABSTRACT As a result of its foreign and asylum policies, Turkey is now the world's largest recipient of refugees. The number of Syrians in Turkey reached over 3.6 million, 98 percent of whom lives outside temporary shelter settings. Recent studies have demonstrated a high-level of public disfavor in the Turkish host society toward Syrians. The aim of this study is to explore Turkish university students' perceptions of Syrians by conducting surveys with 396 university students at Kocaeli University. The impacts of independent variables such as gender, grade, and place of residence are evaluated. The reliability and validity of collected data are determined by using reliability analysis and factor analysis. Based on our findings, we argue that although university students share public disfavor toward Syrians, third and fourth graders have a less negative attitude compared to first and second graders, and the only independent variable, which makes a statistically significant difference, is grade.

Keywords: Migration, refugee, Syrian crisis, public perception, integration

INTRODUCTION

The World is facing the highest levels of displacement on record, according to United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR, 2020a). As of September 2020, 3,616,735 Syrians were registered and issued a temporary biometric ID by the General Directorate of Migration Management, operating under the Turkish Ministry of the Interior (UNHCR, 2020b). As a result of hosting 65 percent of Syrians fleeing their home and Iraqis, Afghans, Iranians, Somalis and other nationalities under international protection status in Turkey, Turkey has become home to the world's largest refugee population in the world (UNHCR, 2019). Currently Syrians make up 4.36 percent of Turkey's population and two communities have been living side by side for almost ten years (DGMM, 2020). In a brief period, Syrian neighborhoods have emerged not only in border regions but also in larger cities like Istanbul. While it is called "Küçük Suriye" meaning "Little Syria" in Fatih district in Istanbul, other Syrian neighbors are emerging like "Little Lazkiye" in the city of Mersin or "Little Aleppo" in Ankara (Koru and Kadkoy, 2017: 115). Nevertheless, the social reality of living togetherness has not caused social cohesion and social acceptance. Recent studies demonstrated the welcoming attitude towards refugees has turned into a 'reluctant acceptance' (Erdoğan, 2017). According to Syrian Barometer 2019, 87.2 percent of Turkish society does not embrace living together with Syrians (Erdoğan, 2020: 97). While 11.5 percent of the respondents think that Syrians should definitely be sent back in 2017, this rate increased to 25 percent in 2019 (Erdoğan, 2020: 97). The increase in the number of people thinking Syrians should be sent back to ongoing war zone is worrisome since it demonstrates that social acceptance level is deteriorating. This study aims to analyze Turkish university students' perceptions of Syrians by conducting surveys with university students at Kocaeli University as a sample model. Our study aims to make a significant contribution as there is a great need to gather fieldwork data and thereby widen our understanding of the Turkish host society's perception toward Syrians. This study will help identify potential sources of social tensions that can quickly turn into daily discriminatory practices, xenophobic attitudes, and attacks. By conducting research involving quantitative methods such as surveys, this study aims to assess the breadth and depth of the perceptions of Turkish university students toward Syrians living in Turkey. The intention is to examine whether the features of survey participants such as gender, family background or home city have an impact on their perception. Our study tries to shed light on the link between the level of awareness and the level of social acceptance. Based on our findings, we argue that as the university students' level of knowledge about the Syrian Civil War, Syrian Refugee Crisis and current challenges being faced by Syrians in Turkey Syrian issue rises, they become more aware of the challenges and discrimination that Syrians experience in their daily lives in Turkey, and consequently adopt a less negative attitude toward them.

In the following part the transition of Turkey into largest refugee recipient country will be explained. In the second part, literature review, research methodology and approach will be introduced. The last part will examine the perceptions of university students toward Syrians by analyzing their responses to

knowledge questions, discussing their threat constructions about Syrians and questioning their perceived social distance against Syrians.

TURKEY'S TRANSITION TO THE LARGEST REFUGEE RECIPIENT COUNTRY

Anti-regime protests started in the southern Syrian city of Dar'a and in several other cities and villages in the north of Syria on March 18, 2011. The fact that the protests spread very fast from peripheral areas to all over the country signaled that "Arab Spring" has come to Syria like the way it happened in Tunisia, Egypt, Libya and Yemen. Since the Syrian authorities have responded to peaceful anti-government demonstrations against the regime of Bashar-al Assad with overwhelming military force, 9000 people were killed by security forces (BBC, 2012). The protestors called for democracy and greater freedom at the beginning, but once security forces opened fire on peaceful demonstrators, Assad's resignation became the sole aim of the uprising. In a very short period, the struggle gained an ethnic and then religious character with the arrival of Islamic groups flowing from all over the Arab and Muslim world in order to fight so called holy war against the Shiite camp composed of Syria, Iran and the Hezbollah organization in Lebanon (Zisser, 2017: 547). The bloody civil war turned into one of the most protracted conflicts of our time with the involvement of the superpowers, primarily the U.S.A. and Russia, regional powers like Saudi Arabia, Qatar, Turkey, and Iran. As a result of the war millions of Syrians had to leave their homes and risk their lives to find refuge in other countries.

At the beginning of the crisis, Turkey tried to convince the Syrian regime for power transition through diplomacy; however, diplomatic efforts of the Minister of Foreign Affairs Ahmet Davutoğlu failed. In an intergroup meeting, Ahmet Davutoglu said that he had paid 61 visits to Damascus to convince Assad but since Assad rejected, Davutoğlu argued, the only option left was to support the alternative formations such as the Syrian National Council, an umbrella organization aiming to unite the Syrian opposition (Bıçakçı, 2019: 108). In November 2011, Prime Minister Erdoğan made a televised statement at his party meeting asking Assad to leave the post (Arsu, 2011). This was a significant rupture in Turkish foreign policy in general and in terms of its relations with Syria in particular. The rapprochement period between two countries which started after AK Party came to power in 2002 and materialized by soft policy instruments such as the Free Trade Agreement in 2007 and Visa Exemption Agreement in 2009 came to an end with this declaration (Gökalp Aras and Şahin Mencütek, 2015: 200). Diplomatic representations (Reuters, 2012) were withdrawn, and free trade agreement (Sezer, 2011) was adjourned. Turkey left its passive, Western-oriented foreign policy and adopted an assertive foreign policy by taking a side in a regional conflict, declaring open support to opposition for regime change in a neighbor country and asking for international intervention (Oktay and Çelikaksoy, 2015: 409). Expecting the Assad regime would fall soon, Turkey rejected international assistance for handling the refugee flow to prove it was powerful enough to deal with a regional conflict. However, as opposed to Turkey's expectations Assad regime did not fall, the number of Syrians crossing the border rose dramatically to 500,000 by the end of 2012 and 2.3 million by the end of 2013 (UNHCR, 2017).

The conflict in Syria turned into one of the most challenging foreign policy issues for Turkey since Turkish citizens started to become targets of deadly bombings and attacks from regime forces and DAESH (Dawlat al-Islamiyya fi Iraq vash Sham). In February 2013, the bombing at the Cilvegözü border crossing-point killed 24 Turkish citizens, and in May 2013, 53 people were killed due to car explosions in the border town, Reyhanlı (Mazer, 2013). Turkey urged the United Nations Security Council (UNSC) to authorize the establishment of a buffer zone on the Syrian side of the border and asked for the support of the international society in the burden-sharing of hosting such a large number of displaced Syrians within Turkish borders. The change in foreign policy is described as "the transition from the full self-confidence" to "seeking for burden-sharing", and the change in the refugee regime is noted as from "open door policy" to "non-arrival policy" (Gökalp Aras and Şahin Mencütek, 2015: 205).

European Union had to respond to Turkey's call for burden-sharing since it was faced with the biggest "Refugee Crisis" since World War II. Turkey and its Aegean coast have been a natural migration route to Europe through "Eastern Mediterranean Route", and eventually the country has become unofficial outer frontier of EU. The number of Syrians trying to find refuge in Europe reached its vertex in the last four months of 2015. This was an unexpected demand for Europe facing at its door; a demand Turkey has been meeting since 2011. Cultural differences with these new "guests", the economic crisis the world has been going through for a while have multiplied with the ever-growing threat of radical terrorism. Security concerns and financial bottleneck divided Europe over the possible solution of the humanitarian crisis of the century. Almost unanimously agreed, the meetings started between the European Council and Turkey in November 2015. By the time EU- Turkey Statement signed, Turkey was already hosting nearly 3 million Syrians, including unregistered individuals, most of them living in urban areas not residing in temporary shelter centers which mostly referred to as "camps". When European states came with the solution asking for an unprecedented part from Turkey to play, the country was already exhausted with the multi-facets of humanitarian crisis and the challenges of hosting such an enormous refugee population. The document has been structured to bind for more.

Together with national legislation on third-country nationals/ foreigners, like many other countries, Turkey's handling of refugees or asylum seekers are subject to several international legal documents. Historically, obligations of Turkey under international law have shifted from generally regulating rules of the 1951 Convention Relating the Status of Refugees (Geneva Convention) to strict commitments according to the European Convention on Human Rights. Finally, the EU-Turkey Statement of 2016 aims to target this particular crisis with a limited prospect. Consequently, in time, the terms used for people forced to flee have multiplied with conceptual differences. The EU-Turkey Statement to limit the refugee flow has been finalized in March 2016, which moves the argument to a different level. According to the statement, Turkey was supposed to receive financial aid and some privileges, most notably free travel for Turkish citizens within EU borders, in return for controlling its frontiers and preventing refugees from crossing Turkish borders. In other words, the EU has planned to secure its borders from the "others" by the unprecedented help of Turkey.

LITERATURE REVIEW, RESEARCH METHODOLOGY AND APPROACH

Erdoğan has been conducting a longitudinal study on perception of Turkish society and Syrians towards each other (Erdoğan, 2014; 2018; 2020). Syrian Barometers demonstrated the high level of social distance felt by Turkish society towards Syrians. Erdoğan and Semerci's (2018) survey revealed that the majority of Turkish public perceive Syrians as a threat to Turkey's economy, security, moral values and traditions and Turkish people's health. While there were many studies on how Turkish public perceive Syrians, there are few studies exploring Turkish university student's perceptions towards Syrians. Ergin (2016) explored the perceptions of Turkish university students towards their Syrian classmates by conducting interviews with 10 students. He demonstrated that Turkish students have a positive attitude towards Syrian students since they thought that Syrian's presence in the campus contribute to cultural diversity and internationalization of higher education. The study also revealed that although Turkish students have concerns about Syrians being advantageous in university entrance, they approached Syrian's access to university education as a human right. Yelpeze and Güler (2018) conducted surveys with 340 university students and they found a positive correlation between the level of sensibility of student and positive attitude he or she display towards Syrians. Conducting surveys with 247 university students, Kabaklı Çimen and Ersoy Quadir (2018) found out a negative correlation between level of religiosity and positive attitude on Syrians. The authors explained this interesting finding as a reflection of student's threat construction about Syrians.

This study investigates Turkish university students' perceptions of Syrians. To this end, we asked 396 university students at Kocaeli University from four different grades to survey 46 questions. We conducted the surveys during May 2019. 157 male and 239 female students participated in our survey. Of the participating students, 226 are in 1st and 2nd grade, and 170 are in 3rd and 4th grade. 210 of the students live in an area with a low Syrian population. 186 of them live in an area with a high Syrian population. Finally, 161 of the students participated in educational or informative activities from the authorities and official authorities on the refugee crisis, while 235 of them did not participate in any activity. The reliability and validity of collected data are determined by using reliability analysis and factor analysis. Afterwards, we analyzed the relationships between variables using independent samples t - test and ANOVA analysis. We made the analysis with IBM SPSS Statistics 22.0 program. The survey technique is five scales Likert, and we evaluated the confidence level is with Cronbach Alpha value, which is expected to be over 0.7, and our study gives 0.848.

The Effect of Independent Variables and Factor Analysis

Factor analysis is the method used to transform interrelated data structures into independent and fewer new data structures, to reveal common factors by grouping variables that are supposed to explain an event or events and to group variables that affect an event (Özdamar, 2002: 235). In other words, it is a multivariate analysis type that provides a more meaningful and brief presentation of the data based on the relationships between many variables (Patır, 2009: 70). Accordingly, we selected a group of independent variables and also grouped questions according to common theme factors. Independent

variables were gender (I1), grade (I2) (1, 2, 3, and 4), the region of residence (I3) (before university education) and having educational or informative activities on the refugee crisis from competent and official authorities (I4), mother's educational level (I5) and father's academic level (I6). The suitability of the data for factor analysis was examined using the Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) coefficient and Bartlett Sphericity test. Its KMO value is 0.904. Bartlett Sphericity test results are also significant ($\chi^2 = 3714.052$; $p < 0.001$). Considering the results of both tests, it was seen that it would be appropriate to perform factor analysis on the data. As a result of factor analysis, five factors with eigenvalues greater than one were determined. Five factors explain 60.942 percent of the total variance.

Factors and grouped questions/ suggestions under them were structured as follow:

Factor 1: Perspective on Social Relations with Syrians

Q3. Where should Syrians live in Turkey?

Q33. I can have a relation with a Syrian.

Q34. I can marry a Syrian.

Q35. I would like to have a Syrian neighbor.

Q36. I would do trade with a Syrian.

Q37. I would hire a Syrian.

Q38. I would like my kid to be friends with a Syrian.

Factor 2: Perception of the Role of International Actors in the Crisis Solution

Q44. European Union manages the issues regarding Syrians very well.

Q45. United Nations manages the issues regarding Syrians very well.

Q46. International society responds Syrian crisis appropriately.

Factor 3: Perception of the Rights and Opportunities Turkey Offers to Syrians

Q1. Accepting Syrian refugees in our country is our humanitarian duty.

Q2. Syrian refugee issue is not our country's problem; it imposes a burden.

Q12. Syrians should be allowed to benefit from public schools and hospitals in Turkey.

Q15. I am pleased to have education with Syrians.

Q21. Government/ state should help Syrians living in Turkey to provide their basic needs.

Factor 4: Perception of Healthcare Services Provided for Syrians in Turkey

Q10. Syrians can easily access healthcare services in Turkey.

Q11. Syrians in Turkey can access healthcare services easier than Turkish citizens.

Factor 5: Perception of Syrians Presence and Integration in Turkey

Q5. Syrians' ratio in the population of Turkey is intimidating.

Q41. If Syrians stay in our country, they will integrate into our society easily in the upcoming years.

Q42. How well integrated do you think the Syrians residing in Turkey?

Q43. The Republic of Turkey manages the issues regarding Syrians very well.

After the factor analysis, it was measured whether the data were suitable for normal distribution. Since the sample size was higher than 35, Kolmogorov Smirnov test was performed and it was determined that the data fit the normal distribution (for factor 1 sig.=0.071, for factor 2 sig.=0.139, for factor 3 sig.=0.098, for factor 4 sig.=0.153, for factor 5 sig.=0.117). Parametric analysis can be applied according to normality test (Demir et. al., 2016: 134).

The hypotheses structured on independent variables such as gender, grade, participation in education or activities about the Syrian crisis, the region of residence before university education are analyzed with t-test for the independent sample. Hypotheses structured for other independent variables such as maternal education level and paternal education level are analyzed with One- way ANOVA. All assumptions are tested at the 0.05 significance level. The five factors determined by factor analysis are evaluated as dependent variables.

Within this structure, we aimed to analyze the effect of independent variables on factors. Regarding our first independent variable, gender, at the 0.05 significance level, gender did not make a statistically significant difference in the students' perspective (sig.>0.05).

Table 1: Independent Sample t- Test for Gender

Dependent variable	Gender	N	\bar{X}	t	Sig. (2-tailed)
Factor 1	Male	157	2.7645	.998	.319
	Female	239	2.6775		
Factor 2	Male	157	1.8747	-1.628	.105
	Female	239	2.0185		
Factor 3	Male	157	3.3182	-.286	.775
	Female	239	3.3397		
Factor 4	Male	157	3.6497	-.565	.572
	Female	239	3.6975		
Factor 5	Male	157	2.1683	-.850	.396
	Female	239	2.2364		

The second independent variable was the grade. Data shows closer to graduation; students are more "inclusive" to Syrians, and awareness levels are also high in this group. Considering factors, at the 0.05 level of significance, the perspective on establishing social relations with the Syrians, (Factor 1) and stance

on the rights conferred to Syrians (Factor 3) grade makes a significant difference (sig=0.037 and 0.015). On average, 3rd and 4th graders have more positive attitude comparing to 1st and 2nd graders (2.82>2.64 and 3.43>3.25).

Table 2: Independent Sample t- Test for Grade

Dependent variable	Grade	N	\bar{X}	t	Sig. (2-tailed)
Factor 1	1st or 2nd	226	2.6451	-2.091	.037
	3rd or 4th	170	2.8288		
Factor 2	1st or 2nd	226	2.0313	1.677	.095
	3rd or 4th	170	1.8847		
Factor 3	1st or 2nd	226	3.2520	-2.433	.015
	3rd or 4th	170	3.4330		
Factor 4	1st or 2nd	226	3.7341	1.604	.109
	3rd or 4th	170	3.6000		
Factor 5	1st or 2nd	226	2.2133	0.098	.922
	3rd or 4th	170	2.2053		

The third independent variable is the region of residence and it only made statistically difference under Factor 1 (sig=0.022). For example, under Factor 1, for the question "Where should Syrians live in Turkey?" 64.48 percent of participants living in a region with more crowded Syrian population replied "they should be settled in special built-up areas for them". This ratio is relatively low with 53.58 percent among the students living in a region with less Syrians.

Table 3: Independent Sample t- Test for Region

Dependent variable	Region	N	\bar{X}	t	Sig. (2-tailed)
Factor 1	low Syrian population	210	2.7324	1.782	.022
	high Syrian population	186	2.1775		
Factor 2	low Syrian population	210	1.9285	-.796	.426
	high Syrian population	186	1.9954		
Factor 3	low Syrian population	210	3.3326	.262	.793
	high Syrian population	186	3.3132		
Factor 4	low Syrian population	210	3.6268	-1.480	.140
	high Syrian population	186	3.7486		
Factor 5	low Syrian population	210	2.2321	.693	.489
	high Syrian population	186	2.1779		

"Having educational or informative activities on the refugee crisis from competent and official authorities" is the fourth independent variable in this study. It makes statistically significant difference in perception of the Rights and Opportunities Turkey Offers to Syrians (factor 3) and Perception of healthcare Services

Provided for Syrians in Turkey (factor 4) (sig.=0.039 and sig.=0.015). Considering the mean values, it can be said that students who participate in educational or informative activities about the refugee crisis have more positive perspectives on factor 3 and factor 4 (3.40>3.16 and 3.69>3.18).

Table 4: Independent Sample t- Test for Activity

Dependent variable	Educational or Informative Activity	N	\bar{X}	t	Sig. (2-tailed)
Factor 1	yes	161	2.7885	1.548	.123
	no	235	2.6543		
Factor 2	yes	161	1.8896	-1.312	.191
	no	235	2.0021		
Factor 3	yes	161	3.4014	1.882	.039
	no	235	3.1620		
Factor 4	yes	161	3.6933	1.977	.015
	no	235	3.1843		
Factor 5	yes	161	2.2188	.376	.707
	no	235	2.1885		

Since the independent variables of mother's education level and father's education level have more than two categories, they were analyzed with the One-way Anova test. Actually, the mother's education level was divided into six as "none, primary school, secondary school, high school, undergraduate and graduate". However, we measured their frequencies as 12, 142, 84, 116, 35 and 7 respectively and found that there was a big difference between the groups. We excluded the "none", "undergraduate" and "graduate" categories, which have statistically very low frequencies, and therefore we analyzed 342 students. As a result, no statistically significant difference was found between categories in terms of dependent variables according to Table 5 (sig>0.05).

Table 5: One-Way ANOVA Test for Mother's Education Level

Dependent variable	Mother's Education Level	N	(\bar{X})	F	Sig.
Factor 1	Primary school	142	2.7838	1.202	0.302
	Secondary school	84	2.6148		
	High school	116	2.6727		
Factor 2	Primary school	142	1.8672	0.461	0.631
	Secondary school	84	1.9693		
	High school	116	1.9364		
Factor 3	Primary school	142	3.3887	1.928	0.147
	Secondary school	84	3.3069		
	High school	116	3.3077		
Factor 4	Primary school	142	3.6631	0.985	0.374
	Secondary school	84	3.8095		
	High school	116	3.7586		
Factor 5	Primary school	142	2.2835	1.674	0.189
	Secondary school	84	2.1071		
	High school	116	2.1494		

For similar reasons, we evaluated the father's education level in four categories: "primary school, secondary school, high school and undergraduate". According to Table 6, we found a statistically significant relationship between categories only for factor 4 ($\text{sig}<0.05$). The ANOVA test allows us to analyze whether there is a significant difference between categories, however, it does not indicate between which categories the difference. For this, we did the Scheffe test from Post-Hoc tests. The reason for choosing the Scheffe test is that it provides the assumption of homogeneity of variances according to the Levene test (for factor 1 $\text{sig.}=0.206$, for factor 2 $\text{sig.}=0.863$, for factor 3 $\text{sig.}=0.877$, for factor 4 $\text{sig.}=0.783$, for factor 5 $\text{sig.}=0.465$). According to the Scheffe test, the difference is due to the comparison of "high school-undergraduate" categories. According to the average (\bar{X}) , students, whose fathers' education level is a high school diploma, have a more positive view of factor 4 than students, whose fathers' education level is an undergraduate diploma ($3.81>3.45$).

Table 6: One-way ANOVA test for father's education level

Dependent variable	Father's Education Level	N	\bar{X}	F	Sig.	Categories with Significant Difference
Factor 1	Primary school	87	2.7791	0.620	0.602	-
	Secondary school	87	2.6088			
	High school	140	2.6919			
	Undergraduate	65	2.7300			
Factor 2	Primary school	87	1.9269	0.884	0.450	-
	Secondary school	87	2.0590			
	High school	140	1.8816			
	Undergraduate	65	1.9218			
Factor 3	Primary school	87	3.4287	1.202	0.309	-
	Secondary school	87	3.3137			
	High school	140	3.2441			
	Undergraduate	65	3.3538			
Factor 4	Primary school	87	3.5581	4.278	0.005	high school-undergraduate
	Secondary school	87	3.7988			
	High school	140	3.8178			
	Undergraduate	65	3.4538			
Factor 5	Primary school	87	2.3610	2.190	0.089	-
	Secondary school	87	2.2097			
	High school	140	2.1012			
	Undergraduate	65	2.1423			

PERCEPTION OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

Facts and Misinformation

To evaluate the knowledge/ awareness on the Syrian Refugee Crisis and the conditions of Syrians in Turkey, students were asked questions about population rate of Syrians in Turkey (Q4), the legal status of Syrians in Turkey (Q6), the naturalization rate and access to citizenship (Q7), access to healthcare (Q10), convenience in accessing to healthcare compared to Turkish citizens (Q11), means of access to higher education (Q13), the means of livelihood (Q16) and also questions regarding the convenience in having state aid compared to low-income Turkish citizens (Q20) and the source of cash aid (Q22). With these fundamental questions with concrete answers, we aimed to demonstrate whether students are (well) informed about the extent of the humanitarian crisis ongoing during the last nine years. Most of the students are aware of the fact that Turkey is the biggest recipient of Syrians; nearly 64 percent of respondents affirmed it. Our second knowledge question was about the legal status of the Syrian population in Turkey. 44.36 percent marked the correct answer "temporary protection" which is quite surprising since there has been complexities and controversies concerning the legal status of Syrians. The fact that a significant number of students knew the right answer demonstrates that university students

have prior knowledge about the issue. 23.56 percent responded as refugees, whereas 20.55 percent think that Syrians are asylum seekers. Half of the respondents have mixed ideas about the legal status, which is understandable due to the complicated nature of Turkey's migration regime. Turkey adopted an open-door policy at the beginning of the Syrian crisis in 2011 by protecting all Syrians crossing its borders regardless of their ethnic or political affiliations. Syrians could not be given refugee status in Turkey due to "geographical limitation" of the Geneva Convention, which enables only asylum seekers from Europe to gain refugee status in Turkey. State authorities described Syrians as "guests" at the beginning of the crisis; however, it was not a legal status. Syrians finally gained a legal status after they were registered under a "temporary protection" regime in line with the new Turkish Law on Foreigners and International Protection of 2013 (Republic of Turkey, 2013). The detailed implementation of the Law is regulated by Temporary Protection Regulation of 2014 (Republic of Turkey, 2014).

Although it was a significant development for Syrians to gain legal status under temporary protection regime, this regime has some limitations such as leaving the provision of social services to the local governorships (Amnesty International, 2014), absence of time limit for temporary protection (Yıldız and Uzgören, 2016: 207), providing an indefinite temporary residency without a promise of long-term residency or citizenship (Rygiel et al., 2016: 317), preventing Syrians from claiming international protection in third countries since they were not believed to be in immediate danger (Ciğer, 2015: 29). According to the 2014 Regulation, under temporary protection regime, individuals can benefit from health care, education, employment and other social assistance as 'services' (Republic of Turkey, 2014, Art. 26) which is problematic since these are actually fundamental human rights according to the European Convention of Human Rights (Council of Europe, 1950), which Turkey is a party. Accordingly, the Regulation gives the Turkish state a wide margin to decide to whom and how to grant these 'rights' under the formulation of 'services'.

One of the critical challenges associated with "service-based approach" is leaving social assistance to the "arbitrary mercy of political authority" (Yıldız and Uzgören, 2016: 207). By adopting such approach, provision of services becomes dependent on the political calculations and motivations of the political authority. This creates problems with the continuity and sustainability of social assistance. For instance, if anti-migrant sentiments are on the rise or conditions of the economy is getting worse, the amount of social service provided to refugees may turn into a political liability, and it might be reduced or ended. We observed a similar approach among students about Syrians' access to healthcare, education and decent work. Instead of approaching them as legally guaranteed social and economic rights, students tend to see them as social assistance provided by the state.

To understand the student's perception about the living conditions of Syrians in Turkey, we asked questions about the students' thought on Syrian's access to healthcare, higher education, employment, and cash aids in comparison with Turkish citizens. All of these questions are also questions of knowledge like the ones above, which means that they can have only one correct answer. This question group enabled us to investigate students' awareness about the living conditions of Syrians.

Nearly 80 percent of the participants think that Syrians can easily access a healthcare service, what is at least very optimistic. Though Syrians themselves mention their contentment for health care services in Turkey (Erdoğan, 2020: 199) the language barrier constitutes a serious problem (Mardin, 2017: 5). Registration, procedures, and navigating through the system can be listed as other challenges (Bilecen and Yurtseven, 2018: 113), and these are also directly linked to the language barrier. Nevertheless, 40 percent of our participants think that Syrians have easier access to healthcare than Turkish citizens. It can be said that, regarding healthcare, students reflect a significant bias and misperception.

Enrollment in university education was another source of confusion. Syrians are subject to rules and regulations applied to all international students. Each university determines its admission criteria for international students and according to these criteria international students apply at universities individually. In order to apply to a university, international students have to submit a valid high school diploma, a transcript and an equivalency certificate obtained by the Ministry of National Education or Turkish embassy or consulate. International students should also take other examinations such as the SAT or Foreign Students Exam (YÖS, Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı) prepared by universities. The only difference of Syrians from other international students concerning their entrance into university is that since 2013/ 14 academic year Syrians do not have to pay tuition fees at state universities as a result of the temporary protection regime (Hohberger, 2018: 17).

When asked whether they have any knowledge about the enrollment process of Syrians in higher education in Turkey, 41.94 percent of respondents argue that they have to take Foreign Students Exam to enter university. Almost 25 percent think that they can be enrolled in university without any examination and around 30 percent have no idea about the process. The finding that majority of university students is either unaware of the system or misinformed about the university enrollment process of Syrians gives clues about the low level of interaction between Syrians and Turkish citizens and the low number of Syrians in universities. University students who have been through a challenging enrollment process would be more informed about Syrians' access to higher education if there were more Syrian university students who could share their experiences with Turkish friends or if there was more interaction between the two communities in their hometowns. In the 2016/ 17 academic year, while there were approximately 7.2 million Turkish students enrolled in universities, the number of Syrians was only 15,000 representing less than three percent of Syrians aged 18-25 (Hohberger, 2018: 15).

After the questions about healthcare and education, we asked students how the Syrians make their living. Only 23.75 percent marked "by working". 23.82 percent of the participants think Syrians make their livelihood through begging; 52.42 percent considers they live on cash aid. Based on this misconception, 53 percent of the participants think that as a result of state aids Syrians are in better conditions compared to low-income Turkish citizens. The reality is far from what students think. According to International Labour Organization's findings, Syrian workers earn lower wages and work longer hours than local workers (ILO, 2020). They often are not paid on time or not paid at all and they are hired for jobs in the informal sector under their qualifications (Şenses, 2016: 981). Most of the time, these jobs have such

harsh working conditions that are not preferred by the locals (Orhan and Şenyücel Gündoğar, 2015: 8). Child labour is also common among Syrians since secure jobs in formal sector are not available to them (Yalçın, 2016: 92).

One primary source of the precarity of Syrian workers is the informality which excludes Syrians from any social security system and makes them vulnerable to abuse and exploitation. Syrians under temporary protection have been allowed to get working permit since 2016. The temporary protection regulation stipulates that Syrians are entitled to receive employment permits if they fulfil certain conditions; however, the number of issued work permits for Syrians still remained low; in 2018 it was 34,573 according to the Ministry of Labor and Social Security (Özdemir, 2020). The employers refrain from applying for work permits because of the complexity and difficulties of the application process and the profit they would make by informal employment of Syrians (Toksöz et. al., 2012: 61).

When students are asked their opinions about the employment of Syrians, 3.28 percent think that they should never be given a working permit, 25.25 percent believes that the formal employment of Syrians increases overall unemployment, thus their hiring should not be encouraged. 31.31 percent supposes that they should only be given work permits for specific jobs, 34.34 percent assumes that they should be hired if they can find jobs themselves and 5.81 percent thinks that specific employment opportunities should be created just for Syrians. The finding that the number of students opposing granting working permits at all remained marginal is promising since it signals a low level of hatred toward Syrians. Nevertheless, the majority of students exhibit a negative opinion about the employment of Syrians. 59.06 percent disagrees to equal pay for the same job. It demonstrates that the majority of students does not approach work as a fundamental right protected by law but as a favour or aid granted by the state. It might be a reflection of the state's migration regime concerning Syrians.

The naturalization of Syrians is another hot topic in Turkey's public opinion. On July 3, 2016, President Recep Tayyip Erdogan stated that Syrian refugees living in Turkey could eventually be granted citizenship (Girit, 2016). This statement received an immense reaction from different circles which turned into a hate campaign against Syrians in the social media and newspapers. The hashtag #ÜlkemdeSuriyeliİstemiyorum (I don't want Syrians in my country) hit the worldwide list of trending topics on Twitter. A recent study analyzing those tweets demonstrated that the threat construction and otherization of Syrians is much sharper and more intense in Twitter as an online public space compared to print media discourses (Erdoğan Öztürk and Işık Güler, 2020: 1). Though the number of naturalizations is limited to 92,280 as of August 2019, the misperception regarding Syrians' access to Turkish citizenship manipulates the public (Makovsky, 2019). The same applies to our target group. Nearly half of the respondents (44.42 percent) thinks that Syrians in Turkey are easily acquiring citizenship. When we asked the preferences for Syrians acquiring citizenship. 35.25 percent of survey participants opposed Syrians' naturalization. Yet the majority, a total of 59 percent, found the acquisition of citizenship possible if certain criteria such as educational level or fluency in Turkish are met. A similar question in Syrian Barometer 2019 was responded negatively by over 75 percent, general public opinion about the naturalization of Syrians is far

from positive (Erdoğan, 2020: 118). On the other hand, our research shows that higher education students do not completely oppose Syrians' naturalization but yet evaluates this possibility on conditions and eligibility.

Social Distance and Threat Construction

In addition to knowledge questions, participants were asked what we call "perception questions" to examine their perceived social distance and threat construction. Regarding the questions grouped under Factor 1 "Perspective on Social Relations with Syrians" students are generally reluctant to have direct social ties with Syrians. More than half of the respondents gave negative answers to the possibility of having a relationship with a Syrian, and 72 percent refused the idea of marrying a Syrian. When it comes to being neighbor, negative feedbacks slightly surpasses positives but what is most striking is the ratio of undecided by 37.47 percent. In Factor 1 questions, the average rate of uncertain is approximately 34 percent which can be linked to having low real-life interaction with the Syrian population. Indecisiveness is also apparent in assumptions such as "I would do trade with a Syrian" (35.44 percent) and "I would hire a Syrian" (39.49 percent). A similar ratio applies to the assumption "I would like my kid to be friends with a Syrian" (37.86 percent indecisiveness), yet here positive feedback surpasses negatives (39.17 percent to 22.97 percent). What is striking is the answer to the question asking, "Where should Syrians live in Turkey?" 58.60 percent of participants marked "they should be settled in special built-up areas for them" and 23.69 percent marked "they should only live in temporary reception centers". These results show that our participants understand the basic needs of displaced people like education and working yet they do not want to socialize with Syrians in social life. Considering 55.89 percent of our respondents have no interaction with Syrians to date, reluctance and indecisiveness can be explained with a lack of acquaintance and familiarity.

Under Factor 2, we aimed to analyze participants' perception of the role of the Turkish state and international actors in the crisis solution. Accordingly, we tested the assumptions "... has been managing the issues very well" by filling the blank with Turkey, EU, the UN, and international society. While 61.64 percent of the participants thinks the Republic of Turkey has not been managing the issue very well; the level of the perception of mismanagement is higher among participants for the international actors. The level of disappointment is almost equal regarding the UN, the EU and the global society, which is around 72 percent. Higher education students reflected negative views and gave no credibility to international actors on crisis management. The Turkish state had been constructed as a "savior" who saved Syrians fleeing war as opposed to "irresponsible" international community in the official discourse (Memişoğlu and Ilgit, 2016: 327). There have been repeated referrals in the government's discourse to the contrast between "Turkey's 'responsible' and 'generous' policies towards the Syrian refugees" and "failure" of the international community (Memişoğlu and Ilgit, 2016: 327).

In addition to the failure discourse, state officials have made repeated statements about how much money spent on Syrians by Turkish state. For instance, while (then) Deputy Prime Minister Yalçın Akdoğan argued that Turkish state spent 8 billion dollars for 2,5 million Syrians, President Erdoğan claimed it was

over 40 billion in his speech at the first Global Refugee Forum organized by UNHCR (BirGün, 2019). Our finding demonstrates that while the construction of failed and irresponsible international community was well received, there is confusion among university students about Turkish states image. On the one hand the majority of students do not think Turkey has been managing the issue well. On the other hand, the discourse on high public spending has been partially accepted since 33.42 percent of participants think the Turkish state is the primary provider of cash aid. While 17.22 percent think the UN and 17.48 percent think European Commission, 29.56 percent has no idea on the issue and. The majority of the students did not know that the UNHCR and the European Commission primarily provide cash aid (Gluck, 2016).

Under Factor 3 we tried to analyze student's perception of the rights and opportunities Turkey offers to Syrians. Among independent variables, grade makes a significant difference here. Third and fourth graders have more positive attitude compared to first and second graders. For example, for the assumption "Accepting Syrian refugees in our country is our humanitarian duty", 57.46 percent of participants gave positive feedback, the majority of them were 3rd and 4th graders. Relatedly, supporting the later positive feedback, 58.20 percent of participants think that (Turkish) state should help Syrians living in Turkey to provide their basic needs. In this respect, following these lines, it is safe to say that university students have a moderate approach on the issue being aware of it being a humanitarian crisis and this trend has tendency to increase as the education level rises.

Although participants reflected empathy on humanitarian issues with their answers to Factor 3 questions, the trend goes significantly negative¹ for the perception of Syrians presence and integration in Turkey (Factor 5). 81.14 percent of students find Syrians' ratio in the population of Turkey intimidating. The majority (60.97 percent) opposes the possibility of future integration and considers Syrians failed to integrate (60.76 percent). The survey results show students understand the humanitarian side of the crisis and yet they are reluctant to live together; since in majority, even after almost ten years, they are still stranger to Syrian community.

We asked our students what they think about Syrian's presence in their neighborhood. 26.77 percent did not come across any Syrians in their surroundings, 39.99 percent thinks Syrians' presence increases crime, 10.61 percent believes that cost of living rises because of them and 18.69 percent did not notice any change caused by Syrians' presence. Only 4.55 percent thinks that Syrians enriched the cultural diversity. Yet, official numbers reveal a different reality. According to Ministry of Interior, between 2014 - 2017 the rate of crimes Syrians involved to crimes in general in Turkey was 1.32 percent (Republic of Turkey Ministry of Interior, 2017). Besides, in 2017, Ministry of Interior announces a five percent decrease in the criminal incidents involving Syrians compared to the first six months of the previous year, despite the increase in their population (Republic of Turkey Ministry of Interior, 2017). There is no official record of Syrians' increasing the crime rates. To this end, the perception here is formed by misleading information.

¹ The questions grouped under Factor 4 were mainly knowledge questions and evaluated under related title. Accordingly, they are excluded here.

Recent reports suggest that there is less tension between Syrians and locals in bordering provinces such as Gaziantep, Kilis and Şanlıurfa rather than major urban cities such as Istanbul and Izmir (International Crisis Group, 2018). Speaking the same language with Syrians, having ethnic ties and geographical proximity lessens the misinformation and prejudices about Syrians among the locals living in the border regions. Lack of interaction between two communities stemming from the language barriers and segregated locations of Syrians in urban settings reinforce and reproduce the threat perceptions. If there were more Syrian university students in their classes, our respondents would have more interaction with Syrians, and threat perception would be lower.

Similar to Syrian Barometer's results which revealed that 80 percent of Turkish citizens have distant feelings toward Syrians; our study demonstrated that university students also distance themselves from Syrians but less than the general public (Erdoğan, 2020: 61). 68.2 percent sees no cultural affinity and similarity with the Syrians. The official discourse presenting Syrians as "religious brother/ sisters escaping war" and religious fraternity referencing to "ensar-muhajir" relation for Syrians were not well received by the university students. Also, regarding this topic, independent variables have no significant difference in threat perception. One significant difference in our study is about economic threat construction. Cultural threat construction often goes hand in hand with economic threat construction. Yet, that is not the case for university students. Only 25.25 percent believes that unemployment rates increase because of Syrians. It might be because Syrians are hired in the informal sector as cheap labour without any social security. Since Syrians along with other migrant workers are employed in 3D (dirty, dangerous, demanding) jobs such as textile and seasonal agriculture, they may not be considered as competitors for the same job opportunities for university students.

CONCLUSION

Host countries face many challenges in their efforts to ensure that migrants and their families are included in society. Rising levels of intolerance, xenophobia, anti-migrant sentiments in these countries raise concerns, and make it evident that developing strategies for living together is vital. These challenges not only threaten social cohesion but also democratic governance in host countries for they fuel populism and authoritarian tendencies within politics including governments in charge. Therefore, there is an enormous need for developing policies and strategies in order to reduce barriers and social division between migrants and their host communities. For developing policies to this end, studies on perceptions of both communities are essential.

Our study aims to understand university student's perception toward Syrians in order to find out whether university students resemble rest of the society with regard to anti-migrant sentiments and prejudice towards Syrians. Host communities in general have been surrounded with misleading and provoking information about refugees and anti-immigrant populist discourses presenting the migrants and the refugees as economic, security and health threats to their communities. Studies on the Turkish media coverage of the Syrians demonstrated the link between the political stances of the news agencies, visual and print media and their representations of Syrian refugees (Sunata and Yıldız, 2018: 148). Pro-

government newspapers have adopted a humanitarian approach with Islamic “muhacir-ensar” reference (Efe, 2015: 53- 55) and framed Syrians as “victimized guests” refraining from a right-based approach (Yavcan et. al., 2017: 1). Anti-government media has either adopted an anti-Syrian position and presented them as economic burden, potential criminals (Narlı et. al., 2019: 5) or made them part of their criticism toward government by framing them as “victims” of government’s policies (Efe, 2015: 43). There has been a recent increase in the use of criminalizing language in the media coverage of refugees in Turkey (Doğanay, 2019). Teyit.org, a fact checking platform in Turkey, identified 14 fake news claiming social and economic privileges are being granted to Syrians and these items were shared by thousands on social media in 2017 and 2018 (Taş and Taş, 2018: 198). Journalists play a special role in the reproduction of dominant knowledge in society about refugees. Our findings demonstrated that university students share the misconceptions about the alleged preferential access of Syrians to public services. Nearly 80 percent of our participants think Syrians can easily access a healthcare, majority of participants is either unaware of or misinformed about the university enrollment process of Syrians, 59.06 percent disagrees to equal pay for Syrians. The majority of our respondents believe Syrians either beg for a living or depend on the cash aid provided by the state which is totally a misconception.

Our study validates that university students share the service based approach of the state toward Syrians access to health, education and decent work. Our findings also showed that official discourse repeatedly referring to the contrast between "Turkey's 'responsible' and 'generous' policies toward the Syrian refugees" and "failure" of the international community has found limited acceptance amongst the respondents. The finding that the majority of the students think that Turkish state is the major provider of the aid to Syrian demonstrates that students accept states generosity discourse. However, state’s management of the refugee issue was found unsuccessful by the majority of the respondents. International actors such as the EU and UN are also found as failures by the students which demonstrate the limited acceptance of savior discourse.

Our study showed that the level of grade has statistically significant difference on students’ perspective on establishing social relations with the Syrians, (Factor 1) and stance on the rights conferred to Syrians (Factor 3). Our study demonstrated that although university students share public disfavor toward Syrians, third and fourth graders have less negative attitude toward Syrians compared to first and second graders. University students have great potential in contributing to social cohesion by transferring the knowledge on migration they gain throughout their university education to their families and sharing their experience with Syrians based on their interactions with Syrian friends. Providing university students with the necessary knowledge and skills that would help them question, discuss and reject misinformation about Syrians and increasing the level of interaction between Syrian and other students should be part of states policies with regard to university education in order increase "the will to live together" in the host community.

REFERENCES

- AMNESTY INTERNATIONAL (2014). “Struggling to Survive Refugees from Syria in Turkey”, <https://www.amnesty.org/download/Documents/208000/eur440172014en.pdf> (20.10.2020).
- ARSU, Ş. (2011). “Turkish Premier Urges Assad to Quit In Syria”, <https://www.nytimes.com/2011/11/23/world/middleeast/turkish-leader-says-syrian-president-should-quit.html> (30.11.2020).
- BBC NEWS (2012). “Guide: Syria Crisis”, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-13855203> (30.11.2020).
- BIÇAKÇI, A. S. (2019). “Sway On A Tightrope: The Development Of A Mutualistic Relationship Between Turkey And DAESH.” *Uluslararası İlişkiler*, 16 (62): 101-133.
- BİLECEN, B. and YURTSEVEN, D. (2018). “Temporarily Protected Syrians’ Access to The Healthcare System In Turkey: Changing Policies And Remaining Challenges”, *Migration Letters*, 15 (1): 113-24.
- BİRGÜN (2019). “Erdoğan: Sığınmacılar İçin Harcadığımız Para 40 Milyar Doları Aşmış Durumda”, <https://www.birgun.net/haber/erdogan-siginmacilar-icin-harcadigimiz-para-40-milyar-dolari-asmis-durumda-280421> (30.11.2020).
- COUNCIL OF EUROPE (1950), European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Strasbourg.
- DEMİR, E., SAATÇIOĞLU, Ö. and İMROL, F. (2016). “Uluslararası Dergilerde Yayımlanan Eğitim Araştırmalarının Normallik Varsayımları Açısından İncelenmesi”, *Current Research in Education*, 2(3): 130-148.
- DGMM (REPUBLIC OF TURKEY MINISTRY OF INTERIOR DIRECTORATE GENERAL OF MIGRATION MANAGEMENT) (2020). “Temporary Protection”, <https://en.goc.gov.tr/temporary-protection27> (30.11.2020).
- DOĞANAY, Ü. (2019). “Medya 18 Aylık İzleme Raporu: Ulusal ve Yerel Medyada Mülteci ve Göç Haberleri”, <https://igamder.org/uploads/belgeler/Medya18AylikIzlemeRaporu.pdf> (30.11.2020).
- EFE, İ. (2015). *Türk Basınında Suriyeli Sığınmacılar*, Seta, İstanbul.
- ERDOĞAN ÖZTÜRK, Y. and IŞIK GÜLER, H. (2020). “Discourses of Exclusion on Twitter in the Turkish Context: #Ülkemdesuriyeliistemiyorum (#Idontwantsyriansinmycountry)”, *Discourse, Context & Media*, 36: 1-10.
- ERDOĞAN, E. and UYAN SEMERCİ, P. (2018). “Attitudes Towards Syrians In Turkey-2017”, https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/03/15/turkish-perceptions-of-syrian-refugees-20180315_Y0gYZol.pdf (30.11.2020).
- ERDOĞAN, M. (2020). *Syrians Barometer 2019 A Framework For Achieving Social Cohesion With Syrians In Turkey*, Orion Kitabevi, Ankara.

- ERDOĞAN, M. (2014). "Syrians in Turkey: Social Acceptance and Integration", Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi <http://www.hugo.hacettepe.edu.t/UGO-REPORT-SyriansinTurkey.pdf> (30.11.2020).
- ERDOĞAN, M. (2018). Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul Ve Uyum, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ERGİN, H. (2016). "Turkish University Students' Perceptions Towards Their Syrian Classmates", TED Eğitim ve Bilim, 41(184): 399-415.
- GİRİT, S. (2016). "Turks Hit Back At Erdogan Plan To Give Syrians Citizenship", <https://www.bbc.com/news/world-europe-36704791> (30.11.2020).
- GLUCK, C. (2016). "Syrians Surviving in Lebanon- Thanks to Cash Assistance", https://ec.europa.eu/echo/field-blogs/stories/syrians-surviving-lebanon-thanks-cash-assistance_en (30.11.2020).
- GÖKALP ARAS, N. E. and ŞAHİN MENCÜTEK, Z. (2015). "The International Migration and Foreign Policy Nexus: The Case of Syrian Refugee Crisis and Turkey", Migration Letters, 12 (3): 193-208.
- HOHBERGER, W. (2018). "Opportunities in Higher Education for Syrians in Turkey: The Perspective of Syrian University Students on The Educational Conditions, Needs and Possible Solutions For Improvement", İstanbul: İstanbul Policy Center, <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/Document/turkiyedeki-suriyeliler-icin-yuksekogretim-imkanlari-3980cb/turkiyedeki-suriyeliler-icin-yuksekogretim-imkanlari-3980cb.pdf> (30.11.2020).
- ILO (2020). "ILO's Support to Refugees and Host Communities in Turkey", https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_379375/lang--en/index.htm (30.11.2020).
- İNELİ-CİĞER, M. (2015). "Implications of the New Turkish Law on Foreigners and International Protection and Regulation No.29153 on Temporary Protection for Syrians Seeking Protection in Turkey", Oxford Monitor of Forced Migration, 4 (2): 28-36.
- INTERNATIONAL CRISIS GROUP (2018). Turkey's Syrian Refugees: Defusing Metropolitan Tensions, Europe Report No 248, Brussels.
- KABAKLI ÇİMEN, L. and ERSOY QUADIR, S. (2018). "Üniversite Öğrencilerinin Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Tutumlarının Sivil Katılımları Bağlamında İncelenmesi", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7 (2): 1251-1273.
- KORU, S. and KADKOY, O. (2017). "The New Turks: How the Influx of Syrians is Changing Turkey", Turkish Policy Quarterly, 16 (1): 113-122.
- MAKOVSKY, A. (2019). "Turkey's Refugee Dilemma", <https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2019/03/13/467183/turkeys-refugee-dilemma/#:~:text=According%20to%20the%20United%20Nation's,registered%20Syrian%20refugees%20in%20Turkey> (30.11.2020).

- MARDİN, D. F. (2017). Right To Health and Access to Health Services For Syrian Refugees in Turkey, MiReKoc Policy Brief Series, İstanbul.
- MAZER, S. (2013). “Bus Blast Kills at least 13 on Turkey-Syria Border”, <https://www.reuters.com/article/uk-syria-crisis-turkey-explosion-idUKBRE91A0NM20130211> (30.11.2020).
- MEMİŞOĞLU, F. and ILGIT, A. (2016). “Syrian Refugees in Turkey: Multifaceted Challenges, Diverse Players and Ambiguous Policies”, *Mediterranean Politics*, 22 (3): 317-338.
- NARLI, N., ÖZAŞÇILAR, M. and TURKAN, İ. I. Z. (2019). “Turkish Daily Press Framing And Representation Of Syrian Women Refugees And Gender-Based Problems: Implications For Social Integration”, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 18 (1): 1-21.
- OKTAV, Ö. Z. and ÇELİKAKSOY, A. (2015). “The Syrian Refugee Challenge and Turkey’s Quest for Normative Power in the Middle East”, *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis*, 70 (3): 408-420.
- ORHAN, O. and SENYÜCEL GÜNDOĞAR, S. (2015). “Effects of the Syrian Refugees on Turkey”, http://cib-uculg.org/sites/default/files/a_report_-_effects_of_the_syrian_refugees_on_turkey_1.pdf (30.11.2020).
- ÖZDAMAR, K. (2002). Paket Programları İle İstatistiksel Veri Analizi- 2 (Çok Değişkenli Analizler), Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- ÖZDEMİR, A. (2020). “Türkiye’de Çalışma İzni Verilen Suriyeli Sayısı”, <https://multeciler.org.tr/turkiyede-calisma-izni-verilen-suriyeli-sayisi/> (30.11.2020).
- PATIR, S. (2009). “Faktör Analizi ile Öğretim Üyesi Değerleme Çalışması”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 23 (4): 69-86.
- REPUBLIC OF TURKEY (2014). Temporary Protection Regulation, No: 2014/ 6883, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> (20.10.2020).
- REPUBLIC OF TURKEY (2013). Law on Foreigners and International Protection, No: 6458, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> (20.10.2020).
- REPUBLIC OF TURKEY MINISTRY OF INTERIOR (2017). “Press Release”, <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi05072017> (30.11.2020).
- REUTERS (2012). “Turkey Closes Embassy in Damascus” <https://www.dw.com/en/turkey-closes-embassy-in-damascus/a-15837666> (30.11.2020).
- RYGIEL, K., BABAN, F. and ILCAN, S. (2016). “The Syrian Refugee Crisis: The EU-Turkey ‘Deal’ and Temporary Protection”, *Global Social Policy: An Interdisciplinary Journal Of Public Policy And Social Development*, 16 (3): 315-320.
- ŞENSES, N. (2016). “Rethinking Migration in the Context of Precarity: The Case Of Turkey.”, *Critical Sociology*, 42 (7-8): 975- 987.

- SEZER, C. (2011). "Turkey Shrugs Off Syria Free Trade Suspension", <https://uk.reuters.com/article/uk-turkey-syria-trade/turkey-shrugs-off-syria-free-trade-suspension-idUKTRE7B40ZB20111205> (30.11.2020).
- SUNATA, U. and YILDIZ, E. (2018). "Representation of Syrian Refugees in the Turkish Media". *Journal of Applied Journalism & Media Studies*, 7 (1): 129-151.
- TAŞ, O. and TAŞ, T. (2018). "Post-Hakikat Çağında Sosyal Medyada Yalan Haber ve Suriyeli Mülteciler Sorunu", *İleti-ş-im*, 29: 183-207.
- TOKSÖZ, G., ERDOĞDU, S. and KAŞKA, S. (2012). *Irregular Labour Migration in Turkey and Impact Of Migrant Workers On The Labour Market*, IOM, Ankara.
- UNHCR (2020a). "Figures at a Glance.", <https://www.unhcr.org/uk/figures-at-a-glance.html> (30.11.2020).
- UNHCR (2020b). "Situation Syria Regional Refugee Response.", https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.20802680.1948153861.1600683292-1537228960.1598522152&_gac=1.187580250.1598523530.Cj0KCQjws536BRDTARIsANeUZ5-hdnuNW_kTYpYaM6jhpcl_Kn4zVPdUVv-ZsIS4Oe5vUaqNwgWnAwaAsH3EALw_wcB (30.11.2020).
- UNHCR (2017). "Global Trends: Forced Displacement in 2016", <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5943e8a34/global-trends-forced-displacement-2016.html> (30.11.2020).
- UNHCR (2019). "UNHCR Turkey - Fact Sheet July 2019" <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/71061> (30.11.2020).
- YALÇIN, S. (2016). "Syrian Child Workers in Turkey", *Turkish Policy Quarterly* 15 (3): 89-98.
- YAVCAN, B., BAYKURT, B. and AKALIN, K. (2017). "Beyond Ideology: Media Portrayal of Refugees in Turkey." 75th Annual MPSA Conference, MPSA, Chicago.
- YELPAZE, İ. and GÜLER, D. (2018). "The Relationship between Attitudes towards Asylum Seekers and Compassion Levels of University Students", *International Journal of Assessment Tools in Education*, 5 (3): 524-543.
- YILDIZ, A. and UZGÖREN, E. (2016). "Limits to Temporary Protection: Non-Camp Syrian Refugees in İzmir, Turkey", *Southeast European and Black Sea Studies*, 16(2):195-211.
- ZISSER, E. (2017). "Syria – From the Six Day War to the Syrian Civil War.", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 44 (4): 545-558.

NİJERYA’NIN BOKO HARAM SORUNU : MAİTATSİNE’İN REENKARNASYONU MU?

Yusuf Gökhan ATAK

ygatak@gsu.edu.tr
0000-0002-8070-8230

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi /Received:
24.04.2021

Kabul Tarihi /Accepted:
24.06.2021

LA QUESTION DE BOKO HARAM AU NIGERIA : UNE RÉINCARNATION DE MAITATSINE ?

ÖZ 2002 yılında Muhammed Yusuf tarafından kurulmuş olan Boko Haram, 2009 yılından itibaren Nijerya devleti ile savaştan bir örgüte dönüşmüştür. Bu örgüt, özellikle sivillere karşı gerçekleştirdiği saldırılar nedeniyle, Nijerya'nın ulusal güvenliği için başlıca tehditlerden birisi haline gelmiştir. Bu makalede, Boko Haram sorununun ortaya çıkmasının ardındaki nedenler incelenecektir. Zira söz konusu olgu uluslararası terörizmle bağlantısı çerçevesinde dış kaynaklı bir sorun olarak nitelendirilebilmektedir. Bir diğer açıklamaysa, Boko Haram'ın Nijerya'daki mevcut sorunlardan neşet ettiği, dolayısıyla esas itibarıyla iç dinamiklerin bir neticesi olduğudur. Bu perspektiften irdelendiğinde, Boko Haram 1980'li yıllarda Nijerya'da yaşanan ve İslamcı Maitatsine grubunun sebep olduğu krizin bir tekrarı olarak değerlendirilebilmektedir. Bu makalede, Boko Haram örgütünün Maitatsine grubu ile ne ölçüde benzerlikler taşıdığı sorusuna cevap aranacaktır. Bu amaç doğrultusunda, iki grubun ideolojileri, bünyelerinde hangi sosyoekonomik grupları barındırdıkları ve amaçlarını gerçekleştirmek için hangi yollara başvurdukları karşılaştırmalı yöntemle analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Boko Haram, Nijerya, Maitatsine, İslam

ABSTRACT In 2009, Boko Haram, which was founded by Mohammed Yusuf in 2002, evolved into an organization that wages war against the Nigerian government. Mainly because of its attacks perpetrated against civilians, this organization has become one of the main threats to the national security of Nigeria. This article aims at understanding the reasons that gave rise to Boko Haram. On the one hand, it is possible to retrace the origins of Boko Haram outside Nigeria given the links established between Boko Haram and the international terrorism. But on the other hand, it can be argued that Boko Haram is the result of existing problems in Nigeria, in other words, a problem arising from the internal dynamics of the country. Within this perspective, Boko Haram can be considered as a reincarnation of the crisis caused by the Islamist group Maitatsine in Nigeria in the 1980s. This article examines to what extent Boko Haram bears a resemblance to Maitatsine. To this end, the ideologies, the socio-economic compositions and the methods used by these two groups are analyzed in a comparative way.

Keywords: Boko Haram, Nigeria, Maitatsine, Islam

RÉSUMÉ En 2009, Boko Haram, qui a été fondé par Mohammed Yusuf en 2002, s'est transformé en une organisation qui mène une guerre contre le gouvernement nigérian. Surtout en raison des attaques qu'elle a perpétrées contre les civils, cette organisation est devenue l'une des principales menaces pour la sécurité nationale du Nigeria. Cet article vise à comprendre les causes qui sont à l'origine de Boko Haram. Car, il est possible de retracer les origines de Boko Haram à l'extérieur du Nigeria, en raison de ses liens avec le terrorisme international. Mais d'autre part, on peut soutenir que Boko Haram est le résultat des problèmes existant au Nigeria, en d'autres termes une question découlant des dynamiques internes du pays. Dans cette perspective, Boko Haram peut être conçu comme une réincarnation de la crise causée par le groupe islamiste Maitatsine au Nigeria dans les années 1980. Dans cet article, on examinera dans quelle mesure Boko Haram et Maitatsine se ressemblent. À cette fin, les idéologies, les compositions socio-économiques et les moyens utilisés par ces deux groupes en vue d'atteindre leurs objectifs seront analysés de manière comparative.

Keywords: Boko Haram, Nigeria, Maitatsine, Islam

INTRODUCTION

Dans l'un de ses discours en 2003, Oussama ben Laden avait compté le Nigeria parmi les six pays les plus « mûrs » pour une révolution (Reuters, 2007). En effet, en 2020, le Nigeria est classé troisième pays du monde selon l'Indice du terrorisme mondial (Institute for Economics & Peace, 2020). Le problème de sécurité dans ce pays provient essentiellement des actions de Boko Haram¹ qui ont entraîné la mort de milliers de personnes depuis 2009. Au fur et à mesure de l'intensification des attaques de Boko Haram au Nigeria, diverses explications destinées à comprendre ce phénomène ont été avancées.

Le premier argument met l'accent sur l'influence extérieure. Il défend l'idée que le problème de Boko Haram fait écho à la déclaration de ben Laden en 2003. Plus précisément, il considère que le problème du Nigeria en matière de terrorisme djihadiste est le résultat des efforts menés par Al-Qaïda en vue de s'implanter en Afrique. En effet, même l'ancien président nigérian Goodluck Jonathan a qualifié Boko Haram d'une opération d'Al-Qaïda en Afrique de l'Ouest (France 24, 2014). Mais selon un autre argument, il n'est pas suffisant d'expliquer la question de Boko Haram uniquement avec la politique africaine d'Al-Qaïda. Au contraire, il estime que les dynamiques qui donnent naissance à Boko Haram sont plutôt liées à l'atmosphère interne du pays. En guise de justification, il donne l'exemple du groupe Maitatsine dont les révoltes ont donné lieu à la mort de plus de dix mille personnes au Nigeria dans les années 1980.

En effet, la secte islamiste Maitatsine est souvent comparée à Boko Haram en raison de leurs revendications. De nombreux analystes considèrent Maitatsine comme le précurseur de Boko Haram. De ce fait, la question qu'on se pose dans ce travail est la suivante : « Est-ce que Boko Haram est la réincarnation de Maitatsine ? » Cette question nous permettra de discerner dans quelle mesure « le nouveau problème » Boko Haram et « l'ancien problème » Maitatsine se ressemblent. Elle permettra en même temps de comprendre si Boko Haram constitue une crise sans précédent qui est provoquée par des forces extérieures. Ce travail fait valoir que Boko Haram ne peut pas être considéré comme une simple réincarnation de Maitatsine. Mais en même temps, il soutient que l'émergence de Boko Haram ne peut pas s'expliquer simplement par les forces externes, car ce sont plutôt les dynamiques internes du pays qui ont donné naissance à Boko Haram.

À cet égard, ce travail est divisé en deux parties principales. On commencera d'abord par l'histoire de l'Islam au Nigeria. Cette approche historique permettra d'analyser les transformations dans la société musulmane du Nigeria et de constater le poids de ces changements dans les problèmes actuels du Nigeria, comme Boko Haram. Deuxièmement, on étudiera les deux groupes militants islamistes, Boko Haram et Maitatsine, de manière comparative afin de se focaliser sur la question posée dans ce travail.

L'HISTOIRE DE L'ISLAM AU NIGERIA : DEPUIS L'INTRODUCTION ET LA DIFFUSION DE L'ISLAM JUSQU'À L'INDÉPENDANCE

Quand l'Islam a pénétré le continent africain, la région qui porte aujourd'hui le nom de Nigeria se formait des cités-royaumes haoussas dans le nord et des royaumes Yoruba et Ibo dans le sud. Pour le peuple haoussa, qui constitue aujourd'hui la grande majorité de la population musulmane au Nigeria, la rencontre avec l'Islam remonte au huitième siècle (Yusef, 2012:160). Contrairement à l'Afrique du Nord, l'islamisation

¹ Le nom officiel du groupe est *Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'Awati Wal-Jihad* (Groupe sunnite pour la prédication et le djihad).

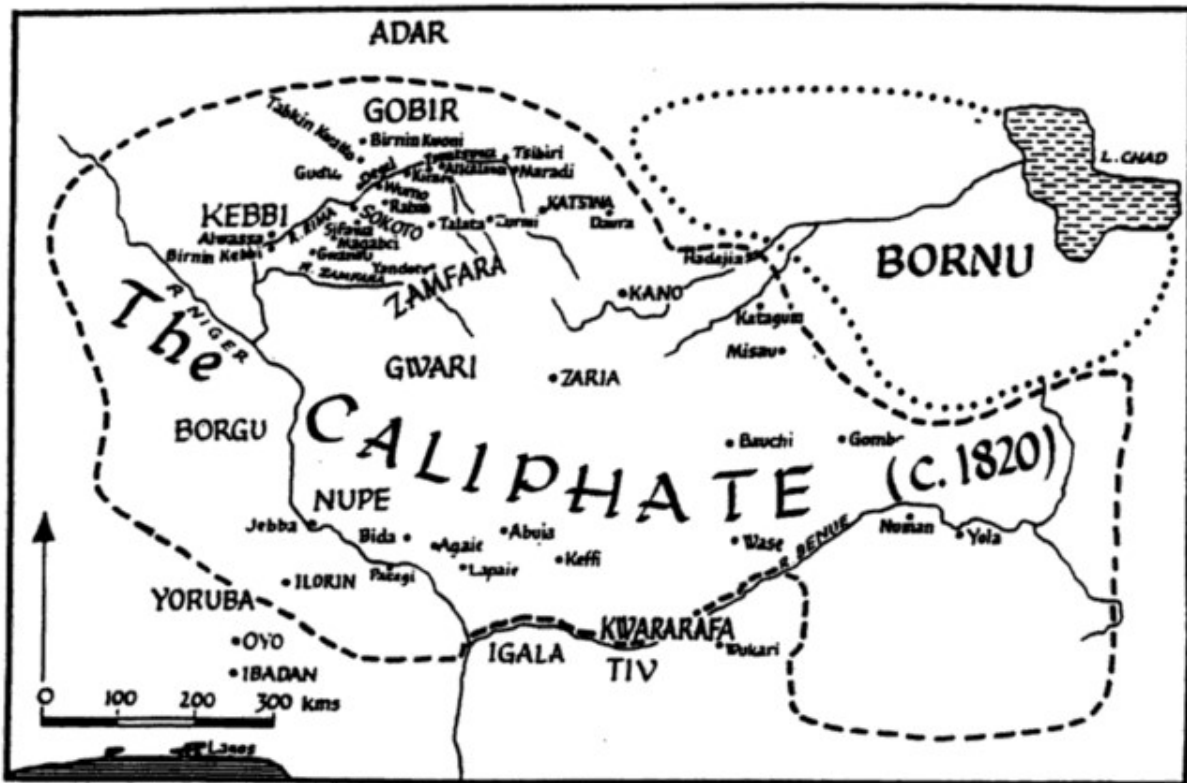
n'a pas commencé par une conquête, car l'Islam a atteint cette région par un réseau étendu et bien organisé de commerce (Rosander, 1997:30). En effet, les premiers missionnaires islamiques étaient des commerçants arabes qui ont voyagé jusqu'aux terres riches de l'Afrique de l'Ouest à la recherche d'or (Skuratowicz, 2004:36). Ces entrepreneurs et leur famille se sont installés dans les villes de la région et ont vécu en tant que minorité musulmane au sein de communautés « païennes » (Robinson, 2004:28).

Or, même si les commerçants musulmans étaient minoritaires, leurs présences ont été encouragées par les rois haoussas du fait qu'ils ont apporté la possibilité de faire du commerce avec des régions lointaines (Yusef, 2012:161). De même, cet aspect économique a joué un rôle majeur dans la conversion des rois haoussas à l'Islam à partir du quatorzième siècle car le fait d'être musulman accordait aux rois haoussa une citoyenneté dans la communauté musulmane, ce qui leur accordait simultanément le respect et la confiance dans le commerce avec les musulmans venant de régions éloignées (Yusef, 2012:161). C'est ainsi que le roi haoussa de Kano puis le roi de Katsina se sont convertis à l'Islam, respectivement au quatorzième siècle et au seizième siècle. De cette manière, après l'installation des commerçants musulmans, la deuxième phase de l'islamisation de l'Afrique de l'Ouest et du Nigeria s'est réalisée avec la conversion de la classe dirigeante.

Parallèlement à la conversion des rois, la popularité de l'Islam a augmenté parmi la classe urbaine. Cependant, l'Islam est demeuré la religion des classes moyennes et supérieures dans les royaumes haoussa. Les religions traditionnelles étaient encore très vivantes dans les campagnes jusqu'au dix-huitième siècle (Villemin, 2014:5). Ce n'est qu'au dix-neuvième siècle que l'Islam s'est largement répandu dans le Nord du Nigeria (Westerlund, 1982:9). Car, à cette époque, un élément nouveau a été introduit dans l'Islam au Nigeria : le djihad mené par Uthman dan Fodio contre les rois haoussas.

Selon Uthman dan Fodio, qui était un prêcheur dans le royaume de Gobir, le régime de Gobir ne se conformait pas aux principes de l'Islam, car les dirigeants étaient corrompus et imposaient des taxes trop lourdes à leur peuple (Isa, 2010:323). De plus, pour lui, les lois séculaires avaient remplacé le Charia tandis que les coutumes païennes dominaient la société au détriment de la morale islamique (Sulaiman, 1986:130). Pour toutes ces raisons, il prônait une grande réforme au sein de l'ordre politique. Or, quand Uthman dan Fodio a compris qu'il était impossible de s'accorder avec le roi, il a pris la décision de se réfugier à Kebbi, une campagne où il avait plus de partisans (Robinson, 2004:144). Pour lui, cette migration forcée était seulement le début de la lutte parce qu'il fallait se préparer à vaincre les « infidèles ». En effet, Uthman dan Fodio a déclaré le djihad contre le roi de Gobir en 1804. Les forces d'Uthman dan Fodio ont réussi à vaincre presque tous les rois haoussas. Elles ont conquis Kano et Katsina en 1804, puis Gobir en 1808 (Robinson, 2004:144). Ayant détrôné les rois Haoussa, Uthman dan Fodio a fondé le Califat de Sokoto et il est devenu le premier sultan du Califat de Sokoto qui se prolongeait le long du nord du Nigeria (Amaechi, 2013:49).

Figure 1 : La Carte du Califat de Sokoto (Mack & Boyd: 2000)

Quant à l'héritage d'Uthman dan Fodio, en plus d'unir les cités Haoussa, son djihad a porté ses fruits en matière d'expansion de l'Islam au détriment des religions traditionnelles. Jusqu'à son djihad, la présence de l'Islam dans les zones rurales était très faible. Or, après l'établissement du Califat de Sokoto, une lutte contre le paganisme a commencé (Ibrahim, 1991:120). Plusieurs ecclésiastiques musulmans ont pénétré les zones rurales en vue de convertir les païens à l'Islam. En outre, même s'il était un membre de l'ordre Qadiriyya, en prônant le djihad contre les chefs qui se prétendent musulmans, sans vivre en tant que vrais musulmans, Uthman dan Fodio est devenu un personnage de référence pour les mouvements islamistes au Nigeria (Villemin, 2014:16).

Une autre période importante dans l'histoire de l'Islam au Nigeria a été la colonisation britannique. Elle a commencé en 1861 avec l'établissement de la colonie de Lagos. L'avancée britannique s'est poursuivie depuis la côte vers le nord, sous la forme d'une conquête territoriale de type impérialiste (Ayua, 2004:2). Quand les forces britanniques ont pénétré au Nord du Nigeria, le Califat de Sokoto était devenu une confédération de trente États qui étaient dirigés par les Émirats et qui avaient leurs propres systèmes administratifs et judiciaires (Maher, 2012:54). Dans le but d'éviter une insurrection et de maintenir le contrôle dans cette région, le Haut-Commissaire du protectorat, Lord Lugard, a choisi d'adopter une politique de gouvernement indirect (Mazrui, 1992:298). Avec ce système, l'administration britannique a permis aux peuples musulmans de se gouverner selon leurs lois coutumières, en interférant peu dans le

fonctionnement quotidien des villes haoussas (Ayua, 2004:3). Le principal effet de cette politique de gouvernement indirect a été la préservation de la Charia instituée par Uthman dan Fodio (Mazrui, 1992:298).

Quand le Nigeria a gagné son indépendance en 1960, l'une des questions essentielles dont il s'est occupé a été la place de la Charia au sein du système judiciaire. À la suite de l'indépendance, le nouveau gouvernement nigérian a adopté un nouveau code pénal essentiellement laïc, qui excluait la Charia des poursuites criminelles (McCormack, 2005:5). L'application de la Charia était limitée au droit familial qui comportait les domaines tels que le divorce, l'héritage ou la garde des enfants. (Maher, 2012:55).

Parmi les musulmans, il n'y avait au début que très peu de contestation concernant l'exclusion de la Charia (Kane, 2008:175). Mais avec le temps, face aux problèmes socio-économiques et à la corruption des dirigeants du régime, les musulmans au Nigeria ont commencé à considérer la Charia comme un moyen de remédier à leurs problèmes (Clarke, 2005:155). L'année 1999 a été un tournant dans cette lutte. Après l'entrée en vigueur de la Constitution de 1999, profitant de la nouvelle pratique démocratique, le Parlement de l'État de Zamfara a adopté en 1999 une série de lois reconnaissant désormais le code de procédure pénal de la Charia (Ayua, 2004:10). Cette implémentation de la Charia dans le domaine pénal a été rapidement suivie par les autres États fédérés dans le Nord à partir de 1999. Sous la pression de leurs citoyens musulmans, onze États dans le Nord, à savoir Kano, Sokoto, Katsina, Bauchi, Borno, Jigawa, Kebbi, Yobe, Kaduna, Niger et Gombe, ont étendu l'application de la Charia au domaine pénal (Kirwin, 2009:4).

D'autre part, à partir des années 1970, de nombreux groupes islamistes sont apparus dans le pays, comme par exemple les mouvements *Yan Izala* ou bien les Frères Musulmans. Le mouvement *Jamaat Izalat al-Bida wa Iqamat al-Sunna jahiliyya* (Société pour l'Éradication des Innovations Maléfiques et le Rétablissement de l'Orthodoxie), connu sous le nom de Yan Izala a été créé par Abubakar Gumi en 1978. Gumi était un vice-cadi dans une cour de Charia au Nigeria. Le tournant dans sa vie a été sa rencontre avec le premier ministre du Nord du Nigeria, Ahmedu Bello, au cours du pèlerinage à Mecque (Loimeier, 1997:290). Bello était un partisan du panislamisme, et grâce à ses liens avec lui, Gumi est devenu le Grand Cadi au Nigeria. Mais, après l'assassinat de Bello, il a perdu son poste, et il a commencé à diffuser ses idées salafistes (Yusef, 2012:174).

L'idéologie de Gumi se basait sur deux piliers. Le premier était la mise en cause des lois laïques. Selon lui, la Charia devait remplacer les lois adoptées par des gouvernements corrompus (Kirwin, 2009:2). Quant au deuxième pilier, c'était le refus du soufisme, qui était dominant dans la société nigériane. D'après Gumi, il n'existait pas d'ordre soufi au moment du Prophète Mohamed, et les pratiques soufies telles que la visite aux tombes des cheiks étaient la même chose que l'hérésie. Sur la base cette idéologie, Yan Izala a réussi à devenir l'une des plus grandes organisations islamistes au Nigeria. Pourtant, le groupe a perdu son efficacité dans les années 1990, en raison de la mort de Gumi en 1992, puis de l'implémentation de la Charia au Nord du Nigeria, du fait que cette revendication était la raison d'être du groupe (Hill, 2010:26).

Les disciples de Gumi étaient majoritairement issus des classes défavorisées. Il faut également souligner que lors de la création de Yan Izala, les activités des partis politiques étaient interdites (Loimeier, 1997:295). En effet, la domination du champ politique par les militaires qui instauraient des régimes autoritaires en limitant la liberté d'expression, était l'un des facteurs majeurs dans l'émergence des

groupes islamistes au Nigeria. Peu après son accès à l'indépendance en 1960, la série des coups d'États dans l'histoire politique nigérienne a commencé en 1966. À partir de cette date, le Nigeria a été dirigé par la classe militaire jusqu'en 1979. Même si la deuxième phase de l'administration civile a commencé en 1979, elle s'est terminée en 1983 avec un autre coup d'État. Ainsi, le Nigeria a été dirigé par les généraux jusqu'en 1999, quand la troisième et la dernière phase de l'administration civile a débuté.

De ce fait, pendant la plus longue partie de son existence, le champ politique du pays a été contrôlé par les militaires qui ont restreint les libertés politiques. Comme la création des partis politiques était interdite durant ces périodes, la religion est devenue un moyen de mobilisation pour les masses (Loimeier, 1997:295). De nombreux musulmans, mécontents de leur situation socio-économique et de la corruption du régime, se sont orientés vers les groupes religieux qu'ils ont considérés comme une alternative au champ politique (Yusef, 2012:176).

Quant à l'organisation des Frères musulmans du Nigeria, elle a été créée par Ibrahim el-Zakzaky qui s'était beaucoup inspiré de la Révolution iranienne. Quand il était étudiant, el-Zakzaky avait été expulsé de l'université du fait de son activisme politique (Hill, 2010:23). C'était à ce moment-là qu'il avait décidé de se consacrer à promouvoir une révolution islamiste au Nigeria. En fait, ses liens avec l'Iran étaient au début limités à un soutien financier (Skuratowicz, 2004:74). Cependant, dans les années 1990, la tendance chiite au sein du groupe s'est renforcée, ce qui a entraîné une scission et une perte de puissance du groupe.

Avec le temps, *Yan Izala* et les Frères musulmans, créés dans les années 1970, ne sont pas demeurés les seuls groupes islamistes dans l'histoire du Nigeria. Par contre, de nouveaux groupes islamistes tels que Maitatsine et Boko Haram ont été créés. Contrairement aux groupes précédents, ces deux groupes islamistes, cette fois violents, ont usé de la violence pour la réalisation de leurs objectifs.

MAITATSINE ET BOKO HARAM : UNE RÉPÉTITION DE L'HISTOIRE ?

Boko Haram et Maitatsine ont souvent été comparés en raison de leurs revendications. Or, afin de pouvoir comprendre si Boko Haram est une réincarnation de Maitatsine, il faut poser certaines questions qui permettront de faire une comparaison exhaustive : d'abord, quels sont les objectifs de leur lutte ; puis, quel est le milieu socio-économique dans lequel ils trouvent des sympathisants ; et enfin, de quelle manière est-ce qu'ils luttent en vue d'atteindre leurs objectifs.

Les aspects essentiels des idéologies de Maitatsine et de Boko Haram : La charia, le rejet de la culture occidentale et le culte de la personnalité

Maitatsine a été créé par Mohammed Marwa qui est né au Cameroun en 1920. Après sa formation du Coran au Cameroun, il a migré en 1945 vers l'État de Kano où il a commencé à prêcher. Il est à noter que dans cette partie de l'Afrique de l'Ouest, la tradition mahdiste était profondément ancrée. En effet, l'un des dirigeants du soulèvement mahdiste au Soudan, Hayatu Ibn Sa'id, s'était installé dans cette région (Skuratowicz, 2004:80). Dans ce cadre, le mahdisme a été l'un des mouvements qui a inspiré Mohammed Marwa. Or, c'était plutôt ses critiques envers les riches politiciens, qui ont donné lieu à son exil du Nigeria plusieurs fois entre les années 1962 et 1978 (Skuratowicz, 2004:80). Mais il a toujours réussi à retourner au Nigeria pour faire ses discours dans lesquels son idéologie était visible.

Tout d'abord, « la purification de l'Islam » était au centre de l'idéologie de Marwa (Brinkel, 2012:9). Selon lui, la société musulmane s'était dégradée à cause de l'influence de la culture occidentale. Toutefois, le refus de la modernité par Marwa n'était pas limité à la dimension culturelle : il condamnait l'utilisation des appareils techniques, notamment les plus luxueux, tels que voiture ou montre. De ce fait, certains des membres de Maitatsine parcouraient à pied de longues distances au lieu de voyager en bus ou en voiture (Isichei, 1987:196). Cela indique que pour Marwa, la lutte contre l'influence occidentale allait au-delà de l'espace culturel et intellectuel.

Un autre aspect majeur dans l'idéologie de Maitatsine était la place spirituelle de Marwa au sein de la secte, parce que Mohammed Marwa s'était proclamé comme le vrai prophète de l'Islam (Danjibo, 2014:9). En effet, dans les copies du Coran trouvés dans la maison de Marwa suite à sa mort, le nom du Prophète Mohammed avait été remplacé par le sien (Isichei, 1987:196). Pour cette raison, les membres de Maitatsine croyaient que Marwa avait un caractère divin. Sur ce point, le mouvement Maitatsine se distinguait de l'orthodoxie musulmane. Car, les membres de Maitatsine n'ont pas considéré Mohammed comme le Prophète de l'Islam (Bako, 1993:298).

Dans ce contexte, il est possible d'affirmer que le mouvement Maitatsine fait partie de la tradition mahdiste (Hickey, 1984:241). Marwa ne se considérait pas seulement comme un moudjahid marchant dans les traces d'Uthman dan Fodio mais aussi comme un prophète (Adesoji, 2011:103). En effet, selon Marwa, tous ceux qui niaient sa prophétie étaient des infidèles. C'est d'ailleurs la raison pour laquelle son groupe avait été dénommé Maitatsine, qui veut dire dans la langue haoussa « celui qui maudit ». Au bout de chaque prédication, Marwa terminait son discours en disant « que Dieu maudisse tous ceux qui n'acceptent pas mes paroles. »

Quant à Boko Haram, dont la traduction est « l'éducation occidentale est un pêché », il a été fondé en 2002 avec la création de la mosquée de Maiduguri et de son école coranique. Son fondateur était Mohammed Yusuf, qui était né dans l'État de Yobe en 1970, et qui avait étudié dans des écoles coraniques au Tchad et au Niger, puis dans une université à Médine (Visky, 2014:3). En fait, alors que le père de Mohammed Yusuf était un membre de la Tijaniyya, une confrérie soufie qui était très populaire en Afrique de l'Ouest, Yusuf était entré sous les ailes d'un prédicateur salafiste, Jafar Adam pendant son adolescence (Matfess, 2017). C'est ainsi qu'il est entré dans la communauté salafiste nigérienne et qu'il a pris connaissance des écritures d'Ibn Taymiyya, un théologien traditionaliste du VIIIe siècle qui a largement façonné la vision du monde de Mohammed Yusuf.

En effet, Mohammed Yusuf s'est inspiré dans une large mesure des idées d'Ibn Taymiyya à l'égard des tâches des musulmans et de la signification du djihad. Parallèlement aux idées d'Ibn Taymiyya, Mohammed Yusuf croyait que la misère qui touchait la communauté musulmane provenait principalement de la corruption de leurs dirigeants (Forest, 2012:62). De ce fait, pour lui, les musulmans avaient pour mission de résolument mener le djihad pour la protection de l'Oumma et de la Charia en plus de lutter contre les dirigeants qui n'avaient pas « la vraie foi » (Forest, 2012:62).

Sur cette base, Mohammed Yusuf considérait que les écoles occidentales détruisent la culture islamique et conquièrent plus sûrement la communauté musulmane que les croisades (Montclos, 2012:8). Il en condamnait à la fois la mixité des sexes, le relâchement des mœurs ou l'utilisation du calendrier grégorien

(Montclos, 2012:8). Mais, au-delà des écoles occidentales, Boko Haram rejette totalement les valeurs et la culture occidentale, y compris la démocratie. Dans son entretien avec le *Nigeria's Daily Trust* en 2009, Mohammed Yusuf affirmait que la démocratie et le système politique actuel du Nigeria devait changer (Tanchum, 2012:80). De même, le successeur de Mohammed Yusuf, Abubakar Shekau, a diffusé en 2013 une vidéo dans laquelle il disait que le Coran enjoignait les musulmans à renverser la démocratie (Doukhan, 2013:4).

De ce fait, sur la base des discours de ses leaders, il est possible de constater que l'objectif de Boko Haram est de renverser l'ordre constitutionnel. Au lieu du système actuel, Boko Haram vise à instaurer un État islamique obéissant à une interprétation stricte de la Charia (Malo, 2011:1). Pour Mohammed Yusuf, l'introduction de la Charia dans les douze États du Nord du Nigeria depuis 1999 n'était pas suffisante. Il prétendait que l'interprétation de la Charia appliquée dans ces douze États était « trop légère », et qu'il fallait la remplacer par la « vraie Charia » (Tanchum, 2012:77). D'après Mohammed Yusuf, l'application de la Charia stricte pouvait remédier aux questions sociales. De plus, tout comme le salafisme le prévoit, elle pouvait protéger les musulmans nigériens des effets externes qui dégradent la société musulmane (Mantzikos, 2014:18).

Quand on fait un bilan dans le domaine idéologique, il est clair que Boko Haram comme Maitatsine condamnent la culture occidentale, la présentant comme un danger pour la communauté musulmane du Nigeria. De plus, ils accordent la même importance à l'application stricte de la Charia. Pourtant, contrairement à Mohammed Marwa, Mohammed Yusuf ne s'est jamais autoproclamé prophète (Montclos, 2012:6). Mohammed Yusuf n'a pas non plus complètement rejeté la modernité. Il n'a pas interdit à ses fidèles de se déplacer en moto ou de porter des montres (Montclos, 2012:6). En effet, au moment de son arrestation en 2009, il portait un jean, une montre de luxe et un téléphone portable (Mantzikos, 2014:18).

La composition socioéconomique de Maitatsine et de Boko Haram : Les almajiris, les immigrés et les chômeurs

On estime qu'en 1980 où les émeutes de Maitatsine ont éclaté, le groupe comptait environ dix mille membres (Skuratowicz, 2004:83). Cette grande masse se composait essentiellement de trois groupes socio-économiques distincts. Les *almajiris* formaient le premier composant du groupe. Les *almajiris* sont les jeunes étudiants envoyés par leurs parents, qui vivent dans des zones rurales, aux grandes villes en vue de recevoir une formation basée sur la mémorisation du Coran (Ojo, 1985:301). Quand les enfants arrivent à la ville, ils trouvent un enseignant islamique qui devient leur mentor (Skuratowicz, 2004:84).

Certes ce système d'éducation est moins coûteux pour les parents du fait qu'ils n'ont pas besoin de rembourser les dépenses de leurs enfants. Mais, le problème est le risque pour leurs enfants de recevoir un enseignement islamique extrêmement radical. C'était exactement le cas pour les enfants éduqués par Mohammed Marwa. En raison de sa grande connaissance en matière de Coran, de nombreux jeunes nigériens avaient été éduqués par Marwa. Conformément à ses idées, Marwa leur a fait croire qu'il était un prophète. De plus, il a enseigné à ces jeunes à user de violence le moment venu (Danjibo, 2014:15). En effet, certains militants emprisonnés lors de la Révolte de Kano en 1980 étaient âgés de 10 à 14 ans (Isichei, 1987:202).

En plus des *almajiris*, les immigrants étrangers avaient aussi participé au groupe Maitatsine. Environ vingt pour cent des disciples de Marwa était des étrangers (Skuratowicz, 2004:83). En fait, même Marwa était un immigré camerounais. Il prêchait au Nigeria en langue haoussa, et les fautes linguistiques qu'il faisait lors de ses prédications étaient l'une des raisons pour laquelle il jouissait d'une grande popularité parmi les immigrants étrangers (Skuratowicz, 2004:81). Car, ils savaient que Marwa était l'un d'eux et qu'il comprenait leurs problèmes.

La participation des immigrants au mouvement Maitatsine était tellement forte qu'elle a mené le gouvernement nigérian à un durcissement des attitudes vis-à-vis des immigrants en provenance d'États membres de la CEDEAO (Communauté Économique du Développement des États de l'Afrique de l'Ouest). Par exemple, après les Révoltes de Kaduna et de Bulumkutu en 1982, le ministre nigérian des Transports, Umaru Dikko, a déclaré qu'il était devenu nécessaire de jeter un regard nouveau sur le droit de libre circulation des citoyens de la CEDEAO (Isichei, 1987:202). Dans ce cadre, en 1983 et 1985, les immigrants clandestins originaires des pays de l'Afrique de l'Ouest ont été expulsés du Nigeria.

Le dernier grand composant de la secte était les paysans nigériens qui avaient migré vers les grandes villes en vue de trouver un emploi. Dans les années 1980, le mouvement Maitatsine a été florissant dans un contexte économique difficile caractérisé par des prix élevés, la pénurie, l'austérité et des taux de chômage élevés. Cela était dû en partie à la mauvaise gestion de l'économie nigérienne, créant un fort endettement, et en partie à la récession mondiale (Isichei, 1987:201). Dans ce contexte économique, Marwa avait trouvé un environnement fertile pour diffuser ses idées radicales. Dans ce processus, le département chargé du recrutement jouait le rôle central. Les recruteurs du mouvement contactaient les travailleurs migrants pauvres dans les lieux publics tels que les gares ou bien les mosquées afin de leur offrir de l'accommodement.²

Tout comme dans le cas de Maitatsine, la grande pauvreté dans le Nord du Nigeria offre au mouvement Boko Haram un avantage pour trouver des sympathisants. Alors que le Nigeria est un pays dont le revenu annuel de l'exportation de pétrole est d'environ 50 milliards de dollars, 72% de la population du Nord vit sous le seuil de pauvreté, alors que ce nombre est de 27% dans le Sud (Mantzikos, 2014:69). Les disparités sociales entre le Nord et le Sud sont aussi présentes dans le domaine de l'éducation, puisque la fréquentation de l'école primaire est de 40% dans le Nord, contre 80% dans le Sud (Sodipo, 2013:4).

Boko Haram exploite ce difficile contexte socio-économique du Nord du pays pour recruter de nouveaux membres, particulièrement au sein de la jeunesse marginalisée de la région (Ngoc, 2015:5). La secte tire son soutien des populations pauvres et des milliers de jeunes qui expriment leur frustration à l'égard de l'absence de développement et d'emploi (Sanders, 2014:9). Le problème de chômage est aussi lié à la question des *almajiris*. Aujourd'hui, on estime qu'il existe environ 10 millions d'*almajiris* au Nigeria (UNICEF, 2020). Quand ces étudiants terminent leurs études, en général, ils se retrouvent au chômage (Kriesch, 2014). De ce fait, ils sont des proies faciles pour le recrutement de Boko Haram (Parker, 2012).

² Alors que la participation à Maitatsine était ouverte à tous les groupes d'âge, parmi les migrants, c'était surtout les personnes dans la vingtaine et dans la trentaine qui ont rejoint le mouvement. C'est l'une des raisons pour lesquelles, presque 65% des personnes ayant participé au soulèvement de Kano en 1980 étaient âgés de 20 à 40 ans. Lire à ce propos, (Bako, 1993:316).

Pourtant, il existe d'autres facteurs que le chômage qui facilitent l'utilisation des *almajiris* par le groupe. Une partie des kamikazes de Boko Haram sont des *almajiris*, comme c'était le cas dans l'attentat-suicide mené par un *almajiri* de 15 ans dans la mosquée centrale de Maiduguri en Juillet 2012 (Adenrele, 2012:22). Il est évident que l'on ne peut pas expliquer la raison pour laquelle ces jeunes deviennent des kamikazes uniquement avec le chômage. De ce fait, il faut prendre en considération le contenu de la formation que les *almajiris* reçoivent. En effet, si un étudiant est éduqué par un enseignant qui prône les idées radicales, il peut avoir plus de tendance à l'extrémisme.³

En outre, Boko Haram compte des membres immigrés issus des pays voisins, à savoir le Tchad, le Niger et le Cameroun (Ngoc, 2015:5). Dans le passé, un grand nombre d'étrangers ont été arrêtés lors d'un coup de filet de la police sur les repaires de Boko Haram. Par exemple, en 2009, 33 personnes ont été arrêtées, accusées d'avoir pris part à un attentat mené contre un poste de police à Kano. La plupart des personnes arrêtées était des Tchadiens qui ne parlaient ni anglais ni haoussa (Ofstedal, 2013:49). D'autre part, à la différence de Maitatsine, Boko Haram profite de l'essor technologique, parce qu'il utilise les forums sur Internet afin de trouver des sympathisants et de nouveaux membres (U.S. House Committee on Homeland Security, 2011:18).

Au vu de cette analyse concernant la composition de deux groupes, on peut affirmer que Boko Haram et Maitatsine sont dans une large mesure composés des mêmes catégories socio-économiques. Dans ce domaine, on observe une seule différence notable entre les deux groupes : en plus d'attirer les immigrés qui vivent au Nigeria, Boko Haram cherche activement à recruter des personnes qui vivent au Tchad et Niger en vue de trouver les militants nécessaires à ses actions. C'est un facteur qui renforce « le réseau de recrutement » de Boko Haram. En même temps, cela rend la question de Boko Haram beaucoup plus internationale par rapport à celle de Maitatsine.

Les moyens de lutte et les tactiques de Maitatsine et de Boko Haram : De la prédication à la violence

Bien évidemment, les moyens de lutte des organisations variées peuvent se transformer avec le temps. C'est aussi le cas pour Maitatsine et Boko Haram, qui tous deux ont eu recours à la violence de nombreuses années après leur création. En effet, au début, Mohammed Marwa essayait de diffuser ses idées avec les prédications. Mais le groupe organisait aussi des réunions en plein air sans autorisation, ce qui a donné lieu à des affrontements entre la police et les membres de Maitatsine (Tsogo, 2011:44). Cependant, le processus des révoltes a vraiment commencé quand le gouverneur de l'État de Kano, Abubakar Rumi, a envoyé à Marwa en novembre 1980 une lettre dans laquelle il lui demandait de quitter Kano (Skuratowicz, 2004:82). Pourtant, Marwa a ignoré la demande de Rumi.

En fait, considérant la secte comme un État dans l'État, Abubakar Rumi s'était inquiété du renforcement de Marwa en tant que personnage important qui n'obéissait pas à l'autorité étatique. À cette époque, Maitatsine était bien implanté dans les régions urbaines et rurales. Dans diverses parties du nord du Nigeria, Maitatsine disposait des cellules qui étaient directement liées au siège central, où le chef du

³ Le contenu de la formation constitue le facteur principal dans la radicalisation des *almajiris*. Par exemple, ils apprennent des chansons qui humilient les étudiants qui reçoivent une éducation occidentale. Dans ces circonstances, il n'est pas étonnant qu'un *almajiri*, Usman Musa, ait tenté d'assassiner l'Émir de Kano dans la mosquée de Kano. Lors d'interrogations, il a précisé qu'il avait fait seulement ce que son enseignant lui avait demandé de faire. Lire à ce propos, (Aghedo & Eke, 2013:106).

groupe résidait (Bako, 1993:312). En ce sens, Maitatsine représentait une structure centralisée dans laquelle l'ensemble des décisions clés étaient prises par le chef. L'une de ces décisions majeures a été le soulèvement à Kano, vers la fin de l'année 1980.

Quand les membres de Maitatsine se sont rassemblés le 18 décembre 1980 pour une nouvelle prédication en plein air à Kano, les policiers ont essayé d'évacuer cet espace au motif qu'ils n'avaient pas obtenu la permission pour cette réunion (Danjibo, 2014:9). Mais le pouvoir de la secte avait été sous-estimé. Les deux unités de police ont été rapidement maîtrisées par les disciples de Marwa (Tsogo, 2011:44). Encouragé par cette victoire, le groupe a occupé le jour suivant certains endroits stratégiques de la ville comme les mosquées et les écoles. Quant aux équipements des membres de Maitatsine, ils n'utilisaient que des armes blanches telles que les couteaux, les flèches et les arcs (Tsogo, 2011:44).

Face à ce chaos, le Président du Nigeria de l'époque, Shehu Shagari, a décidé d'envoyer la force armée nigérienne pour réprimer le soulèvement. L'armée a eu besoin de deux jours pour déloger la secte. Durant cette crise, qui a duré onze jours, 4179 personnes, y compris Marwa, sont morts. Après la mort de Marwa, les émeutes se sont étendues à l'ensemble du Nord du Nigeria. De nouvelles émeutes ont éclaté dans l'État de Kaduna et de Bulumkutu en 1982, dans l'État de Yola en 1984 et dernièrement dans l'État de Bauchi en 1985. Toutes ces émeutes ont été écrasées par l'armée nigérienne, utilisant l'artillerie et des avions de combat. Au total, les émeutes de Maitatsine ont donné lieu à la mort d'environ dix mille personnes entre 1980 et 1985 (Isichei, 1987:198).

D'autre part, les informations concernant les sources de financement de Maitatsine pour pouvoir se mobiliser et mener sa lutte susmentionnée contre les autorités étatiques sont plutôt limitées. En tout cas, il est clair que le dirigeant du groupe et ses disciples ont eu des responsabilités différentes dans ce domaine. Il est soutenu que Marwa utilisait ses « connaissances de la magie et de l'herboristerie » afin de fournir des services payés tels que la guérison ou bien la divination (Skuratowicz, 2004:81). De même, les disciples de Maitatsine n'étaient pas seulement des bénéficiaires du financement de cette organisation. Car, ils devaient en même temps contribuer aux ressources financières de Maitatsine. Ce soutien des disciples provenait essentiellement de la mendicité (Skuratowicz, 2004:81).

Quant à la guerre de Boko Haram contre l'État nigérian, le groupe n'a pas usé de violence jusqu'en 2009. Quand Boko Haram a été créé en 2002, Mohammed Yusuf n'a pas officiellement prôné l'utilisation de la violence (Amaechi, 2013:60). Il essayait de diffuser ses idées concernant l'application de la Charia avec ses prédications à la mosquée de Maiduguri, appelée Masdjid d'Ibn-Taymiyya. Même s'il a eu des confrontations entre les policiers et les membres du groupe, ce n'est qu'en 2009 que Mohammed Yusuf a commencé à promouvoir la violence comme un moyen pour la réalisation des objectifs.

En juillet 2009, Boko Haram a lancé une émeute dans les États du Nord du Nigeria. La raison de la révolte était le coup de filet de la police sur l'un des repaires de Boko Haram, dans l'État de Bauchi. En réaction à l'opération des forces nigérianes de sécurité, les disciples de Mohammed Yusuf ont commencé à s'attaquer aux postes de police et à d'autres bâtiments étatiques dans les quatre États du Nord, à savoir Bauchi, Kano, Yobe et Borno. Les forces de police ont réussi à réprimer le soulèvement au bout de cinq jours. Le bilan de la révolte était de 800 morts, dont Mohammed Yusuf (Malo, 2011:2). Arrêté lors de l'émeute, il a été exécuté durant sa garde à vue, le 30 juillet 2009. La mort de son leader et la répression

de la police ont constitué un tournant pour Boko Haram car elles ont conduit les membres de Boko Haram à entrer dans la clandestinité et à se réfugier dans d'autres régions d'Afrique.

En effet, cet évènement marque une rupture pour la structure du groupe. À la suite de la répression et de la mort de son leader, Boko Haram est entré dans une phase de crise. Cet interrègne s'est terminé lorsqu'Abubakar Shekau a assis son autorité au sein du groupe. Alors que Boko Haram est dirigé par un Conseil de la Choura de trente membres, il est estimé que Shekau avait un large pouvoir de décisions, même sans en aviser le Conseil (International Federation for Human Rights, 2015:6). D'autre part, les études récentes indiquent qu'en dépit du leadership exacerbé de Shekau, il serait erroné de considérer Boko Haram comme une organisation strictement centralisée parce que les cellules du groupe disposent d'une certaine autonomie décisionnelle, par exemple lors de l'organisation des attentats (Curiel et al., 2020:17).

La répression de 2009 a également eu d'autres impacts sur les caractéristiques de Boko Haram. Car, c'était à ce moment-là que des liens entre Boko Haram et les autres groupes djihadistes en Afrique ont été établis. Lors d'un entretien avec Al-Jazeera, Abdelmalek Droukdal, le leader d'Al-Qaïda au Maghreb islamique a déclaré que son groupe avait la volonté de fournir des armes et de la formation à Boko Haram en vue de défendre les musulmans au Nigeria (Gourley, 2012:8). En effet, comme mentionné par le Général Carter Ham, le Commandant d'AFRICOM⁴, de nombreux militants de Boko Haram ont été formés dans les camps d'Al-Qaïda au Maghreb islamique et d'Al-Shabbaab (Uzoehina, 2011:2).

Cette aide apportée par des groupes djihadistes a permis à Boko Haram de se reconstruire. Grâce à la formation que ses membres ont reçue et aux équipements dont ils disposent, Boko Haram a commencé vers la fin de l'année 2010 à mener des attaques contre les policiers et les militaires nigériens, mais aussi contre les civils à la fois musulmans et chrétiens. En plus d'assassiner les chefs religieux musulmans qui condamnaient la violence, Boko Haram vise majoritairement les églises et les écoles. Aux yeux du groupe, les églises au Nigeria sont le signe de l'occupation des « croisés » en terre d'Islam (Montclos, 2012:12).

Quant aux attaques menées contre les écoles, conformément à son idéologie qui condamne les écoles occidentales, Boko Haram vise les étudiants et les enseignants qui travaillent ou étudient dans des écoles non-coraniques.⁵ C'est dans ce contexte que Boko Haram a enlevé 276 lycéennes dans l'État de Borno en 2014 ainsi que plus de 300 de lycéens dans l'État de Katsina en décembre 2020 (Le Monde, 2020).

En outre, Boko Haram attaque souvent des postes de police. Par exemple, le groupe a mené le 16 Juin 2011 un attentat contre le poste de police à Abuja, la capitale du Nigeria. Cet évènement occupe une place importante car il montre l'évolution de la capacité de Boko Haram. D'abord, l'attentat avait eu lieu à Abuja qui est une ville située au milieu du Nigeria. Donc, Boko Haram a montré en 2011 qu'il était capable d'étendre ses actions terroristes vers les autres régions, au-delà du Nord. Deuxièmement, cela a été le

⁴ Le Commandement des États-Unis pour l'Afrique

⁵ Dans sa vidéo de juillet 2013, Shekau, le leader de Boko Haram, menace les professeurs : « *Les professeurs qui enseignent l'éducation occidentale? On va les tuer! On va les tuer devant leurs étudiants! Et on va dire aux étudiants d'étudier le Coran* » (The Guardian, 2013).

premier attentat-suicide mené par Boko Haram, grâce à la formation de ses membres dans des camps djihadistes étrangers.⁶

En effet, les liens de Boko Haram avec les autres organisations terroristes constituent l'un des thèmes centraux du rapport établi par le Comité sur la Sécurité intérieure du Congrès des États-Unis sur la question de Boko Haram. Dans ledit rapport, intitulé « Boko Haram : Une nouvelle menace pour les États-Unis », il est souligné que les tactiques sophistiquées de Boko Haram reflètent les relations établies par cette organisation avec Al-Qaïda au Maghreb islamique et Al-Shabbaab (U.S. House Committee on Homeland Security, 2011:1).

En 2011, le groupe a mené un autre attentat suicide contre les bureaux de l'Organisation des Nations unies à Abuja. Cela a été interprété comme le signe de l'internationalisation du djihad de Boko Haram. Toutefois, Boko Haram ne s'était pas inscrit pendant des années dans le djihad international du fait que son agenda restait nigérian. Un tournant dans ce domaine a été l'établissement des liens entre Boko Haram et Daesh. Car, en 2015, dans un enregistrement audio, le chef du groupe, Abubakar Shekau, a annoncé son rattachement à Daesh et il a exprimé sa volonté d'obéir à Abou Bakr Al-Baghdadi (Le Point, 2015).

En ce qui concerne le financement de Boko Haram, il est possible d'affirmer que Boko Haram dispose d'un large éventail d'éléments du revenu. En d'autres termes, Boko Haram ne compte pas sur une seule source de revenu parce qu'en plus des contributions de ses disciples, il tire ses revenus de l'extorsion, des vols de banque, des enlèvements contre rançon et du trafic illicite (Rock, 2016:3). Il est également estimé qu'il existe des liens financiers entre Boko Haram et les autres organisations terroristes (Reuters, 2014). De ce fait, les éléments du revenu de Boko Haram sont beaucoup plus variés par rapport à ceux de Maitatsine.

Compte tenu de tous les éléments susmentionnés concernant la mobilisation et la lutte des deux groupes, il est possible de conclure qu'il existe des similitudes et des différences entre Maitatsine et Boko Haram en termes de méthodes de lutte. Tout d'abord, ils suivent le même processus. Les deux groupes se sont radicalisés quand les forces nigérianes de sécurité ont effectué des opérations contre eux. De plus, la mort de leurs leaders a intensifié leurs attaques. Cependant, la différence essentielle entre Boko Haram et Maitatsine réside dans les moyens utilisés par leurs membres. Tandis que les disciples de Marwa ont utilisé des armes blanches telles que les arcs et les flèches, Boko Haram n'hésite pas à faire usage d'instruments plus sophistiqués tels que des voitures piégées dans ses actions. De plus, en forgeant des liens militaires, économiques et politiques avec d'autres organisations terroristes de diverses régions du monde, Boko Haram s'est doté d'une caractéristique beaucoup plus internationale.

CONCLUSION

Aujourd'hui, Boko Haram constitue l'un des défis les plus importants pour la sécurité au Nigeria. Il donne lieu à la fois à la mort des milliers de gens et à la dégradation de l'économie nigérienne. Considérant l'ampleur démographique et économique du Nigeria, l'insécurité dans ce pays peut entraîner l'instabilité de l'ensemble de l'Afrique de l'Ouest. De ce fait, il est sans doute important de comprendre et de traiter

⁶ Deux jours avant cet attentat, Boko Haram a publié une déclaration annonçant les liens entre Boko Haram et Al-Shabbaab: « Très bientôt, nous allons mener le djihad. Nos djihadistes se sont retournés de la Somalie où ils ont reçu une formation de guerre. » (Ngoc, 2015:5).

les racines dudit problème qui ne concerne pas seulement un État, mais qui constitue une crise à l'échelle régionale.

En faisant une comparaison entre Boko Haram et Maitatsine dans les trois domaines qu'on a pris en considération, on peut constater qu'il existe beaucoup de similarités, mais aussi nombre de différences entre ces deux groupes. Certes, la diffusion des idées islamistes et la pauvreté au sein de la communauté musulmane du Nigeria sont les facteurs communs donnant naissance à la fois à Boko Haram et à Maitatsine. Mais, surtout à cause des différences idéologiques entre les deux groupes, comme la croyance messianique au sein de Maitatsine, on ne peut pas qualifier Boko Haram de simple réincarnation de Maitatsine.

Toutefois, cela ne signifie pas que Boko Haram est le fruit de la politique africaine d'Al-Qaida non plus. Sans vraiment jouer un rôle important dans la création de Boko Haram, Al-Qaida et les autres groupes djihadistes en Afrique ont plutôt été déterminants dans le renforcement du groupe. De ce fait, Boko Haram est un phénomène qui résulte des questions présentes dans la société musulmane nigériane depuis des années, mais aussi qui profite de nouveaux réseaux pour se renforcer.

Dans ce contexte, même si les forces de sécurité du Nigeria réussissent un jour à éliminer Boko Haram, tant que les mauvaises conditions économiques subsistent et que la jeune population reste sous l'influence des enseignants, qui ne sont pas contrôlés par l'État, il y aura toujours le risque pour le Nigeria de faire face à de nouveaux groupes militants comme Maitatsine ou Boko Haram.

BIBLIOGRAPHIE

- ADENRELE, A. (2012). "Boko Haram insurgency in Nigeria as a symptom of poverty and political alienation", *IOSR Journal Of Humanities And Social Science*, 3(5): 21-26.
- ADESOJI, A. (2011). "Between Maitatsine and Boko Haram: Islamic Fundamentalism and the Response of the Nigerian State", *Africa Today*, 57(4): 98-119.
- AGHEDO, I. & EKE, S. (2013). "From Alms to Arms: The Almajiri Phenomenon and Internal Security in Northern Nigeria", *The Korean Journal of Policy Studies*, 28(3): 97-123.
- AMAECHI, K. (2013). *Political Violence: A Comparative and Social Movement Study of Boko Haram and MEND*, Mémoire de master, Norwegian School of Theology, Oslo.
- AYUA, I. (2004). "La République fédérale du Nigeria", *Un Dialogue mondial sur le fédéralisme*, Vol.1.
- BAKO, S. (1993). *The Maitatsine Revolts: A Socio-Political Explanation of the Islamic Insurrections in Northern Nigeria*, PhD thesis, Council for the Development of Social Science Research in Africa, Dakar.
- BRINKEL, T. (2012). "Boko Haram and Jihad in Nigeria", *South African Journal of Military Studies*, 40(2): 1-21.
- CLARKE, K. (2005). "Local Practices, Global Controversies: Islam in Sub-Saharan African Contexts", *The MacMillan Center Working Paper Series*.
- CURIEL ET AL. (2020). "Uncovering the internal structure of Boko Haram through its mobility patterns", *Applied Network Science*, 5(28), <https://doi.org/10.1007/s41109-020-00264-4>, (26.05.2021).

- DANJIBO, D. (2009). "Islamic Fundamentalism and Sectarian Violence: The Maitatsine and Boko Haram Crises in Northern Nigeria", http://www.ifra-nigeria.org/IMG/pdf/N_D-DANJIBO_Islamic_Fundamentalism_and_Sectarian_Violence_The_Maitatsine_and_Boko_Haram_Crises_in_Northern_Nigeria.pdf, (21.02.2021).
- DOUKHAN, D. (2013). "Boko Haram: Some Thoughts About Who is Sponsoring Boko Haram", <https://www.ict.org.il/Article/184/Boko%20Haram%20An%20update%20and%20some%20thoughts%20about%20who%20is%20sponsoring%20Boko#gsc.tab=0>, (12.01.2021).
- FOREST, J. (2012). *Confronting the Terrorism of Boko Haram in Nigeria*, Joint Special Operations University Press, Tampa.
- FRANCE 24 (2014). "Sommet africain de Paris : la "guerre totale" déclarée à Boko Haram", <https://www.france24.com/fr/20140517-nigeria-boko-haram-securite-africains-paris-elysee-sommet-islamistes-al-qaida-terrorisme>, (17.05.2021).
- GOURLEY, S. (2012). "Linkages Between Boko Haram and Al Qaeda: A Potential Deadly Synergy", *Global Security Studies*, 3(3): 1-14.
- HICKEY, R. (1984). "The 1982 Maitatsine Uprisings in Nigeria: A Note", *African Affairs*, 83(331): 251-256.
- HILL, J. (2014). *Sufism in Northern Nigeria: Force for Counter-Radicalization?*, CreateSpace Independent Publishing Platform.
- IBRAHIM, J. (1991). "Religion and Political Turbulence in Nigeria", *The Journal of Modern African Studies*, 29(1): 115-136.
- INSTITUTE FOR ECONOMICS & PEACE (2020). "Global Terrorism Index 2020: Measuring the Impact of Terrorism", <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/11/GTI-2020-web-1.pdf>, (14.02.2021).
- ISA, M. (2010). "Militant Islamist Groups in Northern Nigeria", (Ed.) OKUMU, W., *Militias, Rebels and Islamist Militants*, Institute for Security Studies, Tshwane.
- ISICHEI, E. (1987). "The Maitatsine Risings in Nigeria 1980-85: A Revolt of the Disinherited", *Journal of Religion in Africa*, 17(3): 194-208.
- INTERNATIONAL FEDERATION FOR HUMAN RIGHTS (2015). "Les Crimes de Masse de Boko Haram", N°656f.
- KANE, O. (2008). "Islamism: What is New, What is Not? Lessons from West Africa", *African Journal of International Affairs*, 11(2): 157-187.
- KIRWIN, M. (2009). "Popular Perceptions of Shari'a Law in Nigeria", *Afrobarometer Briefing Paper*, 20(2): 137-151.
- KRIESCH, A. (2014). "Nigeria's Almajiri schools: recruitment ground for terrorists?", <http://www.dw.de/nigerias-almajiri-schools-recruitment-ground-for-terrorists/a-17521389>, (29.03.2021).

- LE MONDE (2020). “Au Nigeria, Boko Haram revendique l’enlèvement de centaines de lycéens”, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2020/12/15/au-nigeria-boko-haram-revendique-l-enlevement-de-centaines-de-lyceens_6063441_3212.html, (13.03.2021).
- LE POINT (2015). “Boko Haram rejoint l’État islamique”, https://www.lepoint.fr/monde/boko-haram-rejoint-l-etat-islamique-08-03-2015-1911099_24.php#, (10.04.2021).
- LOIMEIER, R. (1997). “Islamic Reform and Political Change: The Example of Abubakar Gumi and the Yan Izala Movement in Northern Nigeria”, (Ed.) WASTERLUND, D., African Islam and Islam in Africa: Encounters between Sufis and Islamists, Hurst Publishers, London.
- MAHER, B. (2012). “Confronting the Terrorism of Boko Haram”, Joint Special Operations University, Report, 12(5).
- MALO, F. (2011). “Boko Haram: de la secte nigériane au terrorisme international”, <http://civirdepa.e-monsite.com/medias/files/boko-haram-de-la-secte-nigeriane-au-terrorisme-international-fleury-de-st-malo-decembre-2011-1.pdf>, (26.02.2021).
- MANTZIKOS, I. (2013). “Boko Haram: Anatomy of a Crisis”, <http://www.e-ir.info/wp-content/uploads/Boko-Haram-e-IR.pdf>, 2013, (30.03.2021).
- KIRWIN, M. (2009). “Popular Perceptions of Shari’a Law in Nigeria”, Afrobarometer Briefing Paper, No.58.
- MATFESS, H. (2017). “Boko Haram: History and Context”, Oxford Research Encyclopedias, <https://oxfordre.com/africanhistory/view/10.1093/acrefore/9780190277734.001.0001/acrefore-9780190277734-e-119?print=pdf>, (28.05.2021).
- MAZRUI, A. (1992). Afrikalılar, İnsan Yayınları, İstanbul.
- MCCORMACK, D. (2005). “An African Vortex: Islamism in Sub-Saharan”, The Center for Security Policy, No.4: 1-19.
- MONTCLO, M. (2012). “Boko Haram et le terrorisme islamiste au Nigeria: insurrection religieuse, contestation politique ou protestation sociale?”, Question de Recherche du CERI, No.40.
- NGOC, L. (2012). “Boko Haram”, Groupe de Recherche et d’Information sur la Paix et la Sécurité.
- OFTEDAL, E. (2013). Boko Haram: A Transnational Phenomenon?, Mémoire de master, University of Oslo, Oslo.
- OJO, A. (1985). “The Maitatsine Revolution in Nigeria”, American Journal of Islamic Social Sciences, 2(2): 297-306.
- PARKER, G. (2012). Gillian, “Nigeria's Abandoned Youth: Are They Potential Recruits for Militants?”, <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2107102,00.html>, (14.03.2021).
- REUTERS (2007). “Nigeria wants secret trial for al Qaeda suspect”, <https://www.reuters.com/article/us-nigeria-qaeda/nigeria-wants-secret-trial-for-al-qaeda-suspect-idUSMAR33910920070223>, (23.03.2021).
- REUTERS (2014). “How Boko Haram is beating U.S. efforts to choke its financing”, <https://www.reuters.com/article/us-usa-nigeria-bokoharam-insight-idUSKBN0F636920140701>, (29.05.2021).

- ROBINSON, D. (2004). *Muslim Societies in African History*, Cambridge University Press, Cambridge.
- ROCK, J. (2016). *The Funding of Boko Haram and Nigeria's Actions to Stop It*, Master's thesis, Naval Postgraduate School, Monterey.
- ROSANDER, E. (1997). "The Islamization of Tradition and Modernity", (Ed.) WASTERLUND, D., *African Islam and Islam in Africa: Encounters between Sufis and Islamists*, Hurst Publishers, London.
- SANDERS, A. (2012). "Al Qaeda and the African Arc of Instability", [https://www.cimicweb.org/cmo/medbasin/Holder/Documents/r025%20CFC%20Monthly%20Thematic%20Report%20\(03-JAN-13\).pdf](https://www.cimicweb.org/cmo/medbasin/Holder/Documents/r025%20CFC%20Monthly%20Thematic%20Report%20(03-JAN-13).pdf), (19.03.2021).
- SKURATOWICZ, K. (2004). *Fundamentalist Religious Movements: A Case Study Of The Maitatsine Movement In Nigeria*, Mémoire de master, University of Louisville, Louisville.
- SODIPO, M. (2013). "Mitigating Radicalism in Northern Nigeria", *Africa Security Brief*, No.26: 1-8.
- SULAIMAN, I. (1986). *A Revolution in History: The Jihad of Usman Dan Fodio*, Mansell Publishing, London.
- TANCHUM, M. (2012). "Al-Qa'ida's West African Advance: Nigeria's Boko Haram, Mali's Touareg, and the Spread of Salafi Jihadism", *Israel Journal of Foreign Affairs*, No.2: 75-90.
- THE GUARDIAN (2013). "Boko Haram leader calls for more schools attacks after dorm killings", <http://www.theguardian.com/world/2013/jul/14/boko-haram-school-attacks-nigeria>, (13.03.2021).
- TSGO, J. (2011). *How Vulnerable is Nigeria to Islam Extremism?*, Mémoire de master,, Naval Postgraduate School, Monterey.
- UNICEF (2020). "Children adjust to life outside Nigeria's Almajiri system", <https://www.unicef.org/nigeria/stories/children-adjust-life-outside-nigerias-almajiri-system#:~:text=Many%20rural%20and%20poor%20families,school%20children%20in%20the%20country>, (19.03.2021).
- U.S. HOUSE COMMITTEE ON HOMELAND SECURITY (2011). "Boko Haram: Emerging Threat to the U.S. Homeland", 112th Congress, 1st Session.
- UZOECHINA, O. (2011). "Revisiting Boko Haram: Changing the rules of engagement", *Conflict, Security & Development Group*, No.10.
- VILLEMİN, G. (2014). "L'expansion de l'Islam en Afrique", <http://www.mission.catholique.fr/article2560.html>, date d'accès, (11.02.2021).
- VISKY, A. (2014). "Aux origines de la secte Boko Haram", <http://www.monde-diplomatique.fr/2012/04/VICKY/47604>, (17.01.2021).
- WESTERLUND, D. (1982). "From Socialism to Islam?", *The Scandinavian Institute of African Studies*, No.61: 584-585.
- YUSEF, T. (2012). "The Rise of Islamism in Nigeria: An Interdisciplinary Analysis of Religious Violence", *The University of Alabama McNair Journal*, No.9: 157-183.

ENFLASYON, İŞSİZLİK VE BÜYÜME İLİŞKİSİ: EAGLES ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

İbrahim Halil POLAT

ibrahimppolat@gmail.com
0000-0001-9785-160X

Selim DEMEZ

selimdemez@hakkari.edu.tr
0000-0001-6885-0499

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi /Received:
05.05.2021

Kabul Tarihi /Accepted:
29.06.2021

THE RELATIONSHIP BETWEEN INFLATION, UNEMPLOYMENT AND GROWTH: THE CASE OF EAGLES COUNTRIES

ÖZ Enflasyon, işsizlik ve büyüme ekonominin temel bileşenleridir. Bu üç makro ekonomik göstergenin istikrarlı ve sürdürülebilir olması ülkeler açısından büyük öneme sahiptir. Çünkü bu değişkenler teorik açıdan birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu nedenle konu hakkında iktisat yazınında birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada yükselen ve büyümede öncü ekonomiler (Emerging and Growth-Leading Economies) (EAGLEs) ülke grubunda 1997-2019 yılları arasında yıllık veriler kullanılarak enflasyon, işsizlik ve büyüme ilişkisi Konya (2006) bootstrap nedensellik analizi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre Brezilya, Hindistan ve Filipinler’de büyüme enflasyonun nedeni, Çin, Malezya ve Rusya’da ise enflasyon büyümenin nedeni, Malezya’da hem büyüme işsizliğin nedeni hem de işsizlik büyümenin nedeni, Türkiye ve Rusya’da ise işsizlik büyümenin nedeni olduğu tespit edilmiştir. Son olarak sadece Brezilya’da işsizlik enflasyonun nedeni olduğu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, İşsizlik, Büyüme, EAGLEs Ülkeleri, Panel Nedensellik Analizi

ABSTRACT Inflation, unemployment and growth are essential components of the economy. The stability and sustainability of these three macroeconomic indicators is of great importance for countries. For this reason, there are a lot of studies on the subject in economics literature. In this study, the relationship between inflation, unemployment and growth between 1997 and 2019 in the country group Emerging and Growth-Leading Economies (EAGLEs) was analyzed with Konya (2006) bootstrap causality analysis. According to the analysis results, there is one-way causality from growth to inflation in Brazil, India and the Philippines, and from inflation to growth in China, Malaysia and Russia. bi-directional causality between unemployment and growth in Malaysia, while in Turkey and Russia have been found to be unidirectional causal relationship to the growth of unemployment. Finally, a one-way causality relationship between unemployment to inflation has been found only in Brazil.

Keywords: Inflation, Unemployment, Growth, EAGLEs Countries, Panel Causality Analysis

INTRODUCTION

The reasons for the differences in income and economic growth between countries that started with the industrial revolution are among the main discussion topics of the growth literature. Economic growth is mainly influenced by traditional production factors. With the effect of globalization, the factor scarcity of countries has disappeared, but income differences between countries have not been eliminated. This has shown that traditional factors cannot fully explain growth and that the influence of other factors should also be taken into account. In this context, unemployment and inflation, which are indicators of internal balance, are among the main indicators that come to the fore, under the assumption that other factors are constant.

Generally, with the economic growth, it is expected that there will be an increase in the amount of labor participating in the production process, in other words, the number of employed people will increase. However, it may occur in a situation where economic growth does not provide an increase in employment or even causes an increase in unemployment rates (growth without employment). Therefore, the direction and size of the relationship between growth and unemployment become important in terms of economic stability.

The relationship between inflation and growth, which can be defined as an increase in the general level of prices. It started to attract attention after World War II. During this period, it was asserted that inflation and growth were in the same direction, and policies in this direction were implemented. However, the phenomenon of stagflation (inflation with unemployment), which emerged especially after the energy crises in the mid-1970s, showed that the relationship between the two variables could be negative. In addition to situations where there is no relationship between inflation and economic growth, up to a certain threshold value, the relationship between two variables is positive; There have also been studies that have reached findings that show that the threshold is negative if the threshold is exceeded.

With inflation and unemployment emerging in the short run, economic growth, which is more effective in the long run, can contribute to the stability of factors such as income distribution, technological development, and cost reductions. For this reason, whether there is a relationship between unemployment, inflation, and growth, the direction and size of the relationship, if any, are important in determining the macroeconomic policies regarding the output/labor ratio for the purpose of internal balance, the cost of unemployment, supply-demand inflation forecast, etc.

Economic developments, problems, and instabilities have made the relationship between inflation, unemployment, and economic growth an attractive research topic for many economists and caused many applied studies on the subject. It is observed that the hypothesis that there is a relationship between inflation, unemployment, and economic growth is supported to varying degrees in applied studies, but there is no clear consensus on the direction and size of the relationship.

In this context, the study aims to examine the relationship between inflation, unemployment, and economic growth between 1997-2019 and the causality between the Emerging and Growth-Leading Countries (EAGLEs) country group. Although many bilateral empirical studies in the literature examine the relationship between economic growth, unemployment, and inflation, there are not many studies that examine the growth, unemployment rate, and inflation rate together due to the difference in this study,

such as country group, location, and method of analysis. Therefore, this aspect of the study is thought to be important in terms of contribution to the literature.

LITERATURE REVIEW

Studies on Developed Countries

In this part of the study, applied studies on the relationship between unemployment, inflation, and economic growth are examined. In the applied studies examined, it was observed that, in general, bilateral estimates were made as unemployment-inflation, unemployment-economic growth, and inflation-economic growth.

This study developed and applied studies in developing countries and examined in three main categories as studies in Turkey are discussed under the bottom panel and two titles as time-series data-based studies.

Table 1: Main Studies on Developed Countries

	Authors	Countries	TP	Result
Time Series Based Studies	Phillips(1958)	England	1948 1960	There is a negative relationship between prices (costs) and unemployment.
	Okun(1962)	USA	1947 1960	Unemployment decreases as the GDP deficit decreases
	Gruen(1999)	Australasia	1950 1990	Economic growth reduces unemployment.
	Vredin-Warne(2000)	Sweden,USA, England	1959 1998	There is a negative short-term relationship between unemployment and inflation.
	Setterfield (2003)	USA	1990 2000	Unemployment will rise if inflation does not fall below the 2.9% threshold.
	Limvd (2009)	Australasia	1960 2008	Instability in the unemployment rate has inflationary consequences.
	Kitov(2013)	Japan	1980 2012	When the inflation rate falls, unemployment decreases.
	Melguizo(2015)	Spain	1985 2011	It has been concluded that the effect of the GDP ratio on unemployment varies between provinces
	Dunsch(2017)	Germany	1992 2014	The Law of the Arrow applies.
Panel Data-Based Studies	Thirwall-Barton(1971)	17 Developed Countries	1958 1971	They concluded that if the inflation threshold is below 8%, inflation has a positive effect on growth in developed countries.
	Grier-Tullock (1989)	113 developed and developing countries	1950 1981	If the inflation rate is negative, low costs affect growth positively.
	Clark(1997)	85 OECD Member Countries	1950 1970	Inflation negatively affects economic growth.
	Andres-Hernando(1997)	OECD 24	1960 1992	Inflation and growth are negatively related in the long run.
	Mauro-Carmeci (2000)	15 OECD Countries	1965 1995	There is a negative relationship between unemployment and growth in the long run.

Black vd.(2001)	USA	1964 1989	If the inflation rate is low, there is a positive relationship between inflation and economic growth.
Ericsson .et al. (2001)	G7 Countries	1980 1998	There is no long-term relationship between inflation and growth.
Bhattra(2004)	6 DC	1970 2002	There is a negative relationship between unemployment and inflation.
Altay .et al. (2011)	G8 Countries	2000 2009	There is a relationship between inflation and unemployment in the long run.
E Souza vd. (2015)	193 developed and developing countries	1980 2015	It has been determined that if the desired inflation target is reached, it has a positive effect on economic growth.
Tesfaselassie(2017)	5Developed Countries	1949 1996	There is a negative relationship between growth and unemployment in high inflation periods.

Studies on Developing Countries

It is seen that policy proposal aimed at solving economic problems generally come to the fore in studies on developing countries. However, when the applied studies were examined, it was found that the researchers could not reach a common view on both these policies and the relationship between inflation, unemployment, and growth.

Table 2: Main Studies on Developing Countries

	Authors	Countries	Time Period	Result
Time Series Based Studies	Fry (1981)	7 Pacific Countries	1970 1980	There is an inverse causality between inflation and economic growth.
	Ma (1998)	Colombia	1955 1997	Inflation reduces growth.
	Tajra (1999)	Brazil	1965 1994	There is a negative relationship between unemployment and inflation.
	Mallik.andChowdhury (2001)	5 Developing Countries	1957 1997	There is a positive relationship between inflation and economic growth for each country.
	Turner and Benavides (2001)	Meksika	1980- 1999	They found that there is a negative relationship between inflation and unemployment.
	Farija and Carrerio (2001)	Brazil	1980 2000	They concluded that inflation adversely affected growth.
	Valadkhani (2003)	Iranian	1965 2000	It determined the negative relationship between unemployment and inflation.
	Mubarik (2005)	Pakistan	1973 2000	He claimed that if inflation is above 9%, it affects economic growth negatively.
	Ahmed and Mortaza (2005)	Banglades	1980 2005	There is a negative relationship between inflation and growth in the long run.
	Akeju and Olemipekum (2014)	Nigeria	1980 2010	They found that there is a relationship between unemployment and growth in the short and long term.

	Makun and Azu (2015)	Fiji	1982 2012	They found out that there is a long-term relationship between unemployment and economic growth.
	Victor etc (2018)	Hungary	1999 2017	They found that there is a long-term relationship between inflation and unemployment.
Panel Data-Based Studies	Tun Wai (1959)	31 Developing Countries	1938 1959	When the inflation rate is below 13%, it positively affects growth.
	Karmendi and Meguite (1985)	47 Developed and Developing Countries	1950 1977	There is a negative relationship between inflation and economic growth.
	Ghosh and Phillips (1988)	145 Countries	1960 1996	They found that there is a negative relationship between inflation and economic growth.
	Fischer (1993)	83 Countries	1961 1988	He concluded that there is no relationship between inflation and growth.
	Gomme (1995)	82 Countries	1949 1989	The relationship between inflation and economic growth is negative.
	Barro (1995)	100 Countries	1960 1990	Increase in inflation rate decreases growth.
	Khan and Senhadji (2011)	140 Developed and Developing Countries	1960 1998	The inflation rate of 11-12% in developing countries and 1-3% in developed countries has a positive effect on growth.
	Caparole and Skare (2011)	119 Countries	1970 2010	There is a one-way cointegration relationship between economic growth and unemployment.
	Selenteg (2012)	SADC Countries	1980 2008	They concluded that inflation triggered growth negatively in the long run.
	Baharumshah (2016)	94 Developed and Developing Countries	1990 2014	There is a negative relationship between inflation and growth.
	Rouksar et. al. (2017)	6 Developed and Developing Countries	1999 2016	There is a negative relationship between inflation and growth and unemployment and economic growth.
	Manel (2019)	OECD Countries	1990 2013	Inflation has been found to have a significant negative effect on growth.

Table 3: Main Studies on Turkey

	Authors	Countries	TP	Result
Time Series Based Studies	Aşırım(1995)	Turkey	1976 2006	Inflation negatively affects growth.
	Karaca(2003)	Turkey	1987 2002	There is one-way causality from inflation to growth.
	Şentürk and Yaşar(2004)	Turkey	2005 2012	There is a two-sided causality between inflation and growth.
	Berber and Artan(2004)	Turkey	1987 2003	Inflation negatively affects growth.
	Terzi(2004)	Turkey	1924 2002	Inflation negatively affects growth.
	Uysal and Erdoğan(2004)	Turkey	1980 2002	The relationship between inflation and growth varies according to the data period.
	Göktaş(2005)	Turkey	1975 2004	The causality relationship is only from unemployment to growth.

	Terzi and Oltulular(2006)	Turkey	1976 2006	There is a negative relationship between inflation and growth.
	Yüceol(2006)	Turkey	1950 2004	No long-term relationship was found between economic growth and unemployment.
	Yapraklı(2007)	Turkey	1987 2007	There is one-way causality from inflation to growth.
	Taban(2008)	Turkey	1970 2007	There is a negative relationship between inflation and growth.
	Aykırı(2008)	Turkey	1975 2006	Growth reduces inflation.
	Saraç(2009)	Turkey	1988 2007	The relationship between inflation rate and growth varies according to the base (CPI, WPI) under consideration.
	Kılınç(2013)	Turkey	2003 2011	Growth and increase in employment reduce inflation.
	Ortatepe(2013)	Turkey	1960 2012	There is a negative relationship between inflation and economic growth.
	Çondur and Bölükbaş(2014)	Turkey	2001 2010	Growth and inflation affect unemployment.
	Köse(2016)	Turkey	2003 2014	It has been determined that inflation and unemployment have a mutually negative relationship.
	Ayvaz and Yüksel/2017	Turkey	1990 2017	Inflation negatively affects growth.
	Uğurlu(2018)	Turkey	1960 2015	Turkey has detected it is not effective in reducing the increasing rate of growth in unemployment.
	Kahraman and Uslu(2018)	Turkey	1996 2016	In the long run, unemployment affects inflation negatively.
-Panel Data-Based Studies	Grier and Tullock(1989)	Turkey and 112 Countries	1951 1980	Inflation negatively affects the growth
	Dornbusch-Fischer(1993)	55 Dev.(ing)	1970 1992	Low inflation positively affects growth.
	Burdekinvd(2000)	94 Developed and Developing Countries (Turkey)	1967 1992	If the inflation rate is above the 3% threshold, it will negatively affect the growth
	Gilman-Nakov(2004)	Turkey and 28 OECD Countries	1961 1997	Inflation affects growth negatively.
	D.Brito and Brianne(2009)	46 Developing (Turkey)	1980 2006	Inflation does not affect economic growth.
	Capore and Skare(2010)	Turkey and 118 Countries	1970 2010	There is a cointegration relationship between employment, inflation, and output growth.
	İlker Dilber etc (2015)	Turkey and 28 AB	2001 2011	There is a long-term relationship between economic growth and unemployment.
	Aydın/2017	Regions Turkey	2005 2013	If the inflation rate is below 7.98% and growth increases, unemployment decreases.
	Turgut etc Çoban(2018)	Turkey's 12 Regions	2004 2014	Unemployment and growth are negatively related.

Note: TP show that time period.

DATA

In this study, annual data between 1997 and 2019 were used for 14 countries whose data we can access from the country group Emerging and growth-leading countries (EAGLEs). The unemployment data are taken from the ILO estimator (International labor organization) published by the World Bank on the world development index. Inflation and GDP (Gross Domestic Product) were obtained from the international financial institutions (IFS). The GDP series, which is taken to represent the growth, has been made real with the help of a deflator and its natural logarithm has been taken by converting it into US dollars to maintain the integrity.

Table 4: Descriptive Statistics

	Mean	Max.	Min.	Std. Dev.	Skewness	Kurtosis
GDP	11.672	13.062	10.713	0.523	0.378	2.372
CPI	9.497	85.746	-1.710	11.777	4.162	24.097
UNEM	5.761	13.520	0.398	3.390	0.663	2.323

METHODOLOGY

Konya's (2006) causality analysis was used in the study. To do this test, we first need to look at the cross-sectional dependencies of the countries in the panel, because a shock that occurs in one country as a result of globalization and the integration between countries may affect other countries. Secondly, we need to look at the slope homogeneities based on the assumption that countries have a heterogeneous structure due to their differences in development stages (Menyah et al. 2014: 389). It is the Lagrange multiplier (LM) test developed by Breusch and Pagan (1980) to measure cross-sectional dependency. If we estimate the LM test according to the panel in equation 1

$$y_{it} = \delta_i + \theta_i \beta_{it} + \varepsilon_{it} \text{ for } i = 1, 2, \dots, N \text{ and } t = 1, 2, \dots, T \quad (1)$$

T and N show the time and unit size in the panel, respectively. In this test, the null hypothesis is that there are no dependencies between the sections, and the unit hypothesis is tested against the unit hypothesis that there are at least two dependencies between sections. The Breusch and Pagan (1980) test was formulated as follows for a long time against a small number of units (Yılancı and Özgür, 2019: 24799).

$$LM = \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N T_{ij} \hat{\rho}_{ij}^2 \sim \frac{X^2 N(N-1)}{2} \quad (2)$$

$\hat{\rho}_{ij}$, shows the estimation of the correlation coefficients obtained from the residues of equation 1. If the unit size (N) is greater than the time dimension, it would be more accurate to use the following test developed by Pesaran (2004) instead of the LM test statistic.

$$CD_{LM} = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T_{ij} \hat{\rho}_{ij} - 1)} \sim N(0,1) \quad (3)$$

CD_{LM} test was used in cases where N is greater than L , later Pesaran (2004) developed a new test for cases where N and T are large.

$$\begin{aligned}
 & CD \\
 & = \sqrt{\left(\frac{2T}{N(N-1)}\right) \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij}\right)} \sim N(0,1) \tag{4}
 \end{aligned}$$

Later, Pesaran and Yamagata (2008) developed the following test that gives better results in large panels.

$$\begin{aligned}
 & LM_{adj} \\
 & = \sqrt{\left(\frac{2}{N(N-1)}\right) \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij} \frac{(T-k)\hat{p}_{ij}^2 - \mu_{Tij}}{\sqrt{v_{Tij}^2}}} \sim N(0,1) \tag{5}
 \end{aligned}$$

It shows the expected value of the variance and \hat{p}_{ij} 's the k , number of regressors

Panel causality test

Konya 2006 causality analysis is based on the seemingly unrelated regression (SUR) method proposed by Zellner (1962) and critical values are obtained with the bootstrap process. Due to these features, unit root and cointegration analyzes are not required before the causality test. The test provides causality results for each country separately. Therefore, the primary condition for the test is that the cross-sectional dependency and the panel have a heterogeneous structure (Konya, 2006: 981). The testing process based on the SUR system is as follows

$$\begin{aligned}
 GDP_{1,t} &= a_{1,1} + \sum_{l=1}^{r_1} \beta_{1,1,l} GDP_{1,t-1} + \sum_{l=1}^{r_1} \theta_{1,1,l} CPI_{1,t-1} + \varepsilon_{1,1,t} \\
 & \cdot \\
 & \cdot \\
 & \cdot
 \end{aligned} \tag{6}$$

$$GDP_{N,t} = a_{1,N} + \sum_{l=1}^{r_1} \beta_{1,N,l} GDP_{N,t-1} + \sum_{l=1}^{r_1} \theta_{1,N,l} CPI_{N,t-1} + \varepsilon_{1,N,t}$$

and

$$\begin{aligned}
 CPI_{1,t} &= a_{1,1} + \sum_{l=1}^{r_2} \beta_{1,1,l} CPI_{1,t-1} + \sum_{l=1}^{r_2} \theta_{1,1,l} GDP_{1,t-1} + \varepsilon_{1,1,t} \\
 & \cdot \\
 & \cdot
 \end{aligned} \tag{7}$$

$$CPI_{N,t} = a_{1,N} + \sum_{l=1}^{r_2} \beta_{1,N,l} CPI_{N,t-1} + \sum_{l=1}^{r_2} \theta_{1,N,l} GDP_{N,t-1} + \varepsilon_{1,N,t}$$

$$GDP_{1,t} = a_{1,1} + \sum_{l=1}^{r_3} \beta_{1,1,l} GDP_{1,t-1} + \sum_{l=1}^{r_3} \theta_{1,1,l} UNEM_{1,t-1} + \varepsilon_{1,1,t}$$

(8)

$$GDP_{N,t} = a_{1,N} + \sum_{l=1}^{r_3} \beta_{1,N,l} GDP_{N,t-1} + \sum_{l=1}^{r_3} \theta_{1,N,l} UNEM_{N,t-1} + \varepsilon_{1,N,t}$$

and

$$UNEM_{1,t} = a_{1,1} + \sum_{l=1}^{r_4} \beta_{1,1,l} UNEM_{1,t-1} + \sum_{l=1}^{r_4} \theta_{1,1,l} GDP_{1,t-1} + \varepsilon_{1,1,t}$$

(9)

$$UNEM_{N,t} = a_{1,N} + \sum_{l=1}^{r_4} \beta_{1,N,l} UNEM_{N,t-1} + \sum_{l=1}^{r_4} \theta_{1,N,l} GDP_{N,t-1} + \varepsilon_{1,N,t}$$

$$CPI_{1,t} = a_{1,1} + \sum_{l=1}^{r_5} \beta_{1,1,l} CPI_{1,t-1} + \sum_{l=1}^{r_5} \theta_{1,1,l} UNEM_{1,t-1} + \varepsilon_{1,1,t}$$

(10)

$$CPI_{N,t} = a_{1,N} + \sum_{l=1}^{r_5} \beta_{1,N,l} CPI_{N,t-1} + \sum_{l=1}^{r_5} \theta_{1,N,l} UNEM_{N,t-1} + \varepsilon_{1,N,t}$$

and

$$UNEM_{1,t} = a_{1,1} + \sum_{l=1}^{r_6} \beta_{1,1,l} UNEM_{1,t-1} + \sum_{l=1}^{r_6} \theta_{1,1,l} CPI_{1,t-1} + \varepsilon_{1,1,t}$$

(11)

$$UNEM_{N,t} = a_{1,N} + \sum_{l=1}^{r_6} \beta_{1,N,l} UNEM_{N,t-1} + \sum_{l=1}^{r_6} \theta_{1,N,l} CPI_{N,t-1} + \varepsilon_{1,N,t}$$

l . shows the optimal lag length $N, i = 1, \dots, N$, number of countries in the panel $t, t = 1, \dots, T$ shows times. $\theta_{1,1,l}$ GDP and CPI The significance is tested using the Wald test in the measurement of the causality between. The same is true for other equations. While lag lengths are not allowed to vary from country to country, for each pair of equations, for example, equation 6 and equation 7 (r_1 ve r_2) The information criterion that minimizes the Akaike criterion was chosen for (Konya, 2006: 983).

EMPIRICAL TEST RESULTS

Table 5: Cross-Section Dependence Test

Test \ Varb.	GDP	CPI	UNEM
	t-stat	t-stat	t-stat
LM	181.432 ^a (0.000)	200.796 ^a (0.000)	118.892 ^b (0.026)
CD _{LM}	6.703 ^a (0.000)	8.139 ^a (0.000)	2.067 ^b (0.019)
CD	-1.624 ^c (0.052)	-0.327 ^a (0.372)	-1.893 ^b (0.029)
LM _{adj}	72.071 ^a (0.000)	22.042 ^a (0.000)	48.135 ^a (0.000)

Note: a, b, c show significance at 1%, 5%, 10% level, respectively.

For all models analyzed according to Table 5, both the cross-sectional dependency tests are significant. In other words, there is a cross-sectional dependency between units. For this reason, it will be appropriate to use tests that take into account cross-section dependence in our analysis.

Table 6: Bootstrap panel causality test results

Countries	GDP→CPI				CPI→GDP			
	Wald t-stat	Critical Value			Wald t-stat	Critical Value		
		%1	%5	%10		%1	%5	%10
Bangladesh	1.3	120.	66.3	46.8	41.6	154.9	103.9	85.4
Brazil	8.8 ^c	20.9	11.3	7.8	0.1	5.2	3.3	2.39
China	34.1	73.1	50.0	40.9	9.5 ^b	13.3	6.2	4.27
Egypt	2.4	68.5	39.9	28.8	4.9	33.3	21.3	16.7
India	33.4 ^b	33.7	19.6	14.8	2.5	16.2	11.3	9.27
Iran	1.8	57.5	31.6	22.3	11.2	62.5	43.2	35.5
Malaysia	10.2	47.9	26.7	18.8	30.2 ^c	51.4	35.7	29.8
Mexico	6.4	69.6	38.7	28.7	20.6	52.9	37.6	30.9
Nigeria	0.2	22.4	11.9	8.6	0.5	9.6	5.1	3.4
Pakistan	3.1	22.4	11.0	7.1	6.5	16.2	11.1	8.7
Philippines	14.9 ^b	22.7	11.7	7.9	1.7	15.9	10.1	7.8
Russia	0.1	22.8	12.3	8.8	57.8 ^a	52.8	36.5	30.7
Turkey	2.4	45.3	28.9	22.8	3.1	16.6	10.9	8.9
Vietnam	13.6	57.6	35.9	28.2	0.5	15.2	10.2	8.1

Note: a, b, and c show statistical significance at 1%, 5%, and 10% levels, respectively. Critical values were obtained with 10,000 bootstrap cycles. It was determined as 1 according to the Akaike criteria.

According to Table 6, from GDP to Inflation, there are unidirectional causality relationships in Brazil, India, and the Philippines, and from Inflation to GDP in China, Malaysia and Russia. For other countries, no causality relationship has been found for GDP and Inflation. It is thought that the results obtained on the basis of countries are due to the following reasons; in Brazil in the period in question was the weak monetary and fiscal policies implemented. In addition, the fixed exchange rate policy implemented led to devaluation and the decrease in foreign capital inflows, bringing with it the 2002 economic crisis (Kutlar ve Gündoğan, 2012:280; Ponzoni and Zilli, 2015:77). For India, the reason for inflation from the growth that occurred; low per capita income and an ever-increasing population are thought to be the cause of the causality from growth to inflation (Uysal, 2019: 247). The reason for the causality from growth to inflation in the Philippines in this period is the exchange rate movements of the country, the government's tax expenditures, expansionary money supply and oil prices (Zayed et al., 2019: 7). In China, it has reached very high growth figures with the liberalization and globalization policies it has put into practice. The Chinese Central Bank wants to slow down the economic growth a little in the period of 2006-2007 in order to make the growth momentum sustainable. During this period, it increased the official interest rates 8 times. In addition, the Chinese government uses bank loan quotas as a monetary policy tool to cut not only interest rates, but also liquidity. The stable inflation in China can be listed as the reason for the growth (Li and Lui, 2012: 1; Öztürk, 2011: 134). In the Malaysian economy, the causality relationship from inflation to growth is stated as the reason for the fluctuations in oil prices (Öksüzler and İpek, 2011:21.; Norr et al., 2007: 339). In times of increasing unemployment in Russia, the country's economy shrinks. In periods when the number of unemployed people in the country is very high, expenditures decrease. This situation negatively affects consumption and the decrease in consumption suppresses the demand, which leads to low inflation. Firms that do not make enough sales will also negatively affect their profits and the

companies in question will become unable to make new production and investments, it is stated that this leads to a decline in growth (Yüksel, 2016:56).

Table 7: Bootstrap panel causality test results

Countries	GDP → UNEM				UNEM → GDP			
	Wald t-stat	Critical Value			Wald t-stat	Critical Value		
		%1	%5	%10		%1	%5	%10
Bangladesh	0.3	32.1	18.2	13.0	3.1	37.2	20.8	15.2
Brazil	9.6	104.6	65.2	50.9	0.7	88.7	51.8	39.1
China	1.3	14.3	8.5	6.2	21.4	44.1	27.7	21.8
Egypt	2.0	34.3	17.6	11.9	38.0	57.9	32.9	23.9
India	7.1	41.6	27.9	22.3	0.1	48.5	24.6	16.9
Iran	0.2	25.6	12.7	8.6	3.9	39.8	21.4	14.9
Malaysia	10.9 ^b	17.4	9.5	6.4	21.8 ^b	38.9	17.9	11.4
Mexico	0.7	13.3	6.8	4.6	4.9	39.9	25.0	19.4
Nigeria	0.2	24.0	13.9	10.2	2.2	33.8	17.0	10.8
Pakistan	3.2	47.3	25.1	18.1	3.5	48.4	27.9	21.7
Philippines	5.7	39.1	23.5	17.9	2.4	49.3	26.3	18.3
Russia	0.2	23.8	14.3	10.6	72.9 ^b	76.4	48.4	37.8
Turkey	40.1	94.9	60.9	48.4	25.6 ^c	58.9	30.0	19.9
Vietnam	7.0	28.5	14.7	10.1	3.5	35.9	16.9	10.9

Note: a, b, and c show statistical significance at 1%, 5%, and 10% levels, respectively. Critical values were obtained with 10,000 bootstrap cycles. It was determined as 1 according to the Akaike criteria.

When we look at Table 7, it is seen that there is a bidirectional causality relationship between GDP and Unemployment in Malaysia. Also it is seen that towards unemployment to gdp unidirectional causality in Turkey and Russia. For the results obtained for the countries in this table, We got that there is a causality from GDP to unemployment in Malaysia. The reason for this can be stated as the significant increase in unemployment rates in some period intervals and the subsequent global crisis affecting the domestic manufacturing sector in Malaysia negatively and the country experiencing a serious low domestic and foreign demand shock at certain stages of these period intervals (Noor and Nor, 2007: 340). Especially in this period he spent in the range of 2001 along with the economic transformation of Turkey's economy, new production methods, consumption patterns and has required the employment structure. The shift of the production structure from the agricultural sector to the service sector caused the employment structure to shift from manual power to brain power. Firms aiming to produce as required by the new economic structure have started to seek individuals specialized in these fields. The dissolved population from the agricultural sector failed to achieve the specialization required by urban economies, which contributed to the creation of unemployment. These negative situations that occur in unemployment are listed as negative effects on economic growth (Umut, 2012: 112). Russia has undergone significant economic transformations since the early 1990s. In the relevant period, the country became open to the outside by transitioning to a free market economy. On the other hand, the transition to a liberal economy adversely affected the Russian economy and the country started to experience growth problems after inflation and unemployment problems. In addition, in the said period, the gdp of unemployment also led to shrinkage (Yüksel, 2016: 44).

Table 8: Bootstrap panel causality test results

Countries	CPI → UNEM				UNEM → CPI			
	Wald t-stat	Critical Value			Wald t-stat	Critical Value		
		%1	%5	%10		%1	%5	%10
Bangladesh	5.6	23.1	14.6	11.1	0.2	22.9	11.3	7.2
Brazil	2.5	8.3	5.7	4.5	11.8 ^a	10.4	5.2	3.4
China	0.1	6.3	3.6	2.7	5.6	33.9	19.4	14.4
Egypt	1.3	25.4	16.3	12.6	1.7	46.0	23.9	16.3
India	0.9	7.7	5.1	4.0	0.7	30.7	15.3	10.4
Iran	0.8	13.0	6.7	4.5	9.8	125.1	68.7	48.3
Malaysia	1.1	6.5	3.6	2.4	6.3	58.8	31.9	22.8
Mexico	0.6	8.41	4.5	3.2	0.1	18.1	9.6	6.6
Nigeria	10.1	41.9	27.8	23.5	6.3	73.2	43.6	33.2
Pakistan	28.1	50.6	35.9	30.1	11.8	168.2	94.6	71.5
Philippines	11.2	25.9	19.1	16.3	6.4	21.7	10.5	7.1
Russia	4.6	28.6	19.4	15.8	0.5	11.7	6.2	4.1
Turkey	4.6	22.7	13.8	10.6	0.5	23.8	11.6	7.8
Vietnam	0.9	14.3	7.2	4.7	33.1	117.9	61.1	42.6

Note: a, b, and c show statistical significance at 1%, 5%, and 10% levels, respectively. Critical values were obtained with 10,000 bootstrap cycles. It is determined as 1 according to the Akaike criteria.

According to Table 8, it is seen that there is a one-way causality relationship from Unemployment to Inflation only in Brazil. No causal relationship between Inflation and Unemployment has been found in other countries. It is thought that the results obtained on the basis of countries are due to the following reasons. It is thought that the results obtained on the basis of countries are due to the following reasons, In Brazil, the causality relationship from unemployment to inflation was reflected in the fact that the foreign exchange shocks experienced in the 2001-2002 period caused inflation by increasing domestic prices, and in this case, it was reflected in the labor force figures (Bevilaqua and Azevedo, 2005: 1).

RESULT

As developments in inflation, unemployment, and growth rate are closely related to daily life, they are closely followed by almost all economic units. Especially in the short term, the most attention is paid and the consequences are seriously Unemployment and inflation are the leading economic problems. Economic growth, on the other hand, is an economic indicator whose effect occurs in the long term and its reflection on society is more related to the justice of income distribution. The combination of unemployment and inflation rates is also expressed as economic discontent. Therefore, the economic discontent index will tend to decrease in the country in question.

Economic discontent, which is extremely important especially for developed and developing countries, is also of great importance for income distribution and sustainable economic growth. In this context, in this study, the relationship between inflation, unemployment, and growth in the Emerging and Growth-Leading Economies (EAGLEs) country group was examined with bootstrap panel causality analysis in Konya (2006). According to the analysis results; It has been found that there is a unidirectional causality

relationship between the variables in Brazil, India, and the Philippines from growth to inflation, and in China, Malaysia, and Russia from inflation to growth. In other countries, on the other hand, no causal relationship from inflation to growth or from growth to inflation has been obtained.

According to the results of the causality relationship from growth to unemployment; it is seen that there is a bidirectional relationship in Malaysia. The right to unemployment and growth in Turkey and was obtained as a one-way relationship in Russia. On the other hand, from unemployment to inflation, it has been determined that there is a one-way relationship only in Brazil. In other countries, no causality relationship from unemployment to inflation has been obtained. The results of our study support the results that he found in parallel with Carisol and Gaston (2019), Chang and Zi (2012), Pranadavd (2013), Kazan and Rayhamul (2015), Kanehan and Chandan (2011), and Mananperi (2014). To prevent these negative scenarios in these countries, it is generally recommended that countries implement tight monetary and fiscal policies to prevent inflation. Although these policies implemented in the short term reduce the total demand in the economy and increase unemployment, in the following processes, production capacity increases with the provision of price stability and more production prevents the general level of prices from going up. To increase production, reducing production costs, expanding the volume of goods and services produced, providing new employment opportunities and especially. In some countries, it may be suggested that the industry sector, which is an important source of income, be subsidized by the state. In future studies on this subject, the underlying causes of inflation, unemployment, and growth problems in these countries can be studied in more detail.

REFERENCES

- AĞAYEV, S. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eştümlenme ve Panel Nedensellik Analizleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 159-184.
- BAHARUMSHAH, A. Z., Slesman, L., & Wohar, M. E. (2016). Inflation, inflation uncertainty, and economic growth in emerging and developing countries: Panel data evidence. *Economic Systems*, 40(4), 638-657.
- AHMED, S., GOLAM, AND MAND, M. (2010). Inflation and Economic Growth in Bangladesh: 1981-2005, Working Paper: 0604. 1-22.
- AKCAN, A., TAYFUR. (2016). 1980 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Politikaların İşsizlik Üzerine Etkileri ve İşsizlerin Belirleyicileri Üzerine Ampirik Analizi (Yayınlanmış Doktora Tezi). SBE. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi. 26-27.
- AKKUŞ, E., (2013). Phillips Eğrisi: Enflasyon-İşsizlik Değiş-Tokuşu: Teorik Bir İnceleme *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. Cilt:62. Sayı:2. 99-151.
- AKLAN, N. A. A., & NARGELEÇEKENLER, M. (2008). Taylor Kuralı: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(02), 21-41.,
- ALTAY, B., TUĞCU, C. T., & TOPÇU, M. (2011). İşsizlik ve Enflasyon Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi: G8 Ülkeleri Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 1-26.

- AMIRI, H., SALEHI KOMROUDI, M., & PASBAN, M. (2020). The Relationship between Inflation Rate, Exchange Rate and Bank Interest Rate with Economic Growth in Panel-VAR Model; Evidence from Muslim Countries. *Quarterly Journal of Economic Growth and Development Research*, 10(40), 108-93.
- ANDRES, J AND HERNANDO, I. (1997). “Does Inflation Harm Economic Growth?”, Evidence For The OECD, No.6062.
- ARDIÇ, O. (2004). *Makro İktisat*: Ankara. Agon İletişim Yayınları. ISBN: 9789750216268. 1-231.
- ASIRIM, O. (1995). *Output Inflation Tradeoff: Evidence From Turkey*. Research and Monetary Policy Department, Central Bank of the Republic of Turkey.
- AYDİN, C. (2017). Türkiye’de Bölgesel Enflasyonun Bölgesel İşsizlik ve Büyüme Üzerine Etkisi: Panel Yumuşak Geçişli Regresyon Yaklaşımından Yeni Kanıtlar. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(3), 116-133.
- AYDİN, N. (2012). İşsizlik, Beveridge Eğrisi ve Türkiye İşgücü Piyasasına İlişkin Bir Değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (32). 119-134.
- AYKIRI, M. (2008). *Ekonomik Büyüme-Enflasyon-İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1980-2005)*. Master Thesis, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- GRIER, K. B., & TULLOCK, G. (1989). An empirical analysis of cross-national economic growth, 1951–1980. *Journal of monetary economics*, 24(2), 259-276.
- BAOUA, M. M. A. (2016). *Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: Nijer için zaman serisi analizi (1971-2014)* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- BARRO, R. J. (2013). Inflation and Economic Growth. *Annals of Economics and Finance, Society for AEF*, vol. 14(1), 121-144.
- BERBER, M., & ARTAN, S. (2004). Türkiye'de Enflasyon-Ekonomik Büyüme İlişkisi:(teori, literatür ye uygulama). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(3-4), 104-117.
- BILGIN, M. H. (2003). Türkiye’de İşsizliğin Yapısal Analizi. *Öneri Dergisi*, 5(19), 137-143.
- BLACK, D. C., DOWD, M. R., & KEITH, K. (2001). The inflation/growth relationship: evidence from state panel data. *Applied Economics Letters*, 8(12), 771-774.
- BOCUTOĞLU, E. (2007). *Makro İktisat Keynesyen Teori ve Politikalar*. 4.Baskı, Derya Kitapevi, Trabzon, 95.
- BOR, Y. J., CHUANG, Y. C., LAI, W. W., & YANG, C. M. (2010). A dynamic general equilibrium model for public R&D investment in Taiwan. *Economic Modelling*, 27(1), 171-183.
- BOZDAĞLIOĞLU, Y. (2008). Türkiye’de işsizliğin özellikleri ve işsizlikle mücadele politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 45-65.
- BÖLÜKBAŞ, M. (2019). Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Enflasyon ve İşsizlik ile İlişkisi: Bölgeler Düzeyinde Bir Araştırma. *TESAM Akademi*, 6, 185-211.

- BRITO, R. D., & BYSTEDT, B. (2010). Inflation targeting in emerging economies: Panel evidence. *Journal of Development Economics*, 91(2), 198-210.
- BRUNO, M. (1995). Does inflation really lower growth?. *Finance and development*, 32(3), 35-38.
- BURDEKIN, R. C., GOODWIN, T., SALAMUN, S., & WILLETT, T. D. (1994). The effects of inflation on economic growth in industrial and developing countries: is there a difference?. *Applied Economics Letters*, 1(10), 175-177.
- CAMBARA, L. D. F. R., MEURER, R., & LIMA, G. T. (2020). Deviating from full rationality but not from theoretical consistency: The behavior of inflation expectations in Brazil. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 1-10.
- Caporale, Guglielmo Maria and Skare, Marinko, Employment Growth, Inflation and Output Growth: Was Phillips Right? Evidence from a Dynamic Panel (June 2011). *DIW Berlin Discussion Paper* No. 1138, CHÁFER, C. M. (2015). An analysis of the Okun's law for the Spanish provinces. *Research Institute of Applied Economics*, 1-37.
- CLARK, T. E. (1997). Cross-country evidence on long-run growth and inflation. *Economic Inquiry*, 35(1), 70-81.
- ÇONDUR, F., & BÖLÜKBAŞ, M. (2014). Türkiye'de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik-Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(2),77-93.
- DILBER, İ., ERYIĞİT, P., & AYVAZ GÜVEN, E. T. (2015). Türkiye ve AB Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ile İşsizlik Arasındaki İlişki: Panel Eşbütünleşme. *Journal of Alanya Faculty of Business/Alanya İletme Fakültesi Dergisi*, 7(1),69-79.
- DİNLER, Z.(1997). *İktisada Giriş*. Bursa. Ekin Kitap evi Yayınları, 3.Baskı.
- DORNBUSCH, R., & FISCHER, S. (1993). Moderate inflation. *The World Bank Economic Review*, 7(1), 1-44.
- DUNSCH, S. (2017). Age-and gender-specific unemployment and Okun's law in CEE countries. *Eastern European Economics*, 55(4), 377-393.
- ERICSSON, N. R., IRONS, J. S., & TRYON, R. W. (2001). Output and inflation in the long run. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 241-253.
- E SOUZA, G. J. D. G., DE MENDONÇA, H. F., & DE ANDRADE, J. P. (2016). Inflation targeting on output growth: A pulse dummy analysis of dynamic macroeconomic panel data. *Economic Systems*, 40(1), 145-169.
- FARIA, J. R., & CARNEIRO, F. G. (2001). Does high inflation affect growth in the long and short run?. *Journal of applied economics*, 4(1), 89-105.
- FISCHER, S., & MODIGLIANI, F. (1978). Towards an understanding of the real effects and costs of inflation. *Review of World Economics*, 114(4), 810-833.
- FRY, M. J. (1981). Inflation and economic growth in Pacific Basin developing economies. *Economic Review*, (Fall), 8-18.

- GHOSH, A & S. PHILIPS. (1998). Inflation, Disinflation, and Growth, IMF Working Paper
- GILLMAN, M., & NAKOV, A. (2004). Granger causality of the inflation–growth mirror in accession countries. *Economics of Transition*, 12(4), 653-681.
- GOKAL, V.,& HANİF, S. (2004). *Relationship between inflation and economic growth* (Vol. 4). Suva: Economics Department, Reserve Bank of Fiji,1-51.
- GOMME, P. (1993). Money and growth revisited: Measuring the costs of inflation in an endogenous growth model. *Journal of Monetary economics*, 32(1), 51-77.
- GRIER, K. B., & TULLOCK, G. (1989). An empirical analysis of cross-national economic growth, 1951–1980. *Journal of monetary economics*, 24(2), 259-276.
- GRUEN, D., PAGAN, A., & THOMPSON, C. (1999). The phillips curve in australia. *Journal of Monetary Economics*, 44(2), 223-258.
- GÜVEN, E. T. A., & AYVAZ, Y. Y. (2018). Relationship between inflation and economic growth: The case of Turkey 1990-2017 period. *Journal of Human Sciences*, 15(2), 766-778.
- KAMOUN, M. (2019). The Effects of Inflation on Sustainable Growth: The Case of OECD Countries. *Journal of Economics, Management and Trade*, 1-9.
- KARACA, O. (2011). Türkiye'de enflasyon - büyüme ilişkisi: zaman serisi analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4 (2), 247-255.
- BAHAD, Z. K. H. Ö. T. (2011). Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ekonometrik bir uygulama (1988-2007). *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 29-44.
- KARAHAN, P., & USLU, N. Ç. (2018). A Dynamic Analysis on the Validity of the Phillips Curve for Turkey. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 55(636), 89-99.
- KHAN, M. S., & SSNHADJI, A. S. (2001). Threshold effects in the relationship between inflation and growth. *IMF Staff papers*, 48(1), 1-21.
- KÓNYA, L. (2006). Exports and growth: Granger causality analysis on OECD countries with a panel data approach. *Economic Modelling*, 23(6), 978-992.
- KORMENDI, R. C., & MEGUIRE, P. G. (1985). Macroeconomic determinants of growth: Cross-country evidence. *Journal of Monetary economics*, 16(2), 141-163.
- KÖSE, Z. (2016). Türkiye ekonomisinde 2003-2014 döneminde ekonomik büyüme işsizlik ve enflasyon ilişkisi. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 58-76.
- KURT, S., & BERBER, M. (2008). Türkiye'de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 57-80.
- KUTLAR, A. VE GÜNDOĞAN, H. (2012). Türkiye’de 2008 Finansal Kriz Sürecinde Para Politikası ve Enflasyon Hedeflemesi. *Türkiye Ekonomi Kurumu-Uluslararası Ekonomi Konferansı*. 1-3 Kasım 2012. İzmir. 269-283.

- LIM, G. C., Dixon, R., & Tsiaplias, S. (2009). Phillips curve and the equilibrium unemployment rate. *Economic Record*, 85(271), 371-382.
- MA, Henry (1998). Inflation, Uncertainty, and Growth in Colombia. *IMF Working Paper* No. 98/161, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=882747>.
- MALLIK, G., & CHOWDHURY, A. (2001). Inflation and economic growth: evidence from four South Asian countries. *Asia-Pacific Development Journal*, 8(1), 123-135.
- MANAMPERI, N. (2014). The short and long-run dynamics between inflation and economic growth in BRICS. *Applied Economics Letters*, 21(2), 140-145.
- MAURO, L., & CARMECI, G. (2003). Long run growth and investment in education: does unemployment matter?. *Journal of macroeconomics*, 25(1), 123-137.
- MENYAH, K., NAZLIOGLU, S., & WOLDE-RUFAEL, Y. (2014). Financial development, trade openness and economic growth in African countries: New insights from a panel causality approach. *Economic Modelling*, 37, 386-394.
- MUBARIK, Y. A., & RIAZUDDIN, R. (2005). *Inflation and growth: An estimate of the threshold level of inflation in Pakistan*. Karachi: State Bank of Pakistan, 1-10.
- NOOR, Z. M., NOR, N. M., & GHANI, J. A. (2007). The relationship between output and unemployment in Malaysia: Does Okun's law exist. *International Journal of Economics and Management*, 1(3), 337-344.
- OKUN, A. M. (1963). *Potential GNP: its measurement and significance*. Cowles Foundation for Research in Economics at Yale University.
- OLTULULAR, A. G. S., & Terzi, H. (2006). Yüksek Enflasyon Enflasyon Belirsizliğini Artiriyor mu?. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, (3), 1-22.
- ORTATEPE, G. (2013). *Enflasyon ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye uygulaması (1960-2012)* (Doctoral dissertation, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- ÖKSÜZLER, O., & İPEK, E. (2011). Dünya petrol fiyatlarındaki değişimin büyüme ve enflasyon üzerindeki etkisi: Türkiye örneği, 15-33.
- ÖZTÜRK, S. (2011). Küresel Ekonomik Krizin Çin Ekonomisine Etkileri: Çin'in Büyüme Stratejisinin Sürdürülebilirliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 123-139
- PENBEGÜL, T., & ÇOBAN, S. (2018). *İşsizlik ve Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye İbbs Düzey-2 Bölgeleri Genelinde Bir Uygulama* (Master's thesis, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi).
- PETKOV, B. (2008). *The Labour Market and Output in the UK: Does Okun's Law Still Stand?*. Bulgarian National Bank, M. 1-45.
- PONZONI, G. A., & ZILLI, J. B. (2015). Unemployment and inflation: An estimated Phillips curve for Brazil (2002-2014). *Journal of Finance and Economics*, 3(5), 77-85
- PHILLIPS, A. W. (1962). Employment, Inflation and Growth, *Economic, A New Series*, Vol. 29, No. 113, 1-16.

- ROUKSAR-DUSSOYEA, B., MING-KANG, H., RAJESWARI, R., & YIN-FAH, B. C. (2017). Economic crisis in Europe: Panel analysis of inflation, unemployment and gross domestic product growth rates. *International Journal of Economics and Finance*, 9(10), 145-154.
- SARAÇ, T.B., (2009), *Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama (1988-2007)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tez.
- SELETENG, M., BITTENCOURT, M., & VAN EYDEN, R. (2013). Non-linearities in inflation–growth nexus in the SADC region: A panel smooth transition regression approach. *Economic Modelling*, 30, 149-156.
- SETTERFIELD, M., & LEBLOND, K. (2003). The Phillips curve and US macroeconomic performance during the 1990s. *International Review of Applied Economics*, 17(4), 361-376.
- ŞENTÜRK, M., & AKBAŞ, Y. E. (2014). İşsizlik-Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Journal of Yasar University*, 9(34), 5820-5832.
- TABAN, S. (2008). “Türkiye’de Enflasyon-Ekonomik Büyüme İlişkisi: SınırTestiYaklaşımı”. TİSK Akademi, 5.
- TAJRA, H. F. (1999). The Phillips Curve in Brazilian Economy after Real Plan. *The George Washington University, The Minerva Program*, 8-45.
- TATAR, M. (2006). Türkiye’de İstihdam–İşsizlik ve Çözüm Önerileri: Adıyaman İli Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, 108.
- TERZI, H. (2004). Türkiye’de enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi (1924-2002). *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3), 59-75.
- TESFASELIASSIE, M. F., & WOLTERS, M. H. (2018). The impact of growth on unemployment in a low vs. a high inflation environment. *Review of Economic Dynamics*, 28, 34-50.
- TURNER, P., & BENAVIDES, G. (2001). The demand for money and inflation in Mexico 1980–1999: implications for stability and real seigniorage revenues. *Applied Economics Letters*, 8(12), 775-778.
- TÜREDİ, S., & BERBER, M. (2010). Finansal Kalkınma, Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (35), 301-316.
- UMUT, G. (2012). 2001 Sonrasında Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve İstihdam: Türkiye’deki İşsizliğin Dinamikleri. *İnsan & Toplum Dergisi*, 1(2), 111-133.
- UYVAL, Ö. (2019). Hindistan’da Ekonomik Büyüme ve Enflasyon İlişkisi: VAR Analizi ve Nedensellik Analizi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 8(3), 236-251.
- UYVAL, D., & ERDOĞAN, S. (2004). Enflasyon İle İşsizlik Oranı Arasındaki İlişki ve Türkiye Örneği (1980-2002). *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 35-47.
- VALADKHANI, A. (2003). The causes of unemployment in Iran: An empirical investigation,1-21.
- VICTOR, V., FEKETE FARKAS, M., & JEESON, F. (2018). Inflation unemployment dynamics in Hungary-A structured cointegration and vector error correction model approach. *Theoretical & Applied Economics*, 25(2),196-204.

- WAI, U. T. (1959). The relation between inflation and economic development: a statistical inductive study. *Staff Papers (International Monetary Fund)*, 7(2), 302-317.
- VREDIN, A., & WARNE, A. (2000). *Unemployment and inflation regimes* (No. 107). Sveriges Riksbank Working Paper Series.
- WorldBank, <https://data.worldbank.org/indicator>, Erişim Tarihi: 01.01.2021.
- YALÇIN, Ö. (2014). *Türkiye'de işsizlik sorunu ve işsizlikle mücadelede uygulanan politikalar ve bu politikaların genel değerlendirilmesi: Karabük ili örneği* (Doktoral desertation, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- YAPRAKLİ, S. (2007). Enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye için eş-bütünleşme ve nedensellik analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 287-301.
- YILDIRIM, K. (2016), *Makro İktisat*, Seçkin Yayıncılık. Ankara.
- YILDIZ, Z., & TOPUZ, H. (2011). Sosyal Sermaye Ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Açısından Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (61), 201-226.
- YILANCI, V., & OZGUR, O. (2019). Testing the environmental Kuznets curve for G7 countries: evidence from a bootstrap panel causality test in rolling windows. *Environmental Science and Pollution Research*, 26(24), 24795-24805.
- YÜKSEL, S. (2016). Rusya Ekonomisinde Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki Nedensellik İlişkileri/The Causality Relationship Between Growth, Unemployment and Inflation in Russian Economy. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(614), 43-56.
- ZAGLER, M. (2004). *Growth and Employment in Europe*, Palgrave Mac Millan, 1-241.
- ZAYED, N. M., ISLAM, M. R., & HASAN, K. R. (2018). Testing Phillips curve to examine the inflation rate regarding unemployment rate, annual wage rate and GDP of Philippines: 1950-2017. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 22(5), 1-9.

COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE KREDİ RISK PRİMİ, HİSSE SENEDİ PİYASASI VE ALTIN FİYATLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ; TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Mehmet Yunus ÇELİK
mycelik@kastamonu.edu.tr
0000-0003-4793-8306

Oğuz KARA
oguzkara@duzce.edu.tr
0000-0002-8934-5608

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi /Received:
09.05.2021

Kabul Tarihi /Accepted:
29.06.2021

Jel Codes: E44, G01, G10

*****Bu çalışma ICE-TEA2021 7th
International Conference on
Economics' te Bildiri Olarak
Sunulmuştur.**

**ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CREDIT DEFAULT
SWAP, STOCK MARKET AND GOLD PRICES DURING THE
COVID-19 PANDEMIC PROCESS; THE CASE OF TURKEY**

ÖZ 2019 yılı son çeyreğinde Çin'de ortaya çıkan ve 2020 yılı ilk çeyreğinde tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi, başta ekonomik olmak üzere, toplumsal bütünün her alanında derin etkiler ortaya çıkarmış ve çıkarmaya devam etmektedir. Özellikle vaka sayılarındaki artışın ortaya çıkardığı belirsizlik, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de finansal piyasalar üzerinde etkili olmaya devam etmektedir. Bu çalışmada, Covid-19 pandemi dönemi (11/03/2020 ile 25/01/2021 arası) boyunca Türkiye özelinde; Covid-19 vaka sayıları, hisse senedi piyasası (BİST 100 endeksi), kredi risk primi (CDS) ve altın fiyatları (GAU/TL) arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı, Covid-19 pandemisinden önceki dönemde ilgili değişkenler arasında var olan nedensellik ilişkisinin, pandemi dönemindeki durumunu tespit etmektir. Çalışmanın bulguları genel anlamda, pandemi öncesi CDS, BİST 100 ve GAU/TL arasındaki nedensellik ilişkilerin, pandemi sürecinde de devam ettiğini göstermektedir. Analiz sonuçlarına göre; Covid-19 vaka sayıları, CDS, BİST 100 ve GAU/TL arasında koentegre ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Bu ilişkinin yönü incelendiğinde Covid-19 vaka sayılarından CDS'ye doğru, CDS'den BİST 100'e doğru, CDS'den GAU/TL'ye doğru ve GAU/TL'den BİST 100'e doğru tek yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlardan hareketle politika yapıcılarına ve finansal piyasa aktörlerine uygulanabilir öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Finansal Piyasalar, CDS, Altın, BİST100

ABSTRACT The Covid-19 pandemic, which emerged in China in the last quarter of 2019 and affected the whole World in the first quarter of 2020, has revealed and continues to have profound effects in all areas of the social whole, especially economic. In particular, the uncertainty posed by the increase in the number of cases in Turkey as well as in many countries continues to weigh on financial markets. In this study, Covid-19 pandemic period (from 11/03/2020 to 25/01/2021) throughout Turkey in particular; The causality relationship between covid-19 case numbers, stock market (BIST 100 index), credit default swap (CDS) and gold prices (GAU/TL) was analyzed. The aim of the study is to determine the current state of the relationship between the relevant variables studied in the period before the Covid-19 pandemic. The findings of the study generally show that the causality relationships between pre-pandemic CDS, BIST 100 and GAU/TL continued during the pandemic. According to the analysis results; It has been determined that there is a cointegrating relationship between Covid-19 case numbers, CDS, BIST 100 and GAU/TL. When the direction of this relationship was examined, it was determined that there was a one-way relationship from the numbers of covid-19 case to CDS, from CDS to BIST 100, from CDS to GAU/TL and from GAU/TL to BIST 100. Based on the results obtained, recommendations applicable to policy makers and financial market actors have been developed.

Keywords: Covid-19, Financial Markets, CDS, Gold, BİST100

GİRİŞ

Günümüzde küreselleşme olgusunun derin bir şekilde etkisini hissettirmesiyle birlikte, dünya ekonomisinin geçmişe nazaran çok daha fazla birbirine eklemlendiği, hatta tüm dünyanın bir “küresel köy haline geldiği açıkça görülmektedir. Tüm dünyanın eklemlendiği bu yeni düzen, beraberinde bir takım pozitif gelişmeler meydana getirirse de pek çok negatif gelişmelere de zemin hazırlamaktadır. Özellikle büyük belirsizliklerin ortaya çıktığı dönemlerde, ekonomiler ciddi stres altında kalmakta ve ekonomiler bu duruma beklenenden daha yoğun ve dramatik tepkiler verebilmektedir (Kılıç, 2020:66-67). Geçmişte dünya ekonomisinde pek çok örneğini (1929 krizi, 2008 krizi vb) yaşadığımız bu belirsizlik durumlarına son olarak Covid-19 pandemisi eklenmiştir.

Covid-19 Pandemisi ilk olarak 2019 Aralık ayında Çin’ de (Wuhan) bir virüs (Sars-Cov-2) olarak ortaya çıkmıştır. Başlangıcında kontrol edilebilir olduğu düşünülen virüs kaynaklı hastalık, 11 Ocak 2020 tarihinde ilk ölümün gerçekleşmesiyle birlikte tüm dünyanın gündemini meşgul etmeye başlamıştır. Uluslararası insan hareketliliği, beraberinde çok kısa sürede bu virüsün tüm dünyaya yayılmasını sağlamıştır. Virüs bulaşan kişi ve ölüm sayılarında ortaya çıkan hızlı artışlar neticesinde, Mart 2020 tarihi itibarıyla Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından SARS-CoV-2 virüsü ile ilgili olarak Covid-19 Pandemisi ilan edilmiştir (WHO, 2020). Bu kararlar birlikte ülkeler, özellikle sosyal ve ekonomik hayatla ilgili ciddi önlemler almaya başlamışlardır. Ülke içi ve dışı hareketliliğin azaltılması başta olmak üzere insanların birbiri ile temasını kısıtlayan pek çok önlem hayat geçirilmiştir. Sosyal ve ekonomik hayatı yeni bir forma sokan bu tedbirler tüm dünya ekonomisi üzerinde ağırlıklı negatif olmak üzere ciddi etkiler ortaya çıkarmıştır ve çıkarmaya da devam etmektedir (Vurur ve Özen, 2020:98). Bu kapsamda Covid-19 pandemisinin dünya çapında tıbben olduğu kadar ekonomik olarak da bulaşıcı olabileceği savunulmaktadır (Baldwin ve Weder di Mauro 2020:1). Çünkü Covid-19 pandemisi, bir taraftan arz şoku diğer taraftan da talep şoku oluşturarak ülkelerin ekonomileri üzerinde bütüncül ve sert bir şekilde etkiler oluşturmaktadır. Üretici ve tüketici açısından ikili şok etkisinin aynı zamanda meydana gelmesi gerek yurt içi gerekse yurtdışı mal ve hizmet ticaretini negatif olarak etkilemektedir. (Çoban vd., 2020:508) Ayrıca pandemi finansal piyasalarda oynaklığın artmasına, CDS primlerinin yükselmesine ve emtia fiyatları ve ülkelerin büyüme oranlarında ciddi negatifliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. (Barro vd., 2020:2). Bu etkiler beraberinde faizlerde düşüşe, enflasyon oranlarında artışa ve ülkelerin Covid-19 öncesi hedefledikleri politikaların ilerlemesini yavaşlatmasına neden olmuştur (Ulusoy ve Civek 2020:2627). Ülkeler için resesyon durumlarının yaşanabileceği dile getirilmektedir. (Fetzer vd., 2020:2). Nitekim 2020 yılı itibarıyla oluşan veriler (finansal piyasalardaki oynaklık, CDS primleri, emtia fiyatları ve büyüme oranları) mevcut düşünceleri desteklemektedir. Buradaki en önemli nokta, pandeminin meydana getirdiği ve getireceği tahribatın boyutundaki belirsizliktir.

Bu durum, küreselleşme ile birlikte birbirine eklemlenmiş dünya genelinde ekonomik davranışlarda, özellikle finansal piyasalara bakış açısında ve bu piyasalardaki risk algısında ciddi değişime sebep olmuştur. Bu çalışmada Türkiye özelinde Covid-19 pandemisi sürecinde hisse senetleri piyasası (BİST 100), kredi risk primi (CDS) ve altın fiyatları (GAU/TL) arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın sonraki kısımlarında literatürde yer alan çalışmalar ele alınacak, yöntem ve bulgulara yer verilerek elde edilen analiz sonuçları tartışılacaktır.

LİTERATÜR

Ekonomilerin en belirgin özelliği, dinamik bir yapıya sahip olması sebebiyle, teknolojik gelişmeler başta olmak üzere iç ve dış gelişmelerden ciddi anlamda ve kısa sürede etkileniyor olması olarak göze çarpmaktadır. Bu nedenle gerek pozitif gerekse negatif her türlü gelişmeler ekonomilerde belirsizlik ve risk olgusunu da beraberinde getirmektedir. Bu durum özellikle de finansal piyasaların işleyişini bozma yönünde etkiler ortaya çıkarmaktadır. Belirsizlik hisse senetleri piyasası üzerinde oynaklığı artırırken, kredi risk primlerini yükseltmekte ve güvenli liman olarak görülen altın fiyatları üzerinde de yukarı yönlü baskıyı artırmaktadır. Bu kapsamda son bir yıldır etkisi altında yaşadığımız Covid-19 pandemisi ekonomilerde belirsizliği ciddi anlamda artıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Son dönemde Covid-19 pandemisinin ekonomiler ve özellikle finansal piyasalar üzerindeki etkilerini ele alan çalışmalar hızla artmaya başlamıştır. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda tablo halinde özetlenmiştir.

Tablo 1: Literatür Taraması

Araştırmacılar	Değişkenler	Sonuç
Takyi ve Bentum-Ennin (2020)	13 Afrika Ülkesi Borsa Endeksi	Covid-19 pandemisinin 13 Afrika ülkesindeki borsa performansı üzerindeki kısa vadeli etkisini değerlendirmiştir. Genel olarak, Afrika'daki borsa performanslarının Covid-19'un ortaya çıkması sırasında ve sonrasında, genellikle %-2.7 ile %-21 arasında önemli ölçüde azaldığını, Heterojen düzeyde, 10 ülkenin borsalarının Covid-19'dan önemli ölçüde ve olumsuz etkilendiğini, geri kalan 3 ülkenin ise daha az etkilendiğini tespit etmişlerdir.
Liu v.d. (2020)	21 ülke borsa endeksi	Covid-19 pandemiden daha çok etkilenen ülkelerin finansal piyasalarında hızlı düşüşlerin olduğunu, özellikle Asya Finansal piyasalarında diğer ülkelere kıyasla daha fazla negatiflikler olduğunu gözlemlemiştir.
Onali (2020)	Covid-19 vaka, ölüm sayıları ve Borsa endeksleri	Covid-19 pandemisinin Amerika borsalarına etkisini, pandemiden daha çok etkilenen diğer ülkelerle (Çin, İspanya, İtalya, İngiltere, Fransa ve İran) karşılaştırmıştır. Sonuçta Amerika borsalarının diğer ülkelere nazaran pandemiden etkilenmediğini ortaya koymuştur.
Ashraf (2020)	Covid-19 vaka, ölüm sayıları ve 64 ülke Borsa endeksleri	Covid-19 vaka ve ölüm sayılarındaki artışın borsa endeksleri üzerindeki etkileri incelemiş, vaka ve ölüm sayılarının endeksler üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu ve endeksler üzerinde pozitif vakaların ölümlerden çok daha etkili olduğunu tespit etmiştir.
Ustalar ve Şanlısoy (2020)	Covid-19 vaka sayıları ve BİST 100 Endeksi	Covid-19 vaka sayılarındaki artışın BİST100 getirileri üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğunu ancak Covid-19 salgınının tek başına Türkiye borsası için bir çok kanalı olduğuna dair bulguların oldukça zayıf olduğunu tespit etmişlerdir.
Vurur ve Özen (2020)	CDS ve Borsa Endeksleri	Covid-19 pandemisi öncesi CDS primleri ile endeksler arasındaki zayıf sayılabilecek ilişkilerin, pandemi sonrasında ciddi biçimde arttığını, ekonomik olarak güçsüz olan ülkelerde borsa endeksleri ile CDS arasındaki ilişkinin daha derin olduğunu tespit etmişlerdir.
Kartal (2020)	MSCİ Yük. Piy. Endeksi MSCİ Türkiye Endeksi Vix Endeksi CDS Spread Dolar Kuru TCMB Aofm Covid-19 verileri	Covid-19 salgınının Türkiye'nin CDS yayılımlarında artan etkiye neden olduğunu tespit etmiştir.
Daehler, Aizenman and Jinjark (2021)	Gelişen Ülke Covid-19 Ölüm oranı ve CDS verileri	Kümülatif Covid-19 ölüm oranı artışının CDS yayılımları ile pozitif bir şekilde ilişkili olduğunu göstermişlerdir.

Yousef and Shehadeh (2020)	Covid-19 vaka sayıları ve Altın Fiyatları	Küresel Covid-19 vakalarının sayısının artması ile altın fiyatındaki artışlar arasında pozitif bir korelasyon bulunmuştur.
Ehsan (2020)	Ham Petrol Fiyatı, Dolar Endeksi, Kişi Başı Dünya GSYİH ve Altın Fiyatları	Değişkenler arasında kısa vadeli ilişkiler bulunmasına rağmen uzun vadede ilişki tespit edilememiştir. Bu kapsamda Covid-19 salgınının kısa vadede altın fiyatlarını pozitif etkileyeceğini, ancak uzun vadede etkinin azalacağını tespit etmiştir.
Mensi vd. (2020)	Altın ve Petrol Fiyatları	Covid-19 pandemi döneminde petrol ve altın fiyatlarındaki aşağı yukarı eğilimlerin Pandemi öncesi döneme göre daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir.
Lamouchi ve Badkook (2020)	Covid-19 dönemi Altın Fiyatları	Covid-19 sürecinde belirsizliklerin ve risklerin arttığını dolayısıyla da güvenli liman olan altın fiyatlarının bundan pozitif etkilendiğini tespit etmişlerdir.

VERİ SETİ ve YÖNTEM

Çalışmada, Covid-19 pandemisi sürecinde kredi risk primi, hisse senedi piyasası ve altın fiyatları arasındaki ilişkilerini analiz etmek amacıyla, Covid-19 günlük vaka sayıları, Borsa İstanbul endeksi (BİST100) günlük kapanış değerleri, kredi risk primi (CDS) günlük değerleri ve altın fiyatları (GAU/TL) günlük değerleri kullanılmıştır. Çalışmanın analiz dönemi 11 Mart 2020 ile 25 Ocak 2021 arası tarihleri kapsamaktadır. Analizin başlangıç tarihinin 11 Mart 2020 olarak kullanılmasının gerekçesi Türkiye’de ilk Covid-19 vakasının tespit edildiği tarih olması sebebiyledir. Çalışmada kullanılan Covid-19 vaka sayıları T.C. Sağlık Bakanlığı internet sitesinden (<https://covid19.saglik.gov.tr>), BİST100, CDS ve GAU/TL verileri ise www.investing.com internet sitesinden elde edilmiştir.

Çalışmada Covid-19 pandemisi sürecinde kredi risk primi, hisse senedi piyasası ve altın fiyatları arasındaki ilişkileri belirlemek üzere VAR sistem yaklaşımı metodolojisi kullanılmıştır.

BULGULAR

Zaman serisi analizlerinde kullanılan değişkenlerin durağanlıkları bu analizlerin yapılabilmesi için ön şart oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışmada öncelikle, kullanılan değişkenlerin durağanlık dereceleri incelenmiştir. Durağanlık sınaması için Dickey ve Fuller (1981) tarafından geliştirilen ADF (Augmented Dickey-Fuller) birim kök testi uygulanmıştır. Analizde kullanılan tüm değişkenlerin ADF test istatistiği birim kök sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlere Ait ADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	ADF Test İstatistiği (Düzey)	ADF Test İstatistiği (Birinci Fark)
COVID	-1.719746	-6.655185*
BİST	-1.963963	-8.968462*
CDS	-0.760207	-3.551620*
ALTIN	-0.742723	-5.432088*
Kritik Değerler	%1	-2.575468
	%5	-1.942269
	%10	-1.615743

Gecikme değerleri AIC’a (Acaice Information Criterion) göre belirlenmiştir.

* %1 anlamlılık düzeyini, *** ise %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Birim kök test sonuçlarına göre analizde kullanılan değişkenlerin serilerinin düzeyde durağan olmadıkları ancak değişkenlerinin serilerinin birinci farkları alındığında durağanlaştığı (I1) görülmektedir.

Değişkenlerin durağanlıklarının birinci farklarının birim kök barındırmadığı tespit edildikten sonra serilere eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Eşbütünleşme test sonuçları Tablo 3' te gösterilmiştir.

Tablo 3: Eşbütünleşme Test Sonuçları

Hipotezler	Özdeğer	iz İstatistiği	Kritik Değer (0.05)	Olasılık**
Yok *	0.142984	59.22762	54.07904	0.0162
En Fazla 1	0.060720	24.66465	35.19275	0.4207
En Fazla 2	0.036548	10.63303	20.26184	0.5777
En Fazla 3	0.010184	2.292992	9.164546	0.7190

Tablo 3' te verilen Eşbütünleşme test sonuçlarına göre iz istatistiği kritik değerden büyük ($59.22762 > 54.07904$) olduğu için analizde kullanılan dört değişken arasında bir koentegre edici vektör olduğu görülmektedir. Bu kapsamda pandemi sürecinde CDS, BİST 100 ve GAU/TL arasında koentegre ilişkisi olduğu belirlenmiştir.

Eşbütünleşme testinden sonraki aşamada değişkenler arası ilişkinin varlığı üzerine bu ilişkinin yönünü belirlemek amacıyla Grenger nedensellik testi uygulanmıştır. Nedensellik test sonuçları Tablo 4' te gösterilmiştir.

Tablo 4: Grenger Nedensellik Test Sonuçları

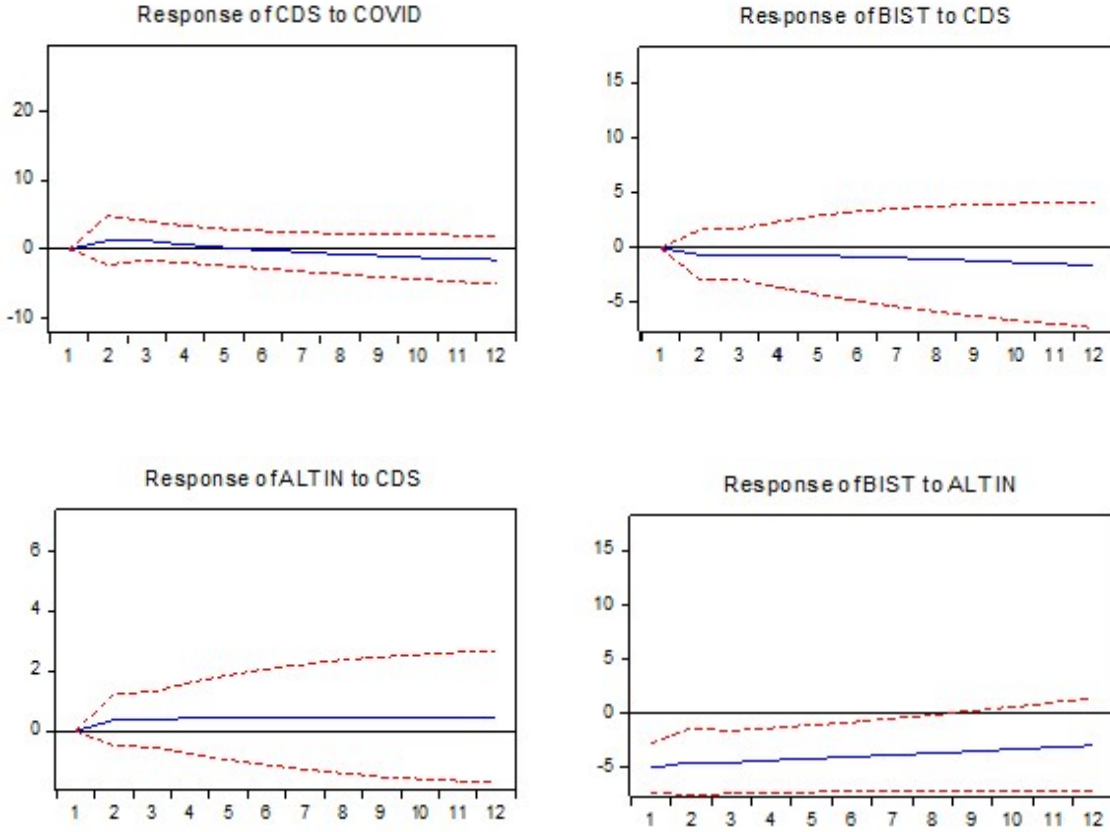
Hipotez	Obs.	F- İstatistiği	Prob.
BIST does not Granger Cause ALTIN	219	2.15736	0.0219
ALTIN does not Granger Cause BIST		0.78393	0.6443
CDS does not Granger Cause ALTIN	219	0.32222	0.9746
ALTIN does not Granger Cause CDS		4.11259	4.E-05
COVID does not Granger Cause ALTIN	219	0.25986	0.9888
ALTIN does not Granger Cause COVID		1.28083	0.2434
CDS does not Granger Cause BIST	219	1.16106	0.3193
BIST does not Granger Cause CDS		3.89056	8.E-05
COVID does not Granger Cause BIST	219	0.51222	0.8803
BIST does not Granger Cause COVID		1.09999	0.3638
COVID does not Granger Cause CDS	219	1.48227	0.1482
CDS does not Granger Cause COVID		2.24674	0.0167

Tablo 4' te elde edilen bulgulara göre; Covid-19 vaka sayılarından Kredi Temerrüt faizine (CDS) doğru, Kredi temerrüt faizinden Hisse senetleri piyasasına (BİST 100) doğru, Kredi temerrüt faizinden Altın fiyatlarına (GAU/TL) doğru ve Altın fiyatlarından Hisse senetleri piyasasına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir.

Son olarak ilişkinin yönünü ve şiddetini belirlemek için etki tepki analizi gerçekleştirilmiştir. Bir değişkenin hata teriminde ortaya çıkabilecek rassal bir şokun sistemdeki diğer değişkenler üzerinde etkisi ise etki tepki analizi ile araştırılabilmektedir. Koop vd. (1996) ve Pesaran ve Shin (1998) tarafından geliştirilen etki tepki analizi ile değişkenlerin bir tanesinde oluşacak bir standart sapmalı stokastik şoka karşı diğer değişkenlerin vereceği tepki ölçülmektedir. Etki tepki analizi ile değişkenlerin bir politika aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağı da tespit edilebilmektedir. (Topaloğlu ve Ege, 2020:1388). Etki tepki analizine

göre Covid-19 vaka sayıları, kredi temerrüt faizleri, hisse senetleri piyasası ve altın fiyatları için farklı etkiler karşısında verdikleri tepkiler Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Değişkenler Arası Etki Tepki Analizi

Şekil 1’e göre; Covid-19 vaka sayılarındaki bir birimlik şok kredi temerrüt faizlerini öncelikle artırmaktadır. Ancak bu artış beş güne kadar sürmektedir ve beşinci günden sonra şok etkisinin azalmasıyla birlikte sönümlenmektedir. Etki 12 günlük periyotta kalıcı değildir. Kredi temerrüt faizlerindeki bir artış hisse senetleri piyasasını azaltmaktadır. Azaltma etkisi 12 günlük periyotta kalıcıdır. Kredi temerrüt faizlerindeki bir artış Altın fiyatlarını artırmaktadır. Artırma etkisi 12 günlük periyotta kalıcıdır. Altın fiyatlarındaki bir artış hisse senetleri piyasasını azaltmaktadır. Bu azaltmanın etkisi giderek zayıflamakla birlikte 12 günlük periyotta kalıcıdır.

SONUÇ

Belirsizlikler, sebebi ve kaynağı ne olursa olsun tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de sosyal ve ekonomik hayatı ciddi ve farklı açılardan etkileyen sonuçlara sahiptir. Belirsizlik durumunda ortaya çıkan risk algısındaki değişimler, ekonomik ve sosyal aktörlerin davranış motiflerinde farklılaşma etkisi ortaya çıkarmaktadır. Bu etki özellikle finansal piyasalarda daha hızlı oluşmaktadır. 2019 yılı son çeyreğinde Çin’de tespit edilen Covid-19 virüsünün kısa sürede tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılması ve yüksek oranda ölümlere sebep olması, son yüzyılda yaşanan en büyük belirsizlik olarak karşımıza çıkmıştır. Hemen hemen

tüm ülkeler tarafından acil koduyla çeşitli önlemler uygulamaya konulmasına rağmen, topyekün ekonomilerde ve özellikle finansal piyasalarda çoğunlukla negatif etkilere sebep olmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada Covid-19 pandemi sürecindeki kredi temerrüt faizi (CDS), hisse senetleri piyasası (BİST100) ve altın fiyatları (GAU/TL) arasındaki ilişki Türkiye örneğinde analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; öncelikle Covid-19 pandemi sürecinde kredi temerrüt faizi, hisse senetleri piyasası ve altın fiyatları arasında koentegre ilişkisi olduğu tespit edilmiş ve Covid-19 vaka sayılarından CDS' ye doğru, CDS'den BİST100'e ve GAU/TL'ye doğru ve GAU/TL'den BİST100'e doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Covid-19 vaka sayılarındaki şok artışın CDS' yi kısa dönemde artırdığı ve bu etkinin 12 günlük periyotta kalıcı olmadığı, CDS' deki artışın BİST100'ü azalttığı GAU/TL' yi ise artırdığı ve bu etkilerin 12 günlük periyotta kalıcı olduğu, GAU/TL'deki artışında BİST100'ü azalttığı ve yine bu etkinin 12 günlük periyotta kalıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarından görüleceği üzere, sosyal ve ekonomik belirsizliğin ve stresin yüksek olduğu ve finansal piyasalarda dalgalanmaların arttığı Covid-19 pandemi sürecinde, kredi temerrüt faizleri söz konusu dört değişken arasındaki ilişkinin temel bağlantı noktası olarak görülmektedir. Covid-19 pandemisinden ani ve kısa süreli etkilenen kredi temerrüt faizi, bu etkiyi gerek altın fiyatlarına gerekse de hisse senedi piyasalarına ikincil etki olarak dolaylı yoldan yansıtarak piyasada uzun süreli olduğu düşünülen dalgalanmalara yol açmaktadır. Bu sonuçlardan hareketle Türkiye'nin özellikle kredi temerrüt faizlerindeki oynaklığı düşürecek niteliği esas alan politikalar geliştirmesi ve uygulaması belirsizlikler karşısında ortaya çıkan yüksek dalgalanmaları ortadan kaldıracaktır.

KAYNAKÇA

- ASHRAF, B.N., (2020). Stock Markets' Reaction to COVID-19: Cases or Fatalities?, *Research in International Business and Finance*, Volume 54, 101249, ISSN 0275-5319,
- BALDWIN, R. AND WEDER DI MAURO, B. (2020). *Economics in the Time of COVID-19*. London: CEPR (Centre for Economic Policy Research) Press.
- BARRO, R., URSUA, J. and WENG, J. (2020). The Coronavirus and The Great Influenza Pandemic: Lessons from the "Spanish Flu" for the Coronavirus's Potential Effects on Mortality and Economic Activity. *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, Working Paper 26866.
- ÇOBAN, O, COŞKUN, Ö. ve ÇOBAN, A. (2020). The Impact of the Covid-19 Crisis on Financial Markets: The Case of Turkey, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Vol 19 COVID-19 Special Issue , 506-519 . DOI: 10.21547/jss.787158.
- DAEHLER, T., AİZENMAN, J. and JİNJARAK, Y. (2021). Emerging Markets Sovereign CDS Spreads During COVID-19: *Economics versus Epidemiology News*, Working Paper 27903, <http://www.nber.org/papers/w27903> (Erişim Tarihi 01.03.2021).
- DİCKEY D. A. and FULLER W. A. (1981). "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root", *Econometrica*, 49(4), ss.1057 1072.
- EHSAN, Z. (2020). A Vector Error Correction Model Analysis of Gold Prices- How Will COVID-19 Impact the Price of Gold?, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3644893> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3644893>. (Erişim Tarihi 29.02.2021).

- FETZER, T., HENSEL, L., HERMLE, J. and ROTH, C. (2020). Coronavirus Perceptions and Economic Anxiety, Arxiv:2003.03848. <https://arxiv.org/pdf/2003.03848.pdf> (Erişim Tarihi: 02.03.2021). <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2020.101249>.
- KARTAL, M.T. (2020). The Behavior of Sovereign Credit Default Swaps (CDS) spread: evidence from Turkey with the effect of Covid-19 pandemic[J]. *Quantitative Finance and Economics*, 4(3): 489-502. doi: 10.3934/QFE.2020022.
- KILIÇ, Y. (2020). Borsa İstanbul'da COVID-19 (Koronavirüs) Etkisi. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 5(1), 66-77.
- KOOP, G., PESARAN, M. H. and POTTER, S. M. (1996). Impulse Response Analysis in Nonlinear Multivariate Models, *Journal of Econometrics*, 74, 119–147.
- LAMOUCİ, R. A. and BADKOOK, R. O. (2020). Gold Prices Volatility among Major Events and During the Current COVID-19 Outbreak, *Journal of Statistical and Econometric Methods*, Vol.9, No.4, 39-52.
- LİU, H., MAZOR, A., WANG, C.Y., ZHANG, L. and MAZOR, Z. (2020). "The COVID-19 Outbreak and Affected Countries Stock Markets Response". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17 (8) 2-19.
- MENSİ, W., SENSOY, A., VO, X.V. and KANG, S.H. (2020). Impact of COVID-19 Outbreak on Asymmetric Multifractality of Gold and Oil Prices, *Resources Policy*, Volume 69, 101829, ISSN 0301-4207, <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2020.101829>.
- ONALİ, E. (2020). COVID-19 and Stock Market Volatility, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3571453> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3571453> (Erişim Tarihi: 29.12.2020).
- PESARAN, M. H. and SHİN, Y. (1998). Generalized Impulse Response Analysis in Linear Multivariate Models, *Economics Letters*, 58, 17-29.
- TAKYİ, P.O. and BENTUM-ENNİN, I., (2020). The Impact of COVID-19 on Stock Market Performance in Africa: a Bayesian Structural Time Series Approach, *Journal of Economics and Business*, 105968, ISSN 0148-6195, <https://doi.org/10.1016/j.jeconbus.2020.105968>.
- TOPALOĞLU, E. ve EGE, İ. (2020). Kredi Temerrüt Swapları (CDS) ile Borsa İstanbul 100 Endeksi Arasındaki İlişki: Kısa ve Uzun Dönemli Zaman Serisi Analizleri, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12 (2), 1373-1393.
- ULUSOY, T. & CİVEK, F. (2020). Covid-19 Öncesi ve Sonrası Dönem İçin Enflasyon ve Faiz Değerlendirmesi: Abd-Türkiye-Çin, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 6 (39), 2626-2636.
- USTALAR, S.A. ve ŞANLISOY, S. (2020). Covid-19 Küresel Salgınının BİST100 Getirisi Üzerine Etkisinin Analizi, *4th International Congress On Economics Finance And Energy "Political Economy of Energy Revolution"*, 14-15 Ekim 2020, http://www.ayu.edu.tr/yayinlar/efe_kongre.pdf (Erişim Tarihi, 01.03.2021)

VURUR, N. ve ÖZEN, E. (2020). Covid-19 Salgınının CDS Primleri ile Borsa Endeksleri Arasındaki İlişki Üzerine Etkileri: Başlıca Avrupa Endeksleri İçin Bir Uygulama. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, Covid-19: Ekonomik, Politik ve Finansal Etkileri, 97-114. DOI: 10.30784/epfad.810614.

WHO (World Health Organization). (2020). Coronavirus Disease 2019 (Covid-19) situation report-51. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200311-sitrep-51-covid-19.pdf?sfvrsn=1ba62e57_10, (Erişim Tarihi: 01.03.2021).

YOUSEF, İ. and SHEHADEH, E. (2020). Altın Fiyat Volatilitesi Üzerindeki COVID-19'un Etkisi, *International Journal of Economics & Business Administration* (IJEBA) cilt. 0 (4), s. 353-364.

BÖLGESELLEŞME ÖRNEKLERİ OLARAK TRACECA, AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ, YENİ İPEK YOLU VE KUŞAK-YOL

Alaeddin YALÇINKAYA

alaeddinyalcinkaya@gmail.com
0000-0001-5553-0314

Mehmet GÜZEL

mehmetguzel3442@gmail.com
0000-0002-1675-9439

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi /Received:
14.05.2021

Kabul Tarihi /Accepted:
15.06.2021

EURASIAN ECONOMIC UNION, BELT-ROAD, TRACECA AND NEW SILK ROAD AS EXAMPLES OF REGIONALIZATION

ÖZ II. Dünya Savaşı'ndan sonra küresel ticaretin serbestleşmesi doğrultusunda birçok girişimler ve kurumsallaşmalar gerçekleşmiş, Soğuk Savaş sonrasında ise bu doğrultuda yeni alanlar ortaya çıkmıştır. Bu süreçte IMF, Dünya Bankası ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), daha sonra Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi uluslararası örgütler ve kurumsallaşmalar önemli rol oynamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Asya'daki yeni jeo-politik gerçekler ile küreselleşme sürecinde ikili ve bölgesel ticaret anlaşmaları, yeni bölgeselleşme hareketleri doğrultusunda projeler ve kurumsallaşmalar gündeme gelmiştir. Bu kapsamda Rusya'nın girişimiyle Avrasya Ekonomi Birliği (AEB), Çin merkezli Kuşak-Yol, AB destekli TRACECA ve ABD'nin girişimiyle Yeni İpek Yolu (YİY) örneklerinde olduğu gibi yeni bölgeselleşme projeleri ortaya çıkmıştır. AEB dışındaki üç girişimin bölgesel örgüt özelliği her ne kadar net değilse de bunların bölgeselleşme ve entegrasyon fonksiyonları söz konusu olup bu kapsamda birçok sözleşme imzalanmıştır. Sovyet sisteminin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetlerinin Avrupa ve dünya ekonomisiyle entegrasyonunu hedef alan TRACECA projesi başarıyla gerçekleşmiştir. İlk defa 1996'da gündeme gelen AEB sürecinin tamamlanmasıyla bölge üzerinde Rusya ağırlıklı entegrasyon belirli bir aşamaya gelmiştir. YİY ise ABD'nin bir girişimi olup hedef bölgede önemli yatırımlar yapılmıştır. 2013'de Çin'in başlattığı Kuşak-Yol girişimi de en etkili ve tartışmalı bölgeselleşme örneğidir. Makalede belirtilen örnekler Bölgeselleşme ve Neo-Liberal teoriler açısından analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bölgeselleşme, Avrasya Ekonomi Birliği, TRACECA, Yeni İpek Yolu, Kuşak-Yol Girişim

ABSTRACT After the Second World War, many initiatives and institutionalization took place towards the liberalization of global trade, and new areas emerged in this direction. In this process, international organizations and institutionalizations such as the IMF, the World Bank and GATT and WTO played an important role. After the collapse of the Soviet Union, new geo-political realities in Asia and bilateral and regional trade agreements, projects and institutionalization in line with new regionalization movements came to the fore in the globalization process. In this context, with the initiative of Russia, EEU, China-based Belt-Road, EU-backed TRACECA and the United States' New Silk Road Initiative emerged as new regionalization projects. The TRACECA project aimed at the integration of the Caucasus and Central Asian republics, which declared their independence with the dissolution of the Soviet system, with the European and world economy has been successfully realized. With the completion of the EEU process, which was first brought to the agenda in 1996, Russia-weighted integration in the region has reached a certain stage. The New Silk Road is an initiative of the USA and significant investments have been made in the target region. The Belt-Road initiative launched by China in 2013 is also the most effective and controversial example of regionalization. The examples cited in the article are analyzed in terms of Regionalization and Neo-Liberal theories.

Keywords: Regionalization, Eurasian Economic Union, TRACECA, New Silk Road, Belt-Road Initiative

GİRİŞ

Uluslararası ticaret tarih boyunca devletler arası ilişkilerde öncelikli konulardan olduğu halde sanayi devriminden sonra bunun önemi çok daha artmıştır. Özellikle artan üretim için yeni pazarlar bulma ve üretim sürecindeki hammadde ve enerjinin temini günümüz uluslararası ilişkilerinin de öncelikli gündem maddelerindedir. I. Dünya Savaşı öncesinde uluslararası ticaret, "en fazla müsamahaya mazhar ülke" uygulamalarıyla daha fazla gelişmiştir. O dönemde bir uluslararası kuruluş üzerinden çok taraflı bir ticari düzenleme yapılmamasına rağmen, uluslararası ticaret istikrarlı bir yapı içerisinde artış göstermiştir (Irwin, 1995). "En fazla müsamahaya mazhar ülke" statüsü, 19. Yüzyıldan itibaren ikili anlaşmalarla gerçekleşmiş olan ekonomik entegrasyonun ilk aşaması olup günümüzde bu statü Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) bünyesinde önemli ölçüde kurumsallaşmıştır (Kaya, 2017: 173). Dolayısıyla DTÖ ile ilgili açıklamalar bu statüyü de kapsamaktadır.

1930'lu yıllarda yaşanan ekonomik bunalımın ardından ülkeler kendi içlerine kapanmayı, bireysel yöntemlerle büyük bunalımın getirdiği sorunlara yönelmeyi tercih etmişlerdir. Bu durum ülkelerinin dünya ticaretinde korumacı politikalar izleyerek iş birliğinden uzaklaşmalarına yol açmıştır (Miller, 2008, s. 48). Birçok devlet kendi sanayilerini korumak ve ödemeler dengesi problemlerini çözmek için gümrük tarifelerini yükseltme yoluna gitmişlerdir. İki dünya savaşı arasında ülkelerin dış ticarete korumacı politikalar izleyerek gümrük vergi oranlarını yükseltmeleri, tarife dışı engeller ve sübvansiyonlarla iç piyasaları korumaya çalışmaları uzun vadede tüm dünya ülkeleri için olumsuz sonuçlar doğurmuş, 1929 ekonomik krizin etkilerini daha da artırmıştır. II. Dünya Savaşının hemen öncesinde batılı ülkeler bu korumacı politikaların dünya ticaretine vermiş olduğu zararın nasıl önleneceği konusunda çıkış yolları arayışı içinde olduğunu söyleyebiliriz (Rourke, 2015: 410).

II. Dünya Savaşından sonra savaş öncesi yaşanan gelişmeler de dikkate alınarak tüm dünyada savaşın meydana getirdiği zararların ortadan kaldırılması, ülkelerin kalkınma ve refahlarının artırılması için iş birliği yapılması yönünde güçlü bir uluslararası irade oluşmuştur. Bu çerçevedeki müzakereler sonucunda IMF, Dünya Bankası gibi küresel örgütler oluşturulmuştur. Dünya ticaretinde liberal bir ekonomi politikası izleyerek ticaretin önündeki engellerin kaldırılması çalışmalarını yapmak üzere Uluslararası Ticaret Örgütü oluşturulmak istenmiştir. Ancak bu girişim II. Dünya Savaşını takip eden yıllarda ülkelerin egemenliklerini ticari anlamda bir uluslararası kuruluşa devretme konusundaki olumsuz tutumları sebebiyle başarısız kalmıştır. Bunun yerine uluslararası bir kuruluş olarak değil, ancak bu işleri yürütmek üzere GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) adı altında geçici bir anlaşma ile bir forum/platform oluşturulmuştur. Bu anlaşmanın hareket noktası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, ticaretin serbest hale getirilmesi ile dış ticarete rekabetin artacağı, ürün kalitesinin yükseleceği, fiyatların düşeceği ve bu durumun küresel üretim artışı ve refahını sağlayacağı düşüncesi olmuştur. GATT bu hedefleri gerçekleştirmek için uzun müzakere turları gerçekleştirmiştir. Yarım asra yakın müzakereler sonucunda ise DTÖ'nin (Dünya Ticaret Örgütü) kurulmuştur. GATT'ın 1947 yılında, DTÖ'nün ise 1995 yılında kurulduğu dikkate alındığında uzun süren bir müzakere sürecinin yaşandığı, anlaşmazlık noktaları üzerinde uzun tartışmaların gerçekleştiği görülmektedir (Özlük, 2018: 371).

On yıllarca süren müzakereler sonucunda hem küresel anlamda ticaretin serbestleştirilmesi ve kolaylaştırılması yönünde çalışmalar gerçekleştirilirken, bir taraftan da bölgesel anlamda Ekonomik entegrasyon çalışmalarına ağırlık verilerek, ikili ticaret anlaşmaları kapsam bakımından olduğu gibi taraf

bakımından da genişletilmiş, gümrük birliklerinin kurulması, ortak pazarlar oluşturulması ve bölgesel ekonomik birlikler aşamasına geçilmesi yönünde girişimler önem kazanmıştır. Bu kapsamda AB (Avrupa Birliği) ile sonuçlanacak entegrasyon girişimleri temel örnek olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında, savaş öncesi ve sırasında yaşanan ekonomik bunalımlar ve siyasi sıkıntılar Avrupa ülkelerini birbirine yakınlaştırmış ve Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) ile AB için ilk adım atılmıştır. Soğuk savaş yıllarında Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON: Council for Mutual Economic Assistance) çerçevesinde yapılan çalışmalar da bir anlamda Doğu Bloku ülkeleri arasında ticari, ekonomik ilişkilerin bölgesel olarak geliştirilmesi çabalarının başka bir örneğini oluşturmuştur.¹

SSCB'nin dağılması, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve ABD'nin tek süper güç olarak ortaya çıkması küreselleşme ve bölgeselleşme çalışmalarında uluslararası rekabeti farklı alan ve zeminlere taşımıştır. Bu anlamda bölgeselleşme ağırlık kazanarak genelde tüm dünyada olmakla birlikte özellikle Asya ülkeleri arasında yeni ve farklı bölgesel oluşumlar artmaya başlamıştır. 1990'lardan itibaren ekonomik entegrasyon çabalarının yoğunlaştığı bölge, Avrasya olarak adlandırılan Orta Asya'nın da dahil olduğu eski Sovyet coğrafyası ile diğer Asya ülkeleri olmuştur. Bu bağlamda Avrasya, sadece Rusya ve Kafkasya'yı değil fakat Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan bölgeyi de içine alan Asya ve Avrupa'yı kapsamaktadır. Avrasya coğrafyasının gerek sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginlikleri gerekse jeopolitik konumu nedeniyle, SSCB'nin dağılmasının ardından Batı'nın dikkatlerini daha fazla bölgeye çekmiştir. Türkistan, Doğu Türkistan (Çin sınırları içindeki Sincan Uygur Özerk Bölgesi) ile Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan ile kısmen İran ve Afganistan'ın yer aldığı coğrafyanın ismidir. Orta Asya ise Türkistan ile birlikte Tibet ve Moğolistan'dan oluşmaktadır (Yalçinkaya, 1997). Bununla beraber eski Türk hanlıklarının yer aldığı Türkistan yerine genellikle Orta Asya deyiminin kullanılması hatalı olmakla birlikte oldukça yaygındır. Avrasya'nın terim anlamı, Avrupa ve Asya kıtalarından oluşan alandır. ABD'nin, aşağıda ele alındığı üzere Avrasya dışı bir ülke olması bu anlamdadır. Bununla beraber terim olarak Avrasya, daha çok Orta Asya ile birlikte eski Sovyet cumhuriyetleri ve eski Varşova Paktı üyelerinin yer aldığı, jeopolitik anlamı önde olan coğrafyayı ifade eder.

Makalede ayrı bölümlerde ele alınacak olan AB, TRACECA projesini hayata geçirmiş, ABD ise Yeni İpek Yolu (YİY) girişimini başlatmıştır. Çin'in Kuşak-Yol projesi ile Rusya ağırlıklı AEB bir anlamda batılı olanlara karşı bölgeselleşme girişimleridir. Belirtmek gerekir ki bu örgütlerin her birinin bölge açısından önemi veya etkinliği ile bölgeselcilik açısından tahlili ayrı çalışmaların konusudur. Bu makalede ise Orta Asya'ya yönelik Orta Asya dışı aktörler olarak AB, ABD, Rusya ve Çin'in bölgeselleşme hedefli girişimleri karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Öte yandan örneğin Rusya'nın Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü veya Çin'in ana ekseninde yer aldığı Şanghay İşbirliği Örgütü ve benzeri örneklerin bölgeselleşme hedefi veya vasfı ön plana çıkmadığı varsayılmaktadır. ABD önderliğindeki GUAM örgütlenmesi de dahil öncelikle siyasi ve savunma hedefi ön planda olan bu gibi örgütler bu makale kapsamı dışında tutulmuştur. Öte yandan küresel bir aktörün ağırlığı olmadan bölge ülkelerinin kendi aralarındaki entegrasyon girişimleri de bu çalışmanın dışında tutulmuştur.

¹ COMECON, başlangıçta her ne kadar ABD'nin Marshal Planı girişimi sonucu oluşturulan EEC-OECD sürecinin karşılığı olsa da Sosyalist bloka mensup ülkeler arasında ticaretin yaygınlaşması açısından AB sürecine karşılık gelmektedir (Karluk, 2002: 63).

YÖNTEM

Bu çalışmada ticari ve ekonomik anlamda uluslararası ticarete küreselleşme eğiliminden ikili ve çoklu bölgesel anlaşmalara yönelme ve bölgeselleşme eğilimi üzerinde durulacaktır. Küreselleşme ve Neo-liberal politikaların hız kazandığı dönemde ele alınan örgütler entegrasyon teorileri açısından tahlil edilecektir. Örgütlerin kurucu sözleşmelerine giden süreç, özellikle bu süreçte baskın ülke ile diğer tarafların hedefleri tartışılacaktır. Bu kapsamda TRACECA'nın AB ve Asya ülkeleri açısından önemi ve fonksiyonu yanında bu süreçte yer almayan ülkelerin durumu tahlil edilecektir. Rusya önderliğindeki AEB'nin jeostratejik ve jeoekonomik özellikleri değerlendirilecek, 2021 itibarıyla ulaştığı sonuçlar ele alınacaktır. ABD'nin Hindistan merkezli başlattığı YİY projesi ile ve Çin'in Kuşak-Yol girişimi bölgesel ve küresel dengeler açısından analiz edilecektir.

Çalışmada konuyla ilgili literatür ele alınarak nitel araştırma yöntemi olarak betimleme ve karşılaştırmalı analiz yapılacaktır. Bu analiz, daha çok yeni bölgeselleşme yaklaşımı çerçevesinde yapılacaktır. Bununla beraber entegrasyon teorileri ve süreçlerine de temas edilecektir. Bu kapsamda öncelikle Dünya ticaretinin serbestleştirme çalışmaları ile ilgili olarak GATT'ın kuruluşu, DTÖ'ne dönüşmesi, bölgeselleşme ve Çoklu Bölgesel Ticaret Anlaşmaları özetlenecektir.

İKİLİ VE ÇOKLU TİCARET ANLAŞMALARI, BÖLGESELLEŞME VE KÜRESEL TİCARETİN SERBESTLEŞMESİ KONUSUNDA GELİŞMELER

Bretton Woods müzakereleri çerçevesinde düzenlenen uluslararası mali konferans sonucunda küresel ekonomi ve ticarete yön verilmesi için oluşturulan IMF ve Dünya Bankası ile birlikte ITO (International Trade Agreement: Uluslararası Ticaret Örgütü) oluşturulmak istenmiştir. Bununla beraber savaş sonrası birçok ülkenin korumacı yaklaşımları bu örgütün o dönemde oluşmasını engellemiştir. Bunun üzerine dünya ticaretinin serbestleştirilmesi çalışmalarını yürütmek üzere, 23 ülkenin katılımıyla 1947'de Cenevre'de GATT (General Agreement on Tariffs and Trade: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) çerçevesindeki konferanslar sistemi kurulmuştur. Geçici Anlaşma 1948'de yürürlüğe girmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası ticarete yaşanan olumlu gelişmelerle, GATT dünya ticaretinin serbestleştirilmesinde umut edilenden fazlasını başarmıştır. GATT, ABD önderliğinde uluslararası ticaretteki engelleri ortadan kaldırmaya çalışmış ve gelişmiş ülkelerin 1947'de %40 civarında olan gümrük vergisi oranlarını %6-8 aralığına kadar düşürmüştür. GATT sisteminin 1948'de yürürlüğe girmesinden itibaren yerini 1995'de DTÖ'ye bırakmasına kadar geçen dönemde dış ticaret hacminin artmasında önemli etkisi olmuştur. Bu süreçte sanayi ürünlerinde ortalama ad valorem vergi oranlarının %40'tan %6'lar seviyesine düşmesine katkı sağlamıştır (Özlük, 2018: 373). Aynı süreçte yaşanan ekonomik yükseliş ve ticaretin liberalleşmesine katkıda bulunmuş ve kurumsal olarak küçük bir yapıya sahip olsa da ekonomik anlamda önemli bir fonksiyonu yerine getirmiştir. 1994 Uruguay müzakereleri sonucunda kurulan DTÖ, 1995'de GATT'ın mirasını devralarak faaliyetlerine başlamıştır. DTÖ'ye, günümüzde dünya ticaretinin %90'nını oluşturan 164 ülke üye olup 25 ülke ise gözlemci statüsündedir. Örgüt, devletler arasındaki ticarete ilişkin çok taraflı temel kuralları belirleyen küresel bir organizasyondur (WTO, 2021).

DTÖ kapsamında GATT döneminin sekizinci ve son turu olan Uruguay turu sonrası çok taraflı ticaret müzakerelerine 1999'da Seattle'da, ABD başlanmıştır. Ancak küreselleşme karşıtı göstericilerin DTÖ delegelerinin toplantı salonuna girmelerini engellemeleri nedeniyle DTÖ'nün bu toplantıyı yapma imkanı

kalmamıştı. Küreselleşme karşıtı Sivil Toplum Örgütleri, kötü çalışma koşullarına sahip işyerlerinde çalışanların haklarının ihlal edilmesi, gelişmekte olan ülkelerdeki arazilerin tarım endüstrisi şirketleri tarafından kullanılması, büyük şirketlerin çevreye verdikleri zararları ve bu kapsamda DTÖ'nün karar verme yapısının şeffaf olmamasını protesto etmişlerdir. Bunu üzerine dünya ticaret müzakerelerinin dokuzuncu temel turu 2001'de Katar'ın Doha şehrinde yapıldı. GATT'ın oluşturulmasından beri ilk defa, ticaret müzakerelerinin bir turu başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ancak bu görüşmelerin bütünüyle bittiği anlamına da gelmiyordu (Krugman vd, 2017: 261).

Başlangıçtan itibaren gelişmekte olan ülkelerin çoğu Uruguay Turu'nda ortaya çıkarılan anlaşmaların kendileri açısından önemli kazançlar getirmediği ve bir sonraki tur görüşmelerinde bu konunun düzeltilmesi gerektiği üzerinde duruyorlardı. Bu görüşün dikkate alındığını göstermek üzere Doha Turu'na Kalkınma Turu ismi verildi. Bundan sonra gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ticaret sistemindeki önemi daha fazla dikkate alınacaktı. Doha görüşmelerinin amaçları arasında uluslararası ticarete özellikle az gelişmiş ülkelere yönelik iyileştirmeler sağlanması hedefi olmasına rağmen bu konuda kayda değer bir gelişme kaydedilemedi. Örneğin, G-20 içinde yer alan Hindistan, Çin, Brezilya vb. ülkeler, ABD ve AB üyeleri gibi gelişmiş ülkelerin uygulamakta oldukları tarımsal sübvansiyonları kaldırmalarını isterken, yoksul ülkelerdeki çiftçilerin korunması yönünde önlemler alınmasını talep ettiler. Tarımsal sübvansiyonlar konusunda ABD ve AB arasında görüş ayrılıklarının da devam etmesi nedeniyle Doha görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Seyidoğlu, 2017: 245). İki kutuplu dünya düzeninin yıkılması ve süper güçlere dayanan sistemin çözülmesiyle, ülkeler daha bağımsız politikalar izlemeye başlamışlardır. Gelişmiş ekonomiler, küresel finans ve ticaret konularında belirleyici rollerini Gelişme Yolundaki Ülkelerle ve özellikle yükselen ekonomilerle paylaşmak zorunda kalmışlardır. Bu süreci önleyecek ticari önlemler alınması ihtiyacı da burada ele alınan örnekler de olduğu gibi farklı ticari ortaklıklar arayışının bir başka sebebidir (Aran ve Tigrel, 2018: 2).

2008 ekonomik krizi Gelişme Yolundaki Ülkeler ile yükselen ekonomilerin küresel finans ve ticaret alanındaki ağırlıklarını artırırken, Gelişmiş Ülkelerin nüfuzunun oransal olarak azalması sonucunu doğurmuştur. Üretimin, Gelişmiş Ülkelerden iş gücünün daha ucuz olduğu, Gelişme Yolundaki Ülkelere kaymasının sonucu olarak, gelişmiş sanayi ülkelerinde, düşük ve orta beceri seviyesindeki işgücünün istihdamında azalma ve ücretlerinde düşüşler yaşanmış, bu ülkelerin durumu tekrar tersine çevirmeye yönelik politika geliştirmek istemeleri de çok taraflı ticaret müzakereleri yerine ikili veya mega bölgesel ticaret görüşmelerine öncelik verilmesine yol açmıştır. 2010'larda bu durumun oluşturduğu tepkiler öyle bir noktaya gelmiştir ki, ticaretin serbestleştirilmesi ve kolaylaştırılması çalışmalarının bütün taraflara refah getirdiği genel kabulünün, sanayileşmiş ülkeler tarafından tekrar değerlendirilmesi gündeme gelmiştir. Bu süreç artan göç sorunuyla birleşince popülist yöneticiler küreselleşme karşıtı söylemlere yönelmiştir. Bunun sonucu olarak Gelişmiş Ülkelerde ticarete korumacılık eğiliminin güçlenmesi ve agresif ticari tedbirlerin alınması ile ticaret savaşları yaşanmaya başlamıştır. 2008 küresel ekonomik krizin başlangıcından itibaren geçen on yılı aşan sürede hemen bütün ülkelerce alınan tedbirlerin çoğunda ticareti kolaylaştırmaktan ziyade korumacı politikalar ön plana çıkmıştır. Yeni normal olarak nitelendirilen küresel ticaretteki bu belirsizlik, küresel ticaret sisteminin nereye doğru yöneleceğine ilişkin tartışmalara da yol açmıştır. Küresel sistemin güç aktörleri ABD, Çin ve AB birbirlerinden farklı yaklaşımlar sergilemektedirler. Ticaret savaşları sürecinde Trump yönetiminin izlediği agresif ve popülist politikalara

karşı diğer ülkelerin de karşı tedbirleri alması, küresel ticarete yavaşlamaya yol açmıştır (Aran ve Tigrel, 2018: 3).

DTÖ nezdinde yürütülen çok taraflı ticaret müzakereler yerine ikili ve çoklu bölgesel ticaret anlaşmalarını tercih eden Trump'ın şu sözleri dönem politikalarını özetlemektedir: "Vergi politikası gibi ticaret politikası da Amerikan halkının dileklerini, kaygılarını ve önceliklerini yansıtmalı ve Amerikalılara hesap vermekle yükümlü olmayan teknokratlar tarafından dikte edilmemelidir. ABD bağımsız bir ulus olmaya devam edecektir ve ticaret politikalarımız burada –Amerika'da- yapılacaktır, Cenevre'de değil. Dünya Ticaret Örgütü Temyiz Organının ve Uyuşmazlıkların Halli mekanizmasının ABD'yi deli gömleği giydirilmişçesine sıkıştıran nitelikteki kabul etmediğimiz yükümlülüklerle zorlamasına izin vermeyeceğiz." Trump, ayrıca ülkesinin kendine çeki düzen vermediği takdirde DTÖ'nden çıkabileceğini de açıklamıştır. DTÖ'nün yöntemini değiştirmesi gerektiğini ve örgütün bir süredir Washington'a çok kötü davrandığını söyleyen Trump "DTÖ'nden ABD için adalet istiyoruz. Davaları kaybediyoruz. Hâkimler arasında hep azınlıktayız. Diğer ülkeler, bizden daha çok hâkime sahip" ifadelerini kullanmıştır. Trump yine bu örgüt vesilesiyle dünyanın geri kalanının ABD'yi mahvetmeyi amaçladığını söylemiştir (Trump'tan DTÖ'ye Tehdit, 2018).

ABD'nin çevreleme politikalarına karşı Çin'in oluşturduğu RCEP (Regional Comprehensive Economic Partnership: Bölgesel Kapsamlı Ekonomik İşbirliği) yeni bölgeselleşme örnekleri arasında görülmektedir. Söz konusu anlaşma 10 ASEAN (Association of South East Asian Nation) ülkesi dahil Avustralya, Çin, Japonya, Yeni Zelanda ve Güney Kore arasında imzalanmıştır. Bu 15 ülke, dünya nüfusunun ve küresel gayrisafi yurtiçi hasılanın üçte birine yakını oluşturuyor. RCEP anlaşmasıyla oluşan bu blok, USMCA gibi diğer bölgesel ticaret bloklarından daha kapsamlı bir yapı niteliği taşımaktadır. RCEP üyelerinin, ABD-Çin ticaret savaşı sonucu, kendi ürünlerine yönelik talebinin düşmesiyle büyümeleri yavaşlamış, böylece birçoğunun ihracatçısı zarar görmüştü. Bunun sonucu olarak RCEP'nin ekonomik bakımdan başarılı olma, hedefe ulaşma ihtiyacı tüm bu gelişmelerin ardından artmıştır. Avustralya, Çin, Hindistan Japonya, Yeni Zelanda ve Güney Kore arasında RCEP dışında zaten bir serbest ticaret anlaşması bulunuyordu. Bu mutabakat ise tarifeleri düşürerek, gümrük kurallarını ve prosedürlerini standartlaştırarak ve özellikle mevcut ticaret anlaşmalarına sahip olmayan ülkeler arasındaki pazar erişimini genişleterek grup genelinde ticareti artıracaktır (INTA committee, 2021)

Siyasi alanda Soğuk Savaşın sona ermesi, Sovyetler Birliği'nin dağılması, tek kutuplu düzenin ortaya çıkmasına karşın uluslararası ticaret alanında DTÖ kapsamında yapılan çok taraflı ticaret müzakerelerinin tıkanıp görülmüştür. Bu kapsamda ABD, AB, Çin ve Rusya'nın aralarındaki siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel rekabet ve bölgesel nüfuz sağlama yarışı 1990'lı yıllardan sonra klasik bölgeselleşme anlayışı yerine yeni bölgeselleşme anlayışı doğrultusunda ekonomik entegrasyon çalışmaları gündeme gelmiştir. Bu entegrasyon çalışmaları dünyanın başka yerlerinde de yürütülmekle birlikte coğrafi ve nüfus büyüklüğü, enerji kaynaklarının dünya üzerinde önemli bir kısmına sahip olması, Asya ile Avrupa arasındaki ticaret yolunu oluşturması, Avrasya Bölgesine, hâkim olma, buradaki ülkeler üzerinde nüfuz kurma arzuları gibi farklı saiklerle Türkistan merkezli bölgeselleşme girişimleri ortaya çıkmış ve bölge, küresel güçlerin rekabet alanı haline gelmiştir. AB, Rusya, ABD ve Çin tarafından farklı saiklerle oluşturdukları bölgesel girişimlerin teorik temellerini oluşturma ve uygulamaya geçme yönünde eş zamanlı olarak hareket etmelerine yol açmıştır. Bu rekabetin sonucunda ortaya çıkan yeni bölgeselleşme örnekleri olarak dört önemli girişim, örgütlenme veya entegrasyon süreci aşağıda ele alınmaktadır. Bunlar AB'nin projesi olarak

TRACECA, Rusya'nın başat aktör olarak rol oynadığı Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), ABD'nin girişimi olan Yeni İpek Yolu Projesi (YİY) ve Çin'in bölgede bu gelişmelere bir anlamda tepki olarak ve küresel rekabette gücünü ortaya koymak üzere geliştirdiği Kuşak-Yol girişimleridir. Belirtmek gerekir ki önemli ölçüde bölgeyle ilgili olup bunların dışında daha birçok kısmen başarılı veya teşebbüs aşamasında kalmış girişimler bulunmaktadır. Örneğin Türkiye'nin girişimiyle Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), yine Türkiye, İran ve Pakistan'ın merkezde yer aldığı Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT: ECO), Kazakistan merkezli Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (CICA) gibi siyasi ve güvenlik yanında ekonomik sonuçları veya hedefleri de bulunan daha başka girişimler söz konusudur. Bir kısmı sayılan küresel aktörlerin etkinliğinin öncelikli olmadığı bu gibi örgütler çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca yukarıda temas edildiği gibi küresel güçlerin öncülüğünde kurulmasına karşın öncelikli hedefi ekonomik işbirliği veya ekonomik entegrasyon olmayan daha çok askeri ve siyasi amaçlı BDT, KGAÖ, ŞİÖ, GUAM benzeri örgütlenmelerde bu çalışmanın dışındadır.

TRACECA

Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel güçlerin rekabet alanı olarak Orta Asya'yı içine alan ilk bölgeselleşme ve entegrasyon projesidir. TRACECA (Transit Corridor Europe-Caucasus-Asia), Polonya'dan Kırgızistan'a karayolu, demiryolu ve bu kapsamdaki birçok alt yapı tesisleri ile AB öncülüğünde uygulamaya konulan bir yol projesidir. Aşağıda ele alınacağı üzere tıpkı Çin kontrolündeki Kuşak-Yol gibi. Bununla beraber önemli bir fark olarak TRACECA, Bakü merkezli bir uluslararası örgüt olarak taraf ülkelerin temsilcilerinden oluşan organlara sahiptir. Bu anlamda diğer neo-liberal vasfı ön planda olan bir örgütlenme olup bölgeselleşme, entegrasyon sürecinde önemli aşamaları geçmiştir. Bu yönüyle AEB de benzeri özelliklere sahiptir. Burada ele alınan diğer iki girişimin ise hükümetler arası vasfı ön plandadır. Bununla beraber öncü ülkeler kontrolünde entegrasyon sonuçları da bulunmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılması aşamasında birlik üyesi ülkelerin yaşadığı ekonomik ve sosyal sorunlar, sadece bu ülkeler halkı için değil fakat AB de dahil diğerlerini de tehdit eden bir felaket aşamasına gelmişti. Halbuki başta Kafkasya ve Türkistan'dakiler olmak üzere eski Sovyet cumhuriyetlerinin tarım ve sanayi imkanları ile doğal kaynakları, dikkate alındığında AB açısından aynı zamanda bir fırsat söz konusu idi. Acil sosyal ve ekonomik sorunları çözmek üzere AB, öncelikle TACIS (Technical Assistance for Commonwealth of Independent States) projesini uygulamaya geçirdi. Bu projenin ileri bir aşaması olarak TRACECA örgütü oluşturuldu (Yalçinkaya, 2011: 34).

Kuruluş süreci 1992'de başlayan TRACECA'nın kurucu belgesi 1998'de imzalanmıştır. Kuruluş belgesinde de girişimin tarihi İpek Yolu'nu canlandırma hedefi her fırsatta gündeme gelmiş ve örgüt "İpek Yolu" ismini resmen kullanmaya başlamıştır (Gorshkov&Bagatury, 2001: 50). Bununla beraber başta 2013'te gündeme gelen Kuşak-Yol olmak üzere daha sonraki birçok girişim de "İpek Yolu" ismini sahiplenmiştir (Ekinci, 2014: 7). Bununla beraber, Soğuk Savaş sonrası dönemde bu ismin öncelikli sahibinin TRACECA olduğu, resmi sitesinde yer alan belgelerde de görülmektedir (Demirel, 1998).

Kırgızistan'dan Polonya'ya ulaşım projesi olarak TRACECA'ya AB doğrudan taraf olup dolayısıyla AB üyesi ülkeler Bakü merkezli bu güzergâh örgütünün de üyesidir. Örgüt sitesinde yer alan 13 ülke şunlardır. Azerbaycan, Ermenistan, Bulgaristan, Gürcistan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Romanya, Tacikistan, Türkiye, Ukrayna ve Özbekistan. Bu listede yer alan Kafkasya ve Türkistan ülkelerinin önemli

bir kısmı aynı zamanda aşağıda yer alan diğer bölgeselleşme projelerinin de kapsama alanındadır (TRACECA Türkiye Ulusal Sekreterliği).

Örgütün Sovyet sonrası yeni bağımsız cumhuriyetler için söz konusu olan sosyo-ekonomik önemi ve gerekliliği, kısa vadede Rusya açısından da bölgesel felakete dönüşecek sorunların önlenmesinde tartışılmazdır. Bu yönüyle ilk bakışta Rusya açısından da böyle bir ulaşım temelli entegrasyon gerekli idi. Bununla beraber uzun vadede Rusya'nın eski Sovyet cumhuriyetleri üzerindeki nüfuzunun zayıflaması, bölge ülkelerinin Moskova kontrolü dışında, kendi aralarında ve Avrupa ile ilişkilerin geliştirmesi jeopolitik açıdan kabul edilemez görülmüş ve Rusya örgüte üye olmamıştır. Çünkü AEB'ye de adını veren Avrasyacılık stratejisi gereği bu cumhuriyetlerin kendi aralarındaki işbirliğinin önlenmesi, bağlantıların daima kuzeye, Rusya'ya doğru kurulması esastır (Dugin, 2018:182). Benzer durumlar ilk yıllarda İran için de söz konusu idi. 2021 itibarıyla İran, örgüte üye olduğu halde Rusya'nın bu yönde bir girişimi bulunmamaktadır.

TRACECA örgütlenmesiyle başta Kafkasya ve Türkistan cumhuriyetleri olmak üzere bölge ülkelerinin Moskova'dan bağımsız olarak Avrupa ve dünya ekonomisi ile entegrasyonunda önemli aşamalar kaydedilmiştir. Bölgeselleşme ve entegrasyon kapsamında bu ülkelerin kendi aralarında ulaşım ve ticaret kolaylaşmış ve entegrasyon yolunda ilk adımlar atılmıştır. Bu süreçte güzergâh ülkeler arasında otoyollar, demiryolları, limanlar, Ro-Ro seferleri vb. tesisler ve yollar inşa edilmiştir. İhtiyaca göre bu tesislerin kapasitesi genişletilmekte, bu yöndeki projeler geliştirilmektedir. Bununla beraber TRACECA fonksiyonel olarak üye ülkeler arasında entegrasyonla sonuçlanacak ilişkileri geliştirmesine karşın hukuken üye devletleri kapsayan, entegrasyonun ilk aşamaları durumundaki "En Fazla Müsamahaya Mazhar Ülke" veya "Serbest Ticaret Bölgesi" kapsamında dahi bir mutabakat yoktur.

Belirtmek gerekir ki aşağıda ele alınacak olan Kuşak-Yol girişimi önemli ölçüde TRACECA kapsamındaki yolları ve tesisleri kullanmakta olup bu kapsamda sözleşmeler imzalanmıştır. Bunun anlamı, Kuşak-Yol girişiminin TRACECA dışında bölge ülkeleri arasındaki ticaretin geliştirilmesi yolunda katkısı tartışmalıdır. Bu bağlamda güzergâhın ve ticaretin daha çok Çin kontrolü altına girmesine karşı tepkiler söz konusudur. TRACECA kapsamındaki ulaşım ve ticaret personeli için oluşturulan TRACECA visa, bölge ülkeleri arasında ticaretin gelişmesi ve kolaylaşması açısından son derece önemli olup aynı zamanda entegrasyon aşamaları açısından da dikkate değer bir uygulamadır (TRACECA Guide for Border Crossing, 2017).

AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ (AEB)

Avrasya, yukarıda işaret edildiği gibi sahip olduğu doğal kaynaklar ve jeopolitik konumunun önemi nedeniyle Soğuk Savaş sonrasında başta ABD olmak üzere diğer küresel ve bölgesel güçlerin daha fazla odaklandıkları bir alan olmuştur. 1991 sonu itibarıyla Sovyetler Birliği dağılmış, yeni bağımsız cumhuriyetler küresel gelişmelerin gerisinde kalmış ve aralarında, Sovyet döneminden kalan organik bağlar da oldukça zayıflamıştır. Siyasal olduğu kadar ekonomik olarak da ortaya çıkan belirsizlik ve boşluk, beraberinde sosyo-ekonomik ve güvenlik sorunlarını getirmiştir (Öztürk, 2013, s. 229). Bu süreçte Rusya nasıl bir yol izleyeceği konusunda bir dönem kararsız kalmış, politik aktörlerin farklı görüşleri kutuplaşma ve rekabetin ötesinde zaman zaman çatışmalara yol açmıştır. Ulus devlet halinde daha küçük bir yapı olarak varlığını sürdürmek, Batı, yani Atlantik ittifakı içinde yer almak, yeni Avrasyacılık stratejisi doğrultusunda bölgede hâkimiyetten ziyade etkinlik kurmak, nihayet Çarlık veya Sovyet dönemi emperyal mirasın devamı olarak bölgede büyük güç olmaya çalışmak şeklinde bazıları birbirine tamamen zıt görüşler

gündeme gelmiştir. Bu bağlamda 1990'ların sonuna kadar Rusya Federasyonu'nu dağılmaktan kurtarma stratejisi izlenmiştir. Putin'in iktidara gelmesiyle Yeni Avrasyacılık stratejisi doğrultusunda bölge üzerinde etkinlik girişimlerini başlatmıştır. Çift kutuplu uluslararası sistemden ABD önderliğinde tek kutuplu dünya düzenine doğru giden bu dönemde Rusya'nın öncülüğünde bölgenin yeniden güçlendirilmesi stratejileri sonucu BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu), KGAÖ (Kollektif Güvenlik İşbirliği Anlaşması Örgütü), ŞİÖ (Şangay İş Birliği Örgütü) ve AEB gibi örgütler oluşturulmuştur.

AEB fikri ilk olarak Kazakistan Eski Cumhurbaşkanı Nur Sultan Nazarbayev tarafından 29 Mart 1994'de, Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi'nde yapılan bir konuşmada dile getirilmiştir. Belirtmek gerekir ki Sovyetler Birliği'nin dağılması aşamasında önce BDT (CIS: Coomonwealth of Independent States) örgütü sadece üç Slav cumhuriyeti Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna arasında imzalandığı halde yine Nazarbayev'in girişimiyle Almatı Deklarasyonu hazırlanarak diğer cumhuriyetlerin de katılımı sağlanmıştır. Haziran 1994'de BDT devlet başkanlarına ayrıntılı bir entegrasyon projesi sunulmuştur. Bu suretle ilk defa entegrasyon hedefi, resmi bir belgede "Avrasya Birliği" adıyla gündeme gelmiştir. Bölge ülkeleri için tutarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik politikanın oluşturulması ve işlevsel bir ekonomik iş birliği modeli geliştirilmesini öneren Nazarbayev, AEB'ni bölgesel ekonomik refahı ve güvenliği sağlamanın teminatı olan bir ekonomik bütünleşme hareketi olarak ifade etmiştir. Nazarbayev'in hareket noktasını Rusya'nın uzun vadede eski Sovyet cumhuriyetleri üzerinde hedeflediği siyasi bir oluşuma dönüşme anlayışının aksine etkin bir ekonomik birlik oluşturma düşüncesi oluşturmuştur (Yılmaz, 2017: 66).

Ortak ekonomik alan oluşturmak üzere ortaya atılan bu fikir, Rusya'daki elitlerin Soğuk Savaş sonrası izleyecekleri politika konusunda kararlı bir tutum gösterememiş olmaları nedeniyle uzunca bir süre karşılık görmemiştir. Ancak Rusya'nın geleceğinin Yeni Avrasyacılık düşüncesi ekseninde geliştirilmesi gerektiği inanç ve anlayışını benimseyen Putin'in başkanlığı ile Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında "Avrasya Ekonomik Topluluğu" anlaşması 2000'de imzalanmıştır. Ekim 2007 Duşanbe Zirvesi'yle Rusya, Kazakistan ve Belarus'un katılımı ile Avrasya Ekonomik Topluluğu kuruluş süreci başlamıştır. Bu zirvede Belarus, Kazakistan ve Rusya arasında malların serbest dolaşımını sağlayacak ve ticaretin gelişimini güçlendirecek ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanacak şekilde Gümrük Birliği kurulması kararı alınmış ve bu karar 1 Ocak 2010 yılında yürürlüğe girmiştir. Aralık 2010'da üç ülke tarafından ekonomik entegrasyonun bir sonraki adımı olarak "Ortak Ekonomik Alan" kurma kararı alınmış ve Ocak 2012'den itibaren, mal ve hizmetlerin yanı sıra sermaye ve iş gücünün de serbest dolaşımını amaçlayan, "Ortak Ekonomik Alan" faaliyete geçmiştir. Nihai hedef olarak, Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurulması belirlenmiştir (Ergül, 2014: 39-41). Mayıs 2014'de, Rusya, Kazakistan ve Belarus, Avrasya Ekonomik Birliği Anlaşması'nı imzalamışlardır. 2015'de Ermenistan ve Kırgızistan'ın da katılımı ile üye sayısı beşe çıkmıştır (Ağır, 2017: 30).

Tablo 1. AEB'nin Kronolojik Gelişim Süreci

1994	Kazakistan Eski Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi'nde Avrasya Ekonomik Birliği fikrini paylaşması
1995	Rusya ve Beyaz Rusya, Rusya ve Kazakistan arasında Gümrük Birliği anlaşmasının imzalanması
1996	Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya arasında Ekonomik ve İnsani Alanlarda Entegrasyonu Derinleştirme Anlaşması
1999	Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Rusya arasında Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan anlaşmalarının imzalanması
2000	Avrasya Ekonomik Topluluğu Anlaşması
2003-2006	Beyaz Rusya, Kazakistan, Ukrayna ve Rusya arasında Ortak Ekonomik Alan Oluşumu Anlaşması
2007	Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya arasında Ortak Gümrük Alanı Oluşturma ve Gümrük Birliği Anlaşması
2010	Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya arasında Gümrük Birliği
2011	Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya arasında Avrasya Ekonomik Komisyonu Anlaşması
2012	Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya arasında Avrasya Ekonomi Komisyon Anlaşması
2013-2014	Avrasya Ekonomik Birliği kuruluş süreci
2014	Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya arasında AEB Anlaşması
01.01.2015	AEB Anlaşmasının yürürlüğe girmesi (Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya)
02.01.2015	Ermenistan'ın AEB üyeliği
12.08.2015	Kırgızistan'ın AEB üyeliği

Tablo 1'de görüleceği üzere AEB süreci, gümrük birliğinden başlayarak, ekonomik topluluk kurulması, ürünlerin serbest dolaşımı, üye ülkeler arasında ekonomik sınırların kaldırılması, zamanla mal ve hizmet sektöründe ve işgücü piyasasında serbest dolaşımın sağlanması gibi aşamalardan sonra oluşturulmuştur. 180 milyondan fazla insanın yaşadığı geniş bir coğrafyada üye ülkeler arasında tüm ticari engellerin kaldırılması hedeflenmiştir. Bu süreçte; serbest mal dolaşımı, serbest hizmet dolaşımı, serbest sermaye dolaşımı ve serbest işgücü dolaşımı uygulanmaya başlanmıştır.

AEB, uluslararası hukukun genel kabul gören prensiplerine saygı, Birlik üyesi devletlerin egemen eşitliği ve onların toprak bütünlüğü, Birlik üyesi devletlerin siyasi yapılarının özelliklerine saygı, karşılıklı çıkara dayalı iş birliğinin sağlanması ve Birlik üyesi devletlerin milli çıkarlarının gözetilmesi ve eşitlik prensiplerinden oluşmaktadır. Üye ülkeler arasında işbirliğini artırarak tüm ülkelerin kalkınma ve refahlarının sağlanması amaçlanmaktadır. AEB organları ise Topluluk Genel Sekreterliği, Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi, Ulusal Parlamentolar Arası Meclis, Entegrasyon Komitesi, Topluluk Mahkemesi, ve Daimi Temsilciler Komisyonu'dur (Eurasian Economic Union, 2021). AEB'nin en üst yönetim organı olan Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi oybirliği ile karar almakta ve üye ülkelerin ortak çıkarları doğrultusunda Birliğin hedef ve stratejilerini belirlemektedir.

AEB, burada incelenen dört örgütlenme arasında doğrudan ekonomik entegrasyon hedefli tek örnektir. Yukarıda özetlenen kuruluş aşamaları ve ilgili anlaşmalar da önemli ölçüde AET'den AB'ye yaşanan süreçlere paralellik arz etmektedir. Buna karşın örgüt üyesi ülkeler arasında bu entegrasyonun ne derece başarılı olduğunu tespit açısından örgüt üyesi ülkelerin ekonomik ve ticari kapasiteleri, bu bağlamda bazı

göstergeler son derece önemlidir. Aşağıdaki tablolarda 2020 itibariyle 2018-2024 dönemine ait rakamlar yer almaktadır.

Tablo 2. AEB Ülkelerine Ait GSYİH, ABD Doları

Ülke	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Değişim (CAGR)
Ermenistan	12.443	13.444	14.132	15.025	15.975	16.937	17.953	6.3%
Belarus	59.643	62.572	63.582	64.004	65.209	66.486	67.354	2.0%
Kazakistan	172.941	170.326	182.623	196.871	213.339	236.572	258.459	6.9%
Kırgızistan	8.093	8.261	8.715	9.218	9.822	10.344	10.893	5.1%
Rusya	1.657.290	1.637.892	1.657.539	1.714.313	1.782.057	1.858.609	1.940.442	2.7%
Avrasya Ekonomik Birliği Toplam	1.912.418	1.894.514	1.928.611	2.001.452	2.088.424	2.190.971	2.987.125	3.1%

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Merkezi, 2019, s. 6.

Tablo 3. AEB Ülkelerine Ait Kişi Başına Düşen Milli Gelir (KBDMG) Projeksiyonları, USD

Ülke	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Değişim (2018-024)
Ermenistan	4.187	4.527	4.759	5.059	5.378	5.702	6.043	44,3%
Belarus	6.283	6.603	6.744	6.823	6.986	7.159	7.289	16,0%
Kazakistan	9.401	9.139	9.672	10.291	11.007	12.048	12.992	38,2%
Rusya	11.289	11.162	11.305	11.704	12.183	12.728	13.314	17,9%
Kırgızistan	1.293	1.292	1.337	1.385	1.445	1.492	1.539	19,0%
Ortalama	10.398	10.285	10.458	10.482	11.304	11.853	12.422	19,5%
Avrasya Ekonomik Birliği Toplam (%)	-	-1,09%	1,68%	3,67%	4,26%	4,85%	4,80%	

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Merkezi, 2019, s. 7.

Tablo 4. AEB Ülkelerine Ait İhracat Projeksiyonları, USD

Ülke	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Değişim (2018-2024)
Ermenistan	2.383	2.410	2.519	2.661	2.814	3.017	3.200	34,2%
Belarus	33.726	33.423	33.233	33.118	32.970	32.808	32.598	-3,3%
Kazakistan	60.956	60.123	61.369	62.678	63.776	68.984	71.185	16,8%
Rusya	449.347	60.123	61.369	62.678	63.776	68.984	71.185	16,8%
Kırgızistan	1.835	1.893	1.951	2.004	2.054	2.105	2.155	17,4%
Toplam	548.248	579.180	593.919	908.665	639.313	619.787	604.425	10,2%
Toplam Yıllık Artış	-	5,64%	2,54%	2,48%	5,04%	-3,05%	-2,48%	

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Merkezi, 2019, s. 9.

Tablo 5. AEB Ülkelerine Ait İthalat Projeksiyonları, USD

Ülke	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Değişim (2018-2024)
Ermenistan	4.850	4.933	5.109	5.345	5.593	5.849	6.134	26.5%
Belarus	38.409	38.055	37.399	36.816	36.354	35.874	35.839	-6.7%
Kazakistan	32.534	34.141	35.622	37.178	38.713	40.274	41.886	28.7%
Rusya	238.151	242.338	252.502	260.971	270.932	281.566	291.832	22.5%
Kırgızistan	5.292	5.604	5.626	5.841	6.083	6.349	6.501	22.9%
Toplam	319.236	325.072	336.258	346.151	357.675	369.913	382.192	19.7%
Toplam Yıllık Artış (%)	-	1.83%	3.44%	2.94%	3.33%	3.42%	3.32%	

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Merkezi, 2019, s. 10.

Başta Tablo 2-5 olmak üzere ekonomik göstergelerinden görüleceği üzere AEB'nin küresel etkinliğinin sınırlı olduğu açıktır. Bu gerçek bir kenara bırakılacak olursa, üye ülkeler arasında uyum devam ettirilebildiği takdirde AEB'nin uzun vadede gelişme kapasitesi yüksek olup dünyanın Amerika, AB ve APEC'ten sonra dördüncü ekonomik bloku olması mümkündür. Toplam 180 milyon civarındaki nüfusu yanında, 20 milyon kilometre yüzölçümü yani toplam karaların %15'i ile AEB dünyanın en büyük coğrafi alanına sahip ekonomik birliktir. AEB ülkelerinin GSYİH'sı 2018 itibariye 1.9 trilyon dolardır. Bu miktar dünya GSYİH'nin %3,2'si demektir. Öte yandan KBDMG ile ihracat ve ithalat rakamları da daha çok gelişmekte olan ülkelere yakınlık göstermektedir. Sanayi üretimi 1.3 trilyon dolar olup küresel sanayi üretiminin %3.7'sini teşkil etmektedir. Toplam petrol üretimi 607 milyon ton olup küresel üretimin %14,6'sını, gaz üretimi ise yaklaşık olarak 682 milyar metreküp olup küresel üretimin %18,4'ünü oluşturmaktadır. Böylece AEB, petrol ve doğalgaz üretiminde dünyada ilk sırada yer almaktadır. Öte yandan sanayi için son derece önemli olan çelik üretiminde %4.5'lük dünya payı ile en büyük 5. Üretici olup kömür üretiminde %5,8'lik pay ile en büyük 6. durumdadır. Tarımsal rakamlara gelince örneğin patates üretiminde %5.11'lik, buğday üretiminde %9'luk, süt üretiminde %7'lik ve et üretiminde %3.5'lük paya sahiptir (Yılmaz, 2017). Başta fosil yakıtlardaki üstünlüğü olmak üzere AEB'nin geleceği, enerji ve tarımda alanındaki küresel gelişmelere sıkı sıkıya bağlıdır.

Bir ekonomik entegrasyonun başarılı olabilmesi için, entegrasyon hareketi içerisindeki ülkelerin; üretim yapıları ve kalkınma seviyelerinin birbirlerine az çok benzemesi, dış ticaret politikalarının benzer olması, kültürel ve coğrafi anlamda birbirlerine yakın olmaları son derece önemlidir. Öte yandan ortak bir geçmişe sahip olmaları, ulaştırma ve altyapı olanaklarının gelişmişlik düzeyinin ve son olarak da entegrasyon içerisindeki ülkelerin ekonomik durumlarının birbirini tamamlayıcı nitelikte olması ve aynı nihai hedefe ulaşma konusunda hem fikir olmaları gerekir (Karluk, 2002: 488). Bu gerçekler dikkate alındığında AEB ülkelerinin ortak Çarlık ve Sovyet geçmişlerine dayanan ortak geçmişe karşılık, bu ülkeler arasındaki Ortodoks-Müslüman, sömüren-sömürülen benzeri çelişkilere dayanan güvensizlik zaman zaman gelişmeleri engellemektedir.

AEB'nin uygulanabilirliğinin önündeki önemli engellerden birisi üyelerin nüfus ve ekonomik büyüklükler olarak birbirlerinden farklı yapılarda olmasıdır. Bu anlamda Çarlık ve Sovyet döneminde diğer üyeler üzerinde fiili egemenliği olan Rusya'nın AEB kapsamında da her alanda ezici bir üstünlüğü söz konusudur. Bu durum üye ülkelerin ve potansiyel aday ülkelerin örgüte yaklaşımında ihtiyatlı ve çekingen olmalarına sebebiyet vermektedir. AEB'nin fikir babası olarak bilinen Nur Sultan Nazarbayev bu birliğin ekonomik bir

birlik olmasını ve Sovyet dönemindeki siyasi/hegemonik bir boyut kazanmamasını gerektiğini özellikle dile belirtmiştir. Diğer üye ülkeler de aynı kanaatleri taşımaktadırlar. Rusya her ne kadar söylem düzeyinde aynı düşünceleri paylaştığını belirtse de uygulamalarda sorunla yaşanmaktadır.

Putin'in "SSCB'nin yıkılması, 20. yüzyılın en büyük jeopolitik felaketidir" sözü, Rusya'nın "Büyük Güç" olma arzu ve hedefinden asla vazgeçmediğinin ve gelecek perspektifinin bunu gerçekleştirmeye yönelik olduğunu göstermektedir. Putin'in, AEB'ye üye olmayacaklarını açıklayıp AB ile anlaşma imzalayan Gürcistan ve Moldova'ya karşı takındığı sert tutum ve Türk cumhuriyetlerine yönelik güven zedeleyici uygulamaları, Rusya'nın bu projeyi ekonomik entegrasyon projesinden daha çok eski Sovyet coğrafyasında yeni bir hegemonya aracı olarak gördüğü izlenimini vermektedir. Potansiyel üye durumundaki bazı eski Sovyet cumhuriyetleri de tam da bu nedenle AEB üyeliğine soğuk bakmaktadırlar. Rusya'nın AEB projesiyle ilgili atılımları, egemenliğini pazarlık konusu yapmak istemeyen eski SSCB cumhuriyetleri tarafından SSCB'ye dönüş girişimi olarak değerlendirilmekte ve örgütün bu coğrafyada genişlemesine engel teşkil etmektedir.

Öte yandan Sovyet rejiminin yol açtığı yoksulluk ve yoksunluğun etkileri bölgede 2020'ler itibariyle devam etmektedir. Bu bağlamda diğer eski Sovyet cumhuriyetleri de Avrupa'yla Rusya arasında bir anlamda sıkışmış durumdadırlar. 2013 Vilnius Zirvesinde Rusya'nın baskısı sonucunda Ukrayna'nın AB ile anlaşmadan son anda vazgeçmesi, yine Rusya'nın baskısıyla aynı zirvede Azerbaycan'ın anlaşmayı imzalamayı ertelemesi bu konuda somut örnekleridir (Zirve Bekleneni Vermedi, 2013). Belirtmek gerekir ki bu ülkelerin ne AB ile köklü ilişkiler kurma konusunda ne de AEB kapsamında uzun vadeli planları bulunmamaktadır. Bir anlamda her şey gelişmelerin akışına bırakılmış durumda. Daha da önemlisi, hangi taraf ne kadar çok ekonomik kaynak vaat ediyorsa o tarafa doğru meyledilmektedir. Ortadaki ülkelerin AEB'ye üyelikleri, Rusya'nın tehditlerinin etkisine ve ne kadar hibe kaynak vereceğine bağlıdır. Bu saiklerle dâhil olunan bir yapıda başarılı bir entegrasyonun sürdürülebilirliği elbette tartışmalıdır.

Belirtmek gerekir ki entegrasyonun başarısı önemi ölçüde 'gönüllülük' esasına dayanmaktadır. AEB'nin pek 'gönüllülük' esasına dayanmadığına ilişkin birçok çok somut gösterge bulunmaktadır. Gönüllülükten daha çok baskı ve zorlamaya dayalı AEB'ye katılma biçimi söz konusudur. Bu bağlamda 2008'de Gürcistan'a ve 2014'de Ukrayna'ya yapılan müdahaleler ve Kırımın Rusya'ya ilhakı, Abhazya ve Güney Osetya'nın Rusya'nın desteği ile fiilen bağımsız hale gelmeleri gönüllülüğü sarsan ciddi güvensizlik unsurlarıdır. Bunun gibi Rusya ile Türkiye arasında uçak krizi sonrasında Rusya'nın diğer üye ülkelerin görüşlerine başvurmadan Türkiye'ye karşı birlik tarafından ekonomik ambargo uygulamasını dayatması da bu örneklerdendir.

Bir kısmı yukarıda örneklerle belirtilen sebeplerle, AEB potansiyel olarak etkili olabilecek bir örgüt vasfı taşımasına karşın Rusya'nın tarihi gerçeklerden de beslenen güven vermeyen bazı uygulamaları, başta diğer eski Sovyet cumhuriyetleri olmak üzere bölge ülkelerinin bu örgüte üyeliklerini engellemektedir. Bu durum, mevcut üyelerin de birçok sektördeki olumsuzlukları dikkate alarak entegrasyonun derinleşmesi konusunda ihtiyatlı hareket etmelerine yol açmaktadır. Bu durum Birliğin ileriye yönelik olarak başarılı olmasında en büyük engel olarak durmaktadır.

ABD'NİN YENİ İPEK YOLU (YİY) PROJESİ

Başta Orta Asya Türk cumhuriyetleri olmak üzere bölge ülkeleri üzerindeki diğer bir girişim ABD öncülüğündeki YİY projesidir. Projenin Sovyet sonrasında ABD'nin etkinlik kurma stratejisi yanında II. Dünya Savaşı sonrası genel politikalarının da devamı olduğu kabul edilir. Yukarıda temas edildiği gibi ABD, savaşın meydana getirdiği zararların ortadan kaldırılması ve ekonomik gelişmenin ve refahın artırılması amacıyla BM, IMF, Dünya Bankası ve GATT gibi küresel düzeyde faaliyet gösterecek uluslararası kuruluşların oluşturulmasına çalışmıştır. Aynı süreçte AB ile sonuçlanacak entegrasyona destek vermekle birlikte kendisi Soğuk Savaş dönemi boyunca bölgesel oluşumlarda yer almaktan kaçınmıştır. Bununla beraber GATT çerçevesinde küresel ticaretin ayrımcılıktan uzak bir serbesti içerisinde gerçekleştirilmesine yönelik çalışmaları desteklemiştir. GATT üzerinden ihracatını artırmayı planlarken bölgeselleşme çerçevesinde kısmen de olsa ülkesiyle ilgili kararları ulus üstü bir örgüte devretmemeyi tercih etmiştir. Bu nedenle de ABD, 1990'lı yıllara kadar çok taraflı ticaret müzakereleri yoluyla ticaret politikasını sürdürmüş ve 1985 İsrail ve 1988 Kanada ile yapılan serbest ticaret bölge anlaşmaları hariç tüm ülkelerle karşılıklı ekonomik ilişkilerini çok taraflı ticaret müzakereleri üzerinden yürütmüştür. (Feinberg, 2003: 1020).

DTÖ nezdinde Uruguay Turu sonrası gerçekleştirilen çok taraflı ticaret müzakerelerinde istediği sonuçları alamaması üzerine 1990'lardan itibaren, ABD milli ve stratejik, ekonomik çıkarlarının tehlikeye girdiğini düşündü. Bu gelişmelere karşı öncelikle ve hızlı bir şekilde Amerika kıtasının diğer ülkeleri ile serbest ticaret anlaşmaları imzalamak için müzakerelere başlamıştır. Bu süreçte ABD, ikili ve bölgesel ticaret bağlarının kurulmasını ve serbest ticaret anlaşmalarının sağlanmasını jeopolitik ve güvenlik hususlarıyla bağlantılı olarak görmüş ve bölgesel ekonomik entegrasyon çalışmalarına yönelmiştir (Scott vd, 2007: 25).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta Asya, başta ABD olmak üzere küresel ve bölgesel güçlerin çıkarlarının kesiştiği jeopolitik bakımdan önemi artan bir bölgeye dönüşmüştür. 1990'ların başında, aynı zamanda Orta Doğu, Afrika ve Balkanlar'da meydana gelen çatışmalar ABD'nin siyasi gündemini meşgul etmiş ve Orta Asya'ya yönelik nasıl bir politika geliştirmesi gerektiği konusunda bir süre kararsız kalmıştır. Ancak Rusya'nın tekrar toparlanma sürecine girmesi ve bölge ülkeleri üzerinde tekrar nüfuz kurmaya yönelik somut adımlar atmaya başlaması ABD'nin dikkatlerini bu bölge üzerine yoğunlaşmasına yol açmıştır (Hill, 2001).

Brzezinski'ye göre (2019: 52-59) "Amerika'nın Avrasya ile nasıl baş ettiği hayati önem taşımaktadır. Avrasya yerkürenin en büyük kıtasıdır ve jeopolitik olarak bir eksendir. Avrasya'ya hükmeden bir güç, dünyanın en ileri ve ekonomik olarak en verimli üç bölgesinden ikisini kontrol edecektir. Haritaya daha yakından bakıldığında Avrasya üzerindeki denetimin, Batı Yarıküreyi ve Okyanusya'yı jeopolitik olarak dünyanın merkezi kıtasının çevresi haline getireceğini ve Afrika'nın neredeyse kendiliğinden Amerika'ya tabi olması gerekeceğini gösterir. Dünya nüfusunun yaklaşık %75'i Avrasya'da yaşamaktadır ve dünya fiziksel zenginliklerinin çoğu, hem yatırımlar hem de yeraltı zenginlikleri bakımından burada bulunmaktadır. Avrasya, dünya GSMH'sinin % 60'ına ve dünyanın bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahiptir. Avrasya aynı zamanda siyasal olarak dünyanın en iddialı ve dinamik devletlerinin bulunduğu yerdir. ABD'den sonra en büyük altı ekonomi ve en büyük altı silah alıcısı Avrasya'da bulunmaktadır. Dünyanın, biri hariç resmi olarak bilinen ve bilinmeyen tüm nükleer güçleri Avrasya'da bulunmaktadır. Dünyanın en kalabalık nüfuslu bölgesel hegemonya ve küresel nüfuz iddiasında bulunanlar Avrasyalılardır. ABD'nin üstünlüğüne meydan okumak için gerekli siyasi ve/veya ekonomik potansiyele sahip olanlar

Avrasyalıdır. Özetle, Avrasya'nın gücü büyük ölçüde ABD'ninkini gölgede bırakmaktadır. Avrasya'nın siyasi olarak bütünleşmek için fazla büyük olması ABD için bir şanstır. Bu nedenle Avrasya, üstünde küresel üstünlük mücadelesinin sürdürülebileceği satranç tahtasıdır. Esas oyuncular satranç tahtasının batısında, doğusunda, ortasında ve güneyinde yer almışlardır. Satranç tahtasının hem batı hem doğu uçları yoğun nüfuslu bölgeleri kapsar; buralarda çeşitli güçlü devletler nispeten kalabalık alanlarda örgütlenmişlerdir. Avrasya'nın küçük batı bölgesinde, Amerikan gücü doğrudan konuşlanmıştır. Uzakdoğu, giderek güçlenen ve devasa bir nüfusu yöneten bağımsız bir oyuncunun meknâdır. Lizbon'dan Vladivostok'a uzanan Avrasya satranç tahtası 'oyunun' çerçevesini sağlamaktadır”.

ABD'nin Orta Asya ülkelerine yönelik hedefleri, bu ülkelerin bağımsızlıklarının korunması ve güçlendirilmesi, bölgedeki petrol ve doğal gaz kaynaklarının çıkarılması ve taşınması, bölge devletlerinin demokratikleşme, hukukun üstünlüğünün sağlanması ve insan haklarının geliştirilmesi, serbest piyasa ekonomisine geçişin hızlandırılması ve bölgesel ekonomik bütünleşme çabalarına destek verilmesi olarak sayılabilir (White House, 1998: 39). Bu kapsamda ABD, Rusya'nın bölge üzerindeki hegemonik etkisini kırmak amacıyla her fırsatta Orta Asya ülkelerinin egemenliğine ve bağımsızlığına atıfta bulunmuş, ekonomik yardımların yanı sıra bölgedeki enerji, madencilik ve sanayi gibi stratejik sektörlerde ABD şirketleri aracılığıyla yatırım yapmıştır. Türkistan cumhuriyetlerinin bağımsızlığından bu yana ABD'nin bölgeye yönelik hedefleri temel olarak iki strateji üzerinden belirlenmiştir: Bunlardan ilki, ABD'nin küresel güç denklemindeki rolü ile ilgilidir. ABD, bu cumhuriyetler üzerinden iki büyük bölgesel gücün, Rusya ve Çin'in, bu bölgedeki mevcut ve muhtemel etkinliğini azaltmak ve bu alanı kendisi kontrol etmek istemektedir. Burada ABD'ye rakip olabilecek bir gücün ortaya çıkmasına karşı engelleme stratejisinden hareket etmektedir. İkinci önemli hedef ise, Orta Asya bölgesinin zengin enerji kaynaklarına rahat bir erişim sağlamak ve bu kaynakları küresel ekonomiye kazandırmaktır. ABD'nin bölgeye yönelik diğer bütün politikaları, bu iki temel hedefin türevi ve alt açılımları olarak yorumlanabilir (Brzezinski, 2008: 185-186).

ABD, bu stratejileri doğrultusunda öncelikli olarak Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunmasını, otoriter siyasi rejim ve devlet güdümlü planlı ekonomiden Batı temelli demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine geçişin önemini vurgulamıştır. Washington, ekonomik ve askeri açıdan zayıf olan bölge ülkelerinin tekrar Moskova'nın veya Pekin'in etki alanına girmemesi için bölgede ikili ve çok taraflı ilişkilerle siyasi, ekonomik ve askeri-güvenlik çabalarını sürdürmüştür. 1997'den itibaren ABD'li akademik çevreler eski İpek Yolu'nun canlandırılması gerektiğine ilişkin çalışmalar yapmışlardır. Bu doğrultuda, yeni oluşturulan İpek Yolu politikası aracılığıyla öncelikli olarak Orta Asya ülkelerinin siyasi bağımsızlığının ve egemenliğinin güçlendirilmesini ve bölgenin kendi içinde bütünleşerek ekonomik kalkınmasını, enerji kaynaklarının Kafkasya ve Türkiye üzerinden Batı'ya ulaştırılmasını hedeflemiştir. Ancak Rusya'nın batıdan uzaklaşarak Avrasyacı bir dış politikayı benimsemesi, Moskova'nın ve Pekin'in Orta Asya'da jeopolitik ve ekonomik etkilerini arttırmaya başlamaları, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını tehlikeye atmıştır. Dolayısıyla ABD, bölgenin yeniden Rusya'nın etki alanına girmemesi için 2006'dan itibaren yeni bir İpek Yolu girişimi başlatarak bölge ülkelerini kendisinin etkin olduğu bir oluşumun içeresine almaya çalışmıştır.

YİY projesi, ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton tarafından Temmuz 2011'de Hindistan'ın Çennay şehrinde ilan edilmiştir. Projenin tanıtımını Hindistan'da yapmakla YİY projesinin hayata geçirilmesi konusunda Orta Asya ile tarihi ve stratejik bağları olan Hindistan'ın desteğini almayı ve Çin-Rus birlikteliğine karşı Hindistan

üzerinden bölge politikalarını yönlendirmeyi amaçlamıştır. ABD aynı zamanda Hindistan'ı nüfus itibariyle dünyadaki en büyük demokrasi ve Güney Asya'da Batı değerlerini benimseyen ve Çin'in karşısında duran önemli bir stratejik ortağı olarak görmektedir. Dolayısıyla Hindistan'ı yanına alarak Afganistan ve Orta Asya'yı bütünleştireceğini ve bölgedeki Rusya ve Çin'in varlığına karşı kendi değerlerini yayacağını ümit etmektedir. Bu proje aynı zamanda yukarıda temas edilen Rusya öncülüğündeki AEB örgütüne bir tepki olarak ortaya konmaktadır.

YİY, yukarıda ele alınan TRACECA veya Çin'in Kuşak-Yol girişimi gibi esas olarak enerji ve ulaştırma altyapısı projelerine odaklanmıştır. İlk belirlemelere göre projenin ilan edildiği tarihe kadar hayata geçirilen, uygulama aşamasında olan veya önerilen 40'a yakın enerji, altyapı, ulaşım, iletişim, uluslararası ticaret ve sınır güvenliği gibi projeler YİY girişiminin kapsamına alınmıştır. ABD yönetimi bu girişim ile bölgede ticaretin serbestleştirilmesi, tarife dışı ticaret engellerinin, sınır geçişlerindeki gecikmelerin ve ticaretin önündeki diğer engellerin azaltılması anlamına gelen program veya ticaret/gümrük politikalarının uyumlaştırılmasını hedeflemiştir. Bunun yanında ulaşım ağları, boru hatları, elektrik iletim hatları gibi altyapının oluşturulması programlanmıştır. YİY projesi resmi olarak Orta Asya ve Güney Asya'nın ekonomik bütünleştirilmesini amaçlamaktadır. YİY projesinin hedefinin bölgenin hareketli doğu-batı bağlantılarını engellemekle birlikte eşit derecedeki kuzey-güney bağlantılarını geliştirerek tamamlayıcı bir rol oynayacağı düşünülmektedir. Bu bölgenin, ekonomik kalkınmasının itici bir gücü, barış ve güvenlik kaynağı olarak hizmet edebileceği inancıyla YİY vizyonunun daha fazla bölgesel bağlantı kurması stratejisi kurgulanmıştır.

13 ülkeden oluşan ve 1,5 milyardan fazla insanın veya dünya nüfusunun dörtte birinin yaşadığı Orta Asya ve Güney Asya bölgesinin, YİY projesi üzerinden bütünleştirilmesi hedeflenmiştir. Öte yandan bu coğrafyanın ABD'nin ulusal güvenliği ve bölgesel istikrar açısından hayati öneme sahip olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bölgede barış ve refahı sağlamak için bölgesel işbirliği ve bütünleşmeyi teşvik ederek kendi politikaları açısından daha güvenli, uyumlu ve işbirlikçi yapılaşma amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için eski İpek Yolu güzergâhı boyunca Kazakistan'dan Hindistan'a uzanan yeni uluslararası ticaret, transit ve kültürel etkileşim ağının oluşturulması öngörülmüştür. Buna ek olarak, planlanan güzergâh üzerinden malların/ürünlerin ve insanların serbest dolaşımını sağlamak amacıyla sınır geçiş kapılarındaki işlemlerin kolaylaştırılması ve bürokratik ve diğer engellerin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. ABD'nin önderliğindeki bu girişim çerçevesinde kara yolları, demir yolları, elektrik ve doğal gaz boru hatlarının inşası planlanmıştır.

Ocak 2015'te ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı Nisha Desai Biswal, YİY projesinin hedefine ulaşması için dört aşamalı bir strateji belirlendiğini ve bu aşamaların, 1. Bölgesel enerji piyasasının oluşturulması, 2. Ticaretin ve taşımacılığın kolaylaştırılması, 3. Gümrük ve sınır prosedürlerinin iyileştirilmesi, 4. İşletmeler ve insanlar arası bağların oluşturulması/geliştirilmesi olduğunu belirtmiştir (Biswal, 2015).

ABD, bölgesel ticaret ve taşımacılığın kolaylaştırılması amacıyla güvenli kara yollarının, demiryollarının ve köprülerin inşası ve sınır geçiş kapılarının teknik donanımının geliştirilmesi için ekonomik, teknik ve diplomatik yardımlarda bulunmuştur. Bu kapsamda 2 milyar dolardan fazla kaynak harcanmış ve Afganistan'da 3 bin km'den fazla yeni yollar inşa edilmiş, mevcut yollar ihya edilmiştir (Sieff, 2014). Ayrıca ABD yönetimi Hayretan-Mezar-ı Şerif demiryolu, Türkmenistan-Afganistan-Tacikistan demiryolu projelerine siyasi ve diplomatik destek sağlamıştır. Son olarak Kabil, Mezar-ı-Şerif, Kandahar ve Herat gibi

tüm büyük Afgan şehirlerini birbirine bağlayan Afgan çevre yolunun yeniden inşası için Nisan 2015'e kadar 3 milyar dolardan fazla harcanmıştır (Sennot, 2015).

Ulaşım projeleri yanında YİY kapsamında ticaret/gümrük politikalarının uyumlaştırılması ve sınır kapılarındaki işlemlerin kolaylaştırılması uluslararası ticaretin gelişmesi açısından hayati önemi haizdir. Gümrük ve sınır işlemlerinin hızını ve verimliliğini artırmak, sınırda bekleme sürelerini azaltmak, sınır güvenliğini sağlamak konusunda ABD, bölge ülkelerine destek vermiştir. Belirtmek gerekir ki Orta Asya ve Afganistan'da uluslararası ticaretin önündeki en büyük engel, gümrük ve sınır işlemlerindeki usulsüzlüklerden kaynaklanan gecikme ve engellemelerle güvenlik tehditleridir.

ABD'nin uyguladığı bu girişimlerin temelinde, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra dünyanın tek süper gücü haline geldiğini dikkate alarak 21. yüzyılda da bu üstünlüğünü koruma hedefi bulunmaktadır. Başta Brzezinski olmak üzere ABD'li stratejistlerin ileri sürdükleri gibi bölgede çıkarlarını tehdit edecek rakip bir süper gücün nüfuz kurmasını engellemek öncelikli hedeftir. Bu hedefin unsurları olarak uzun vadeli işbirliği son derece önemli olup YİY projesine bunu kurumsallaştırma fonksiyonunu yüklenmiştir. Bu çerçevede ABD'ye karşı bir uluslararası aktörün/ülkenin/liderin ortaya çıkmamasını sağlamak için, Washington denetiminde kapsamlı ve bütünleşmiş bir Avrasya stratejisi önerilmektedir.

2021 itibarıyla YİY kapsamındaki belirli projeler hayata geçirilmiş olmakla birlikte belirtilen hedeflere ulaşıldığı söylenemez. Bunun en önemli nedeni, YİY projesinin sahibi durumundaki ABD'nin ekonomik ve askeri bakımdan birinci sırada olmasına karşın AB, Rusya ve Çin'in aksine bütünüyle Avrasya'nın dışından kalmasıdır. Halbuki yukarıda ele alınan TRACECA, AB'nin öncülüğünde kurulmasına rağmen merkezi Bakü'de bulunup diğer bölge ülkelerinin de eşit taraflar olarak temsil edildiği organları bulunan uluslararası örgüttür. Bu anlamda AB'nin bölge üzerinde nüfuz aracı değildir. AEB, ise bir anlamda Rusya'nın nüfuz aracı haline gelmesine karşın yine üye ülkelerin temsil edildiği organları bulunan uluslararası örgüt özelliği taşımaktadır. Aşağıda ele alacağımız kronolojik olarak en son gündeme gelen Kuşak-Yol projesinin ise uluslararası örgüt vasfı bulunmayıp Çin'in etkinlik kurma aracı özelliği olmasına karşın, YİY'ndeki ABD'den farklı olarak Çin, Asya ülkesidir. Bölge dışı bir ülkenin hedef bölgede nüfuz aracı olarak örgütlemeye gitmesi 20. yüzyıl şartlarında mümkün olup bunun örnekleri de bulunmaktadır. Ancak ulaşım ve iletişimdeki gelişmelerin de etkisiyle 21. yüzyılda böyle bir örgütlemenin uzun vadede başarılı olması pek beklenmemektedir. Söz konusu tespit bu makalede ele alınmayan yine ABD önderliğindeki siyasi örgütlenme GUAM (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova; bir dönem Özbekistan'ın da katıldığı GUUAM idi) için de söz konusudur.

KUŞAK-YOL PROJESİ

1949 yılında Mao Zetung tarafından Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuş ve kapsamlı bir kültür devrimi uygulanmaya konulmuştur. 1950-1978 yılları arasında Sosyalist öğretinin gereklerine uygun olarak merkezi planlama ofisinin önderliğinde ağır sanayiye önceleyen bir kalkınma planı uygulanmıştır. 1978'de Deng Xiaoping'in iktidarı ile başlayan ekonomik dönüşüm süreci 1990'ların sonuna doğru Çin'in dünyanın en önemli ekonomik güçlerinden biri haline gelmesi ile sonuçlanmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ülkelerarası ilişkileri belirleyen ideolojik sınırların ortadan kalkması, Pekin'e dünyanın birçok ülkesiyle iletişim kurma imkânı vermiştir. Özellikle 2001 yılında DTÖ'ne üyelikle birlikte Çin ekonomisi dünyaya açılmıştır.

Çin, 1990'lı yıllara kadar bölgesel bütünleşme girişimlerine ve uluslararası örgütlere sıcak bakmamış, onları kendi egemenliğine ve güvenliğine tehdit olarak algılamış ve içe dönük bir politika izlemiştir. Soğuk Savaş'ın sonuna doğru uluslararası ilişkilerde gözlemlenen gelişmelerle birlikte Pekin'in bölgeselcilğe bakış açısı değişmeye başlamıştır. Çin, küreselleşen dünyada yaygınlaşan bölgeselcilik girişimlerinin dışında kalmak yerine onlara dâhil olarak kendi çıkarlarını daha etkin bir şekilde izleyebileceğinden hareketle politika değişikliğine gitmiştir (Cheng, 2013: 53). Çin'in 11 Aralık 2011 tarihinde DTÖ'ye katılması ve 1996 yılında ŞİÖ'nün (Şangay İşbirliği Örgütü) Şanghay Beşlisi adıyla kuruluş sürecinin başlamasıyla, Deng Xiaoping döneminde belirlenen düşük profilli pasif dış politika yerine uluslararası toplumda büyük güç statüsüne ulaşmaya ve etkinliğini sürekli arttırmaya çalışan aktif bir 'sorumlu paydaş' rolünü üstlenmeye başlamıştır. Bu gelişme başlangıçta ABD'nin çıkarlarına uygun bulunmuş ve memnuniyetle karşılanmıştır (Zoellick, 2005).

Çin'in etkinliğini artırma araçlarında biri de bölgeselcilik olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bölgesel bütünleşme veya bölgeselcilik dünyadaki 'Çin tehdidi' algısını azaltmanın, 'barışçıl yükselmenin' ve uluslararası sisteme uyum sağlamanın en önemli unsurlarından biri olarak görülmüştür. Bu bağlamda Çin, bölgeselcilği kendisinin ekonomik kalkınmasını, güvenliğini ve büyük güç statüsüne ulaşmasını sağlayıcı ve kolaylaştırıcı bir araç olarak kullanmaktadır. Çin'in Kuşak-Yol girişimi bu politika değişikliğinin sonucu ve aynı zamanda, Rusya ve ABD'nin yukarıda ele alınan projelerine karşı bir anlamda tepki olarak geliştirilmiştir. ABD ve Rusya'nın yaklaşımları göz önüne alınarak uygulama aşamasına geçilen Çin'in bu girişimi Rus ve Amerikan projelerine nazaran daha başarılı olmaya adaydır. Ancak projenin rakamsal büyüklüğü, güzergâh ülkeleriyle çıkar çatışmaları ve güvenlik konuları projenin uygulamasının önündeki zorlukları oluşturmaktadır. Çin'in birçok açıdan etkinlik kurma aracı durumundaki bu projeden ayrılmalar başlamış veya birçok güzergâh ülkesinde tepkilere ve tartışmalara yol açmıştır (Sarker v.d., 2018).

7 Eylül 2013'de Çin Halk Cumhuriyeti Başkanı Xi Jinping Astana Nazarbayev Üniversitesi'nde yaptığı konuşmasında ülkesinin Orta Asya ile ilişkilerine ivme kazandırmak için yeni bir vizyon geliştirdiğini ve bu vizyonun adını İpek Yolu Ekonomik Kuşağı koyduğunu ilk kez açıklamıştır. Başlangıçta bu projenin kazan-kazan prensibine dayandığına vurgu yapmıştır. Çin yönetimi Orta Asya halkları nezdinde kendi vizyonunun cazibesini arttırmak ve özendirmek için proje adını eski İpek Yolu'ndan almıştır. İpek Yolu Ekonomik Kuşağı, Çin'den başlayıp Orta Asya, Güney Asya, Kafkaslar, Orta Doğu, Rusya, Türkiye ve Avrupa'ya kadar uzanmaktadır. Çin'in Güney Doğu kıyılarından başlayan deniz hattı, Malakka Boğazı, Hint Okyanusu ve Süveyş Kanalı'ndan geçerek Afrika'ya uzanıyor. Daha sonra Süveyş Kanalı ve Akdeniz yoluyla Avrupa'ya varmaktadır. 2 Ekim 2013'de ise Xi Jinping Endonezya Parlamentosu'nda 21.Yüzyıl Deniz İpek Yolu projesini ilan etmiştir. Kara kısmının merkezinde Orta Asya, deniz hattının odak noktasında Güney-Doğu Asya konumlandırılmıştır. Bu kapsamda zamanla Kuşak-Yol'un Kuşak kısmı Orta Asya'dan Avrupa'ya daha çok karayolu, Yol kısmı ise güneyden daha çok denizlerden kanallardan geçen su yolu olarak kabul edilmiştir.

Kuşak-Yol projesinin ilan edilmesiyle Çin'in bölgeselcilik anlayışı yeni bir boyut kazanmıştır. Bu proje, Çin'in reaktif bir ticaret yaklaşımından proaktif bir yaklaşıma geçişinin net bir göstergesi olmuştur. Çin'in proaktif yaklaşımı, ilk bakışta bölgesel bütünleşmeyi teşvik etmeyi ve kendisinin küresel yönetimdeki rolünü geliştirmeyi amaçlamıştır. Çin, sözkonusu proje çerçevesinde düzenleyici disiplinleri oluşturmaktan ziyade, mevcut uluslararası ekonomik kurallar kapsamında ticaretin serbestleştirilmesini ve kolaylaştırılmasını, ticaret ve yatırım engellerinin kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır. Çin'in bu stratejisi, dünyadaki hassas

ve kritik jeopolitik dengeleri ve gelişmeleri dikkate alarak, özenli ve kademeli olarak geliştirilmiş ve 'girişim' ifadesinin kullanılması tercih edilmiştir. Çin hükümeti böylece Kuşak-Yol projesini jeopolitik strateji içermeyen ortak çabalara dayalı, hegemonik bir amacı olmayan bir girişim olarak sunmaya çalışmıştır (Stec, 2018).

Ancak uygulamada Pekin, farklı yollardan gücünü kullanarak projeye dahil olmayan bazı komşu ülkelerin egemenliği ve toplumsal huzuruna karşı tehdit algısına yol açmıştır. Ayrıca Çin, ülkesindeki etnik ve dini azınlıkların kültürel yapısına doğrudan ve dolaylı bir şekilde baskı uygulayarak Kuşak-Yol kapsamında kendisinin savunduğu eşitlik, karşılıklı yarar arayışı ve barış içinde bir arada yaşama prensiplerini çığnemiştir. Buna rağmen bazı Çinli uzmanlar Kuşak-Yol girişiminin üç özelliğine dikkat çekmiştir. Onlara göre Kuşak-Yol, Avrasya ülkelerinin birbirleriyle işbirliği yapıp karşılıklı fayda sağlamaları için bir fırsattır. Kısa vadede AB veya AEB gibi resmi bir üyelik sistemi düzenlemesinin olmaması ikinci bir özelliğidir. Son olarak bu proje yalnızca Çin'in egemen olduğu jeopolitik bir plan değil, Avrasya ülkelerinin ortak çabalarını gerektiren girişim olarak nitelendirilmiştir (Cheng, 2013). Belirtmek gerekir ki Çin dışındaki ülkelerin ortak çabalarına karşın onların bu girişimden yararları veya ortaklıkları konusunda derin kaygılar 2020 itibariyle gündemi meşgul etmektedir.

Kuşak-Yol girişimi, katılan ülkelerin istekleri doğrultusunda her türlü ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliğini kapsamaktadır. Bu girişim, çok taraflı ve geniş katılımlı olmasına rağmen finansmanını Çin'in sağladığı projeler, yerel ve uluslararası katılımcılar açısından yeterli ve gerekli ölçüde açık ve şeffaf değildir (Hillman, 2018: 4). Bu gerçek girişimin, aslında Çin'in diğer ülkeler üzerinde etkinlik kurma niyetini de ortaya koymaktadır. 2020 şartlarında Kuşak-Yol olarak bilinen proje kara olarak İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve deniz olarak 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu ayaklarından oluşmaktadır (Jinping, 2013). Çin'den Asya'nın geri kalan ülkeleri ile Avrupa'ya ve Afrika'ya uzanan bu güzergâhın gerçekleşmesi için öncelikli olarak Avrasya'daki mevcut ulaşım, iletişim, üretim ve enerji altyapılarının yenilenmesi ve yenilerinin inşa edilmesi gerekmektedir. Projeye katılan ülkeler ve bölgelerdeki altyapı ve diğer alanlardaki boşluğu değerlendiren Çin hükümeti 2018 itibariyle proje kapsamında 900 anlaşma için 890 milyar dolarlık yatırım yapmış durumdadır. Projenin tamamen hayata geçirilmesi için 4 ile 8 trilyon dolar harcama yapılması gerektiği tahmin edilmektedir (Hilman, 2018: 4).

Çin, proje çerçevesinde ikili ticaretin yanı sıra bölgesel ve çok taraflı ticareti de teşvik ettiğini ileri sürmektedir. Özellikle bölgeselcilik ve çok taraflılık, Çin'in yeni pazarlara erişimini ve Çinli işletmelerin yabancı ülkelerde iyi muamele görmesini sağlaması bakımından önemsenmektedir. Kuşak-Yol'a katılan ülkelerin çoğunun DTÖ üyesi olması bu süreçlerin mevcut uluslararası normlar üzerinden sürdürülmesini kolaylaştırmıştır (Members and Observers, 2020). Öte yandan bu girişim, TRACECA veya AEB'den farklı olarak, resmi kurumsal tasarımdan yoksun veya kurumsallaşmayan bir yapıya sahiptir (Shepard, 2017: 2), 2018 itibariyle proje, Çin hükümeti ve katılımcı ülkeler yanında Çinli, yerel ve uluslararası özel şirketler tarafından ikili ve çok taraflı anlaşmalar çerçevesinde hayata geçirilmektedir. Buna rağmen proje kapsamındaki sözleşmelerin niteliği dikkate alındığında, sözkonusu girişimin Çin'in uluslararası hukuk düzenini etkileme çabası olarak da değerlendirilmiştir. Buna göre Çin bu projesini, belirli bir bölgesel ticaret ve yatırım girişimi ile başlatarak ilerleyen süreçte uluslararası ekonomik yönetim üzerinde daha büyük bir etki kurmayı planlamaktadır. Nitekim uygulamada görülmemekle birlikte projenin resmi eylem

planında, “açık, kapsayıcı ve dengeli bir bölgesel ekonomik işbirliği mimarisinin” oluşturulmasına vurgu yapılmıştır (Jinping, 2013).

Çin yönetiminin Kuşak-Yol girişimi kapsamında geliştirdiği ikili ve çok taraflı ilişkiler, projeye ilişkilendirdiği çeşitli kuruluşlar/kurumlar üzerinden bölgesel bir siyasi-ekonomik düzenin altyapısını oluşturmaya yöneldiği de görülmektedir. Örneğin Rusya, Orta Asya ve Çin arasındaki sınır sorunlarının çözüme kavuşturulması ve sınır güvenliğinin sağlanması amacıyla oluşturulan ŞİÖ, gelinen noktada Avrasya’daki en önemli bölgesel siyasi-güvenlik işbirliği örgütlerinden birine dönüşmüştür. Kuşak-Yol ile bağlantılı bir şekilde ortaya çıkan Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB: AIIB, Asian Infrastructure Investment Bank), İpek Yolu Fonu (SRF: Silk Road Fund) ve Yeni Kalkınma Bankası (NDB: New Development Bank) gibi finansal ekonomik kuruluşların bölgesel ve küresel çaptaki etkisi her geçen gün artmaktadır. Bu kuruluşlar ilerleyen zamanlarda gerektiğinde Kuşak-Yol girişiminin resmi kurumsal yapısını oluşturabilir (Kaho, 2017: 2).

Öte yandan Çin’in ekonomik ve ulusal güvenlik önceliklerini gözettiği halde, yüksek standartlı, bağımsız ve çok taraflı yeni kalkınma bankası kurma hedefleri, önemli kaygılara yol açmıştır. Çin yönetimi AAYB’yi, Asya ve Avrupa’daki gelişmiş ülkeleri içerecek şekilde genişlettiğinden Kuşak-Yol girişiminden ayrı tutmaya çalışmıştır. Pekin, diğer çok taraflı kalkınma bankaları ile geliştirdiği ortak finansman düzenlemeleri üzerinden AAYB’yi tıpkı ABD’nin kontrol ettiği Dünya Bankası benzeri uluslararası bankaya dönüştürmeye çalışmaktadır (Weis, 2017: 6-7). Bu durum Kuşak-Yol veya AAYB’nin, sıradan bir altyapı projesi veya kalkınma bankası olmadığına, resmi amaçlarının ötesinde Çin’in etkinlik kurma vizyonu ile bağlantılı olan stratejik hedeflerinin bulunduğunu göstermektedir (Sabancı, 2018: 94). Bölgeselleşme girişimi ile Çin, kendi kalkınmasının bölgeye yayılmasını, çıkarlarını garanti alacak şekilde bölgesel istikrarın sağlanmasını, serbest ticaret bölgelerinin ve bölgesel güvenlik oluşumlarının hayata geçirilmesini arzu etmektedir. Ayrıca Kuşak-Yol ile Çin’in küresel ekonomik büyümeyi sağlama, küresel güç dağılımını yeniden şekillendirme ve bölgesel işbirliklerinde yeni bir model pratiği üretme amaçlarına da sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Çin’in uzun vadeli planları arasında Pax-Americana’yı sonlandırıp yerine Pax-Sinica’yı kurmak olduğu, projenin hedefleri arasındadır (Yu, 2018: 94).

Kuşak Yol Projesi ile Çin liderliğinde yeni bir siyasi ve ekonomik düzenin temeli oluşturmak istemektedir. Projenin büyüklüğü, kapsamı, mevcut ve potansiyel etkileri göz önüne alındığında, bu girişimin sadece ekonomik boyutunun olmadığı; jeopolitik amaçlarının, projenin arkasındaki küresel hegemonya arzusunun yattığı anlaşılmaktadır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte Çin’in bölgeye güçlü bir şekilde döndüğü, gelişmeyi izleyen herkes tarafından ifade edilmektedir. Bu geri dönüş bir nevi “ejderin dönüşü” olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle, başta bölgesel güçler olmak üzere, özellikle de ABD’nin politik ağırlığını bölgeye yoğunlaştırdığı gözlenmektedir (Harger, 2017).

Çin’in bölgeselci girişimlerinin karşısında ülkenin önündeki en büyük engeller, Asya’nın ABD, Japonya, Rusya gibi birçok büyük gücün nüfuz kurmak istediği alan olması, Çin’in yükselişine Hindistan gibi bazı ülkelerin endişe ile bakması ve Çin’in bölgede yer alan ülkeler ile sahip olduğu sınır anlaşmazlıklarıdır. Bu olumsuz havayı dağıtmak isteyen Çin, bölgedeki imajını düzeltmek için yumuşak güç araçlarından faydalanmakta ve bölgedeki aktörler ile kültürel aktiviteler ve eğitim programları düzenlemektedir. Bu doğrultuda Çin, Konfüçyus Enstitüleri kurmakta ve değişim programları uygulamaktadır. Kendisine yönelik olumsuz imaj sorununu çözmek ve var olan şüpheleri gidermek için Çin, bir takım stratejik politikalar izlemekte olup bu yönde söylemler ve pratikler üretmektedir. Ancak bu durum uzun vadede Pax-Sinica

istikametindeki hegemonik hedefleri olduğu gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. ABD, AB, Rusya, Japonya ve Hindistan tarafından bu durum endişeyle takip edilmekte ve Kuşak-Yol ile somutlaşan girişimini önlemeye, hiç değilse etkisini azaltmaya yönelik stratejiler geliştirilmektedir.

Kuşak-Yol girişiminin Kuşak kısmının konusu öncelikle Orta Asya olup Avrupa'ya da uzanan boyutu sözkonusudur. Bu girişim de tıpkı TRACECA gibi güzergâh temelli olduğu halde sonuç olarak hedef ülkeler arasında ticari ilişkileri yoğunlaştıracak sonuç olarak entegrasyon fonksiyonunu yerine getirecektir. Buna karşın TRACECA'dan farklı olarak üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan bir uluslararası örgüt niteliğinden bütünüyle uzak, Çin'in kontrolünde Avrasya'da bir anlamda güçlü bir etkinlik kurma projesi olarak görülmektedir. Bu projenin hedef ülkeler arasında ekonomik entegrasyonu sağlama fonksiyonu bulunmakla beraber süreç bütünüyle Çin'in yönetiminde olduğunda sözkonusu ülkeler uzun vadede egemenlik kaygısı taşımaktadırlar.

SONUÇ

II. Dünya Savaşı sonrasında başlatılan ulusal ekonomik atılım programları ve neo-liberal dış ticaret politikaları ile uluslararası ticarete tarifelerde indirimle gidilmesi, tarife dışı engellerin kaldırılması ve ticaretin serbestleştirilmesine yönelik çalışmalar artmıştır. Neo-liberal politikalar çerçevesinde uluslararası ticaretin önündeki tüm engelleri aşamalı olarak kaldırmayı amaç edinen GATT bünyesinde çok taraflı görüşmeler, 'karşılıklı ödün' tekniği ile yapılmış ve serbest ticaret uygulamalarına adım adım yaklaşılmıştır. Sonuç olarak 1947'de ortalama %40 olan sanayi ürünleri gümrük vergisi oranı 1960'lı yılların sonlarına doğru %10'a, 1990 yılında %5'e ve 2021 itibarıyla %3'e çekilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası 20 milyar dolar civarında seyreden dünya ticareti, zaman içerisinde üretim artışından daha yüksek bir oranda artış göstermiştir. Bu yöndeki gelişmeye paralel olarak dünyada toplam ihracatın toplam gelir içindeki payı %6'dan %30'a yükselmiştir. Bu süreçte önemli ölçüde bölgeselleşme ve entegrasyon girişimlerinin katkısı olmuştur.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ertesinde DTÖ kapsamında yapılan çok taraflı ticaret müzakerelerinin tıkanması, ABD, AB, Çin ve Rusya'nın aralarındaki siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel rekabet ve bölgesel nüfuz sağlama yarışına yol açmıştır. 1990'lı yıllardan sonra klasik bölgeselleşme anlayışı yerine yeni bölgeselleşme anlayışı doğrultusunda ekonomik entegrasyon çalışmaları sürdürülmeye başlanmıştır. Bu çalışmalar dünyanın hemen her bölgesinde yürütülmekle birlikte coğrafi ve nüfus büyüklüğü ile enerji kaynaklarının bu süreçte etkisi önemlidir. Asya ve Avrupa arasındaki ticaret yolu oluşturulması, başta Orta Asya olmak üzere Avrasya'da nüfuz kurma arzuları AB, Rusya, ABD ve Çin arasında rekabet konusu olmuştur. Sözkonusu aktörlerin farklı saiklerle oluşturdukları girişimler, teorik temellerini oluşturma ve uygulamaya geçme yönünde hareket etmişlerdir. Bu rekabet sonucunda ortaya çıkan yeni bölgeselleşme diyebileceğimiz dört önemli girişim, AB'nin öncülüğünde TRACECA, Rusya'nın başat aktör olduğu Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), ABD'nin girişimi olan Yeni İpek Yolu (YİY) ve Çin'in Kuşak-Yol projeleridir. Bu dönemde bir kısmına temas edilen başka bölgeselleşme hedefli girişimler olmuştur. Ancak makale kapsamında belirtilen gerekçelerle önemli ölçüde, Orta Asya dışı aktörler olarak AB, Rusya, ABD, Çin'in inisiyatifi ile aynı bölgede çakışan bu dört örnek ele alınmıştır.

Avrasya coğrafyasındaki bu bölgesel girişimler, ticaretin geliştirilmesi, bu bağlamda ulaşım alt yapı yatırımlarının artırılması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, refahın yükseltilmesi, bölgesel gelişmenin

sağlanmasını öncelikle hedeflemektedir. Bu girişimler, belirtilen amaçlarının dışında/yanında dört küresel aktörün nüfuz mücadelesi, kendi nüfuzlarını kurmak ve sürdürmek için oluşturdukları projeler olarak da görülmektedir. AB, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra muhtemel bölgesel sorunları önlemek ve bölgedeki güç boşluğunu kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirmek üzere TRACECA projesini hayata geçirmiştir. ABD 20. yüzyılda sürdürdüğü küresel etkinliğini 21. yüzyılda da daha etkin kılmanın planlarını yapmaktadır. Çin uzun süredir küresel güç mücadelesinde dışarıda kaldığı halde Pax-Americana yerine Pax-Sinica'yı kurma hedeflerine doğru adım adım gitmektedir. Rusya ise Yeni Avrasyacılık stratejisi çerçevesinde Sovyetler Birliği dönemindeki eski nüfuz alanını yeniden kazanmak ve Amerika'nın tek küresel güç olarak ortaya çıkmasını engelleyerek çok kutuplu bir dünya oluşturulma hedefleri doğrultusunda AEB'nin kuruluşuna öncülük etmiştir. TRACECA ve AEB, üye ülkelerin de temsil edildiği organları olan uluslararası örgüt statüsündedirler. YİY, kıta dışı aktör olarak ABD'nin himayesinde olma özelliğinden dolayı etkinliği veya başarısı tartışmalıdır. Kuşak-Yol ise doğrudan Çin'in kontrolünde olup diğer ülkelerin çıkarları açısından kaygı verici bir şekilde yürümektedir.

Sonuç olarak dört örgütlenme girişiminin de Avrasya coğrafyasındaki üye veya hedef ülkeler arasında entegrasyon sonucu olmakla beraber Rusya öncülüğündeki AEB, bu çerçevede oluşturulan tek formal örnektir. İlk defa 1994'de telaffuz edilen AEB, şeklen de olsa AB gibi Serbest Ticaret Bölgesi, Gümrük Birliği, Ekonomik Birlik gibi aşamalardan geçerek, gerekli sözleşmeler ve organların oluşturulmasıyla hukuken bir entegrasyon örgütü haline gelmiştir. Ancak sözkonusu sözleşmelerin veya örgüt organlarının fonksiyonel olması veya başarısı oldukça tartışmalıdır. AB öncülüğündeki TRACECA sürecinde entegrasyon sözleşmeleri bulunmama ile beraber üye ülkelerin temsil edildiği organlar oluşturulmuştur. Bu örgüt ülkeleri arasındaki ticaretin gelişmesine yol açan bir güzergâh projesidir. TRACECA'nın bölgeselci veya entegrasyon örgütü özelliği de ön plana çıkmıştır. Bu anlamda diğerlerine göre bölgeselcilik ve neo-liberal vasfı daha güçlü bir örgüttür. ABD öncülüğündeki YİY, bölge dışı bir küresel güç kontrolündeki güzergâh olmakla birlikte entegrasyonu hedeflemiş olup belirli yatırımlar gerçekleşmiştir. Bununla beraber 2021 ortası itibarıyla bu girişimin etkinliği pek bilinmemektedir. Çin projesi olarak Kuşak-Yol girişiminin Kuşak kısmı Pekin'den Avrupa'ya Orta Asya dahil Avrasya'nın birçok ülkesinin dahil olduğu güzergâh projesi olup doğal olarak bunun entegrasyon sonucu bulunmaktadır. Bununla beraber projede yer alan ülkelerin yönetim sürecinde iradesi son derece sınırlı olup güzergâh bünyesindeki tesisler ve alanların bir anlamda Çin'in etkinlikten öteye egemenlik tehdidi ile karşı karşıya kalmaları sözkonusudur. 2021 itibarıyla bölgeselleşme girişimleri içerisinde, bütünüyle Çin'in kontrolünde de olsa Kuşak-Yol'un belirli bir başarısı görülmektedir. Buna karşın Çin tehdidi kaygısı ile bazı ülkelerin yaptığı gibi diğerlerinin de projeden ayrılmaları gündeme gelebilir. Bu anlamda Kuşak-Yol'un uzun vadede başarısı konusunda belirsizlik ağır basmaktadır.

ETİK BEYAN

"Bölgeselleşme Örnekleri Olarak TRACECA, Avrasya Ekonomik Birliği, Yeni İpek Yolu ve Kuşak-Yol" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

KAYNAKÇA

- AĞIR, O. (2017). Rusya-Ukrayna krizinin Avrasya ekonomik birliği bağlamında değerlendirilmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi iktisadi ve idari bilimler dergisi, VI, (2), 23-42.
- ARAN, B. ve TİGREL A. (2018). 21. yüzyılda dünya ticaret sistemi ve Türkiye çalışma grubu raporu. Global ilişkiler forumu, İstanbul.
- BİSWAL N.D. (2015). The new silk road post-2014: challenges and opportunities”, 22 January. <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2015/236214.htm>
- BRZEŹINSKI Z. (2008). America and the world, conversations on the future of American foreign policy. New York: Basic books.
- BRZEŹINSKI Z. (2019). Büyük satranç tahtası (Çev.: Y. Türedi). İnkılap Yayınevi, Ankara.
- CHENG, J. (2013). China’s regional strategy and challenges in East Asia. China perspectives, 2, 53-65. <https://doi.org/10.4000/chinaperspectives.6182>
- DEMİREL, S. (1998). <http://www.traceca-org.org/fileadmin/fm-dam/MLA/SPEECHES/SPTK.PDF>
- DUGİN, A. (2018). Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım (Çev: V. İmanov). Küre Yayınları, İstanbul.
- EKİNCİ, M. B. (2014). The silk roads from past to the future and their intersactions with the foreign trade of Turkey. Avrasya etüdüleri, 45, 7-42. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/422105>
- ERGÜL, O. (2014). Avrasya ekonomik topluluğu: Sovyet sonralarında farklı bir entegrasyon modelinin tartışılması. journal of central asian & caucasian studies, IX (17), s. 39-74.
- Eurasian economic union, 2019. <http://www.eaeunion.org/?lang=en#resources>
- FEINBERG, R.E. (2003). The political economy of United States’ free trade arrangements. the world economy, 26 (7), 1019-1020. <https://doi.org/10.1111/1467-9701.00561>
- GORSHKOV, T. & BAGATURİA, G. (2001). TRACECA-restoration of silk route. japan railway & transport review, 28, 50-55. Erişim Adresi: https://www.ejrcf.or.jp/jrtr/jrtr28/pdf/f50_gor.pdf Harvard University March 2018
- HİLL, F. (2001). Not-so-grand strategy: U.S. policy in the caucasus and central asia since 1991. foreign policy, 127-151. <http://www.brookings.edu/research/articles/2001/02/foreignpolicy-hill>
- HİLLMAN, J. (2018). China’s belt and road initiative: five years later. http://www.iberchina.org/files/2018/obor_csis_hillman_testimony.pdf
- https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpfwzysiesgjtfhshzzfh_665686/t1076334.shtml ; Speech by Chinese President Xi Jinping to the Indonesian Parliament. http://www.asean-china-center.org/english/2013-10/03/c_133062675.htm
- INTA committee, (2021) Short overview of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP)[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/653625/EXPO_BRI\(2021\)653625_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/653625/EXPO_BRI(2021)653625_EN.pdf)

- HARGER, T. (2017). Cihna's Silk Road: Central Asia and the Imperial Legacy of the Great Game. <https://imperialglobalexeter.com/>
- IRWİN, D.A. (1995). The Gatt in historicak perspective. *The American economic review*, 85(2), 323-328.
- JİNPİNG, X. (2013). President Xi Jinping delivers important speech and proposes to build a silk road economic belt with central asian countries". Ministry of Foreign Affairs of the P.R.C. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpfwzsysiesgjfhshzzfh_665686/t1076334.shtml
- KAHO, Y. (2017). Re-shaping regional integration and institutionalization in Eurasia: Rising powers' energy cooperation in Belt and Road Initiative <http://web.isanet.org/Web/Conferences/HKU2017-s/Archive/b244b27b-5f5d-4f3e-aa14-1a26b5696c60.pdf>
- KARLUK, R. (2002). Uluslararası ekonomik, mali ve siyasal kuruluşlar (5. Baskı). Turhan Kitabevi, Ankara.
- KAYA, T. (2017). DTÖ Anlaşmalarındaki Yükümlülüklerden Kaçınmaya Olanak Sağlayan İstisna Hükümleri. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(29): 169-192.
- KRUGMAN P. R., OBSTFELD, M., MELİTZ, M. (2017). Uluslararası iktisat teori ve politika (çev.: O. Özsoy). Palme Yayıncılık, Ankara.
- Members and Observers (2020). https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm
- MİLLER, R. C. (2008). *International political economy constrasting world views*. McGraw-Hill, New York.
- One Belt One Road (2020). <https://www.shipsta.com/blog/one-belt-one-road-chance-and-risk/>
- ÖZLÜK, D. (2018). GATT ve dünya ticaret örgütü'nün uluslararası politik ekonomideki rolü. *Turkish studies*, 13 (7), 367-381. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/turkishstudies.13064>
- ÖZTÜRK, Y. (2013). Avrasya Birliği Projesi ve Türk Dış Politikasına Yansımaları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2(2): 223-244
- ROURKE, J. T. (2015). *International politics on the world stage* (12. Edition). McGraw-Hill, New York.
- SABANCI, T. (2018). Yeni İpek Yolu Projesi: Tarihi Olanla Benzerlikleri ve Hakkındaki Bazı Çalışmaların Kısa Bir Değerlendirmesi. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 81-99.
- SARKER, M.N.I., HOSSİN, M.A., YİN, X.H. and Sarkar, M.K. (2018). One Belt One Road Initiative of China: Implication for Future of Global Development. *Modern Economy*, 9, 623-638. <https://doi.org/10.4236/me.2018.94040>
- SCOTT, L.B., BEGSTRAND, J.H. EGGER, P. (2007). The new regionalism: causes and consequences. *conomie internationale* 109(1). 9-29. <https://www.cairn.info/revue-economie-internationale-2007-1-page-9.htm>
- SENOT, C.M. (2015). Foreverstan: Afghanistan's ring road offers a look at America's continuing war". https://www.huffpost.com/entry/foreverstan-afghanistans_b_7101308
- SEYİDOĞLU, H. (2017). Uluslararası iktisat teori politika ve uygulama (17. Baskı). Güzem Can Yayınları, İstanbul.

- SHEPARD, W. (2017). Why the ambiguity of china's belt and road initiative is perhaps its biggest strength. <https://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2017/10/19/what-chinas-belt-and-road-initiative-is-really-all-about/?sh=5171c25de4de>
- SİEFF, K. (2014). After billions in U.S. investment, Afghan roads are falling apart. https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/after-billions-in-us-investment-afghan-roads-are-falling-apart/2014/01/30/9bd07764-7986-11e3-b1c5-739e63e9c9a7_story.html?noredirect=on&utm_term=.29ba8ab84656
- South and central asia region, https://2009-2017.state.gov/s/d/rm/rls/perfrpt/2009_performance_summary/html/139632.htm
- STEC, G. (2018). China's belt and road initiative is neither a strategy, nor a vision. it is a process. http://www.eias.org/wp-content/uploads/2016/03/EU_Asia_at_a_Glance_Stec_BRI_2018-1.pdf
- The White House (1998). A national security strategy for a new century. <https://www.hsdl.org/?view&did=2959>
- TRACECA guide for border crossing (2017). http://www.traceca-org.org/fileadmin/fm-dam/TRACECA_Guide_for_Border_Crossing/Guide_for_Border_Crossing_updated_eng.pdf
- TRACECA Türkiye ulusal sekreterliği, <https://traceca.uab.gov.tr>
- Trump'tan DTÖ'ye tehdit (2018). <https://dogruhaber.com.tr/haber/307166-trumptan-dtoye-tehdit-cekiliriz>
- Türkiye İhracatçılar Merkezi, (2019). Avrasya Ekonomik Birliği ve Türkiye. TİM ekonomik araştırmalar şubesi. https://www.tim.org.tr/files/downloads/Ulke_Bilgi_Notlar%20B1/AVRASYA%20EKONOM%20B0K%20B%20C4%B0RL%20C4%B0%20C4%9E%20C4%B0%20B%20C4%B0LG%20C4%B0%20NOTU.pdf
- WEİS, M. (2017). Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB). <https://fas.org/sgp/crs/row/R44754.pdf>
- World Trade Organization, (2021), Members and Observers https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm
- YALÇINKAYA, A. (1997). The Frontiers of Turkestan. *Central Asian Sruvey*, 16(3), 431-438.
- YALÇINKAYA, A. (2011). TRACECA as a Eurasian organization, 6th silk road international conference, Tbilisi,34-42,Erişim Adresi: <https://ocs.ibsu.edu.ge/index.php/silkroad/silkroad6th/paper/view/40/3>
- YILMAZ, S. (2017). S. (2017). Asya'da bir ekonomik gelişim modeli:Avrasya ekonomik birliği. *Elektronik siyaset bilimi araştırmaları dergisi*, VIII (1), 63-74.
- YU, S. Z. (2018). Belt and Road Initiative: Defining China's Grand Strategy and the Future World Order Shirley Z. Yu A Thesis in the Field of Government for the Degree of Master of Liberal Arts Harvard University.
- Zirve bekleneni vermedi (2013). <https://www.dw.com/tr/zirve-bekleneni-vermedi/a-17261637>
- ZOELLİCK, R. (2005). Whither China: from membership to responsibility?". <http://2001-2009.state.gov/s/d/former/zoellick/rem/53682.htm>

DUYGUSAL EMEĞİN İŞ VE İŞLETME PERFORMANSINA ETKİSİ: KÜTAHYA İLİ ÖRNEĞİ

Dursun BOZ¹

dboz@gelisim.edu.tr
0000-0003-3206-8950

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi /Received:
23.05.2021

Kabul Tarihi /Accepted:
29.06.2021

JEL Code: J50, L20, L25

THE EFFECTS OF EMOTIONAL LABOR ON JOB AND BUSINESS PERFORMANCE: EXAMPLE OF KÜTAHYA PROVINCE

ÖZ İleri teknoloji, küreselleşme, ulaşım ağ çeşitliliği, kıt kaynaklar ve işgücü maliyetleri işletmeler açısından önemli rol oynamaktadır. Bu rolde bir rekabet avantajı elde etme ve var olan avantajlarını devami önemli unsurlar olmayı sürdürmektedir. Bu unsurların baskısı altında doğru ürün ve hizmetlerin doğru pazarlara uygun stratejilerle sunulması işletmelerin odak noktası haline gelmiştir. Bu odak noktasında başarılı olmanın yolu çalışanlardır. Çalışanların giderek örgütsel yapı ve işleyişin nesnesi olmaktan öznesi olmaya giden süreçte önemli rol oynadıkları kuşkusuz bir gerçektir. Bu rolün sergilenmesinde çalışanlara ait duyguların önemi de anlaşılmaktadır. Bu duyguların işletme hedef ve amaçları doğrultusunda kullanılması rekabet avantajını peçinlemektedir. Rekabet avantajı sağlamanın bir yolu da çalışanların duygusal emeklerinden yararlanmaktır. Bu beklentiyle desteklenen duygusal emek gösterimi, işletmelerin hem iş performansı hem de işletme performansını pozitif yönde katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda yapılan bu çalışmada duygusal emeğin iş ve işletme performansı üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bunun için Kütahya ili Organize Sanayi Bölgesinde faaliyette bulunan 2 ayrı otomotiv işletmesinin 255 beyaz ve mavi yakalı çalışanına kolayda örnekleme yöntemiyle gönüllülük esasına göre ulaşılmıştır. Yapılan korelasyon analizi ile duygusal emek ile iş performansı ($r=0,272$) kuvvetinde ve işletme performansı arasında ($r=0,315$) kuvvetinde pozitif yönlü zayıf ilişkiler belirlenmiştir. Yapılan regresyon analizi ile duygusal emeğin hem iş performansına ($\beta=0,243$ $p<0,05$) hem de işletme performansına ($\beta=0,429$ $p<0,05$) pozitif etkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Duygusal Emek, İş Performansı, İşletme Performansı*

ABSTRACT

Advanced technology, globalization, transportation network diversity, scarce resources and labor costs play an important role for businesses. In this role, gaining a competitive advantage and maintaining existing advantages continue to be important factors. Under the pressure of these factors, it has become the focus of businesses to offer the right products and services with appropriate strategies for the right markets. The way to be successful in this focal point is employees. It is an undoubted fact that employees play an important role in the process from being the object of the organizational structure and functioning to being the subject. The importance of the emotions of the employees in the display of this role is also understood. The use of these feelings in line with the business goals and objectives reinforces the competitive advantage. Employees' emotional efforts to gain competitive advantage should be expected to show their emotional state. Emotional representation supported by this expectation will positively contribute to both job performance and business performance of businesses. In this context, it is aimed to determine the effect of emotional labor on job and business performance in this study. For this purpose, 255 white and blue-collar employees of 2 different automotive enterprises operating in the Organized Industrial Zone of Kütahya were reached on a voluntary basis using easy sampling method. With the correlation analysis, positive weak relationships in strength between emotional labor and job performance ($r=0,272$) and firm performance ($r=0,315$) were determined. With the regression analysis, it was determined that emotional labor positively affected both job performance ($\beta=0.243$ $p<0.05$) and business performance ($\beta=0.429$ $p<0.05$).

Keywords: *Emotional Labor, Job Performance, Business Performance*

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Yönetim Bilişim Sistemleri, Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanı

GİRİŞ

Günlük yaşam içerisinde insanlarla etkileşim halinde olduğumuzdan dolayı çoğu zaman duygularımızın düzenlenmesi ve yönetilmesine gereksinim duyarız. Bu gereksinim, nasıl görüldüğümüz, nasıl davrandığımız ve nasıl hissettiğimizle ilişkili davranışlarımızın farkındalığı ile ilişkilidir. Özel hayatımız içerisinde duygularımızı yönetme ve düzenleme gereksinimi bulunduğumuz sosyal çevredeki sosyal etkileşimlere yüklediğimiz anlamlara göre değişmekte ve kişisel karar alma süreçlerini kapsamaktadır. Bu durum iş hayatı için de geçerlidir. İş hayatında duyguların ihtiyaçlara göre düzenlenmesi örgütsel amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesinde ortaya çıkmaktadır. Hem içsel hem de dışsal bazı duygularımız arasındaki çatışmalar iş akdi yaptığımız işletmeler tarafından şekillendirilmektedir. Bu durumda işletmeler çalışanlardan duygularını iş akdi kapsamında gösterimini beklemektedirler. Bu yönüyle çalışanların ücret karşılığında sundukları emek zihinsel ve fiziksel unsurlarla sınırlı kalmayarak duygusal emeklerini de kapsamaktadır.

İşletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajını elde etmesinin incelendiği bazı araştırmalarda, bir sosyal sermaye görülen çalışanlar, içinde yer aldıkları koşullar ve bilişsel etkinlikleri kadar, duyguları açısından da ele alınmaktadır. Duygu olgusu, insan davranışlarına yön veren önemli unsurlardan birisi olduğundan çalışanların çalışma hayatındaki tutum ve davranışlarına da yön vermesi özenle incelenmektedir (Çileklioğlu, 2019: 38). Süreci itibarıyla duygusal emek bireysel ve örgütsel refahı farklı biçimlerde etkilemektedir. Bireysel refah açısından, duygu yönetiminin bir parçası olarak duyguların baskılanması ya da uyarmaya çalışılması stres durumunda olduğu gibi otonom sinir sistemini harekete geçiren fizyolojik olarak yorucu eylemlerdir (Gross, 1998). İşin ve sosyal hayatın ihtiyaçlarına bağlı olarak artış gösteren duygu yönetimi, normal şartlar altında duygulardan kaynaklı fizyolojik uyarılmayı başarılı biçimde yöneten ve dengeleyen otonom sinir sistemi ve kardiyovasküler sistem için fazladan çalışma anlamına gelmektedir. Bu durum bağışıklık sisteminin zayıflaması ve buna bağlı bazı sağlık sorunları gibi yüksek maliyetlere sebep olabilmektedir (Grandey, 2000: 100). Günümüzde, duygusal emek kullanımı iş hayatının neredeyse kaçınılmaz bir parçası olmuştur. Bundan dolayı duygusal emek kavramının ne olduğu, iş hayatında duyguların nasıl yönetilmesi ve duygu yönetiminin hem çalışan hem de örgüt üzerindeki etkileri gibi birçok konu değişik araştırmaların da konusu olmuştur (Babuç, 2020: 107). Bu bağlamda yapılan çalışmanın amacı duygusal emeğin hem iş performansı hem de işletme performansı üzerindeki etkisini eşgüdümlü olarak ele almaktadır.

Çalışmanın ilk bölümü olan kavramsal çerçevede duygusal emek, iş performansı ve işletme performansı kavramları irdelenmektedir. İkinci bölümde veri, yöntem ve hipotezlere yer verilmektedir. Üçüncü bölümde bulgulara ve dördüncü bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu kısımda duygusal emek, iş performansı ve işletme performansı kavramları irdelenmektedir.

Duygusal Emek

Duygusal emek, iş hayatında içtenlikle hissedilen duyguların, bir ücret karşılığında işin gereklerine uygun şekilde düzenlenmesidir. Bu açıdan, duygusal emek duygu yönetimi ile benzerlik göstermektedir. Fakat, duygusal emekte farklılık gösterici olan iş hayatı içinde duygu yönetimine yönelik faaliyetlerin ücreti

karşılığında yapılıyor olmasıdır (Hoshchild, 1983: 49). Bu faaliyetlerde çalışandan gerçek duygularının gizlenmesi ve işin gerekliliklerinin getirdiği duygusal emek davranışlarını göstermesi beklenir. Diğer bir deyişle iş süreçlerinde yalnız duyguların düzenlenerek istenilen davranışın gösterilmesi beklenmez. Bunların yanı sıra istenilmeyen duyguların da bastırılması beklenir (Seçer, 2004: 815). Bu süreç detaylı incelendiğinde, çalışanların müşteriler ile ilişkilerinde, karşısındaki kişilerde duygusal bir durum oluşturma amacı taşıyan duygularla sınırlıdır. Bu süreç içinde yöneticiler, çalışanların örgütsel amaçlar doğrultusunda sergilemekle yükümlü oldukları duygulara yoğunlaşmaktadır (Noon ve Blyton, 2002: 175). Bu duyguların sağlanmasında yöneticiler çalışanların zihinsel ve fiziksel emeklerinin yanısıra duygusal emek gösterimlerini de istemektedirler. Duygusal emek çalışanların; hizmet alan kişiler ile olan etkileşiminde belirli kurallar çerçevesinde duygularına yön vermesinden geçmektedir. Bu yön verme eğiliminin gösterimleri örgütsel bazı etkenler ile kişilik özelliklerinden de etkilenmektedir (Duran vd., 2018: 532).

Duygusal emek, çalışanların örgütsel hedef ve amaçlara ulaşılmasında, müşteri veya çalışma arkadaşlarıyla etkileşim halindeyken başkalarının duygularını etkilemeye dönük sergilenen davranışlardır (Diefendorff ve Gosserand, 2003, 945). Bu davranışlar hizmet alanlar ile yüz yüze veya sözlü iletişim kurulmasında duygularının etkilenmesidir. Bu etki, işverenlerin çalışanların duygularını kontrol etmesiyle duygusal emek sergilenmesinde gereksinim duyulan mesleklerin ortak özelliğidir (Çaldağ, 2010: 7). Bu özellik sayesinde çalışanların örgütsel amaç ve hedefler doğrultusunda duygularını yönetilmesi ve yönlendirebilmesidir. İnsan ilişkilerinin yoğun olduğu turizm, sağlık, eğitim ve bankacılık gibi alanlarda duygular daha da önemli hale gelmektedir. Bu önemin karşılanmasında çalışanların zihinsel ve fiziksel çabaları ile duygusal emeklerini de işin içine sokmaları gereklidir (Bağcı ve Bursalı, 2015: 71).

Duygusal emek çalışanlarca uygun duygunun gösterim kurallarına ilişkin davranış yönetimidir. Bu yönüyle, duygusal emeğe haiz odaklanması gereken duygu yönetiminden ziyade davranışların yönetimidir. Gösterim kurallarına uygun şekilde davranışların ortaya çıkmasında her daim duygu yönetimi gereklidir (Ashforth ve Humphrey, 1993: 94). Bu gerekliliğin oluşmasında duyguların yönetilmesi ve belli bir ücret karşılığında yapılması etkindir. Bu bağlamda örgütsel amaç ve hedefler için sergilenmesi istenilen davranışlar hissetmeyen ve sergilemeyen çalışanlar yüzeysel davranış sergileyeceklerdir. Bu durum bazı çalışanlarda negatif ve olumsuz duyguların oluşmasına neden olacaktır (Altaş ve Özişli, 2021: 864). Örgütsel beklentilerin karşılanması amacıyla duygusal emek davranışlarının sergilenmesinin olumlu/olumsuz bazı etkileri bulunur. Duygusal emek, çalışma hayatında rekabet gücünün oluşturması, tüketicilerce tercih edilmesi, iş verimliliği ve kalitesinin artması, hizmet alanların tatmin olması gibi olumlu etkilerinin varken çalışanlarda tükenmişlik hissi, iş memnuniyetsizliği, otonomi kaybı, fiziksel ve ruhsal problemler gibi sonuçlara da yol açabilir (Oral ve Köse, 2011: 465).

İşletme yöneticileri ortaya konulan duygusal emek davranışlarının nasıl düzenleneceği ve yönlendirileceği konusunda herhangi bir eylemde bulunmazlar. Özellikle müşterilere yakın ilişki içindeki çalışanların; işlerin ayrılmaz bir parçası olan müşterilerde istenen tepki ve duyguların oluşturabilmesinde belli iletişim araçlarıyla duygularını göstermelidirler (Noon ve Blyton, 2002: 175). Duygusal emeğe bütünsel bir bakış, iş hayatında duygu yönetiminin bireysel, durumsal ve örgütsel birçok unsurdan etkilendiğini ve bu etkinin hem çalışan hem de örgüt açısından farklı çıktıları olduğunun önemi hatırlanmalıdır. İş hayatında duygusal emek günden güne daha çok ilgi gösterilen, bununla birlikte çok boyutlu ve keşfedilip geliştirilmeye açık bir kavramdır. İş hayatındaki yenilikçi iş modelleri ve buna bağlı bazı yeni

gereksinimlerin bu dinamik çalışma alanının ilgi odağı olmaya devam edeceğine işaretir (Babuç, 2020: 117).

Morris ve Feldman (1996) duygusal emeği; duygusal gösterim sıklığı, gösterim kurallarındaki dikkat, duygu çeşitliliği ve duygusal uyumsuzluk olarak ifade etmişlerdir. Bu ifadeler temelinde işletmeler satış elemanlarından müşterilerine samimi davranmaları, güler yüzlü olmaları ve sıcak ilişkiler kurarak ürünü satmaları, çağrı merkezi çalışanlarından anlayışlı olmaları, kibar olmaları, ses tonlarını yükseltmemelerini istemektedirler. Burada esas sorun çalışanların örgütün kendisinden beklenen duygu gösterimini ne ölçüde kendisinin de istediğidir. Eğer çalışanlardan beklenen duygularla çalışanların hissettiği duygular birbirlerine paralellik gösterirse bu durumda çalışanların performansı, bağlılığı ve neticesinde işletmenin karlılığı da artacaktır (Kaya ve Serçeoğlu, 2013: 313).

Basım ve Beğenirbaş (2012) duygusal emek ölçeği geliştirme çalışmasında, duygusal emeği; yüzeysel rol yapma, derinden rol yapma ve doğal duygular şeklinde 3 alt boyuttan oluşturmuşlardır. Yüzeysel rol yapma davranışı gösteren çalışanların sundukları hizmetteki ifadelerini müşterilerin beklediği duygusal ifadeler eşliğinde sergileyebilmesidir. Dahası bu duygusal ifade gösteriminin gözlenenebilir özellikte olması da beklentiler arasındadır (Bağcı, 2015: 75). Derinden rol yapma davranışı çalışanlardan birinin diğer çalışana karşı hissettiği olumsuz duygulardan kurtulmak amacıyla kendisini olumlu düşünceler ile yoğunlaştırıp düşünce formunu değiştirmesidir (Diefendorff ve Gosserand, 2003: 946). Doğal duygular ise temel odak noktası çalışanların sahip oldukları öznel duygusal durumlara ait davranışlardır. Bu davranışlar çalışanlarda zorunluk baskısı yaratmadan ve duygusal ifadelerin doğal seyrinde açığa çıkmasıdır (Anderson, 2014: 22).

İş Performansı

Yoğun rekabetin yaşandığı günümüz ekonomik şartları sebebiyle işletmelerin sürdürülebilir rekabet gücü elde etmesi ve katma değer yaratarak performanslarını arttırmak önemli hale gelmiştir. Bu yönüyle hem çalışan hem de işletme performansının artırılması amacıyla işletmelerin üretim yöntem ve araçlarını etkili bir biçimde kullanması gereklidir (Yıldız vd., 2014: 236). Bu kullanımda işletmelerin verimlilik odaklı çalışarak belirlenen hedef, amaç ve başarılı sonuçlara ulaşabilmesinde sahip oldukları çalışanların performans düzeyi çok önem arz etmektedir (Beğenirbaş ve Turgut, 2014: 137). Bu önemin anlaşılması işletmeler kadar çalışanlar açısından da çok önemlidir. Çalışanların kendilerinden istenileni gerektiği gibi yerine yapması, başarılı olması, çalışan için mutluluk, özgüven ve tatmin kaynağı olmaktadır. Aynı zamanda bu durum iş performansı, daha iyi bir kariyer, yüksek gelir ve sosyal itibar gibi bireysel sonuçların da temel öncülü olduğu söylenebilir (Çalışkan, 2018: 108).

Çalışan performansı, bir kişinin işle ilgili kendisi için belirlenmiş hedef ve standartlara ne ölçüde ulaşabildiğinin göstergesidir. İşletmeler için yüksek çalışan performansı öncelikli önemdedir. Çünkü bir işletme ancak çalışanlarının gösterdiği yüksek düzeyli performans ile başarılı olacaktır (Çöl, 2008: 38). Bu başarıda özellikle insan kaynağının önemi verimlilik artışı ve rekabet üstünlüğünün sağlanmasında daha da ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda örgütsel başarının elde edilerek sürdürülebilir olması çalışanların bireysel performans ve başarısına bağlı olduğu göz ardı edilmemelidir (Yıldız vd., 2014: 236). Yüksek performansla sahip olan çalışanlar, örgütsel performansın artışını sağlarken aynı zamanda işletmenin rekabet gücünün de artışına doğrudan katkı sağlamaktadır. Bu açıdan iş performansı, işletmenin rekabet

üstünlüğü sağlaması ve bu rakabet üstünlüğünü korumasındaki önemli göstergelerden biridir (Çalışkan ve Akkoç, 2012: 2).

Bir işletme çalışanlarının sergilediği performans düzeyine bağlı olarak başarılı olabilmektedir. Bu açıdan bütünsel bir işletme başarısından bahsedebilmek için yöneticilerin çalışanların performanslarını artırıcı yönetsel faaliyetlerine gerekli önemi vermelidir. Bu artışı sağlamanın yolu çalışanların işleriyle ilgili eğitim, bilgi ve tecrübelerini ortaya koyabilecekleri çalışma ortamı da hazırlanmalıdır (Yatkin, 2009: 139). Bu ortamın sağlanması ile nitelikli ve yüksek performanslı çalışanların uzun dönemli iş güvencesi sağlayacak insan kaynakları politikaları geliştirilmesi gereklidir. Bu gereklilik işletmeye değer katan çalışanların göstereceği performansa ciddi katkı sağlayabilecektir (Özer, 2018: 5).

İş performansı işi yapan birey, grup veya teşebbüsün belirli bir zaman dilimi ya da birim zaman içerisinde iş ile amaçlanan ve planlı hedefe ne kadar varılabildiğinin belirlenmesidir (Arslantürk, 2009: 21). Bu hedefe ulaşılmasının çok boyutlu bir yapıda olduğunun genel kabulüne karşın teori ve uygulama yönüyle en yaygın kullanılan ve ilgi gören performans boyutlarının görev performansı ve bağlamsal performans olduğu söylenebilir (Borman and Motowidlo, 1993: 72).

İşletme Performansı

Küresel rekabet koşulları altında işletmelerin rekabetçi konumlarını sürdürebilmesi hayati öneme sahiptir. Bu önemde işletmelerin rekabetçi konumlarının güçlendirmesinde profesyonel bir yönetim, yetenekli çalışanlar, gelişmiş teknolojiler, performans, kalite, verimlilik, esneklik, kaynakların etkin kullanımı, kalite, yenilikçilik vb. pekçok unsur rol oynamaktadır (Eleren ve Soba, 2009: 25). Bu roller vasıtasıyla stratejik hedeflerin tanımlanması, geliştirilmesi ve hedeflere göre doğru yönetilmesine yardımcı olan operasyonel ölçütler ile ve işletme genelinde etkin bir strateji uygulanmasına yol açan performans teşvikleri ile ulaşılabilir (Frolick ve Ariyachandra, 2006: 41).

İşletme performansı belirli bir zaman süreci içerisinde elde edilen çıktı veya süreçteki çabaların toplam sonucudur. Bu sonuç özünde işletmenin amaç ve hedeflerine ulaşılması ya da belirli görevlerin yerine getirilme derecesidir. Bu durumda performansı, işletme amaç ve hedeflerinin geliştirilmesi için gösterilen çabalar olarak değerlendirilebilir (Akal, 2002: 473). Bu çabalar bazı alanlarda benzerlikler gösterse de işletme alanında daha değişik anlamlar içerebilir. İşletme içerisindeki çalışma sisteminin verimliliği, belli bir zaman dilimindeki ürün veya işin sonucudur. İşletme amaç ve hedeflerinin ya da işin yerine getirilme düzeyi bu çıktıya göre değerlendirilir. Performans kısaca, işletme amaç ve hedeflerinin yerine getirilmesindeki katlanılan çabaların değerlendirilmesidir (Karaman, 2008: 413). Bu çabalar içerisinde işletmenin rekabet konumunu belirleme, kendi tarihi seyri veya sektördeki diğer bazı işletmeler ile mukayese yapılabilmesi yönüyle önemlidir (Eleren ve Soba, 2009: 25). Bu önemin sağlanmasında performans boyutları finansal ve finansal olmayan performans olarak iki ayrı grupta incelenebilir. Yapılan bazı araştırmalar performansın değerlendirilmesinde sadece finansal ölçütleri kullanmanın yetersiz kalacağı, bununla beraber diğer bazı ölçütlerin de performansta önemli kriterler olduğunu göstermektedir (Seymen ve Erdem, 2007:779).

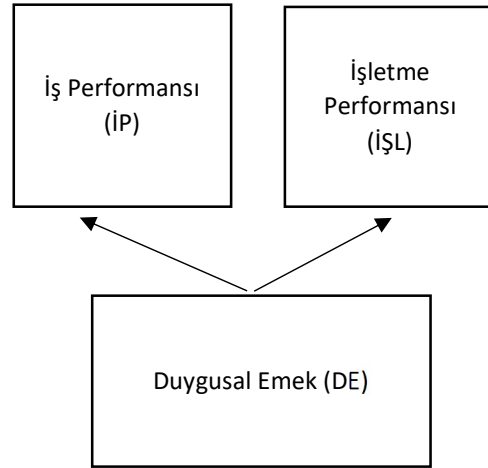
İşletmelerde adil ve işe uygun ölçütlerle oluşturulan çalışanların performans değerlendirmesi sisteminin var olması, çalışan motivasyonu üzerine pozitif ve olumlu etkiler yaratarak beraberinde işletme performansını artıran bir etkiye sahip olmaktadır (Arslantürk, 2015: 32). İşletme performansı, finansal ve

finansal olmayan performans olarak iki alt boyutta incelemek mümkündür. Finansal performans göstergeleri doğrudan doğruya işletmenin finansal yapı ve işleyişi üzerinde durarak, işletmenin ekonomik görüntüsünün somut verilerini sunmaktadır. Finansal olmayan performans göstergeleri ise rekabet, müşteri sadakati, kalite, yenilik, iş tatmini, verimlilik **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.** ve süreç iyileştirmeleri vb. mali yapının yapı ve işleyişinden farklı konulara odaklanmaktadır (Özer, 2011: 75).

YÖNTEM, VERİ VE HİPOTEZLER

Bu araştırma Kütahya Organize Sanayi Bölgesinde faaliyetine devam eden 2 ayrı otomotiv işletmesinin 1700 çalışanına yönelik 350 anket mavi ve beyaz yakalı çalışanlara yöneticiler aracılığıyla gönüllülük esasına göre dağıtılmıştır. Bu anketlerden pandemi süreci ile iş yoğunluğundan kaynaklı eksik, hatalı ve boş olanlar çıkartılarak geçerli 255 anket ile veri seti oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan duygusal emek ölçeği Basım ve Beğenirbaş (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek 13 ifadeden oluşmakta ve iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa (0,80) olarak tespit edilmiştir. İş performansı Goodman ve Svyantek (1999: 254-275) tarafından geliştirilen Doğan (2005) tarafından Türkçe'ye sadeleştirilerek uyarlanan ve Özer (2018) çalışmasında kullandığı ölçek 23 ifadeden oluşmakta ve iç tutarlılık Cronbach Alfa (0,88) olarak belirlenmiştir. İşletme performansı Özer (2011) tarafından geliştirilen ölçek 10 ifadeden oluşmakta ve iç tutarlılık Cronbach Apfa katsayısı (0,85) olarak tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında kullanılan ölçekler 5'li (1.Hiç katılmıyorum-5.Tamamen katılıyorum) likert tipindedir. Ayrıca 6 adet demografik ifadelerden oluşan bilgiler ankete eklenmiştir. Araştırmadaki verilerin analizinde SPSS 20.0 programı kullanılmıştır. Araştırmanın kavramsal modeli şekilde sunulmuştur.

Şekil 1.Araştırmanın Modeli

Araştırmanın hipotezleri; Ünlü ve Yürür (2011), Goodwin vd. (2011), Ghalandari vd. (2012), Yıldırım ve Erul (2013), Beğenirbaş ve Çalışkan (2014), Biçkes vd. (2014), Kingır vd. (2015), Lee ve Chelladurai (2016), Kim vd. (2017), Çiçeklioğlu (2019), Wang (2019), Wen vd. (2019), Yin vd. (2019), Altaş ve Özişli (2021), Gülsevgi ve Bayraktar (2021) çalışmaları baz alınarak aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur;

H₁: Duygusal emek iş performansı üzerinde anlamlı etkiye sahiptir.

H₂: Duygusal emek işletme performansı üzerinde anlamlı etkiye sahiptir.

BULGULAR

Araştırmada elde edilen veriler ile birlikte demografik bilgiler, güvenilirlik analizi, normal dağılım testleri, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır.

Tablo 1. Demografik Bilgiler

Cinsiyet	n	%	Kümülatif%	Statü	n	%	Kümülatif%
Kadın	43	16,9	16,9	Mavi Yakalı	230	90,2	90,2
Erkek	212	83,1	100,0	Beyaz Yakalı	25	9,8	100,0
Toplam	255	100,0		Toplam	255	100,0	
Yaş	n	%	Kümülatif%	Eğitim	n	%	Kümülatif%
16_20	11	4,3	4,3	İlkokul	38	14,9	14,9
21_30	184	72,2	76,5	Ortaokul	97	38,0	52,9
31_40	55	21,6	98,0	Lise	91	35,7	88,6
41_50	5	2,0	100,0	Önlisans	15	5,9	94,5
Toplam	255	100,0		Lisans	14	5,5	100,0
Medenidurumu	n	%	Kümülatif%	Toplam	n	%	Kümülatif%
Evli	159	62,4	62,4	İşletme			
Bekar	96	37,6	100,0	İşletme A	124	48,6	48,6
Toplam	255	100,0		İşletme B	131	51,4	100,0
				Toplam	255	100,0	

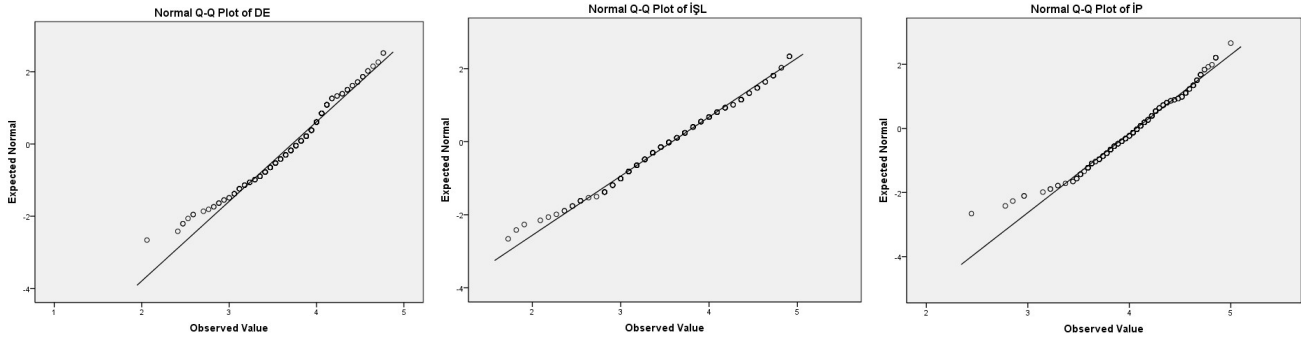
Çalışmaya katılanların cinsiyetleri (%16,9 kadın, %83,1'i erkek), statüleri (%90,2'si mavi yakalı, %9,8'i beyaz yakalı), yaşları (%4,3'ü 16-20 yaş, %72,2'si 21-30 yaş, %21,6'sı 31-40 yaş, %2,0'ı 41-50 yaş grubunda), eğitim durumları (%14,9'u ilkokul, %38,0'ı ortaokul, %35,7'si lise, %5,9'u önlisans, %5,5'i lisans mezunu), medeni durumları (%62,4'ü evli, %37,6'sı bekar), işletme türü (%48,6'sı işletme A, %51,4'ü işletme B) oldukları belirlenmiştir.

Tablo 2. Güvenilirlik analizi

DE ölçeği		İŞL Ölçeği		İP ölçeği	
Cronbach's Alpha	n	Cronbach's Alpha	n	Cronbach's Alpha	n
,884	13	,851	10	,890	23

Tabloya göre DE ölçeği Cronbach's Alpha değeri 0,8844 iken İŞL ölçeği 0,851 ve İP ölçeği 0,890 sonucuyla çok iyi (Büyüköztürk, 2007) olduğu görülmektedir.

Şekil 2. Normal Dağılım Testi

Normal dağılım testinde Eğiklik/Basıklık değerleri (-3) ile (+3) arasında olmalıdır. (Kalaycı, 2010: 322). Şekilde Duygusal Emek (DE), İşletme Performansı (İŞL) ve İş Performansı (İP) ölçeği verilerinin normal dağılım gösterdiği görülmektedir.

Tablo 3. Korelasyon Analizi

		DE	İŞL	İP
DE	Pearson C.	1	,315**	,272**
	Sig. (2)		,000	,000
	N	255	255	255
İŞL	Pearson C.	,315**	1	,089
	Sig. (2)	,000		,156
	N	255	255	255
İP	Pearson C.	,272**	,089	1
	Sig. (2)	,000	,156	
	N	255	255	255

Korelasyon; iki veya daha çok değişken arasındaki ilişkinin büyüklüğünü, düzeyini ve yönünü tespit etmede kullanılan istatistikî metoda denir. (Gürbüz ve Şahin, 2014). Tabloya göre DE ile İŞL arasında ($r=0,315$), İP arasında ($r=0,272$) kuvvetinde $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü zayıf düzeyde bir ilişki belirlenmiştir.

Tablo 4. Regresyon Analizi

Model DE ile İŞL	R	R ²	t	F	P	Sabit	β
	0,315	0,099	6,527	27,870	0,000	1,987	0,429
$İŞL=1,987+0,429*(DE)$							
Model DE İP	R	R ²	t	F	P	Sabit	β
	0,272	0,074	15,588	20,237	0,000	3,161	0,243
$İP=3,161+0,243*(DE)$							

Regresyon analizi; değişkenler arasında bulunan etkinin test edilmesi, iki değişkenden birinin değişiminin diğerindeki değişimi açıklarken kullanılan istatistikî yöntemdir. (Gürüş ve Çağlayan, 2005: 199). Tabloya göre duygusal emek ile işletme performansı arasındaki etkinin sınanması için yapılan regresyon analizinde ($F=27,870$; $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bir etki bulunmuştur. Belirlilik katsayısı $R^2 = 0,099$ olarak

bulunmuş olup, işletme performansındaki değişimin %9,9'u duygusal emek tarafından açıklandığı söylenebilir.

Tabloya göre duygusal emek ile iş performansı arasındaki etkinin sınanması için yapılan regresyon analizinde ($F=20,237$; $p<0,05$) is tatistiksel olarak anlamlı bir etki bulunmuştur. Belirlilik katsayısı $R^2 = 0,074$ olarak bulunmuş olup, iş performansındaki değişimin %7,4'ü duygusal emek tarafından açıklandığı söylenebilir.

Tablo 5. Hipotezlerin Test Edilmesi

Hipotez	P	t	Sonuç
H ₁ : Duygusal emek iş performansı üzerinde anlamlı etkiye sahiptir.	0,000	6,527	Kabul
H ₂ : Duygusal emek işletme performansı üzerinde anlamlı etkiye sahiptir.	0,000	15,588	Kabul

Alanyazında duygusal emeğin iş ve işletme performansını etkilemesine yönelik eşgüdümlü çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak çalışmayı destekleyici pozitif örgütsel davranışlar ile performans ve örgütsel çıktılarla ilgili yapılan bazı araştırmalar şöyle özetlenebilir. Ünlü ve Yürür (2011) çalışmasında duygusal emek alt boyutları yüzeysel ve derin davranışın hizmet sektörü çalışanlarının görev performansı sergileme niyetini artırdığını ileri sürmüştür. Goodwin vd. (2011) çalışmasında yüzeysel rol yapma duygusal emek davranışı ile çalışan devir hızı arasında doğrudan ilişki olduğu, iş performansı ile dolaylı yönden ilişki olduğunu iddia etmiştir. Ghalandari vd. (2012) çalışmasında duygusal emeğin yani duyguların kontrolünün iş performansını artırdığını iddia etmiştir. Yıldırım ve Erul (2013) çalışmasında duygusal emeğin iş performansını istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilediğini ifade etmiştir. Beğenirbaş ve Çalışkan (2014) çalışmasında duygusal emeğin 3 alt boyutunun da hizmet sektörü çalışanlarının bireysel performansını etkilediğini ifade etmiştir. Biçkes vd. (2014) çalışmasında duygusal emek alt boyutu doğal davranışların iş performansının artırılmasında olumlu etki gösterdiğini ileri sürmüştür. Kınır vd. (2015) çalışmasında katılımcıların duygusal emek düzeylerinin iş performansları üzerinde anlamlı bir etki yaratacağını ifade etmiştir. Lee ve Chelladurai (2016) çalışmasında derinden rol yapma davranışının ise iş performansını pozitif yönde aracılık etkisinin olduğunu ileri sürmüştür. Kim vd. (2017) çalışmasında duygusal emeğin alt boyutu derinden rol yapma davranışı ile iş performansı arasındaki pozitif yönlü ilişkiyi algılanan yönetici ve iş arkadaşı desteğinin güçlü düzeyde aracılık etkisine sahip olduğunun belirlendiğini iddia etmiştir. Karakaş ve Gökmen (2018) çalışmasında kamu çalışanlarının duygusal emeklerinin iş tatminlerini pozitif yönlü etkilediğini ileri sürmüştür. Çiçeklioğlu (2019) çalışmasında duygusal emek ve alt boyutlarının bireysel performansı artırdığını iddia etmiştir. Wang (2019) çalışmasında duygusal emek alt boyutu derinden rol yapma davranışının iş performansını olumlu yönde etkisi olduğunu ileri sürmüştür. Wen vd. (2019) çalışmasında duygusal emek alt boyutu derinden rol davranışının iş performansının artırılmasında önemli bir aracılık rolüne sahip olduğunun tespit edildiğini ileri sürmüştür. Yin vd. (2019) çalışmasında duygusal emek alt boyutu derinden rol yapma davranışının öğretmenlerin iş performanslarını olumlu yönde etkilediğini ifade etmiştir. Hacivelioglu vd. (2020) çalışmasında duygusal emeğin farkında olunması ve ortaya çıkabilecek olumsuz durumlarda stratejilerin belirlenmesiyle hem hizmeti sunan hem de yöneticiler için iş gücü kaybının önleneneğini iddia etmiştir. Altaş ve Özişli (2021) çalışmasında duygusal emeğin iş tatminini pozitif yönde etkilediğini ifade etmiştir. Acar ve Çevirgen (2021) çalışmasında duygusal emek ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ileri sürmüştür. Büyükyılmaz ve Özer (2021) çalışmasında algılanan örgütsel desteğin duygusal emek üzerinde (yüzeysel rol hariç) anlamlı etkisi

olduğunu iddia etmiştir. Gülsevgi ve Bayraktar (2021) çalışmasında duygusal emeğin alt boyutu samimi rol davranışının görev performansını pozitif yönde etkilediğini ifade etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İşletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajını elde etmesi ve var olan bir rekabet avantajının da sürdürülebilir olmasında çalışanların duyguları ve duygu gösterimleri de önemli rol oynamaktadır. Bu yönüyle duygusal emeğin iş ve işletme performansı üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla Kütahya ili Organize Sanayi Bölgesinde faaliyette bulunan 2 ayrı otomotiv işletmesinde bu çalışma yapılmıştır. Bu işletmelerdeki 255 beyaz ve mavi yakalı çalışana kolayda örnekleme yöntemiyle gönüllülük esasına göre ulaşılmıştır. Elde edilen bulgularla duygusal emeğin hem iş performansını ($\beta=0,243$ $p<0,05$) ve hem de işletme performansını ($\beta=0,429$ $p<0,05$) pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Aritmetik ortalaması en düşük ölçek ifadeleri baz alınarak işletme yönetici ve çalışanlarına yönelik şu önerilerde bulunulabilir;

- İşletmede üretilen ürünlerin maliyetleri ile ilgili çalışanların bilinçlendirme ve bilgilendirilmesi,
- Çalışan devir hızıyla ilgili spekülasyonların önüne geçilmesi amacıyla çalışan devir hızının çalışanlara bildirilmesi,
- Çalışanların müşterilere yönelik göstermesi beklenen duygu gösterimlerinde imtina edilmemesi,
- Çalışanların müşterilere yönelik göstermesi beklenen duygu gösterimleri konusunda hazırlıklı olması,
- Çalışanların müşterilere yönelik göstermesi beklenen duyguları yaşayabilmelerini sağlayacak eğitim programları yapılması,
- Çalışanların bireysel telefon görüşmelerini mesai dışında yapmalarının sağlanmasının hatırlatılması,
- İşletme karı ve ciroyuyla ilgili çalışanları bilgilendirme kanalları açılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- ACAR, S., & ÇEVİRGEN, A. (2021). Duygusal Emeğin Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Konaklama İşletmelerinde Bir Araştırma. *İş ve İnsan Dergisi*, 8(1), 91-105.
- AKAL, Z. (2002). *İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi*. MPM Yayınları, Ankara.
- ALTAŞ, S. S., & ÖZİŞLİ, Ö. (2021). Duygusal emek ile iş tatmini ve bireysel performans arasındaki ilişki. *Journal of International Social Research*, 14(76). ss. 862-873.
- ANDERSON, B. (2014). There goes another little chip of your heart: Exploring the intersections of communication, emotional labor, and age. Unpublished doctoral dissertation, Purdue University West Lafayette, Indiana.
- ARSLANTÜRK, Y. (2009). Dört Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Performans Değerlendirme: Ankara İli Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 19-34.
- ARSLANTÜRK, Y. (2015). KİT'lerde Performansa Dayalı Ücretlendirme Önerisi. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayın No. 2930.
- ASHFORTH, B.E., HUMPHREY, R.H. (1993). Emotional labor in service roles: The influence of identity. *Academy of Management Review*, (18) 88-115.

- BABUÇ, Z. T. (2020). Duygusal Emek, (Örgütsel Davranış Üzerine Güncel Çalışmalar içinde, Ed. Müjdat Avcı, Ergün Kara), ss. 106-120, Hiperyayın, İstanbul.
- BAĞCI, Z. (2015). Study of Some Demographic Properties Influencing the Burnout Levels of Nurses in Public Hospitals by CHAID Analysis. Çankırı Karatekin University journal of the Faculty of Economics et Administrative Sciences., 5(2), ss. 479-494.
- BAĞCI, Z. ve BURSALI, Y.M. (2015). Duygusal Emeğin İş Performansı Üzerindeki Etkisi: Denizli İlinde Hizmet Sektöründe Görgül Bir Araştırma, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6 (10), ss. 71-90.
- BASIM, H. N., ve BEĞENİRBAŞ, M. (2012). Çalışma yaşamında duygusal emek: Bir ölçek uyarlama çalışması. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(1), 77-90.
- BEĞENİRBAŞ, M. ve ÇALIŞKAN, A. (2014). Duygusal Emeğin İş Performansı ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Kişilerarası Carpıklığın Aracılık Rolü. Business and Economics Research Journal, 5(2), s. 109-127.
- BEĞENİRBAŞ, M. ve TURGUT, E. (2014). İş performansının sağlanmasında çalışanın duygusal emeğinin ve örgütte güven algısının etkileri. "İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 16(39), 131-149.
- BİÇKES, D. M., YILMAZ, C., DEMİRTAŞ, Ö., ve UĞUR, A. (2014). Duygusal emek ile iş tatmini arasındaki ilişkide psikolojik sermayenin aracılık rolü: Bir alan çalışması. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9(2), 97-122.
- BORMAN, W. C., & MOTOWIDLO, S. J. (1993). Expanding the criterion domain to include elements of contextual performance. (Schmitt & W. C. Borman Eds.), Personnel Selection in Organizations San Francisco: Jossey Bass, 71-98.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2007). Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı, 7. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- BÜYÜKYILMAZ, O., & ÖZER, H. G. (2021). Restoran Çalışanlarının Duygusal Emek Davranışı Üzerinde Örgütsel Desteğin Etkisi ve Örgütle Özdeşleşmenin Aracılık Rolü. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 28(2), 355-375.
- ÇALDAĞ, M.A. (2010). Duygusal emek davranışlarının sağlık çalışanlarında iş sonuçlarına etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE., Konya.
- ÇALIŞKAN, A., ve AKKOÇ, İ. (2012). Girişimci ve yenilikçi davranışın iş performansına etkisinde çevresel belirsizliğin rolü. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 1-28.
- ÇALIŞKAN, A. (2018). Dönüşümcü Liderliğin İş Performansına Etkisi: Lider Üye Etkileşimi ve Örgütsel Bağlılığın Aracılık Rolü. Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 5(8), 104-140.
- ÇİÇEKLIÖĞLU, H. (2019). Presenteeism (İşte Var Olamama), Duygusal Emek ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Performans Üzerine Etkileri: Eğitim Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

- ÇÖL, G. (2008). Algılanan Güçlendirmenin İşgören Performansı Üzerine Etkileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(1), 35-46.
- DIEFENDORFF, J. M., & GOSSERAND, R. H. (2003). Understanding the emotional labor process: A control theory perspective. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 24(8), 945-959.
- DOĞAN, Y. (2005). Organizasyonlarda pozitif ve negatif duygusallığın çalışanların görev ve bağlamsal performansları üzerine etkisini belirlemeye yönelik Kayseri’de bir araştırma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi SBE. Kayseri.
- DURAN, C., BOZ, D., ve ARICA H.G. (2018). Örgütsel Adaletin Duygusal Emek Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma. *Social Mentality And Research Thinkers Journals*, 11, p. 532-541. Doi: 10.31576/smryj.97.
- ELEREN, A., ve SOBA, M. (2009). İşletmelerde çok boyutlu performans ölçümü ve Uşak deri sektöründe bir uygulama. *Uluslararası Davraz Kongresi*, 24-27.
- FROLICK, M. N., & ARIYACHANDRA, T. R. (2006). Business performance management: One truth. *IS Management*, 23(1), 41-48.
- GHALANDARİ, K., JOGH, M.G.G., IMANI, M. & NIA, L.B. (2012). The Effect of Emotional Labor Strategies on Employees Job Performance and Organizational Commitment in Hospital Sector: Moderating Role of Emotional Intelligence in Iran. *World Applied Sciences Journal*, 17(3), p. 319-326.
- GOODWIN, R. E., GROTH, M., & FRENKEL, S. J. (2011). Relationships between emotional labor, job performance, and turnover. *Journal of Vocational Behavior*, 79(2), 538-548.
- GOODMAN, S. A. & SVYANTEK, D.J. (1999). Person–organization fit and contextual performance: do shared values matter. *Journal of Vocational Behavior*, (55), 254-275.
- GRANDEY, A.A. (2000). Emotion regulation in the work place: A new way to conceptualize emotional labor. *Journal of Occupational Health Psychology*. 5 (1): 95–110.
- GROSS, J. J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology*, 2, 271–299.
- GÜLSEVGİ, E. B., & BAYRAKTAR, O. (2021). Duygusal Emegin Bireysel Performans Algısına Etkisi. *Working Paper Series*, 3(1), 23-31.
- GÜRBÜZ, S., & ŞAHİN, F. (2014), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 1.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- GÜRİŞ, S., & ÇAĞLAYAN, E. (2005). *Ekonometri*, Der Yayınları, İstanbul.
- HACIVELİOĞLU, D., CAN, H. Ö., & TUNA ORAN, N. (2020). Ebelik Mesleğinde Duygusal Emek. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(4), 163-172.
- HOCHSCHILD, A. R. (1983). *The managed heart: Commercialization of human feeling*. Berkeley: University of California Press.
- KALAYCI, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, 5.Baskı., Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

- KARAKAŞ, A. ve GÖKMEN, G. (2018). Kamu Çalışanlarında İş Tatmini, Duygusal Emek ve İş Stresi: Konya’da Bir Araştırma. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(3), s. 99-127.
- KARAMAN, R. (2008). İşletmelerde performans ölçümünün önemi ve modern bir performans ölçme aracı olarak balanced scorecard. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(16), 411-427.
- KAYA, U. ve SERÇEOĞLU, N. (2013). Duygu İşçilerinde İşe Yabancılaşma: Hizmet Sektöründe Bir Araştırma”, *Çalışma ve Toplum*, 1, ss. 311- 345.
- KIM, H. J., HUR, W. M., MOON, T. W., & JUN, J. K. (2017). Is all support equal? The moderating effects of supervisor, coworker, and organizational support on the link between emotional labor and job performance. *BRQ Business Research Quarterly*, 20(2), 124-136.
- KINGİR, S., BİLEN, A., ve KARAKAŞ, A. (2015). Duygusal Emegin İş Tatminine Etkisi: Otel İşletmesi Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 9-26.
- LEE, Y. H., & CHELLADURAI, P. (2016). Affectivity, emotional labor, emotional exhaustion, and emotional intelligence in coaching. *Journal of applied sport psychology*, 28(2), 170-184.
- MORRIS, J. A. & FELDMAN, D. C. (1996). The Dimensions, Antecedents and Consequences of Emotional Labor. *Academy of Management Review*, Cilt:21, Sayı:4, ss. 986-1010.
- NOON, M., & BLYTON, P. (2002). *The Realities of Work*. 2nd Edition, Palgrave, New York.
- ORAL, L. ve KÖSE, S. (2011). Hekimlerin duygusal emek kullanımı ile iş doyum ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiler üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), ss.463-492.
- ÖZER, Ö. (2011). Kurumsal girişimcilik ve işletme performansı ilişkisi: Dört ve beş yıldızlı otel işletmelerinde uygulama, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- ÖZER, E. (2018). Otel yiyecek içecek bölümlerinde güçlendirmenin işgören performansına ve işten ayrılma niyetine etkisi: Afyonkarahisar’daki beş yıldızlı otel işletmelerinde bir uygulama, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Aydın.
- SEÇER, Ş. (2004). İşyerinde Tükenmişlik Kaynağı Olarak Duygusal Emek Hemşireler Üzerinde Yapılan Bir Araştırma, 9. Ulusal Ergonomi Kongresi Bildiriler Kitabı, ss. 814-830.
- SEYMEN, O. ve ERDEM, B. (2007). Kat Hizmetleri Yönetiminde Kullanılan Performans Boyutlarının Birim Performansı Üzerindeki Etkileri: Konaklama İşletmelerinde Görgül Bir Arastırma. *XV. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Kitabı* (ss.777-786), Sakarya Üniversitesi İİBF. Sakarya.
- ÜNLÜ O. ve YÜRÜR S. (2011). Duygusal Emek, Duygusal Tükenme ve Görev/Bağlamsal Performans İlişkisi: Yalova’da Hizmet Sektörü Çalışanları İle Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37, s.183-207.
- WANG, C. J. (2019). Managing emotional labor for service quality: A cross-level analysis among hotel employees. *International Journal of Hospitality Management*, 102396.

WEN, J., HUANG, S. S., & HOU, P. (2019). Emotional intelligence, emotional labor, perceived organizational support, and job satisfaction: a moderated mediation model. *International Journal of Hospitality Management*, 81, 120-130.

YATKIN, A. (2009). Kamu Yönetiminde Bireysel Performans ve Örgütsel Verimlilik Aracı Olarak Personel Güçlendirme. *e-Journal New World Sciences Academy*, 4(2).128-141.

YILDIRIM, M. H., & ERUL, E. E. (2013). Duygusal Emek Davranışının İş görenlerin Tükenmişlik Düzeylerine Etkisi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 89-99.

YILDIZ, S., SAVCI, U. G. ve KAPU, H. (2014). Motive edici faktörlerin çalışanların iş performansına ve işten ayrılma niyetine etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21(1), 233-249.

YIN, H., HUANG, S., & CHEN, G. (2019). The relationships between teachers' emotional labor and their burnout and satisfaction: A meta-analytic review. *Educational Research Review*, 100283.